

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК
ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК
ИЛИМДЕР БӨЛҮМҮ

Ч. АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

«ЗАЛКАР АКЫНДАР» СЕРИЯСЫ

ЖЕҢИЖОК

III ТОМ

Академик **Абдылдажан Акматалиевдин**
жалпы редакциясы астында

Түзгөндөр
А. Акматалиев, М. Мукасов

Бишкек
«Бийиктик плюс» – 2015

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5
З-22

Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгынын (2014-ж. 2-июнь, № 119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 151) негизинде жарык көрдү.

Басмага Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар кеңеши тарабынан сунуш кылынды.

Р е д к е н е ш:

<i>Акматалиев А.А.</i>	<i>Мусаев С.Ж.</i>
<i>Байгазиев С.</i>	<i>Садыков Т.</i>
<i>Жайнакова А.Ж.</i>	<i>Токтоналиев К.Т.</i>
<i>Маразыков Т.</i>	<i>Эркебаев А.Э.</i>

Р е ц е н з е н т и *М.Осмоналиев* – филология илимдеринин кандидаты

З-22   **Залкар акындар. Жеңижок. 3-том: Ырлар, айтыштар/Түз. А. Акматалиев, М.Мукасов.** – Б.: «Бийиктик плюс», 2015. – 376 б. («Залкар акындар» сериясы)

ISBN 978-9967-33-121-1 (VI том)

ISBN 978-9967-33-126-6 (жалпы)

XVIII кылымдын аягында – XIX кылымдын башында жашап өткөн жез таңдай акын Жеңижоктун чыгармалары эл эсинде ушу бүгүнкүгө чейин сакталып, айтылып келет. Ал өзгөчө Аалам, жаратылыш туурасындагы философиялык ой-чабыттары терең, учкул ырлары менен өзүнө замандаш чыгаан акындардын алдыңкы катарында болгон.

З 4702300200-15

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5

ISBN 978-9967-33-121-1 (VI том)

ISBN 978-9967-33-126-6 (жалпы)

© КРУИА, 2015

© «Бийиктик плюс», 2015

АК ТАҢДАЙ АКЫН

Акындардын чыгармачылык дараметтери боюнча баа берип, пикир айтууда бир беткей: «Тигинден бул кыйын, мындан ал күчтүү» – дей салмайыбыз бар. Ушундай баа берүүнүн өзү – калпыс. Айталы, Ысмайыл куйкум сөздү куюлуштуруп ырдоо жагынан устат болсо, Осмонкул «ак жаандай» себелетип, кандай көрүнүш, окуя болсо да ыр түрмөгүнө салып төгүп ырдап кете берген. Комузга тил киргизе чертип, айтышкан акындарына алдырбаган Арстанбекте куудулдук өнөрү болгон эмес. «Ныязалыга комуз чертүү жагынан, Жеңижокко ырдоо жагынан жетиш кыйын» – деп, Токтогул адилеттүүлүк менен мойнуна алуучу экен. Адам баласынын акыл-эси, дүйнө таануусу, кыял-жоругу ар башка болгондой эле акындар да талант дараметине, шык өзгөчөлүгүнө жараша миң кырдуу, миң сырдуу келишет. Аудиторияга, көңүл маанайына, айтышып же өзүнүн ырын ырдап жаткан учурдагы жагдай-шартка байланыштуу чыгармалары чыйрак же солгун чыгып калган учурлар да болот. Андыктан, көп сапар акындын чыгармаларын уккан, аны баамдап баалаган, элдин сынынан өткөн калыс сынбаа жок. Акындар туурасында айтылган аңыз-уламыштардын, уу-дуу кептердин да аларга баа берүүдө мааниси жок эмес. «Жел жетпеген Жеңижок, айтышарга теңи жок», «Кара жаак Калмырза», «Тоо булбулу – Токтогул» деген сыпаттоолор калайык тарабынан калыстык менен берилген урматтоо.

«Совет доору акындарды рамкага салып эркин ырдатпай салды, чектеп койду» деген пикир – бир беткей, калпыс айтылган пикир. Осмонкул, Калык, Алымкул, БСмайыл сыяктуу акындар туурасында мындай ой айтууга болбойт. Мисалга, Калык ырчыны алалы. Калыкты Калык кылган Совет доору (сөз саясаттан тышкары, акындар чыгармасы туурасында баратат). Анын чыгармачылыгынын өсүшү үчүн ыңгайлуу шартты Совет доору түзүп берди. Өз доорунун шарына, саясатына карата ошол мезгилдин ырын ырдоо – акындарга тагылган күнөө болсо, анда, андай күнөө – акыйкатсыз. Мына ушундай туура эмес баага туш болгон Совет доорунун саясатына үндөшпөгөн айрым бир ырлары үчүн жалпы чыгармасы, көркөм дүйнөсү, рух дөөлөттөрү басмырланган Арстанбек, Калыгул, Жеңижок, Калмырза, Казыбек, Молдо Багыш сыяктуулар боюнча кеп башка. Алардын чыгармаларына илимий позициядан туруп, фольклордук чыгармалардын табиятына ылайык мамиле кылынбай, оригиналдуулугунан көп алыстай электе «ысуулай» кагаз бетине түшүрүлбөй калды. Азыноолак чогултулган материалдар «Атайын фондунун» темир сандыгына сакталып, эшигине «чоң кулпу» салынды... Алардын чыгармаларын жыйноого кош көңүл мамиле жасалып, изилдөө иштери да дээрлик колго алынбай келди. Совет доорунун идеологиялык кысымы туурасындагы сынды дал ушул «күнөөсүз күнөөлүүлөрдүн» чыгармаларынын тагдырына байланыштыра айтсак орундуу болчудай. Жогоруда айтылгандай татаал тагдырлуу чыгармаларды жараткан, эл эсинде күнү бүгүн да унутулбай ырлары айтылып жүргөн залкарлардын бири – Жеңижок. Акындын чыгармачылыгы туурасында фольклордук, тилдик, философиялык багыттар боюнча изилдөө иштерин жүргүзүү жаңыдан колго алына баштады. Келечекте анын ырлары да ар тараптуу изилденип, акындын жүзү

улам дааналанып, бадырая көрүнөрүндө шек жок. Сынчы Аман Токтогулов белгилегендей: «Жеңижок тарбиялык мааниси терең, уккан элдин акылына уюй турган кептерди санаттап айткан чоң нускоочу акын, калк алдында бетме-бет чыга келгенде эч кимден жеңилбеген айтыштын устаты, «Манас», «Семетей», «Эр Төштүк», «Кожожаш» өңдүү элдик эпосторду күндөп-түндөп айткан жомокчу, чү деген жерден оозунан ыр куюлган төкмө, өз заманынын окуй жана жаза билген билимдүү, түшүнүктүү адамы болгон».¹

Жеңижоктун чыгармачылык ой чабытында адам негизги орунду ээлейт. Балким, ушул себептен акындын кыйла ырлары жаратылыш, адамдын андагы орду, адам жана анын тагдыры сыяктуу түшүнүктөрдү өзүнө камтыйт. Жеңижок «дүйнө», «адам», «тагдыр» жөнүндө ырдаганда дүйнөдө жүрүп жаткан кубулуштар менен айкалыштыра ырдап, адам тагдыры коомдогу анын ордуна жараша боло турганы жөнүндөгү ойлорду айтат. Акындын ою боюнча тагдыр – реалдуу шарттар менен себептерден келип чыккан адамдын жөнөкөй турмуш жолун камтыйт.

Өмүрү бүтпөйт тирилик,
Өлгөндөр келбейт тирилип.
Жаралган адам эмгектен
Жарыша иштеп түрүнүп.

Акындын бир катар ырларында адам баласынын жашоо курагы, ажырым алганда балалык, өспүрүм, улан, жаштык жана ушул сыяктууларга диалектикалык сүрөттөр берилип, ар бир курактын мүнөздөмөсү кеңири чагылдырылат. Жеңижок адамдын ар бир курагы, анын ошол мезгилдеги жүрүм-туруму, иштери, айлана-чөйрөгө болгон мамилеси анын акыл-

---

¹ Жеңижок, «Кыргызстан» басмасы, 1982, 4-б.

эсине, дүйнө кабыл алуусуна ж.б. байланыштуу болорун ачык, элестүү сүрөттөйт. Ушундан улам акындын ырларынан жаштарга турмуштан туруктуулук менен үйрөнүүгө, турмуштук тажрыйбадан акыл топтогон аксакалдардан үлгү алууга кеңеш бергенин байкабай коюуга болбойт.

*Атасына баласы,
Өбөк болот турбайбы.
Баласына атасы,
Жөлөк болот турбайбы, –*

деп, ата-бала туурасындагы мамилени ырдайт.

Жеңижок акын өз ырларын, атайын социалдык-саясий темага арнабаса да, чыгармаларынан коомдук көрүнүш, социалдык топтор, алардын ортосундагы карым-катнаш байланыштар жөнүндө учкай болсо да сөз кылынат. Ажырым алганда коомдогу социалдык топтордун бири-бирине болгон мамилеси, алардын көздөгөн максаты, коомдо ээлеген орду жөнүндө кыйла ой жүгүртөт. Философиялык ой толгоолорго жыш санаттарынын кайсынысын албайлы акындын чеберчилиги көрүнүп турат:

*Бул дүйнөдө ким калат?
Жылдызы бар түн калат.
Жарык берген күн калат,
Кандар өтөт, калк калат.*

«Айт, айт десе», «Дүнүйө», «Турбайбы», «Санат», «Насыят» сыяктуу ырларындагы саптар бири-бирине куюлушуп түшүп, адамзаттагы жашоону, тазалыкты, ыймандуулукту, жер-сууну сүйүүнү, үй-бүлөдөгү ынтымакты даңазалайт:

*Акындардын ырын айт,
Акылмандын сырын айт,
Кедейлердин муңун айт,
Балбандардын күчүн айт,
Арстандын сүрүн айт,*

*Булбул, торгой үнүн айт,
Чөбүн айтпай гүлүн айт.
Туулуп өскөн жериңди айт,
Куттуу кыргыз элиңди айт.*

Ал эми жаратылыштын бир бөлүкчөсү болгон аккан сууну келиштирип, миң түрлөнтүп, кемелине келтире, ажарына чыгара ырдаган – Жеңижок болгон. Бул темага Токтогул, Эшмамбет, Барпы, Сулайман сыяктуу акындар да көп жолу кайрылышканы белгилүү. Ар бир талант дараметине, табиятка болгон көз карашы, сезим-баамчылдыгына карата өз алдынча ырдашкан. Кээси терең философиялык ой толгоолорго ширеп маани-мазмунун, көркөмдүк деңгээлин келиштире ырдаса, кээси «Аккан сууга» мүнөздүү салттык ыр түзүлүштөрдү, калыптанып калган даяр трафареттик формулаларды кураштыра чүргөй ырдап тим болушкан. Жеңижок жогоруда аталган топ акындардын арасынан ой-чабыттарынын эркин жана масштабдуулугу, суу менен өмүрдүн, тазалыктын, дегеле адам турмушунун ар кыл жактарын ыгы менен байланыштыра билгендиги жана аларды сөз берметтери менен шөкөттөп көркөм айта алгандыгы менен алардан кескин айырмаланып турат. Карыялардын айтымында ал «Аккан сууну» жети күнү катары менен айтып, анан бүтүрүүчү экен. «Мен бул сөздө эч апыртуу жок го деп ойлойм»¹ – деп, Ч. Айтматов бекеринен жазбагандыр.

Баласыздык боюнча айтылган арман ырларынын бир да бирөө Жеңижоктукундай таасирдүү, жүрөк эзерлик деңгээлде ырдалган эмес.

*Аргымак жалы кайрылса,
Тармал эмей эмине?*

---

¹ Жеңижок, «Кыргызстан» басмасы, 1982, 4-б.

*Артында бала калбаса
Арман эмей эмине?*

.....

*Кайрылышта мурзөмдү
Кайрылып барып ким көрөт,
Кайгырып жашын ким төгөт?*

Акындын өмүрү өткөнчө жүрөгү тилинген, кабыргасы кайышкан күйүтү ушул баласыздык болгон. Акын С. Эралиев: «Жеңижок Казань шаарынан ырларын китеп кылып чыгарам деген ой менен бара жатып, жолдо бир үйгө кайрылып түнөп кетмекчи болот. Эл чогулат. Ошондо «Балам жокту» ырдаптыр. Угуп олтургандардын көздөрүнөн жаш төгүлүп, шолоктоп ыйлап жиберешет. Кээси сыртка жүгүрүп чыгып, бакырып-бакырып бугун чыгара ыйлап алып кайра келип ырды угушкан экен» – деп эскерет. Ооба, жүрөгүндө сезими бар адам бул ырды окуганда ошондой көрүнүш болгондугуна ишенет.

Акылмандыктын жеткен чеги – Ала-Тоодон бийик чокудан адам басып өткөн жолун кылчая карап туруп өзүнө баа берип, эртеңки элдин келечеги үчүн бардыгына макул болуп, элдин эсендигин тилейт көрүнөт. Болбосо:

*А дүйнө кетсем мейличи,
Аман-эсен эл калсын.
Артымда нуска кеп калсын –*

деп, ар бир эле акын айта албайт.

Акылман Жеңижоктун – адам, адам тагдыры, анын абалы, келечеги жөнүндөгү темасы, XIX кылымдын орто чени, XX кылымдын башында кыргыз коомдук-саясий ой пикирлериндеги эң татаал, эң кыйын темалардан. Андыктан акындын чыгармаларындагы айтылбай калган, же ачык чечилбей калган маселелер боюнча Жеңижоктун чыгармаларына бир беткей кароого болбойт. Акындын көз кара-

шы ошол мезгилдин, саясий, социалдык-экономикалык, маданий абалы менен тыгыз байланышкан.

Профессор С.Закиров «Акындын чечени айтыштарда жеңилген эмес. Бул жагынан, эл арасында, Токтогул менен Жеңижоктун кадыр-баркы зор болгон»¹ – деп, эки акынга эң туура баа берген. Жеңижок айтыш өнөрүнүн мыкты устаты. Эсенаман менен болгон айтышындай күчтүү чыккан айтышты казак-кыргыз арасынан табуу кыйын. Эсенаман Жеңижокту ар тараптан камап, ыгы келген жерден басмырлап ээ-жаа бербей каптап кирет. Текст менен алгач таанышкан адам, Эсенамандын келиштире ырдаган ырына там берип, «эми бүттү го, мындан ашык айтып, анын жаалын кайтаруу мүмкүн эместир» деген ойго келет. Бирок Жеңижок «...туңгуюктан шоола издеп, жалгыз аяк жол менен жарыкка чыгып кеткен кыраан мергенди элестетип, сөз чеберчилиги, ой-сезиминин ыкчамдыгы, логикасынын күчтүүлүгү менен таң калтырбай койбойт. Чынында да жогоркудай күчтүү ырдалган ырга жооп берүү – Жеңижоктой чоң акындын гана колунан келмекчи»².

Кемин районунун тургуну Мамытбек Өмүралиевден жазылып алынган (Борбордун кору. Инв. № 555/5193 Т. Абдыракунов жыйнаган магерал) тексттен улам дагы, айтыштын эл арасында канчалык кеңири географиялык чөйрөгө тарагандыгын байкаса болот.

Мындан сырткары, жыйнакка анын Арстанбек, Токтогул, Нурмолдо, Барпы, Коргоол, Наркүлбүбү, Шекер кыз сыяктуу ырчылар менен болгон айтыштары киргизилди. Кезеги келгенде акындын айтыштары толугу менен өзүнчө бир жыйнак болуп чыгаар.

---

¹ Закиров С. Кыргыз санжырасы. – Бишкек, 1996, 331-б.

² Кебекова Б. Залкар акындар (Калык, Чоңду, Эсенаман, Үмөтаалы. – Бишкек, «Шам» басмасы, 1998, 223-б.

Азыркы басылыштагы материалдардын басымдуу көпчүлүгү фольклорчу Асанбай Жусупбеков тарабынан жыйналган. Мындан сырткары, Улуттук илимдер академиясынын Кол жазмалар фондусундагы материалдар жана С. Кайыпов түзгөн «Эл ырчылары» («Кыргызстан» басмасы, 1981-ж.) аттуу жыйнактагы Жеңижоктун айрым ыр тексттери, кээ бир ырларынын варианттары да пайдаланылды. «Көксулуу», «Жеңижоктун Эсенаманды жоктоп ырдаганы», «Бир Алла» сыяктуу чыгармалары алгачкы ирет толугу менен жарык көрүп жатат. Жыйнактагы ар бир ырга, айтышка кыскача сыпаттама (паспортизация) жазылды. Текстте учураган айрым бир түшүнүксүз сөздөргө түшүндүрмө берилип, алфавиттик тартипке келтирилди. Акындын өзү жазган же айтып берип жаздырган тексттин жок болгондугуна байланыштуу анын чыгармаларына текстологиялык изилдөө иштерин жүргүзүү өтө оор иш. Айрым ырлары эл арасында варианттуулукка өтө баштаган. Кээ бир ырында негизги ой, тема сакталганы менен ыр түзүлүштөрү, көркөмдүгү информатордун деңгээлине жараша бир кыйла өзгөрүүлөргө учурагандыгы сезилет. Ошентсе да, акындын чыгармачылыгы боюнча текстологиялык изилдөө иштерин жүргүзүүгө болот. Мындан ары жооптуу, ары татаал ишти келечектеги мыкты адис-окумуштуунун үлүшүнө калтырып, азырынча колдо болгон материалдарды иретке келтирип, ылайыктуу дегендерибизди жалпы окурмандарыбызга сунуштап олтурабыз.

Мураталы МУКАСОВ

ЖЕҢИЖОК

ЖЕНИЖОКТУ ЖОКТОО

Ак тулпар элен желеде,
Ак шумкар элен чегеде,
Ак тулпар кетти желеден,
Ак шумкар учту чегеден
Эми, туулбайт сендей пендеден!

Көк тулпар элен желеде,
Көк шумкар элен чегеде,
Көк тулпар кетти желеден,
Көк шумкар учту чегеден
Эми, жаралбайт сендей энеден!..

Бедеси белден кара жер,
Медерим эле кайран эр,
Туланы белден кара жер,
Туйгунум эле кайран эр!
Асылым Өтө өткөн сон
Ай тийген тоолор кылайып,
Армандуу турам мунайып.
Күн тийген тоолор кылайып,
Күлүстөн Өтө кеткен сон
Күйүттүү турам мунайып.
Күмүштөн сомум бар эле,
Күйгөнүмчө бар эле,
Алтындан сомум зар* эле,
Айтканымча бар эле!
Тобурчак аттын дулдулу,
Топ жыйындын булбулу,
Аргымак аттын дулдулу,

Ак калпак элдин булбулу!
Долононун учунан
Толгонуп чыккан уюлу,
Түптүү кыргыз журтунан
Таңшып чыккан булбулу.
Карагайдын учунан
Кайрылып чыккан уюлу,
Калың кыргыз калкынан
Какшап чыккан булбулу.
Телегейи тегизим,
Тентушумдай эгизим,
Атка минсе – тизгиндеш,
Аттан түшсө – тизелеш,
Кеп сүйлөсө – сабакташ,
Табак тартса – табакташ.

Акындар менен бир жүргөн,
Акындар туруп не деген?
Ак тандай акын сиз деген!
Чечендер менен бир жүргөн,
Чечендер туруп не деген?
Белгилүү чечен сиз деген!

Карчыга кушту качырдым,
Кара бир белди ашырдым,
Кадырман Өтө досумду
Кара бир жерге жашырдым.
Турумтай кушту качырдым,
Туура бир белди ашырдым,
Туйгунум Өтө досумду
Топуракка жашырдым.
Орошон акын Өтө эле,
Оң менен Солго тең эле,
Арыстан акын Өтө эле,
Агылган ырдын кени эле!
Айтканымча бар эле –
Алтын, дилде зар эле.

Күйгөнүмчө бар эле –
Күмүш, дилде, зар эле!
Алтыным күйсө күйсөчү,
Асылым Өтө жүрсөчү.
Күмүшүм күйсө күйсүнчү,
Күкүгүм Өтө жүрсүнчү!..

Аргымакка жем берген,
Ар акынга дем берген,
Тобурчакка жем берген,
Топ акынга дем берген.
Кашкардын тоосун күн чалды,
Кайберен чыгып үн салды,
Кайрылгыс кетип Женижок,
Кайманалуу күн калды.

Букардын тоосун күн чалды,
Буудайык чыгып үн салды,
Бурулгус кетип Женижок,
Муңга толгон күн калды!
Толгонуш тоону айланып
Тоо жаркырап күн чыгат.
Туйгунум, Өтө, жан досум
Топ элден сендей ким чыгат?
Айланыш тоону айланып
Ай батканда күн чыгат.
Асылым, Өтө, жан досум
Эми, аймактан сендей ким чыгат?!

Калкка барса кадырлуу,
Капшытка төшөк салынуу.
Элге келсе кадырлуу,
Энчилеп төшөк салынуу.
Караны минсе дабыштуу,
Калкка кеби жагыштуу.
Эликсур минсе дабыштуу,
Элине кеби жагыштуу.

Саралалуу сан жылкы
Сайга айдаса, келиш жок.
Сардалым Өтө өтүптүр,
Сан какшасам, келиш жок.
Көк алалуу көп жылкы
Көлгө айдаса, келиш жок.
Көкжалым Өтө өлүптүр
Көп какшасам, келиш жок.

Аргымак минип бел ашкан,
Ар акынга сын айткан,
Тобурчак минип бел ашкан,
Топ акынга сын айткан!
Карайган тоонун боорунан
Карчыга учат бой салып,
Жашырылган жерине
Баралбаймын жол салып,
Кара жердин алдынан,
Жан досум, алалбаймын кол салып!..

Керегелүү кең үйдү
Кең чалдыбар дедиңби?
Керегесиз кара жер
Кең сарай үйүм дедиңби?
Босоголуу боз үйдү
Боз чалдыбар дедиңби?
Босогосуз кара жер
Боз сарай үйүм дедиңби?

Карарган тоонун арасын
Кулжалар оттоп жол кылган,
Калк акыны Өтөнү
Кайгылуу өлүм жок кылган.
Агарган тоонун арасын
Аркарлар оттоп жол кылган.
Асылым акын Өтөнү
Армандуу өлүм жок кылган.

Кер жорго миндин сулуу деп,
Кер ичик кийдин жылуу деп,
Кайран жаның өткөн соң
Кер жоргоң оозу тыйылды,
Кер ичик жүккө жыйылды,
Сур жорго миндин сулуу деп,
Сур ичик кийдин жылуу деп,
Асыл жаның өткөн соң
Сур жорго оозу тыйылды,
Сур ичик жүккө жыйылды,
Эми кер ичик калды кийилбей,
Кер жорго калды минилбей,
Кейишке салып кетти – деп
Көпчүлүк калды түнүлбөй.

Сур ичик калды кийилбей,
Сур жорго калды минилбей,
Сумсайтып бизди кетти – деп
Көксулуу калды түнүлбөй.

Чаппай атым чаалыгат,
Чакырбай доошум карыгат,
Арманым айтып болгуча
Келген мейман зарыгат.
Куш келиптир мейманың,
Жан досум, кушубак болсун арбагың!
Ат куйругу кыл экен,
Акыры пенде шул экен,
Туу куйругу кыл экен,
Түбөлүк пенде шул экен!

Кеткенден анда, биз мында,
Кейисек келбейт миң жылда!
Кайткандар анда, биз мында,
Эми, кайгырсак келбейт миң жылда!

Токтогул Сатылганов

КӨКСУЛУУ

Белеске чыгып, тор түйдүм,
Бек кызындай Көксулуу,
Бейпайда сизден көп күйдүм.
Бетегелүү адырда,
Бирге басып, бир күлдүм.
Бейопаалуу дүйнөдө
Бет келип, доор бир сүрдүм!

Капталга чыгып, тор түйдүм,
Кан кызындай Көксулуу,
Какшап бир сизден зор күйдүм.
Капталдагы булакта,
Каткырып ойноп, бир жүрдүм.
Катарлаш айыл конгондо
Каттап бир, доор бир сүрдүм.

Ашыкмын сиздей периге,
Айталбайм сырым демиге.
Алтындан артык баркына,
Ашыгам ырас жетүүгө.
Адамды мынча кыйнабай
Айттырбай билсең эмине?

Кызыгам сиздей периге,
Кыйналам чыны демиге.
Күмүштөн артык баркына,
Күчүмдү жумшайм жетүүгө.
Кишини мынча кыйнабай,
Кымбатым, келсең эмине?!

Күлгөндө күлкүң күмүш үн,
Күлгүндөй кыздын Күнүсүң.
Күйүттү тартып жүрүшүм,
Күндөйүм, айтчы, ким үчүн?
Күдөрүм үзбөйм түбөлүк
Күйгүзүп сүйүү үмүтүн.

Жарк этсең күлкүң күмүш үн,
Жароокер кыздын күнүсүн.
Жалыңга түшүп күйүшүм,
Жалжалым, айтчы, ким үчүн?
Жаныңдан асти чыккым жок
Жандырып сүйүү үмүтүн.

Ай жүздүү бетин нур чайып,
Азилинди ойлосоом,
Айылда жатпайм тынч алып.
Алтыным чачкан жарыктан,
Айланам көрккө курчалып.
Ашыктык иштин айынан
Азапты тарттым, мынчалык!

Күн жүздүү бетин нур чалып,
Кылыгың эске түшкөндө,
Күнүгө жатпайм, тынч алып.
Күмүшүм чачкан жарыктан,
Күнгөйлөр көрккө курчалып.
Кызыктык иши курусун
Кыйноону тарттым, мынчалык!

Көрүшкөн күнүм салтанат,
Көркүндөн Ай, Күн жалтанат.
Көркөмүң жанды көксөтүп,
Көмөкөйдөн бал тамат.
Көрүнбөй кетсең, Көксулуум
Көнөктөп көздөн жаш агат!

Жолуккан күнүм салтанат,
Жоодураган келбетин,
Жогортон Ай, Күн жалтанат.
Жол карап тарттым, көп азап,
Жолукпай калсам, Көксулуум
Жоругуң эстеп, жаш агат!

Аксынын жери бийик жер,
Антташкан жерге өзүң кел.
Айлымдан чыккан перизат,
Ар дайым кылдың үмүткөр.
Айтылган жерге келбесең
Антташкан жарын күйүткөр.

Бордунун жери бийик жер,
Болжошкон жерге өзүң кел.
Бозбудан чыккан асылзат,
Боздоп бир болдум үмүткөр,
Болжошкон жерге келбесең
Боз улан жарың күйүткөр!

Көркөмүң жанды суусаткан,
Көргөнү келдим узактан.
Көргөнү келсем чыкпайсың,
Көрө албас айткан ушактан.
Көксулуум, туура түшүнүп,
Көнүлүн менен узатсаң?

Ажары жанды суусаткан,
Атайын келдим узактан.
Атайлап келсем чыкпайсың,
Ар кимдер айткан ушактан.
Айперим, мени түшүнүп
Акылың менен узатсаң?

Бетегелүү белдейим,
Белги берип чакырсаң,
Белгине кантип келбейин.
Бел байладым алууга
Перизаттай телдейим!

Көбүргөндүү жердейим,
Көнүлүң менен чакырсаң,
Көргөнү кантип келбейин.

Көксөтпөчү көп эле
Көксулуудай телдейим?

Жайлоодо белес, кырдайым,
Жаштардан чыккан Көксулуум,
Жамалың кошуп ырдайын.
Жарашкан пери экенсиң
Жаңшабай кантип турайын.

Кымыздыктуу кырдайым,
Кыздан бир чыккан Көксулуу,
Кылыгың кошуп ырдайын.
Кынтыксыз сулуу экенсиң
Кыңырылып турбайын.

Аргымак аттын басыгы,
Аксыдан чыккан Көксулуу,
Ай тамак кыздын асылы.
Ашык бир болгон өзүнө,
Акындын кайсы жазыгы?
Ар түркүн ойго көп салчу
Ай пери кыздын назыбы?

Күлүк бир аттын басыгы,
Күйүмдүү көркөм Көксулуу,
Күн тамак кыздын асылы.
Кызыккан кызыл гүлүнө,
Күкүктүн кайсы жазыгы?
Көп ойлонтуп кыйнаган
Күн пери кыздын назыбы?

Калкыңдан чыкса көп сулуу,
Калем каш, кара чачтуунун,
Калтары сенсиң, Көксулуу.
Каалап берген табихат,
Казактан чыкпас төп сулуу.
Кара жаак акынга
Канчалык айтса эп сулуу!

Элимден чыкса көп сулуу,
Эндиксиз сулуу кыздардын,
Эркеси сенсиң, Көксулуу.
Энчилеп берген табихат,
Эс-акылы төп сулуу.
Эптеп айткан акынга
Эки күн айтса эп сулуу!

Айтканда сөздү чын гана,
Абыдан сага жарашкан,
Ак седеп таккан чыптама.
Атайлап сага тиккендей,
Акери өтүк бутта да.
Ак көйнөкчөн келатсан
Ак куудай көлдө куп гана.
Аябай сага сулуулук,
Арнаган экен кудурет
Атайлап берип бүт сага!

Козгосок кепти жай гана,
Көп эле сонун жарашкан,
Көк мончок таккан чыптама.
Көркөмү кооз көрүнөт,
Көк өтүк кийген бутта да.
Көк шайы көйнөк кийинсен,
Көк өрдөк көлдө куп гана.
Коштогон экен табихат
Кош колдоп берип, бүт сага!

Айлыңа барсам эртелеп,
Алдымдан чыксаң эркелеп.
Алышып ойноп жүргөнгө,
Ага да эркем, эрк керек.
Антташкан шерттен тайбайм – деп,
Акының Өтө сөз берет!

Кыштооңо барсам эртелеп,
Кыядан тоссоң эркелеп.
Кызыктуу өмүр сүрүүгө,
Кымбатым, эркем, эрк керек.
Кыйышпас болуп жүрүүгө
Күкүгүң Өтө сөз берет!

Айтар бир сөздөн шашпайын,
Аксыдан чыккан даткайым.
Ак калпак кыргыз элимдин,
Акыны болом, дапдайын.
Атагың элге чыгарып,
Азыртан неге айтпайын!
Ашыктык иштен зарланттын
Анжиян базар канттайым!

Кыйыткан ойдон шашпайын,
Кыргыздан чыккан даткайым.
Кымбаттуу кыргыз элинин,
Күкүгү болом дапдайын.
Күлшөтүң калкка чыгарып,
Кыйкырып неге айтпайын.
Кызыктык иштен кыйнадың
Кашкардан келген канттайым!

Жайлаган жериң Ойрума,
Жай күнүнөн бер жака,
Жаш сулуу түштү оюма.
Жашчылык иши жай бербей
Жалынам бирге болууга.

Кыштоонун башы Ойрума,
Кыш жармынан бер жака,
Көксулуу түштү оюма.
Кызыктык иши баш бербей
Кызыгам бирге болууга.

Казанымды бир кылып,
Ашташ болсон, Көксулуу.
Төшөгүмдү бир салып,
Башташ болсон, Көксулуу.
Айтылган шерт убада,
Кайтпас болсон, Көксулуу.

Кыйынчылык түшсө да,
Кайтпас болсон, Көксулуу!
Убададан айнычу,
Болбос болсон, Көксулуу.
Өмүр бою айрылгыс
Жолдош болсон, Көксулуу.

Ай көрүнгүс шаардай,
Бакка окшойсун, Көксулуу.
Күмүш супа, ордолуу
Такка окшойсун, Көксулуу.

Жыттасам жытың атырдай,
Жигитке баркың алтындай.
Жакындашсаң болбойбу
Жалоорутуп тартынбай.

Кармасам этиң жибектей,
Какшадым сага мен жетпей.
Күйүттүү болуп калбайлык
Күкүк бир менен Зейнептей!

Карайган шакта түнөгөн,
Карчыга деген куш бекен?
Караңгы түндө жүргүзгөн
Ашыктык кыйын иш экен!

Туура бир шакта түнөгөн,
Турумтай деген куш экен.
Түн ойноп, күндүз айрыган
Жашчылык кыйын иш экен!

Жай саратан ысык – деп,
Кырга кондун, Көксулуу.
Жашың он беш чыга элек
Бирга кондун, Көксулуу.

Кышкы чилде суук – деп,
Түзгө кондун, Көксулуу.
Жашың он беш боло элек
Сөзгө кондун, Көксулуу!..

Ыргалып үйдөн чыкпайсың,
Ышкы отуна берилип,
Ырдаган ырым укпайсың,
Кылгырып үйдөн чыкпайсың.
Кызыктык иштен кеп козгоп
Кыйкырсам үнүм укпайсың.

Кабарың келбейт биз үчүн,
Какылдаткан Көксулуу,
Кайгыны тарттым сиз үчүн.
Кайрылып койсоң болбойбу,
Кадимден калган иш үчүн.
Кадалып кара санаба
Калканчың болор киши үчүн.

Дубайың келбейт биз үчүн,
Дубандан чыкпас Көксулуу,
Дубана болдум сиз үчүн.
Думуктурбай адамды,
Дурус де айткан иш үчүн.
Душмандык кылып жүргөн бар
Дуушар болгон киши үчүн.

Калкыбыз жайлайт Бөктөрдү,
Кайрылбай мага өтөр – деп,
Карыбың өтө өксөдү.
Калкымдан чыккан Көксулуу,
Көп сулуунун өктөмү.

Казактан чыкпас перизат
Каалап жүрөк көксөдү.

Элибиз жайлайт Бөктөрдү,
Эаликкен жаштык куракта,
Эрмегин Өтө өксөдү.
Элимден чыккан Көксулуу,
Эстүү бир кыздын өктөмү.
Эч элден чыкпас сулууну
Эңсеп бир көңүл көксөдү.

Кызыл кыр ылдый кыркырап,
Коюң бир түштү, Көксулуу.
Кычыраган чилдеде,
Кыйын мүшкүл иш салып
Тоюң бир түштү, Көксулуу.

Кара кыр ылдый чуркурап,
Коюң бир түштү, Көксулуу.
Качыраган чилдеде,
Кайгыны салып башыма
Тоюң бир түштү, Көксулуу.

Белден коён качырып,
Иле албадым, Көксулуу.
Эми тагдыр не болот
Биле албадым, Көксулуу?

Жондон түлкү качырып,
Жете албадым, Көксулуу.
Жеткизбестен душманга,
Кете албадым, Көксулуу.

Алты канат ак үйдүн,
Кериштесин, Көксулуу.
Алтымыш эки жубандын,
Периштеси – Көксулуу.

Арманда калдык кошулбай
Кейиштесин, Көксулуу.

Жети бир канат боз үйдү,
Кериштесин, Көксулуу.
Жетимиш эки жубандын,
Периштеси – Көксулуу.
Жетпей сага калдым – деп,
Кейиштемин, Көксулуу.

Жылдыздуу түндө Ай элен,
Жыбылжып аккан сай элен.
Жылаажын үндүү, жыпар жыт
Жыргаткан жанды пай* элен!

Асмандан тийген Ай элен,
Акырын аккан сай элен.
Артыкча сулуу, атыр жыт
Арзыган жанга пай элен!

Алты кулач кыл аркан,
Ак боз аттын мойнунда.
Арманда калат окшоймун
Алты күн жатпай койнунда.

Жети кулач кыл аркан,
Жээрде аттын мойнунда.
Жети күнү жатпадым,
Жетигим сенин койнунда.

Тентуштан тагдыр кошподо,
Телтору тандап ат чапсам
Телторум аттан озбоду.
Теңирим салды бул кайгы,
Тек жаткан дартым козгоду.
Тепкедей чактан бир жүргөн
Теңибиз кыйнайт окшоду.

Курдаштан жазмыш кошподо.
Куландан тандап ат чапсам,
Кубантып аттан озбоду.
Кудайым салды бул ишке,
Кусадар дартым козгоду.
Куушуп ойноп, бир жүргөн
Курбулук кыйнайт окшоду.

Көлгө түшкөн өрдөктөй,
Көздөтөсүң, Көксулуу.
Көз жашыңды көбөйтүп,
Көлдөтөсүң, Көксулуу!
Көнүлдүн назик ышкы отун,
Козготосун, Көксулуу.
Көчтөн калган тайлактай
Боздотосун Көксулуу.

Саятчы* салган боз куштай,
Саматасың, Көксулуу.
Сагындырып адамды
Саргайтасың, Көксулуу.

Өлүп калсам, калармын,
Өлбөй тирүү бар болсом
Өзүмдүк кылып алармын!
Аман болсом табармын,
Антташып койгон сөз үчүн
Ажыратып алармын!

Акындык менен алты күн,
Айтып алган, Көксулуу.
Айтканы менен калкымдын,
Алып кеткен эринен,
Алыска кеткен жеринен

Тартып алган, Көксулуу!¹
Чечендик менен жети күн,
Чечип алган, Көксулуу.
Чердендеген эринен,
Четке кеткен жеринен
Жетип алган, Көксулуу!

БАЛАЛЫК

(*Биринчи түрү*)

Кашкардан алган бөзүм бар,
Каалап ойдон чыгарган,
Катуу чынап сугарган,
Карылар угар сөзүм бар.
Эки кары* бөзүм бар,
Эптеп ойдон чыгарган,
Эки жолу сугарган,
Эскилер угар сөзүм бар.
Сары таман күлүктү
Сары аяздай суутуп,
Саяпкер тапкөй сынчы өткөн.
Сакалын куудай агартып,
Санат ырды көп ырдап,
Саруу, кушчу элинен
Сартбай, Чонду ырчы өткөн.
Саадагын жанга илбептир,
Сайып дөөлөт жаштыктын,
Сап маанисин билбептир.
Эки жааттап ырдаса,
Элдин баары тек турат.

---

¹ *Тартып алган Көксулуу* – Аксынын Авлетим деген жеринде жашаган Ажынын уулу Сулайманкул датканын күчү менен Көксулууну бир жумага жеткизбей Жеңижокко кайра алып берген экен, акын ошону айтып жатат.

Эл кыдырып ырдаган,
Эсенаман, Бекмурат
Эргип ырдап жулунган,
Элге жаккан ырлары
Эсенаман мурунтан
Ээрге тизгин илбептир.
Эркин дөөлөт жаштыктын
Эч маанисин билбептир.
Эки жашар болгондо,
Энесине эркелеп,
Сыйлап өткөн балалык.
Элде жокту тапкын – деп,
Кыйнап өткөн балалык.
Алты жашар болгондо,
Атасына эркелеп,
Быйлап өткөн балалык.
Айылда жокту тапкын – деп,
Кыйнап өткөн балалык.
Ачылып калса аркасы
Айып болуп калат – деп,
Ата-энесин жетелеп,
Быйлап өткөн балалык.
Аз ниеттеп ат кармап,
Токубаган балалык.
Алты жашар убакта
Атасы кармап берсе да,
Алда кайда чаркырап,
Аптиек* менен куранды
Окубаган балалык.
Айдап жүрсөң көй дөөлөт,
Айры буттуу пендеге,
Балалык башка зор дөөлөт.
Дөөлөт эмей нимине*
Он бешке жашың барганда,
Оюнга тойбойт көңүлүң.
Орчун дөөлөт балалык,
Жыйырмага барганда,
Кыйкырып ырдап чыкты эле,

Кызыл чеке, Төрөкул.
Кыйла ырчыдан мыкты эле.
Көңүлүнө албаптыр,
Көрүнөө дөөлөт жаштыкты
Көп кыргызга жайбаптыр.
Айткан сөздүн макулу
Ташыбек, Майкөт ырчылар
Казактардын акуну.
Асманда булут закымы
Айтаарга сөзүм макулбу.
Ак селдечен Нурмолдо
Ал ичкиликтин акуну.
Капарына албаптыр
Кайран дөөлөт жаштыкты,
Кураштырыш ыр кылып,
Калың журтка жайбаптыр.
Азыркы жүргөн ырчылар –
Башаламан майда ырчы.
Маанисин билбейт баарысы
Бийик жаздык баш жакта,
Бир кыялым жаш чакта.
Табыптын колу дарыда,
Бир кыялым карыда.
Оор чоюн кумганда,
Орто жерде турганда.
Оруста болот кызыл бөз,
Оюма туштү ушул сөз.
Түшкөн эмей эмине,
Эркин дөөлөт балалык,
Жык толгону балалык.
Жыйырма бешке барганда,
Жыла басып жүрөсүн,
Жыгыларын билбейсин,
Жылоовуда* балалык.
Отузга жашың барганда
Оюнда турат балалык.
Оюң менен иш кылсаң,
Колунда турат балалык.

Отуз бешке барганда,
Омбу-домбу жоргодой,
Кирди-чыкты балалык.
Кырка жашың барганда,
Кыя салып алдынан,
Жылып өткөн балалык.
Өткөн эмей нимине
Кырда болот кызыл таш,
Кырктын өзү кыйла жаш.
Кыйла да болсо азсынат,
Жаш сынган менен болобу.
Жакшы ат камчы чаптырбайт,
Жакындап жашка кеп айтсаң,
Жаман көрүп жактырбайт.
Өз тентушуң болбосо,
Келиндерге кеп айтсаң,
Эч убакта эп келбейт.
Ошондо түшөт оюңа,
Төгүлөт шорпо мойнуна,
Өткөн экен убак – деп,
Жатасың тынчып ордунда.
Чачың буурул болгондо,
Чардап өткөн балалык.
Чаап кетет жолуна,
Чаап кетип калды – деп,
Чакырсаң келбейт ордуна,
Эр элүүгө чыкканда,
Эркин дөөлөт балалык.
Кете берет балалык,
Кетип калды жаштык – деп,
Кейисең келбейт ордуна.
Алтымышка барганда,
Агарып сакал калганда,
Атаны кайран жаштык – деп,
Ар ким кылат арманда.
Кара өзгөй сүйлөп калп айтсаң,
Кара жанга күч келет.
Картайганда адамга,

Өлүмдөн кабар үч келет.
Этиң кетип какаят,
Ээктен сакал агарат,
Ал өлүмдүн белгиси.
Эңкейсең белден күч кетет,
Эки колдон иш кетет,
Ооздон отуз эки тиш кетет,
А да өлүмдүн белгиси.
Ак бото белден кур кетет,
Айдай беттен сур кетет,
Айнектей көздөн нур кетет,
Мандайда чырак көз кетет,
Балдарга жакпай сөз кетет,
Баары өлүмдүн белгиси.
Өз башына келгенде,
Өйдөлөтпөйт карылык.
Өмүрүң адаа болгончо
Жүрөт экен зарылып.
Керт башына келгенде,
Кетпейт экен карылык.
Качан ажал жеткенче,
Жүрөт экен зарыгып,
Басып жетсек алалык,
Баралбасак калалык,
Баткан күндөй ылдыйлай,
Барган сайын кыялап,
Өтүп барат балалык.
Өткөн эмей нимине
Балалык колдон кеткен соң,
Кишиликтүү немедей,
Кичи пейил сөз сүйлөп,
Сиз десен келбейт балалык.
Жоо-жарагын асынып,
Жолоочу жүрсөң шашылып,
Бир колундан кеткен соң,
Издесең келбейт балалык.
Алыстан келген меймандай,
Аксарбашыл кой союп,

Сыйласаң келбейт балалык.
Бир колундан кеткен соң,
Атасы өлгөн немедей,
Бйласаң келбейт балалык.
Эртеден-кечке кыдырып,
Кырдасаң келбейт балалык.
Ээгинди көтөрүп,
Бйрдасаң келбейт балалык.
Жаш элүүдөн ашканда,
Агарып чыгат кара чач
Жаш кезде ойноп күлмөктүк
Каерде калбайт алтын баш
Дүнүйө жалган илинбейт.
Жүзгө чыккан менен да
Бир күнүнчө билинбейт.
Калганда кара жер калат
Кара боюң суналат.
Артыңда калса катынын
Кара кийип тул калат.
Дүнүйө жалган илинбей,
Өтүп кетет билинбей,
Дүнүйө жалган ушундай,
Өтүп кетет зымырап,
Колундан качкан кушундай.

БАЛАЛЫК

(Экинчи түрү)

Ойлонтту мени балалык,
Олжосу арбын жаштыкты,
Оодарып обон салалык.
Ой, тилегим калсын дейм
Оң менен Солго таралып.

Эстетти мени балалык,
Эсил алтын жаштыкты,
Эскерип ырга салалык,

Эки келбес болгон соң
Элимде калсын таралып.

Эки кары бөзүм бар,
Эрикпестен угарга,
Эскирбеген сезүм бар.
Элим айтып жүрсүн деп
Эскертип койчу кезим бар.

Кашкардан алган бөзүм бар,
Канаттанып тыңшаарга.
Карк алтындай сөзүм бар.
Кайран жандын барында
Калкыма айтчу кезим бар.

Сары таман күлүктү,
Сары аязга суутуп,
Саяпкөй, тапкөй сынчы өткөн.
Сакалын куудай агартып,
Санат ырды көп айтып,
Кушчудан Сартпай,
Чонду ырчы өткөн.
Салаага камчы илбептир,
Санжыргалуу жаштыктын
Булар салтанатын билбептир.
Араба жүрөт кең жолдо,
Айтып кенген ар сөздү,
Акын чыккан Нурмолдо
Аралаш болуп башынан,
Айтышып келдик ар жолдо.
Аксы, Талас жеринен
Анча ырчыны беттептир.

Асыл дөөлөт жаштыкты
Андап айтып кетпептир!
Байлоодо күлүк жулкунчак,
Бар алынча ырдашты.

Майлыкожо, Кулунчак
Байгеден калган күлүктөй,
Баштарын эми чайкаптыр,
Мааниси терең жаштыкты
Булар байкаштырып айтпаптыр!
Калыс кептин макулу,
Казакта Майкөт, Иренчек
Кара жаак акыны.
Кайран дөөлөт жаштыкты,
Капарына албаптыр
Булар калың журтка жайбаптыр!
Катындар ийрип кап токур,
Карыганча ырдаган
Кайран Айдыраалы, Аттокур.
Капталга камчы илбептир.
Кайраты артык жаштыктын
Булар кадырын жакшы билбептир.
Кызылчеке, Төрөкул,
Кыйкырып ырдап чыкты эле.
Кызып ырдай келгенде
Кыйла ырчыдан мыкты эле.
Көрүнөө дөөлөт жаштыкты
Көнүлүнө албаптыр,
Булар көп кыргызга жайбаптыр!
Азыркы жүргөн майда ырчы,
Алтын дөөлөт жаштыктын,
Асылын билбейт баарысы,
Акын өтө абандын
Айтып турган чагы ушу!
Бир жашында билбеген,
Эки жашар болгондо,
Энесине эркелеп,
Ыйлап жүргөн балалык.
Элде жокту тапкын – деп,
Кыйнап жүргөн балалык.
Атасына эркелеп,

Бйлап жүргөн балалык.
Айылда жокту тапкын – деп,
Кыйнап жүргөн балалык.
Үчкө жашы толгондо,
Үй-бүлөдө тили бал,
Үйдүн ичин чаңытып,
Үч көтөрчү жини бар.
Төрткө жашы барганда,
Танга маал торгойдой,
Сайрап турган балалык.
Жоогазындай жайлоодо,
Жайнап турган балалык.
Бешке жашы барганда,
Агын сууну бойлошот.
Кой дегенге болбостон,
Балчык кечип ойношот.
Тетири кийип чапанын,
Атчан адам көрүнсө,
Үркүтмөккө жол тосот!
Ачылып калса аркасы,
Айып болуп калат – деп,
Чочубаган балалык.
Аспиеттеп* ат кармап,
Токубаган балалык.
Алты жашар убакта,
Атасы кармап берсе да,
Аптиек* менен куранды,
Окубаган балалык!..
Жеңе менен эжеден,
Уялбаган балалык.
Оюн кызык көрүнүп,
Зарыгып жумшап жатсаң да,
Тил албаган балалык.
Ак сакалдуу кишини,
Сиз дебеген балалык.
Оокат үчүн умтулуп,
Иштебеген балалык.

Алдап айткан кебиндин,
Калпын билбейт балалык.
Ата менен эненин,
Баркын билбейт балалык,
Алган менен саткандын,
Наркын билбейт балалык!
Жети жашка барганда,
Айылдагы иттерди,
Кууштурган балалык.
Тезек терип, суу ташып,
Бир аз жумуш кылган балалык!
Сегиз жашка барганда,
Оюнга такыр тойбогон.
Оромпой тээп, чикит атып,
Ок жыландай сойлогон.
Торпокту минип жүдөткөн,
Тотугуп бетин түлөткөн.
Кубалап кулун, тайларды,
Кубарып чарчап күнү өткөн.
Жар боорунан балапан,
Алып жүргөн балалык.
Чегирткеге куш кылып,
Салып жүргөн балалык.
Балалыктын кылыгы,
Айтылсын бирден саналып.
Ыпылас жерди бейлебей*,
Басып жүргөн балалык.
Күчүгүн байлап мойнунан,
Карышкырга салам – деп,
Шашып жүргөн балалык.
Тобурчак издеп шиш менен,
Казып жүргөн балалык.
Оокат ичпей маалында,
Керсары болуп өңүнөн
Азып жүргөн балалык!
Тогуз жашка чыкканда,
Дөбөт менен мышыкты

Кабыштырган балалык.
Кимиси кыйын экен – деп,
Салыштырган балалык.
Эки айылдын жылкысын,
Алдыртан кошуп ийишип,
Айгыр менен айгырын,
Алыштырган балалык.
Чокуга чыгып барышып,
Таш омкоруп алышып,
«Менин атым күлүк» – деп,
Жарыштырган балалык.
Онго жашы барганда
Так секирип улактай,
Кутуруп турган балалык.
Оюнга мооку канбастан,
Жутунуп турган балалык.
Айлына мейман келгенде,
«Алакүш» – деп иттерди,
Тукуруп турган балалык.
Он бир жашка келгенде,
Чыйрак болсо ат чабат,
Аты чыгып байге алса,
Аздыр-көптүр мал табат.
Он үчкө жашы чыкканда,
Кырандын терет гүлдөрүн.
Карагат издеп кетишет,
Калтырып алыс үйлөрүн.
Кымыздык, ышкын теришет,
Кызыгын көрүп дүйнөнүн.
Куулук менен иши жок,
Кубанып айтат билгенин.
Көчүгүн күндө жоорутуп,
Көрөсүң тайды мингенин.
Күлкү менен өткөрөт,
Күнүгө тоонун түндөрүн!..
Кекире жагып үйлөгөн,
Кесир сөздү сүйлөгөн,

Кезектүү сөзгө көнбөгөн,
Кетет дөөлөт балалык.
Арча жагып үйлөгөн,
Ашык сөздү сүйлөгөн,
Айтылган кепке күйбөгөн,
Анык дөөлөт балалык!..
Он төрткө жашы келгенде,
Дердейип калат кичине.
Каранып калат бой-башын,
Келин-кыз кирип түшүнө.
Далбас урат делөөрүп,
Жанашып бирге жүрүүгө.
Он бешке жашы барганда,
Оюнга тойбойт көңүлү,
Орчун дөөлөт балалык.
Ойлоп жолго салалык.
Он алтыга барганда,
Оюн салган кунандай,
Окторулган жыландай,
Ордунда турбас балалык!
Он жетиге барганда,
Ой-тоону кезип ышкырат.
Ой-санаасы жок болот,
Оюндан көөнү ток болот,
Ойлонуп бир аз иш кылат.
Он сегизге барганда,
Ооматы жүргөн кез экен.
Он тогузга өткөндө,
Омоктуу жаштын өзү экен.
Жыйырмага барганда,
Жыла басып жүрөсүн,
Жыгылаарың билбейсин.
Жиндилик менен делбелик,
Жылоосунда балалык,
Жыйынды көзгө илбейсиң.
Кайкая басып жүрөсүн,
Каткырып доор сүрөсүн.

Коштоп жүргөн балалык,
Кой десе кайдан билесин.
Кара көз көркөм перини,
Карчыга куштай илесин.
Жыйырма бирге барганда,
Жылаажын болот добушун,
Жылдыздуу кыздын жанынан,
Жыргайсың таап конушун.
Жыргалы артык жаштык ай,
Жылдырбай койсо толушун.
Керилген жигит чагында,
Көркөмдүү чыгат добушун.
Көрүнүктүү бир кыздын,
Көрөсүң басып конушун.
Көрүнөө дөөлөт жаштык ай,
Кемитпей койсо толушун.
Жыйырма экиге барганда,
Боз жорго болсо мингениң,
Боз өргөө болсо киргениң,
Болжогон жерде жолугар,
Ботогөз болсо сүйгөнүң.
Боздобой жыргап өткөрсөң,
Боруму кызык дүйнөнүн!
Карадан болсо мингениң,
Кара бөрк болсо кийгениң.
Каалаган жерден табышар,
Кара көз болсо сүйгөнүң.
Какшабай жыргап өткөрсөң,
Кадырын билип дүйнөнүн.
Жыйырма үчкө барганда,
Кызыктуу жаштык барында.
Кыргый мүчө, кара көз,
Кылыгы менен айтып сөз,
Кыздар турат жаныңда.
Кайраттуу жаштын барында,
Калкыңа дайын чагыңда.
Карчыга мүчө, кыргый көз,

Кадырын салып айтып сөз,
Кара көз турат жаныңда.
Жыйырма төрттүн өзүндө,
Боз туйгундай жаштык кез,
Бозосу жок мастык кез,
Бой тирешкен душманга,
Бой бербеген курчтук кез.
Ак туйгундай жаштык кез,
Алчактатып ат минсе,
Арагы жок мастык кез.
Алдуусунган душманга,
Алдырбаган курчтук кез.
Жыйырма бешке барганда;
Жылкыдай туйлайт жүрөгүн,
Жыландай сойлойт билегин,
Жылытат музду илебин.
Жымындап турат жаныңда,
Жылдызы көркөм кыз-келин!
Эргиген куштай жүрөгүн,
Энишсең жыгат билегин.
Эритет музду илебин,
Эрикпей жүрөт жаныңда,
Эндиксиз сулуу кыз-келин!
Жыйырма бешке отуз жыл,
Жашатып койсо эмине?
Жанылантып өмүрдү,
Жасатып койсо эмине?
Жыйырма бешке кырк жылы,
Кондуруп койсо эмине?
Жаратканы чын болсо,
Каалаганын адамдын
Болтуруп койсо эмине?
Кайран өмүр жыйырма беш,
Өтпөй турган болсочу!
Жок дегенде он жылга,
Кетпей турган болсочу!..
Кайран гана жыйырма беш,

Кайраты толук арткан кез.
Кайпактабай олтуруп,
Каймагын ырдын тапкан кез.
Карайган түндү аткарып,
Казак, кыргыз элиме,
Кадырым менен жаккан кез.
Асыл бир гана жыйырма беш,
Айбаты жандан ашкан кез.
Айтышка түшсөң талыбай,
Алтынын ырдын тапкан кез.
Агартып таңды аткарып,
Ак калпак кыргыз элиме
Акындык менен жаккан кез.
Ачып көздү жумгуча,
Өтүп кетет балалык.
Кайра келгис сапарга,
Көчүп кетет балалык.
Аркыраган шар суудай,
Агып кетет балалык.
Жалбырттатып жалынын,
Жагып кетет балалык,
Отуз жаштын өзүндө,
Ойлонуп билген кезинде.
Оң менен Солго сүйлөсөн,
Оомат болот сөзүндө.
Бирде бар да, бирде жок,
Кирди-чыкты балалык,
Бир азы калат эсинде.
Омбу-домбу жер кайда,
Оолуккан мүнөз жок болгон.
Оолактап өзүң каласың,
От кечип жүрчү топтордон.
Кыркка жашың барганда,
Кыйкырып турган чагында
Кыя салып алдындан,
Өтүп кетет балалык.
Өткөн эмей эмине?

Кырда болот кызыл таш,
Кырктын өзү кыйла жаш.
Кыйла да болсо азсынат,
Кыялында жашсынат.
Жашсынган менен болобу,
Жакшы ат камчы чаптырбайт.
Жакындап жашка кеп урсаң,
Жакшы көрүп жактырбайт.
Жашынып калган балалык,
Жалынган менен таптырбайт.
Кыйынды билбес жаштык кез,
Кыйлага чейин бөлүнбөйт,
Кыйытып аста кеп айтсаң,
Кыйкымдап сени бөлүн дейт.
Кыз-келин менен жүрчү убак,
Кыр ашып кеткен карасаң,
Кыйкырган менен көрүнбөйт!
Кесирлүүдөн кыз алсаң,
Керилген төшөк сеп келбейт
Өз тентушун болбосо,
Келиндерге кеп айтсаң,
Эч убакта жактырбайт.
Ошондо түшөт оюна,
Орой сөз уксаң жаштардан,
Төккөндөй шорпо мойнуна.
«Өткөн экен убак» – деп,
Жатасың тынчып ордуна.
Чачын буурул болгондо,
Чардап өткөн балалык.
Чаап кетет жолуна,
Чакырсаң келбейт ордуна.
Эр элүүгө келгенде,
Эрк бербей түшөт жолуна,
Эсил кайран жаштык – деп,
Эртели-кеч дайыма
Эстесең келбейт ордуна!
Акбараң мылтык асынып,

Кырдасан келбейт балалык.
Обонунду көтөрүп,
Ырдасан келбейт балалык.
Карылыкты «кеткин» – деп
Балалыкты «келгин» – деп,
Чырдасан келбейт балалык.
Көкбараң мылтык көтөрүп,
Кырдасан келбейт балалык.
Көнүлүндү көтөрүп,
Ырдасан келбейт балалык!
Карылыкка бакырып,
Балалыкты чакырып,
Ошо, чырдасан келбейт балалык.
Балалык колдон кеткен соң,
Ак сакалдуу кишидей,
«Сиз» десең келбейт балалык.
Мээнет тартып кыйналып,
Иштесең келбейт балалык.
Жоо-жарагың байланып,
Жолоочу болсон шайланып,
Бир колундан кеткен соң,
Ошо, издесең келбейт балалык.
Балалык колдон кеткен соң,
Дөбөгө чыгып оштонуп,
Төгөрөктү козголтуп,
Бакырсаң келбейт балалык.
Ак боз бээ союп бүлүнүп,
Алдынан өтүп жүгүнүп,
«Айланайын, жаштык» – деп,
Ошо, чакырсаң келбейт балалык.
Алтымыштын өзүндө,
Ак ала болот сакалың,
Абалкыдай алың жок,
Арманың айтып жатамын.
Ашыкча дөөлөт жаштыкты,
Арбыныраак кылбаган,
Ар дайым эстеп капамын.

Көк ала болот сакалын,
Көкүрөк дадил дарман жок,
Көйгөйүң айтып жатамын.
Көрүнөө дөөлөт жаштыкты,
Көбүрөк эле созбогон,
Көп эстеп, ойго батамын.
Батар күндөй ылдыйлап,
Барган сайын кыялап,
Өтүп барат өмүрүң.
Кайра келгис жагына,
Көчүп барат өмүрүң.
Кара-Сууну кыдырып,
Бойлосоң келбейт балалык.
Кара жаның куш кылып,
Ойносоң келбейт балалык.
Көркөмдөп үйдү тиктирип,
Көп малдын бирин сойдуруп.
Түпсүз ойго сен батып,
Көнүлүң коюп түн бою,
Ойлосоң келбейт балалык.
Аккан сууну айланып,
Бойлосоң келбейт балалык.
Аманат жанды куш кылып,
Ойносоң келбейт балалык.
Дөбөгө боз үй тиктирип,
Төөнүн бирин сойдуруп,
Түпсүз ойго сен батып,
Ошо, ойлосоң келбейт балалык!
Кара өзгөй, калп айтсаң,
Карып жанга күч келет.
Картайганда пендеге,
Өлүмдөн кабар үч келет.
Келген эмей эмине?
Жетимиштин өзүндө,
Этиң качып какаят,
Ээкте сакал агарат.
Эринчээк болуп кайран жан,

Эңиштеп кетет талаалап.
Ээликме кыял, жаштык кез,
Эстесен келбейт сабалап.
Эшикте басып жүрөсүн,
Эрмектеп малың каралап.
Жетимиштин өзүндө,
Кара сакал ак болот,
Калп айткан менен болобу,
Кайта турган чак болот.
Каңырыш угуп кулагың,
Катындар сенден жат болот.
Өз башына келгенде,
Өйдөлөтпөй мойнундан
Минет экен карылык.
Өз өкүмүн эң кыйын,
Билет экен карылык.
Өмүрүң ада болгуча,
Жүрөт экен зарыгып!
Керт башына келгенде,
Келтектебей жонуна
Минет экен карылык.
Токсон түрдүү амалын,
Билет экен карылык.
Качан ажал жеткенче,
Жүрөт экен зарыгып!
Кер мурутун ак болот,
Кейиген менен болобу,
Кете турган чак болот.
Кейитип укпай кулагың,
Келиндер сенден жат болот.
Сексен жаштын өзүндө,
Сенделип жеткен кезинде,
Сер сакалың сербейтип,
Сереп салып турасын,
Эрте-кеч малдын четинде.
Эки тизең ийрейип,
Эпке келбейт кечинде.

Эңкейсен белден күч кетет,
Эки колдон иш кетет.
Эмшендеп комсоо жарашпай,
Эактен кашка тиш кетет.
Эндиксиз кызыл бет кетет,
Ээндетип өзүндү,
Эл ичинен четтетет.
Эриктүү жаштык түгөнүп,
Эрме чөлгө беттетет.
Ак бото белден кур кетет,
Айнектей жүздөн нур кетет.
«Кейикчээл болбой отур» – деп,
Кемпирине тилдетет.
Көркүнөн кеткен карылык,
Көнүлүндү зилдетет.
Мандайда – чырак көз кетет,
Балдарга жакпай сөз кетет.
Адаштырып оюндан,
Акылың менен эс кетет.
Карчыгадай жигиттик,
Катаал кез менен кездешет.
Калжандатып текедей,
Карылык түбү жеп кетет.
Токсонго барсаң тосорсун,
Толукшуган өмүрдү,
Токтобостон жокторсун.
Арыбасаң жүзгө чыгарсың,
Асыл жан менен коштошуп,
А дүйнө көздөй жыларсың.
Карып кетет кайран жан,
Караанын деги көрсөтпөй,
Каякка кетет зирек жан?
Эскирип кетет эсил жан,
Элесин деги көрсөтпөй,
Эмине болот зирек жан?
Ак боз аттай зуулдап,
Аккан суудай шуулдап,

Кирип кетет турбайбы.
Ааламда жайы белгисиз,
Акылың деги жеткисиз,
Эрип кетет турбайбы.
Көк жоргодой зуулдап,
Көктөмдө суудай шуулдап.
Кирип кетет турбайбы.
Кабары деги белгисиз,
Кармап кууп жеткисиз,
Житип кетет турбайбы!
Кайгырасың, каласың,
Кайтканды кайдан табасың?
Карылык кууп жеткенде,
Кайран жаш өтүп кеткенде,
Карыз деп кимге барасың?
Өкүнөсүн, каласың,
Өткөндү кайдан табасың?
Өмүр өтүп кеткенде,
Өлүм кууп жеткенде,
Өпкөлөп кимге барасың?
Кекенесиң, каласың,
Кеткенди кайдан табасың?
Кезектүү өмүр өткөндө,
Кесирлүү өлүм жеткенде,
Келе деп кимге барасың?..
Азбы-көппү көрөр күн,
Ар кимине бөлүнгөн.
Саламат болсоң көрөрсүн,
Сактасын кудай өлүмдөн...

ДҮНҮЙӨ

(Биринчи түрү)

– Асман, Ай, жылдыз бүткөндө,
Улангансың, дүнүйө.
Жер титиреп бүткөндө,

Куралгансын, дүнүйө.
Он сегиз миң Ааламды,
Бир жараттын, дүнүйө.
Кемтиги жок эч жерде,
Куп жараттын, дүнүйө.
Аял менен эркекти,
Жуп жараттын, дүнүйө.

Адамзаттын ичине,
Кут жараттын, дүнүйө!
Жан-жаныбар, бүлөнү,
Бүт жараттын, дүнүйө.
Көбөйттүрүп ар жакка,
Шүк тараттын, дүнүйө.
Булбул менен чымчыкты,
Бакта кылдын, дүнүйө.
Баардагы пашааны,
Такта кылдын, дүнүйө.
Аркар менен кийикти,
Ташта кылдын, дүнүйө.
Жетип алар ажалды,
Башта кылдын, дүнүйө.
Бир-бирине окшотпой,
Башка кылдын, дүнүйө.
Эки беттин албырган,
Нурун алдын, дүнүйө,
Атасынан баласын,
Мурун алдын, дүнүйө!
Сайдагы жолду карачы
Сары килем жаптырып,
Сары аркан менен тарттырып,
Санжырга менен төө өткөн.
Саймалуу калпак кийгенден,
Сайышып жоого киргенден,
Санатсыз нечен эр өткөн.
Адамдан артык туулган,
Ааламга салган чуулган.

Атабыз Манас шер да өткөн!
Капталда жолду карачы
Карагер жылкы бээ өткөн,
Калы килем жаптырып,
Кара аркан менен тарттырып,
Көркөмдүгүн арттырып,
Калкайып каймал төө өткөн,
Кайырма калпак кийгенден,
Кайрылбай жоого тийгенден,
Кармашып жоону сүргөндөн.
Көкчө менен Алмамбет,
Кошой, Сыргак, Чубактай,
Көк жалдардай шер да өткөн!
Тоо бузулуп, түз болду
Токтоп айтар иш болду.
Түз бузулуп, тоо болду,
Түзүктөп айтар иш болду.
Бел бузулуп, жер болду,
Белгилеп айтар кеп болду.
Эгини менен жер өтгү,
Эрдесинген эр өтгү.
Жер каптаган сел өткөн,
Жаңырган далай эл да өткөн!..
Буга күбө ким болду?
Асмандагы жайнаган,
Ай, жылдыз менен Күн болду.
Көрбөгөн да билбеген,
Канча жан өлүп тим болду!
Дагы күбө ким болду?
Чарчаганды билбеген,
Чатак салып жиндеген,
Төгөрөктүн төрт бурчун,
Төрт айланып желдеген.
Кармасаң колго келбеген,
Же көрүнбөгөн көзүнө.
Же келбеген эсине.
Булутту айдап түрүлтүп,

Бир ачуусу келгенде,
Белди ашыра сүрүлтүп
Шамал күбө бул болду!
Байыстабай бир азга,
Өткөнүн көрчү, дүйнөнүн.
Артынан жоо куугансып,
Көчкөнүн көрчү дүйнөнүн.
Бир жалбырттап, бир жерде,
Өчкөнүн көрчү, дүйнөнүн!
Кирген суудай шаркырап,
Акканын көрчү, дүйнөнүн.
Жерден берип ырыскы
Бакканын көрчү дүйнөнүн.
Түгөнбөгөн мезгилден,
Ашканын көрчү, дүйнөнүн.
Чакырып тойго жаткансып,
Шашканын көрчү, дүйнөнүн!
Күн менен түндү камчылап,
Өтүп жаткан, дүнүйө.
Журттан-журтка ташынып,
Көчүп жаткан дүнүйө.
Бири күйсө, бирөөбү
Өчүп жаткан дүнүйө!
Түшпөсүн деп Ай, жылдыз,
Бышык кылган дүнүйө.
Таң калтырып адамды,
Кызык кылган дүнүйө!..
Өлүм менен коркутуп,
Сызык кылган дүнүйө!
Баш учуна күлүк ой,
Учуп жеткис дүнүйө.
Ойлоп-ойлоп отурсаң,
Түбү чексиз дүнүйө.
Керемети дүйнөнүн,
Эстен кеткис дүнүйө!..
Күндүн нуру сыяктуу,
Күйүп турган дүнүйө.

Баласындай алпештеп,
Сүйүп турган дүнүйө.
Кайра баштап кайгыны,
Үйүп турган дүнүйө!
Башчы болуп жүрсүн – деп,
Баш жараткан, дүнүйө.
Ооз, мурун, көз үстү,
Каш жараткан, дүнүйө.
Кемтиги жок эч жерде,
Саз жараткан, дүнүйө.
Акылманды ар элде,
Аз жараткан, дүнүйө!
Кор болбостон жүрсүн – деп,
Акыл берген дүнүйө.
Жердин үстүн тепсетип,
Бакыр берген дүнүйө.
Кээ бир жерге чөп бербей,
Такыр берген дүнүйө!
Кыдырсын деп Ааламды,
Шамал кылган дүнүйө.
Оргон буудай өзөгүн,
Саман кылган дүнүйө.
Түрдөн-түргө өткөрүп,
Амал кылган, дүнүйө!
Жарык кылган Ааламды,
Күнү сонун дүнүйө.
Асмандагы Ай, жылдыз,
Түнү сонун дүнүйө.
Жаз чыкканда жайнаган,
Гүлү сонун дүнүйө.
Булбулдардын сайраган
Үнү сонун, дүнүйө.
Төрт түлүгү жайлаган
Төрү сонун, дүнүйө.
Төрлөрүндө жайнаган
Чөбү сонун, дүнүйө.

Каз-өрдөгү калкыган,
Көлү сонун, дүнүйө.
Айта берсем ыр менен,
Көбү сонун, дүнүйө.

ДҮНҮЙӨ

(Экинчи түрү)

Чыгыштан күндү Батышка,
Жүргүзгөнүн карачы.
Ааламдын шам чырагын,
Күйгүзгөнүн карачы.
Кудуретин жараткан,
Билгизгенин карачы!
Күн кыдырып көк менен
Жөнөгөнүн карачы.
Жарык нурга балкытып,
Бөлөгөнүн карачы.
Канча жанды жаратып,
Төрөгөнүн карачы!..
Ай айланып асмандан,
Каттаганын карачы.
Бир орунда тынч алып,
Жатпаганын карачы.
«Саманчынын жолу» – дейт,
Бүт жылдыздар чачырап,
Батпаганын карачы!..
Канаты жок Ай, Күндү,
Учурганын карачы.
Адаштырбай жолу жок,
Туш кылганын карачы.
Айтып бүткүс сооптуу –
Иш кылганын карачы!
Жылдызды көккө толтуруп,
Ай кылганын карачы.

Жасаганын жараткан,
Шай кылганын карачы.
Жалгыз жарым койбостон,
Пай* кылганын карачы!..
Өткөн мезгил артына,
Кайтпаганын карачы.
Бүгүн көргөн эртең жок,
Кубулганын баяндап,
Айтпаганын карачы.
Улукман аке баш болуп,
Канча акылман табып өттү,
Өлүм сырын эч бири,
Таппаганын карачы!
Асман, жердин арасын,
Кең кылганын карачы.
Жерден берип ырыскы,
Эл кылганын карачы.
Жетиштирбей бир жерин,
Дайыма кем кылганын карачы!
Кезектешип төрт мезгил,
Келгендигин карачы.
Керектүүсүн жандууга,
Бергендигин карачы.
Караңгыны жарыктык,
Женгендигин карачы?!

АККАН СУУ

(Биринчи түрү)

Жер титиреп бүткөндө,
Көктөн иман толкуп түшкөндө.
Жылдыз көккө толгондо,
Дүнүйө пинаа* болгондо.
Ай асмандан букканда,
Күн кызарып чыкканда,

Адам ата, Обо эне,
Оозунан чыккан лапеси,*
Кудайга дайын болгондо,
Суу атасы Сулайман,*
Жардам сурап кудайдан
Суу бергин деп мунайган.
Кудурети кудайдын,
Кубат берип түбөлүк,
Орун берди бу жайдан.
Ошондо он сегиз миң Ааламдан,
Коркуп чыккан аккан суу.
Жер жүзүнө чайпалып,
Толкуп чыккан аккан суу!..
Жети кабат Жер астын,
Жарып чыккан аккан суу.
Жер, Ааламдын баарысын,
Багып чыккан аккан суу.
Алты кабат Жер астын,
Атып чыккан аккан суу.
Адам ата, Обо энени
Багып чыккан аккан суу.
Ала-Тоонун боорунан,
Жарып чыккан, аккан суу.
Алтын канат жез куйрук,
Балык чыккан аккан суу.
Кара-Тоонун боорунан,
Жарып чыккан аккан суу.
Күмүш канат, жез куйрук,
Балык чыккан аккан суу.
Кара жердин астынан,
Жылып чыккан аккан суу.
Жаамы күнөө кылганды,
Билип жаткан аккан суу.
Кара таштан жаркырап,
Тушүп жаткан аккан суу.
Жан-жаныбар шимирип,
Ичип жаткан аккан суу.

Ак кыянын боорунан,
Канаат алган аккан суу.
Карып, мискин, бечара,
Даарат алган аккан суу.
Ылай, чопо, киринен,
Арылдырган аккан суу.
Ай тийгенде шооладай,
Жарык чыккан аккан суу.
Алып кетсе жетелеп,
Кете берген аккан суу.
Бөлгөн жерге токтобой,
Жете келген аккан суу.
Түбү жумшак, үстү бек,
Саздан чыккан аккан суу.
Тиктеген менен көз жетпес,
Таштан чыккан аккан суу.
Көк жылгаяк асканы,
Тешип чыккан аккан суу.
Көк торпулуу көк жарды,
Эшип чыккан аккан суу.
Нечен жерди аралап,
Кезип чыккан аккан суу,
Керектигин адамга,
Жандуу менен жансызга,
Сезип чыккан аккан суу!..
Зоодон сынбай бир жери,
Кулап түшкөн аккан суу.
Аяк, башын үзүлтпөй,
Улап түшкөн аккан суу.
Өзүн өзү көбөйтүп,
Курап түшкөн аккан суу!..
Ташка тийип чачырап,
Быркыраган аккан суу.
Далай жерге токтобой,
Шыркыраган аккан суу.
Кууш жерге келгенде,
Күркүрөгөн аккан суу.

Үрөйүндү учуруп,
Үн сүрөгөн аккан суу.
Барган сайын күч алып,
Дүркүрөгөн аккан суу!..
Жайык жерге барганда,
Жаркыраган аккан суу.
Алды эңкейиш жар келсе,
Аркыраган аккан суу,
Кулагыңды тундуруп,
Капчыгайды чуу кылып,
Шаркыраган аккан суу!
Коркок адам сүрүнөн,
Калтыраган аккан суу!
Сурап-сурап отурсаң,
Кайда болот аккан суу?
Башы туюк капчыгай,
Сайда болот аккан суу.
Издегенде табылбас,
Жайда болот аккан суу.
Тескейи бийик, терең сай,
Коодо болот аккан суу.
Ак асаба мелжиген,
Зоодо болот аккан суу.
Бетегеси кулпунган,
Төрдө болот аккан суу.
Жаратылыш жасаган,
Өрдө болот аккан суу.
Каз-өрдөгү калкыган,
Көлдө болот аккан суу.
Бопбоз болуп кор болгон,
Тамчы сууга зар болгон,
Элге келген аккан суу.
Мурда болуп көрбөгөн,
Жерге келген аккан суу.
Жер үстүндө жашаган,
Элге келген аккан суу.
Өз тулкусун жоготпой,

Бир тамчысын коротпой,
Кармап келген аккан суу.
Курмандыкка денесин,
Арнап келген аккан суу!
Аягы жок, колу жок,
Токтойм деген ою жок,
Жүрүп келген аккан суу.
Бара турган жерине,
Кире турган көрүнө,
Күлүп келген аккан суу.
Бир жагына көгөртүп,
Дарбыз кылган аккан суу.
Эч кимди шерик кылбастан,
Жалгыз калган аккан суу.
Алабата, көк беде,
Жалбыз кылат аккан суу.
Аюу чачы, ак сокто,
Андыз кылат аккан суу!
Жүргөн жерин андатып,
Кыя кылат аккан суу.
Түлкү куурай, чытыры,
Мыя кылат аккан суу.
Тоого чыккан кемпир чач,
Дагы кылган аккан суу.
Жанузактай бир чөбүн,
Дары кылган аккан суу.
Сазык тана, шорону,
Сазык матар, согону,
Айтпасак болбойт ошону.
Тогуз төбө, тенге чөп,
Топчу куурай, ак кодол,
Төө куйрук, камгагын,
Төө таман, жер чайын,
Уу коргошун, сары куурай,
Улар пыяз, ак куурай,
Арпа менен ак буудай,
Жылтырканы, шыбагы,

Тегерек баш, уйтана,
Адырашман, ыкшары.
Чачыраткы, жөрмөгү,
Келиндердин өрмөгү.
Мендубана, ажырык,
Уйтана, көдөө, мийбеги,
Ушунун баарын айтпасак,
Уккандар калар таарыныш.
Кара кыяк, шибери,
Кызгалдагы, эрмени,
Кызыл от чыккан береги,
Көөдөк менен чийбеги,
Көйкөлгөн көк шибери,
Кымыздык, ышкын, балтыр
Кийик оту, калдыркан,
Айтып бери жылдырсам,
Аны кылган аккан суу!..
Үстүнө кийип жүрүшкө,
Кийим кылат аккан суу.
Өз өнөрүн билбестен,
Кыйын кылат аккан суу.
Чайга салып ичишке,
Нават кылат аккан суу.
Барган жерин кулпунтуп,
Абад кылат аккан суу.
Айтып жана кеткендей
Чөп жаратат аккан суу.
Төрт-түлүктү семиртип,
Эт жаратат аккан суу.
Алма, жүзүм, алмурут,
Алча кылат аккан суу.
Четин, шилби, карагай,
Арча кылат аккан суу.
Биз билбеген дүйнөдөн,
Канча кылат аккан суу,
Ай жаныбар, аккан суу!..
Жердин үстүн тепсеген,

Малга келген аккан суу.
Ай-ааламда жашаган,
Жанга келген аккан суу.
Арык казып төтөлөп,
Алып кетсе жетелеп,
Кете берген аккан суу.
Бурган жерден токтобой,
Чарчаганга окшобой,
Жете келген аккан суу.
Ак жектенин жеңине,
Кир койбогон аккан суу.
Көңүлүңдү калтырып,
Бир койбогон аккан суу!
– Ай, аккан суу, аккан суу,
Ай-ааламды баккан суу.
Сыр дайрадан чоң туруп,
Сыр аякка баткан суу.
Жандын баарын баккан суу,
Жазда кирип, ташкан суу.
Тартынбастан баскан суу,
Тар арыктан ашкан суу.
Жабыркатпай жай, кышы,
Жандын баарын баккан суу!..
Агыны катуу болгон суу,
Ар өзөнгө толгон суу.
Жаз келгенде кирген суу,
Жандын баары сүйгөн суу.
Эки өркөчү баладай,
Төө келген аккан суу.
Аюу, каман, илбирси,
Чөө келген аккан суу.
Биз көрбөгөн жин-пери,
Дөө келген аккан суу!
Бөкөн менен элиги,
Бугу, марал, кийиги,
Дагы келген аккан суу,
Бали, ыракмат аккан суу!..

Ак куу, өрдөк, чүрөгү,
Анда болгон түнөгү.
Безбелдек менен ак чардак,
Кара кашка кашкалдак.
Чөкө таан, бөктөргө,
Четинен айтам көп элге.
Кызыл тумшук чар карга,
Кетишпей конот ак жарга.
Булбул куштун акыны,
Торгой жээн жакыны.
Сары жаман, күйкөсү,
Салпылдаган бакылы.
Канаттуунун жаамысы,
Күн көрүшкөн баарысы,
Булар сенсиз жашабайт,
Бали, ыракмат, аккан суу!
Кара шибер көк майдан,
Саздуу болот аккан суу.
Аккан жери дайыма,
Эниш болот аккан суу.
Ай чапчыган толкуну,
Эч билбеген коркууну,
Деңиз болгон аккан суу!..
А, жаныбар, аккан суу
Деңизинде сойлогон,
Алышканын мойсогон,
Арыстан баштуу мурду шиш,
Канаты бар учканга,
Бул дүнүйө жалганды,
Кайраты бар жутканга.
Алтымыш кулач, беш баштуу,
Ажыдаарың дагы бар,
Жарык кылган түндөсү,
Кулагынын түбүндө,
Күйүп турган шамы бар.
Сырларың көп катылган,
Көк өгүздөй балыгын,

Көктү көздөй атылган.
Жаркыратып түн ичин,
Кайра сууга сайылган,
Балыктарың дагы бар!..
Тоодон аккан жеринен,
Жаралганда тегинен,
Тунук болгон аккан суу.
Тазалыгы жагынан,
Карап турсаң баарынан,
Улук болгон аккан суу
Кемеринин ичине,
Алтын канат, жез куйрук,
Балык толгон аккан суу.
Керектиги Ааламга,
Анык болгон аккан суу!..
Алдына шайтан жуутпай,
Кууп турган аккан суу.
Ажал жетип өлгөнүн,
Ак кепиндеп, аруулап,
Жууп турган аккан суу!..
Арам менен адалды,
Ылгабайсың, аккан суу.
Бир адамдап жамандап,
Булгабайсың, аккан суу.
Жайы-кышы барабар,
Саан алган аккан суу.
Асмандан булут кубулуп,
Жаан алган аккан суу.
Алты айчылык жол кетсе,
Арасынан үзүлбөй,
Созуласың аккан суу.
Алтымыш бөлөк баш жагың,
Аягың келип бир жерден,
Кошуласың аккан суу!
Дыйкан-чарба адамды,
Бүт тындырып мудаанды,
Жабыркатпай баккан суу.

Кызматы менен кишиге,
Мына ушундай жаккан суу!..
Челек менен көтөрсө,
Түгөнөм деп шашпаган.
Тиктеп туруп байкасак,
Калыбынан жазбаган,
Кандай молсун, аккан суу!
Тоо боорунан оргуштап,
Булак болгон аккан суу.
Катын менен балага,
Ынак болгон аккан суу.
Жоодураган ботогөз,
Моймолжуган ширин сөз,
Күмүш үндүү, күн жүздүү,
Жан эриткен бал тилдүү,
Шыбырашып сүйлөшүп,
Бирин бири жүр дешип,
Аста күлүп шыңк этип,
Алтындан иймек сөйкөсү,
Кулагында жылт этип.
Муну көргөн жигиттин,
Эт жүрөгү зырып этип,
Эки челек көтөрүп,
Күймөнсө атыр жыттанган,
Көркүнө киши суктанган.
Кыранда гүлдөй бөлүнгөн,
Кирпиктери төгүлгөн,
Кош-коштоп чачы өрүлгөн,
Кундуз бөрк кийген башына,
Көлдөгү куудай көрүнгөн,
Кыздар келген, аккан суу!..
Ай тамагын кылайтып,
Ак көйнөгүн булайтып,
Ак элечек кайкайтып,
Ак маралдай маңкайып,
Аста басып жөнөсө,
Асмандан түшкөн жел кайып.

Күлкүсү күмүш үндөнгөн,
Сүйлөөдөн жигит сүрдөнгөн.
Ачылган кызыл гүлдөнгөн,
Абыдан кооз түрдөнгөн.
«Секетпай» деп ыр айтып,
Секин сууга сыр айтып.
Жанаша басып кыналып,
Жадабай күндө суу алып.
Карыяны көргөндө,
Каада сактап уялып.
Өңүн суудан каранып,
Тоту куштай таранып,
Келиндер келген аккан суу!..
Булактын башын болжошуп,
Мунайып күтүп, жол тосуп.
Жашчылык менен кангышып,
Жанынан булак аңдышып.
Чылбырдан атын кармашып,
Чын перидей сулууга,
Чын дилден сөзүн арнашып.
Чыңыртып күлүк минишип,
Чийбаркыт тандап кийишип,
Чымчылашып тийишип,
Далбас уруп жаштыкта,
(Алдастаткан адамды,
Арагы жок мастык да).
Бир көз салып калууга,
Ынактыгын билгизип,
Учуру келсе айтууга.
Жеңесин салып ортого,
Желдирип эрте кайтууга.
Жашчылык иштин айынан,
Башын да сайып тартууга.
Булактан көзү өтүшүп,
Жигиттер келген аккан суу!..
Белдемчисин байланып,
Балдарына айланып,

Бирин жонго көтөрүп,
Бирин алган ээрчитип,
Бирин жүргөн телчитип.
Секин басып чайпалып,
Отурганда «белим» – деп,
Чоочуганда «эрим» – деп,
Карылык мени жеди – деп,
Жаңы келген жылдары,
Буралган келин кезим – деп.
Кайдагыны козготкон,
Карылык сенин кезиң – деп.
Кемпирлер келген аккан суу!
Ак сакалын жайкалтып,
Аста сүйлөп, барк айтып,
Жолдун ташын теришип,
Булак ондоп беришип,
Жигит чагын эстешип,
Өткөн экен убак – деп,
Кеткен экен курак – деп,
Атаңдын көрү дүнүйө,
Өзгөрүлбөй турат – деп,
Санжыра, кебин чуурутуп,
Чалдар келген аккан суу!..
Божурашып сүйлөшүп,
Бир күндө он беш суу кечип.
Суу боюна барышып,
Балтыркандан кесишип,
Суу мылтык жасап алышып,
Бирин бири атышып,
Бир кумардан канышып,
Ит балдакты тебишип,
Мен кыйын деп жарышып,
Балдар келген аккан суу!..
Ай туяктан арнашып,
Ак боз бээ союшуп,
Ак кымызга тоюшуп.
Көпкө арча чыдайт – деп,

Каржыгачка коюшуп.
Карагай кесип кынашып,
Карылар менен сынашып.
Чөңгөк менен бекитип,
Чечилип сырга келишип.
Суу кечпей малы өтсүн – деп,
Семирип тез кетсин – деп.
Эл катташып онсун – деп,
Эбин таап жасаарга,
Эпчил уста болсун – деп.
Эптеп салып көпүрө,
Элдер келген аккан суу!..
А, жаныбар, аккан суу,
Таң кашкайып сүргөндө,
Булутту шамал түргөндө,
Катуулап суу киргенде,
Тараза жылдыз бөлүнүп,
Тоо, таштын баары көрүнүп.
Сүрүлүп жылдыз качканда,
Сары Чолпон жылдыз батканда,
Өзөндөн ак шамал жүрүп ыркырап,
Суудан, кара буу чыгып буркурап,
Асмандын, жылдызы качып дыркырап.
Токойдо гүлдөр гүлбурап,
Бутакта булбул ыр курап,
Шыбакта торгой чулдурап.
Жылгадан алты миң булак шылдырап,
Жарашкансын, аккан суу!..
Күн жайылып келгенде
Күнгүрөнүп күч алып,
Күмүш комуз күү чалып.
Аркыраган күч алып,
Алтын комуз күү чалып,
Күн келбетин бетине,
Жаркыратып түшүрүп.
Чаңкап келген мал, жанга
Тартынбастан ичирип.

Күмүштөй болуп жалтылдап,
Берекесин арттырып,
Ийип берген балкылдап!
Бири консо, бири учуп,
Бири кетсе, бири келип.
Эки жагын карашып,
Канаттарын тарашып.
Мукам-мукам сайрашып,
Бутагында жарашып.
Уядагы күтүшкөн,
Балапанга суу берип.
Кужурашып отуруп,
Коркунуч болсо дуу кетип,
Куштар келген аккан суу!
Куйрук жалы бир карыш,
Кулан келген аккан суу.
Аягы жок, колу жок,
Жылан келген аккан суу!
Чымын менен чиркейи,
Бу да келген аккан суу.
Бөгөнөгү, бүргөсү
Жуда келген аккан суу.
Ийнелиги, көгөөнү,
Ал да келген аккан суу.
Жөргөмүшү, сайгагы,
Бул да келген аккан суу.
Сары тампыз, саратан,
Санап айтып баратам,
Бу да келген аккан суу.
Кумурскадан пилге че,
Жуда келген аккан суу!
А жаныбар, аккан суу,
Түш мезгили маалында
Күкүктөнүп күүлөнгөн,
Күкүк болуп сүйлөнгөн
Шамал чыгып өзүнөн,
Шапатасы жыргаткан.

Шайырланып шар агып,
Шаңшыттырып ырдаткан.
Жандап барган мал ичип,
Суусап барган жан ичип,
Боору менен сойлогон,
Буту менен басканда,
Асман менен учкан да,
Баары өзүнө келишкен,
Асилденсин, аккан суу!..
Бешим убак болгондо,
Бир аз калган тартылып,
Тандырбаган адамды,
Тамашасы артылып.
Башбалдак атса өрдөгү,
Байкалат балык көлдөгү.
Койкоюп сүзсө каздары,
Калбай ээрчип балдары.
Ылаачын, көк куш келе албай,
Ыкыс берип тебе албай,
Ичинде калат арманы,
А жаныбар, аккан суу,
Көпкө тийген жардамы!..
Кечке маал болгондо
Керимсел жүрүп ойногон.
Кара суучул, чулдук куш,
Кыялай учуп тойлогон.
Кыбыланын кызыл шамалы,
Кыдырып дүйнө жойлогон.
Кылкылдап күн батарда,
Кыялды жайга койбогон.
Күндүн нурун сүртүнүп,
Күлүндөп көркүн жойбогон.
Караган менен канчалык,
Көркүнө көзүң тойбогон!..
Түн ичинде карасан:
Өзөндүн ичи шуулдап,
Көктөн жайнап жылдызы,

Өз өнүн карап жымыңдап.
Көк жылдызын батырып,
Табактай Айды калкытып,
Аттай ак боор балыгын,
Асманды көздөй атылтып.
Күкүмдөлгөн тамчысын,
Күргүштөп жээкке чачылтып.
Чарадагы кымыздай
Чачыратып сапыртып,
Кереметин бир сонун,
Көргөндүн оозун ачылтып!..
Агыласың жулунуп,
Алда кайдан сайраган
Күкүк менен Зейнептин,
Сайраганы угулуп.
Жалбыздын жыты буркурап,
Көнүлүндү сергитип.
Ырдагыңды келтирет,
Ылаачындай эргитип!
Жаз келгенде токтобой,
Өрдөн чыккан аккан суу.
Кайык сүзүп өтө албас,
Кара тоонун боорунан,
Көлдөн чыккан аккан суу!
Жер үстүндө мелмилдеп,
Дарыя болгон аккан суу.
Женижок төккөн ыр менен,
Жарыя болгон аккан суу.
Желип өткөн жерине,
Жемиш өсүп, бак болгон.
Келип кеткен жерине,
Шаар орноп эл толгон.
Пейили кенен, тар эмес,
Бир калыпта бузулбай,
Агып жаткан аккан суу.
Дүнүйөнүн баарына,
Балдан таттуу шипширин,

Жагып жаткан аккан суу!..
А жаныбар, аккан суу,
Ылдыйды карап жүргөн суу,
Блайланып кирген суу.
Эништи карап жүргөн суу,
Эрки менен кирген суу.
Шамалдай үнүң шуулдап,
Тирилигин өтөгөн,
Топ паренде чуулдап,
Жээгинде сайраган,
Күкүк менен булбул бар.
Көлүндө киши көрбөгөн,
Кара кашка дулдул бар.
Жүнү сенсел, ак куйрук,
Кундузу бар аккан суу.
Көзгө жылуу көрүнгөн,
Жылдызы бар аккан суу.
Жүнү түркүн кубулган,
Суусары бар аккан суу.
Дүйнөдө түркүн сонунду,
Мына ушинтип баккан суу.
Кимге болсо баары бир,
Мумуядай жаккан суу!..
Суусуз чөлдө жашап көр,
Өтөр суунун азабы.
Айта берсем түгөнбейт,
Аккан суунун казалы.
Керүүдөн кыян кошулуп,
Сел болосун аккан суу.
Этек жагың буулса,
Көл болосун аккан суу.
Чөлдүү жерге барганда,
Алтын менен күмүшкө,
Тең болосун аккан суу!..
Кыртыш байлап бетине,
Жүн чыкпаган аккан суу.
Айбанатпы, адамбы,

Башын салса: «Тур, кет!» – деп
Унчукпаган аккан суу!
Ирик менен чирикти,
Таза кылган аккан суу.
Эл жайлоого конгондо,
Эртерээк ичсем дедиртип,
Эки агайин кишини,
Ача кылган аккан суу.
Жүргөн жерин гүлдөтүп,
Жумуш кылган аккан суу.
Нөөбөтү мага келбейт – деп,
Коңшу отурган адамды
Уруштурган аккан суу.
Жаздын айы келгенде
Байчечекей башбагып,
Булак ийип таш жарып
Тоо башынан мөңгү эрип,
Токсон миң булак бир келип,
Асмадан булут бүркөлүп,
Жамгырын төксө ал көрүп!
Жекендин башы желпилдеп,
Камыштын башы калкылдап
Ааламга булут оролуп,
Айдын башы тоголуп.
Чагылганы чартылдап,
Ай карангы түнүндө,
Күндүзгүдөй жаркылдап.
Жердин жүзүн термелтип,
Каарданып киргенде,
Каптап сел ылдый сүргөндө,
Капчыгайга толгондо,
Жандап барган мал-жанды,
Ажыдаардай жалмап соргондо.
Алачыктай таш агып,
Аюу, жолборс, сүлөөсүн,
Алдынан чыкса баары агып.
Байлап койгон сал агып,

Байкабаган жан агып.
Көпүрөлөр дагы агып,
Кечип кирген мал агып!
Бузуп өткөн кыяны,
Бул – аккан суунун зыяны!..
Ташка тийген жеринен,
Таамай жалын, от жанып
Жарга тийген жеринен,
Жолум үйдөй из калып!
Ортосунан карасаң,
Оргуган кара кан агып!
Түптүү терек токтобой,
Бир куурайга окшобой.
Карагайы, арчасы,
Карайган токой канчасы,
Бир токтошко жарабай,
Агып барат даң салып.
Ташка тийсе чачырап,
Таамай жанды качырат.
Күкүктөнүп, сүйлөнүп,
Күчү ташып, жинденип.
Тамдай болгон таштары,
Тоголонгоп калдырап.
Аны көргөн пенденин,
Акылы калат дабдырап.
Аскага тийсе жанчылып,
Айбатынан жан чыгып.
Кирип барат аккан суу!..
Бу да аккан суунун зыяны!..
А, жаныбар, аккан суу,
Жаз келгенде күрпүлдөп,
Ээ-жаа бербей ташкан суу.
Тоодон чөлгө жеткенче,
Далай жолду баскан суу.
Жан-жаныбар күйөнү,
Жаамы ушул дүйнөнү,
Жаркыратып баккан суу!

Жиктеп журтка бөлбөгөн,
Жанында адам болбосо,
Жакын көрүп чөлдөгөн.
Арык кайрып байласа,
Пайдасы бар аккан суу.
Жашап турса түгөнбөс,
Дайрасы бар аккан суу.
Жандуу менен жансызга,
Өмүр отун күйгүзгөн,
Айласы бар аккан суу!
Ташкыны бийик дүйнөнүн,
Таалайындай жаралган.
Түрдүү чөпкө, мивага,
Каны болуп таралган,
Тегеренип жанынан,
Карып-мискин кетпеген,
Кандай молсун, аккан суу,
Жердин үстүн тепсеген!..
А, жаныбар, аккан суу,
Аккан суунун белгиси:
Камчыланбай тез кеткен,
Мудаасына бат жеткен.
Жийиркенбей ичине,
Кырк аяктуу курт күткөн
Камыш чыгып көлүнө,
Кара бээ оттогон.
Балырынын ичине,
Бака чардап токтогон.
Келишкенсиң аккан суу!
Көрүп адам жырлаган,
Бейиштенсиң аккан суу,
Арам, адал дебеген,
Асылдансың аккан суу.
Өз башыңдан күнөөнү,
Арыткансың аккан суу.
Кимге болсо «макул» – деп,
Баш ургансың аккан суу.

Туш-тарапка бет алып,
Агып өтүң аккан суу.
Адашпастан өз жолуң,
Табып өттүң аккан суу.
Кыялданып кыйшайып,
Шоокумданып, үн салып,
Желип өттүң аккан суу.
Аласасын адамга,
Берип өттүң, аккан суу.
Кышын-жайын барабар,
Коргошундай көлтүлдөп,
Тунук болуп мөлтүлдөп,
Эрип өттүң аккан суу.
Келин менен кыздарга,
Керектүүн алгын – деп,
Челегине толтуруп,
Берип өттүң аккан суу!
Өмүр шерик адамга,
Болуп өттүң аккан суу.
Бул дүнүйө жарыктан,
Толуп өттүң аккан суу.
Кара жерге жымылдап,
Кирип өттүң аккан суу.
Бара турган жериңди,
Билип өттүң аккан суу.
Киши баргыс чункурга,
Кирип өттүң аккан суу.
Касиеттүү аккан суу,
Күз мезгилде карасан
Калыбынан тартылган,
Кубатынан айрылган.
Мөңгүсү аздап эриген,
Булагы ийбей кемиген.
Каркылдап учкан каз кеткен,
Курулдап жүргөн куу кеткен.
Өрдөк, чүрөк калбастан,
Жылуу жакка дуу кеткен.

Жинин каккан бакшыдай,
Жарым болуп суу кеткен.
Эртең менен кечинде,
Буркурап чыккан буу кеткен.
Кыш чилдеде карасаң,
Көрүнүшүн байкасаң,
Көк муз карга оронуп,
Көнүлдүү ыры жоголуп,
Тунгуюкта чулдурап,
Агып жатыр булдурап.
Алкынган алы жок болуп,
Араңжандай токтолуп,
А бирок моюн бербестен,
Аяз суукка көнбөстөн,
Агып жатат аккан суу!..
А жаныбар, аккан суу,
Күнү-түнү аксаң да,
Кызмат этип жатсаң да,
Кадырыңды билбейбиз.
Көнүлүңдү кир кылып,
Кайра өзүңдү тилдейбиз.
Жок дегенде бир жылда,
Зыярат кылып жүрбөйбүз.
Суу сыйлаган зор болор,
Суу кордогон кор болор,
Өзүнө өзү жоо болор.
Акыл менен ойлоп ал,
Айткан жокмун тим гана!..
А, жаныбар, аккан суу,
Жок дегенде бир күнгө,
Келбей койсоң таарынып,
Кесирленип жүргөндөр,
Чуркайт эле ак уруп!
Барктабастан жүргөндөр,
Айчылык жерде болсоң да,
Бир ууртап сени алганга,
Жетет эле жалынып.

Колунда болгон дүйнөсүн,
Берет эле жабылып!..
Бирок сен андай эмессин,
Чалкып жаткан кененсин.
Керектеген жандуунун,
Кызматына беленсин.
Байыртадан бер жакка,
Керектелип келгенсин,
Бали, ыракмат, аккан суу!
Толкуп, ташып ага бер.
Тегеренип Жер жүзүн,
Турмуш отун жага бер!..
Мөңгү болуп ашууда,
Үнөмдөлгөн аккан суу.
Жети күн, бир түн айтсам да,
Түгөнбөгөн аккан суу.
Аккан, аккан, аккан суу,
Аманат жанга жаккан суу!..

АККАН СУУ

(Экинчи түрү)

Кара тоонун боорунан,
Кайнап чыккан аккан суу.
Жер өстөнү мелмилдеп,
Жайнап чыккан аккан суу.
Кара таштын боорунан
Жарыя чыккан аккан суу,
Жер үстүнөн күнөөдөн
Арып чыккан аккан суу.
Кара таштан жаркырап,
Түшүп жаткан аккан суу,
Жан-жаныбар шимирип,
Ичип жаткан аккан суу.
Кара жердин астынан,
Жылып жаткан аккан суу.

Жаамы күнөө кылганды,
Билип жаткан аккан суу.
Ак кыянын боорунан,
Канаат алган аккан суу.
Карып, мискин* бечара
Даарат алган аккан суу.
Он сегиз миң ааламды,
Багып чыккан аккан суу.
Тарбия күтүп таалайга,
Барып чыккан аккан суу.
Ылай, чопо киринен
Арып чыккан аккан суу.
Алтын куйрук жез канат
Балык чыккан аккан суу,
Ай тийгенде шооладай
Жарык чыккан аккан суу.
Алып кетсе жетелеп,
Кете берген аккан суу.
Бөлгөн жерге токтолбой
Жете берген аккан суу.
Дыйкан, чарба адамды,
Жабыркатпай аккан суу.
Чөлдөп келген адамды,
Суусун берип баккан суу.
Кызматы менен кишиге,
Мына ушундай жаккан суу.
Челек менен көтөрсө,
Түгөнөм деп шашпаган,
Тиктеп туруп байкасам,
Калыбынан жазбаган,
Канаты бар аккан суу.
Даарат алып, бет жууса
Таза кылган аккан суу.
Дүнүйөнүн баарына
Кереги бар аккан суу.
Жүнүн сөңсел ак куйрук,
Кундузу бар аккан суу.

Киргенде адам кече албас,
Сүрү кыйын аккан суу.
Ташка тийсе оорубас,
Жаны кыйын аккан суу
Жан-жаныбар киени*
Жаркыратып баккан суу.
Карайгандын баарысын,
Кашат кылган аккан суу.
Аккан суунун баарысы,
Башат болгон аккан суу,
Түбү жумшак, үстү бек,
Саздаң чыккан аккан суу,
Тиктеген менен көз жетпес,
Таштан чыккан аккан суу.
Эңкейиштен оргуштап,
Булак болот аккан суу.
Катын менен балага,
Ынак болот аккан суу.
Арам менен адалды,
Ылгабайсың аккан суу.
Бир адамды жамандап,
Булгабайсың аккан суу.
Чыккан дарак баарысы
Даам алган аккан суу.
Бей-бечара, карыптар,
Жайы-кышы барабар,
Саан алган аккан суу.
Асмандан булут кубулуп,
Жаан алган аккан суу.
Кез келгенде токтолбой,
Жерден чыккан аккан суу.
Кайык жүрүп өтө албас,
Кара тоонун боорунда,
Көлдөн чыккан аккан суу,
Акканын адам билбеген,
Караанын көрүп зилдеген
Жер үстүнө мелмилдеп,

Дарыя болгон аккан суу.
Өтүп кеткен жерине,
Дарак тигип бак болгон,
Шаар орноп эл толгон.
Жууса кирип кетирген,
Түгөнбөй түшүп жол салган,
Кечип кетсең ылайлап,
Так билбеген аккан суу.
Бейли кенен, тар эмес
Бир калыпта бурулбай
Агып жатат аккан суу.
Дүнүйөнүн баарына,
Балдан таттуу шипширин
Жагып жаткан аккан суу.
Жазга маал өркөчтөп
Күүлдөгөн аккан суу.
Ак куу, өрдөк, каз конуп
Чуулдаган аккан суу.
Жан-жаныбар суу ичип
Тарап турган аккан суу.
Керегине дүйнөнүн
Жарап турган аккан суу.
Улутка журтту бөлбөгөн,
Көрбөсө адам чөлдөгөн,
Арык кайрып байласа,
Шооласа абдан көлдөгөн,
Пайдасы бар аккан суу.
Өмүрүндө түгөнбөс,
Дайрасы бар аккан суу.
Сөөк ысып ооруса,
Чалгандайсың аккан суу,
Чөлдөп келген адамга,
Алтындайсың аккан суу.
Шамалдай үнү шуулдап,
Шаншыган кундуз чуулдап,
Жээгинде сайраган,
Күкүк, булбул дагы бар.

Көлүндө киши көрбөгөн,
Кара кашка дулдул бар,
Жетпеген адам кылат зар
Мына мындай аккан суу.
Кимге болсо барабар,
Маңгиликке жаткан суу,
Айта берсем түгөнбөйт,
Аккан суунун казалы.
Ташкыны бийик дүйнөдөн,
Далай жанды арыткан,
Өзү кылган күнөөдөн
Тегеренип жанынан,
Карып, мискин кетпеген,
Бу жаныбар аккан суу.
Өзөндүү булак сайдасын,
Алыста жүрүп чөлдөсө,
Жетүүгө таппай айласын,
Кыбыраган бүткүл жан,
Суунун көргөн пайдасын.
Аккан суунун белгиси,
Камчылабай тез кеткен,
Мудаасына бат жеткен.
Жийиркенбей ичине,
Кырк аяктуу курт күткөн.
Камыш чыгып көлүнө,
Кара бээ токтогон,
Балырынын ичине
Бака чардап жайкалган,
Келишкенсиң аккан суу
Көрүп адам жырлаган,
Бейиштенсиң аккан суу.
Арам адал дебеген,
Асылдансың аккан суу.
Өз башыңан күнөөнү
Арыткансың аккан суу.
Кимге болсо макул – деп,
Баш ургансың аккан суу.

Бирдей болдуң баарыга
Агып барып токтодун
Океандын шарына,
Узун өмүр шай болуп,
Агып өттүң аккан суу.
Он сегиз миң ааламды,
Багып өттүң аккан суу.
Кыялданып кыйшайып,
Желип өттүң аккан суу.
Аласасын адамга,
Берип өттүң аккан суу.
Дүнүйөнүн бүт жүзүн,
Көрүп өттүң аккан суу.
Кышын-жайын барабар,
Коргошунча көйкөлүп,
Эрип өттүң аккан суу.
Келин менен кыздарга,
Керектүүң алгын – деп,
Челегине толтуруп,
Берип өттүң аккан суу.
Бул дүнүйө жарыкта,
Толуп өттүң аккан суу.

АККАН СУУ

(Үчүнчү түрү)

А, жаныбар, аккан суу,
Адамдын баарын баккан суу.
Дайра болуп ташкан суу,
Тар арыктан ашкан суу.
Агын дайра болгон суу,
Ар өзөнгө толгон суу.
Сурап, сурап отурса,
Кайда болот аккан суу?
Ылайыктуу кең өзөн,
Жайда болот аккан суу.

Аяк-башы туюк жар,
Сайда болот аккан суу.
Тескейи бийик, терең сай,
Коодо болот аккан суу.
Тегирменге байласаң,
Ноода болот аккан суу.
Ашса кетет талаага,
Аябай тиет парага,
Кара шибер, көк майдан
Саздуу болот аккан суу.
Кайрысаң келет арыкка,
Баштуу болот аккан суу.
Кемеринин баарысы,
Балык болот аккан суу.
Керектиги адамга
Анык болгон аккан суу.
Кетмен чаап байласа,
Арык толгон аккан суу.
Алты айчылык жолго аксаң,
Арасынан үзүлбөй,
Созуласың аккан суу.
Аягың келип бир жерден
Кошуласың аккан суу.
Ылдый карап жүргөн суу.
Ылайланып кирген суу.
Эништи көздөй жүргөн суу,
Эрки менен кирген суу.
Ыйманы бар адамды,
Даргөйүндө билген суу.
Колуң менен бутуңа,
Даарат болгон аккан суу.
Кожо менен молдого,
Шаарат болгон аккан суу.
Кыртыш байлап бетине,
Жүн чыкпаган аккан суу.
Мусулмандыр, капырдыр,
Башын салса тур кет – деп,

Үн чыкпаган аккан суу.
Кара жерди жууруп,
Камыр кылган аккан суу.
Кас санаган душманды,
Каттама кылып нан берсе,
Тамыр кылган аккан суу.
Акпай турсаң бир жерде,
Чөл болосуң аккан суу.
Айлана тунук көк ирим,
Көл болосуң аккан суу.
Жайык жерге келгенде,
Алтын менен күмүшкө
Тең болосуң аккан суу.
Кериден кыян кошулса,
Ташыбайсың аккан суу.
Жалаң куйса идишке
Сасыбайсың аккан суу.
Эл жайлоого конгондо
Эгин маалы болгондо,
Эртерээк ичсем экен – деп,
Эки агайын кишини
Ачы* кылган аккан суу.
Ирик менен чирикти
Таза кылган аккан суу.
Арайдын баарын тазалап,
Маза кылган аккан суу.
Арам менен адалды,
Бир койбогон аккан суу.
Ак көйнөктүн жеңине,
Кир койбогон аккан суу,
Күнү-түнү жылган суу.
Жуунбаган адамды
Жуунса, таза кылган суу.
Алдына шайтан жуутпай,
Кууп турат аккан суу.
Ажалы жеткен адамды,
Ак кепиндеп, аруулап,
Жууп турат аккан суу.

АЙТ, АЙТ ДЕСЕ

Айт, айт десе токтолбой,
Ашуудан шамал соккондой,
Аксы менен Таласты айт.
Көкчө менен Манасты айт,
Күн жүгүрүк канатты айт,
Күйгөн элде санатты айт.
Өтө кызыл манатты айт,
(Өткөн элде санатты айт.
Ат үстүндө китепти айт,
Муну окуган молдону айт,
Кууганды айтпай, жыкканды айт.
Болуп өткөн тарыхты айт,
Жалганды айтпай аныкты айт.
Акындардын ырын айт,
Акылмандын сырын айт.
Кедейлердин мунун айт,
Балбандардын күчүн айт.
Арыстандын сүрүн айт,
Булбул торгой үнүн айт,
Чөбүн айтпай гүлүн айт,
Туулуп өскөн жеринди айт,
Куттуу кыргыз элинди айт.
Тоскоолдун көлүн айт,
Суусамырдын төрүн айт,
Атан төөдөй эрди айт,
Аргымак тууган бээни айт.
Жүк көтөргөн төөнү айт.
Конодон чыккан күлүктү айт,
Карышкыр алган бүркүттү айт.
Алганды айтпай, бергенди айт,
Душманды жеңип келгенди айт.
Бурма темир, сом темир,
Бурбай соккон устаны айт,
Буркурап жааган булутту айт.
Кырга капкан салганды айт,

Кызыл түлкү алганды айт.
Жонго капкан салганды айт,
Жолборс атып алганды айт.
Көз мелжиген бийикти айт,
Анда жүргөн кийикти айт.
Керилип кетмен чапканды айт,
Адал дүйнө тапканды айт.
Таттуу болгон өмүрдү айт,
Өзгөрүлгөн көңүлдү айт.
Мергенчинин көзүн айт,
Карыянын сөзүн айт.
Күмүштү айтпай, алтынды айт,
Азамат тууган катынды айт.
Ашкебини* сөгүп айт,
Акын болсоң төгүп айт.
Ак-караны ылгап айт,
Жүрөк менен жыргап айт.
Эмгекчини мактап айт,
Жатып ичер бузукту
Какшык сөзгө кактап айт.
Адилетти коргоп айт,
Арамзаны кордоп айт.
Ак болоттун бөркүн айт,
Ала-Тоонун көркүн айт.
Ач албарстын курчун айт,
Ата-бабаң журтун айт.

ЖАЛГЫЗ ТАЛ

Жеңижокту 1875-жылы 15 жаш кезегинде, ала болуп кеттиң, элге жолобо – деп, Ташкара бий Аксыга кубалаган. Ошондо качып бара жатып, Бакайыр деген жерде жалгыз талды көрүп, элин-жерин кыялбай жалгыз талды кошуп ырдаган.

Бакайырда жалгыз тал,
Баласы жок байкуш тал.
Жол боюнда жалгыз тал,
Жолдошу жок байкуш тал.
Кайрылып келип конгондой,
Каргага түнөк болгондой
Канаты жок жалгыз тал,
Кайгысы көп байкуш тал.
Бурулуп келип конгондой,
Булбулга түнөк болгондой
Бутагы-жок жалгыз тал,
Муңдуу болгон байкуш тал.
Сен бу жерде жок элен,
Жерин кана жалгыз тал?
Аймактуу чогуу жамагат
Элин гана жалгыз тал?
Көрүнбөйсүң ыраактан
Караң кана жалгыз тал?
Тегеренип ойногон
Балаң кана жалгыз тал?
Ичке тартып кетипсиң,
Денең кана жалгыз тал?
Көтөрүп жүрүп чоңойткон
Энең кана жалгыз тал?
Ала бакан болгондой,
Ачаң гана жалгыз тал?
Аркалап жүрүп чоңойткон
Атаң гана жалгыз тал?

Өзүң жалгыз турусун,
Бириң гана жалгыз тал?
Өзүң менен бир тууган
Иниң кана жалгыз тал?
Карайган талдын бирисин,
Калың топтон ажырап,
Кандай жалгыз жүрүсүн?
Эки талдын бирисин,
Эл-журтунан ажырап,
Эмине жалгыз журүсүн?

Женижокко жалгыз талдын айткан жообу:

Беш-алты ооз сөз кылып,
Аңгеме кылып курадын
Аңырып турган жалгыздын
Ал-абалын сурадың.
Тентушуна ээ кылып,
Терип-тепчип курадын.
Телмирип турган жалгыздын
Теги-жайын сурадың.
Кара жердин боорунда
Калганың бар шөкүлдү.
Кайгырасың жалгызга,
Арманың бар шөкүлдү.
Кызыл күнгөй кыштовун,
Туштаның бар шөкүлдү.
Кызыл өңүң керсары,
Бушманың бар шөкүлдү.
Башка чаап жаралап,
Пас болгонум ан үчүн.
Тизилип чыккан бурагым,
Түндүкчү келип кести эле,
Түгөнөмүн ал үчүн.
Ача чыккан бутагым
Ала бакан кылам – деп,
Ашканага курам – деп,

Ар ким келип кести эле
Ал себептен түгөндүм.
Менин ушул турганым,
Бендеге болсун убалым.
Аңырып жалгыз турганым,
Адамга болсун убалым.

Ж е ң и ж о к:

Талда болсоң далайдан,
Тегин эмес экенсиң.
Бериштелүү адамдан
Бегине эмес экенсиң.
Төрт түлүктүү малымды,
Толгосуз билдиң алымды.
Ак таноо тору тайымды,
Айттырбай билдиң жайымды.

БАЛАМ ЖОК

Ак сайдан аккан дарыя,
Арманым айтам жарыя.
Көк сайдан аккан дарыя,
Күйүтүм айтам жарыя.
Аргымак оозун бурайын,
Ай, айланып жыл келет,
Айтпай бир кантип турайын.
Күлүктүн оозун бурайын,
Күн айланып жыл келет,
Күйбөй бир кантип турайын.
Күмүшүн ырдын терейин,
Күйүтүм айтып берейин.
Алтынын ырдын терейин,
Арманым айтып берейин:
Сарыны кийдим тонунан,
Саргайдым бала жонунаң.
Караны кийдим тонунан,

Кайгырдым бала жогунан.
Кымыздык терген кең колот,
Кырына барып эл конот.
Кымбатым, элим, келипсин,
Кыйытып айтсам, не болот?!
Балдыркан* чыккан чоң колот,
Башына барып эл конот.
Башымда турган арманды,
Байкатып айтсам, не болот?!
Алтынды жезге өткөрбөйт,
Айтпасам дартым бөксөрбөйт.
Күмүштү жезге өткөрбөйт,
Күйбөсөм дартым бөксөрбөйт.
Алтындын жайы гүлбакта,
Алган жарым Көксулуу,
Айтып турам бул чакта,
Арманга батпа бул тапта!
Күмүштүн жайы гүлбакта,
Кошулган, жарым Көксулуу,
Какшанып турам бул чакта,
Эми күйүткө түшпө бул тапта!..
Кошулган, жарым, Көксулуу,
Килемди согуп түр кылдың,
Кирген үйүң гүл кылдың.
Кажары согуп түр кылдың,
Кармаган үйүң гүл кылдың.
Сандык жыйдың жүгүнө,
Сарамжал кирди үйүнө.
Беш кеште жыйдың жүгүнө,
Береке кирди үйүнө.
Чырмап чийиң каладың,
Чырайлап үйүң кармадың.
Оролтуп чийиң каладың,
Окшотуп үйүң кармадың,
Алдын сылап жүк жыйдың,
Аркасын карап үй тиктин.
Керегесин кынадың,

Керүүдөн туруп сынадың,
Кайтар куштан үлгү алдың,
Кайчылабай тон бычтын.
Учар куштан үлгү алдың,
Үлгүлөбөй тон бычтын.
Шакегиндин жүлгүсү,
Шаарга кетти үлгүсү.
Оймогундун жүлгүсү,
Ойротко кетти үлгүсү.
Казы элечек, кара көз,
Калкымдан чыккан бото көз.
Торко элечек, торгой көз,
Тобумдан чыккан бото көз.
Оймогуна гүл тактын,
Он жубанга сын тактын.
Шакегине гүл тактын,
Сан жубанга сынтактын.
Аксыдан чыккан сулуубум,
Арманым айтып турумун:
– Тескейге каккан куу казык,
Текенин эти жол азык.
Теңтушумдан кем болдум,
Теңирим менде не жазык?..
Күңгөйгө каккан куу казык,
Кулжанын эти жол азык.
Курдашымдан кем болдум,
Кудайым, менде не жазык?..
Беш колумда муунум жок,
Бел кыла турган уулум жок.
Оң колумда муунум жок,
О дүйнө көздөй жол тартсам,
Ордумду басар уулум жок!!!
Түндүктүү дүкөн үйүмө,
Түркүк болор уулум жок.
Капшыттуу дүкөн үйүмө,
Карманып оокат кыларга,
Кадырлап баккан уулум жок!..

Эрте турсам шамал жок,
Эсимде турат амал жок.
Саар турсам шамал жок,
Санаамда турат амал жок.
Өзөндүү булак Кара-Суу,
Өрөөнүң толсо калаа жок.
Өз журтумду ээлерге,
Өзүмдөн бүткөн бала жок!
Кайыңдуу булак, Кара-Суу,
Каптаса толгон калаа жок.
Кадимки журтум ээлерге,
Кадырлап баккан бала жок.
Аргымак жалы кайрылса,
Тармал эмей эмине?
Өзүндөн бала болбосо,
Арман эмей эмине?
Тобурчак жалы кайрылса,
Тармал эмей, эмине?
Тутунар балаң болбосо,
Арман эмей эмине?..
Кайрылышта мүрзөмдү,
Кайрылып барып ким көрөт,
Кайгырып жашын ким төгөт?
Бурулушта мүрзөмдү,
Бурулуп барып ким көрөт,
Буркурап жашын ким төгөт?..
Эгерде уulum болгондо:
Каттаганда кан жолум,
Кармаганда оң колум.
Сүйлөгөндө таңдайым,
Сүйүнгөндө маңдайым!
Ак шумкар кушун чуктамак,
Ак чатыр кирип уктамак.
Көк шумкар кушун чуктамак,
Көк чатыр кирип уктамак.
Жанына бычак бүлөмөк,
Жайында кушу түлөмөк.

Кынына бычак бүлөмөк,
Кышында кушу түлөмөк.
Аргымак минип ойнотмок,
Адырга тайган жойлотмок.
Ак дарыя бойломок,
Ак шумкар салып ойномок.
Көк дарыя бойломок,
Көк шумкар салып ойномок!..
Көл жакалай куш салса,
Көк ала моюн каз алмак.
Сайды бойлоп куш салса,
Сарала моюн каз алмак.
Суксурга кушун ыргытмак,
Сур жорго минип жылжытмак.
Кекиликке кушун ыргытмак,
Кер кашка минип жылжытмак.
Аргымак минип жетектеп,
Алтынды кумдай этектеп.
Күлүктү коштоп, жетектеп,
Күмүштү кумдай этектеп.
Секиртип күлүк мингизип,
Сүлөөсүн ичик кийгизип.
Сымбатын журтка билгизип.
Булкунтуп буудан мингизип,
Букары тонун кийгизип.
Аргымак берип дуулатып,
Адырдан коён уулатып.
Тобурчак берип жыргатып,
Токойдон коён уулатып.
Сар кашка атка мингизип,
Саймалуу калпак кийгизип.
Карагер атка мингизип,
Кайырма калпак кийгизип.
Чыгарбайт белем жыйынга,
Мен курган жыт кылбайт белем мурунга!..
Сайратсам элдин кашында,
Санаам жок эле башында.

Кулпунтсам калктын кашында,
Кубаныч болмок башымда.
Өзүм бир келсем кырк бешке,
Балам келсе он бешке.
Балам кылса базарды,
Тартпайт элем азарды.
Балам кылса сооданы,
Билбейт элем кооганы.
Аттиң бир гана дүйнө арман күн!
Ак куурайда муун жок,
Армамда калган уул жок!
Көк куурайда муун жок,
Көтөрүп баккан уул жок!
Сүт куйган чарам толгон жок,
Сүйөргө балам болгон жок.
Аш куйган чарам толгон жок,
Аларга балам болгон жок.
Алтындан кемер байланып,
Айчылык келсем айланып.
Айчылык жолдон келгенде,
«Аталап» чыгар балам жок,
Арманды ичтен чыгарып,
Күмүштөн кемер байланып,
Күнчүлүк кетсем айланып,
Күнчүлүк жолдон келгенде,
Күлүп чыгар балам жок.
Күйүттү ичтен чыгарып
Ак шумкар учат кыр менен,
Ак сарай бүтөт сыр менен.
Артымда калар уулум жок,
Армандуу болдум муң менен.
Көк шумкар учат кыр менен,
Көк сарай бүтөт сыр менен.
Көтөрүп баккан балам жок,
Көңүлүм өспөйт муң менен!
Алтыным барбы бүчүмдө,
Ардактап уул сүйбөстөн,

Арманым кетти ичимде!
Күмүшүм барбы, бүчүмдө?
Көтөрүп бала көрбөстөн,
Күйүтүм кетти ичимде!..
Ай төбөдөн жаңырат,
Арманым качан арылат?
Күн төбөдөн жаңырат,
Күйүтүм качан арылат?
Ай төбөдөн түш болду,
Арманым кыйын күч болду!
Күн тебөдөн түш болду,
Күйүтүм жаман күч болду!..
Ай тегерек сабы жок,
Акыныңдын табы жок.
Күн тегерек сабы жок,
Күжүгүндүн табы жок.
Аралга бүткөн тал белем.
Аманат болгон жан белем.
Капталга бүткөн тал белем,
Капыстан болгон жан белем.
Алтынды жезге бургандай,
Арманым айтып отурсам,
Алдыма келип тургандай.
Күмүштү жезге бургандай,
Күйүтүм айтып отурсам,
Күлүп бир келип тургандай.
Таштак бир жерде жүрбөдүм,
Тайтайлап бала сүйбөдүм.
Кумдак бир жерде жүрбөдүм,
Кучактап бала сүйбөдүм.
Көк-Башат менен Бел-Башат,
Көркөмү жанды каратат.
Көтөрүп бала көрбөстөн,
Көп өмүр өтүп баратат!
Айтылбаган ыр калды,
Ачылбаган сыр калды.

Бек байлаган бел калды,
Медер бир кылган эл калды.
Үзөңгү тепкен бут калды,
Үмүт бир кылган журт калды!..

НАСЫЯТ

Арча менен карагай,
Асман мелжийт Чаначта.
Арпа менен ак буудай,
Бүткөн жери Таласта.
Айдың-Көл бети тунукта,
Адамдын башын кайсаган,
Ашык өлүм улукта,
Айтарга тил жок дудукта.
Капталына жүк артпай,
Караңгыда жол тартпай,
Каруусуз болот бечелде.
Кандай арга кылам – деп,
Убайым болот кеселде.
Байкап турсаң калет жок
Жеңижок айткан казалда.
Алып-сатып бакылдап,
Соодасы болот базарда.
Ажал жетип, күн бүтсө,
Улуу-кичүү жыйылып,
Уктап жатат мазарда.
Караңгыда чакырган,
Калмакча сүйлөп бакырган,
Кара жин болот бакшыда.
Каерге барсаң кел бери
Кадыр жүз болот жакшыда.
Күнгөйдүн бетин кар албайт,
Күндүз чырак жаналбайт.
Чоркок жыгач жаралбайт,
Чогууга жаман баралбайт.

Өйдөгө арык жүрө албайт,
Өксүгөн бенде күлө албайт.
Өлөөрүн адам биле албайт,
Өзү баш бала тил албайт.
Калкып жаткан дайрадан,
Кайык өтөт илинбей.
Каймактаган кара жер,
Канча жанды шимирди,
Кай кеткени билинбей.
Кеч кирбесе күн батпайт,
Кесенде адам тим жатпайт.
Таң атпаса күн чыкпайт,
Таз башына жүн чыкпайт.
Балык сууда тумчукпайт,
Манапка малай унчукпайт.
Тердебей баштан суу чыкпайт,
Бекер жерден чуу чыкпайт.
Кургак жерден суу чыкпайт,
Жоо көрүнбөй туу чыкпайт.
Иманы бүтүн пендеден
Жалган айтар куу чыкпайт.
Качырып кирип келгенде,
Каман мойнун буралбайт.
Карылуу киши тап берсе
Каруусуз начар канетсин
Каяша кылып туралбайт.

НАКЫЛ КЕП

Алты атаң өткөн жергеден
Калган көнүл, чыккан жан
Кайрылып кайта келбеген.
Алака кылса ач көзгө
Алганын кайра бербеген.
Күлүктөр чуркайт төр менен,
Күкүктөр сайрайт үн менен.

Катындын көркү эр менен,
Дыйкандын көркү жер менен.
Алтындан комуз күү айтам,
Айчылык жерден ыр айтам.
Күмүштөн комуз күү айтам,
Күнчүлүк жерден сыр айтам.
Ашууга салсаң лөк таштайт
Арык бир аттын чобуру.
Асмандан учуп куркулдайт
Ала бир канат собуру.
Адамзат пенденин
Ар кандай болот жоругу.
Чарбадарлар жайнаган
Көрүнгөн тоонун адырын.
Жаман адам билеби
Жакшы адамдын кадырын?
Бурчак-бурчак кар жааса,
Асыл жылкы баласы
Буюкпайт да уюкпайт.
Жакшы атанын баласы
Эрте-кечке кеп урса,
Эрикпейт да зерикпейт.
Ай кылайып жаңырса,
Ач белестен көрүнөт.
Адырдан шамал козголсо,
Асмандан булут сөгүлөт.
Ажал жетип, күн бүтсө,
Алтын баш элден бөлүнөт!..
Күн жарыгы тийгендей
Күлгөнү кызык баланын.
Көйкөлүп өссө эгин, чөп,
Көркү экен эгин талаанын.
Сыйлашпай кетсең жат болот,
Сыр билги жакын адамың.
Умтулсаң жакшы жүрүүгө,
Узарат, жаштар, кадамың.
Кыялым толкуп ырдасам,

Кызыгын сөздүн табамын.
Кырдалың барда, жигиттер,
Кызыгып ишке жарагын.
Кырданып кесир сүйлөсөн,
Кыйыны ошол баланын.
Жабыркатып саргайтат,
Жакшысы болбойт жалаанын.
Күлүктөр чуркайт мүргүбөй,
Күн белең күндө келгидей.
Аргымак чуркайт мүргүбөй,
Ай белең айда тийгидей.
Эрдик кылсаң бир сонун,
Эл эскерип жүргүдөй!
Жакшы конок ток болот,
Жаман жүрөк жок болот.
Ойлоп-ойлоп олтурсаң,
Октон күлүк ой болот.
Шаттанып ырдап олтурсаң,
Шайырдын көркү той болот.
Суйкая басып керилген
Сулуунун көркү бой болот.
Байлыктын чону – ден соолук,
Баарынан кесел кор болот.
Жүрө-жүрө жакшы аттын
Жүрүшү чыгат жорголоп.
Көнүлүңдү көтөрөт
Көк бөрү тартсаң ойдолоп.
Бул дүйнөдө не карып?
Ар ким сатып албаса,
Ак алалуу бөз карып.
Замандашы болбосо,
Карыя болор тез карып.
Кадырың жене билбесе,
Бойго жеткен кыз карып
Эл жакалай конбосо,
Бетегелүү бел карып.
Каз-өрдөгү болбосо,

Айдың чалар көл карып.
Улук адил болбосо,
Убара болот эл карып.
Кайберен, кийик жатпаса,
Карайган аска, таш карып,
Ата-энесин ыйлатып,
Арманда кеткен жаш карып.
Айланып булут каптаса,
Агарып аткан таң карып.
Кыштын күнү талаада
Кароосуз жүргөн мал карып.
Кол арыктан суу ичпей,
Чөлдө өскөн тал карып.
Кемпиринен айрылган
Жетимиште чал карып.
Эл-журтунан ажырап
Энбаш жүргөн жаш карып.
Айылдан кызды тандаса,
Мураадын таап албаса,
Ким да болсо ал карып.
Асманда жамгыр жаабаса,
Жазында чыккан гүл карып.
Ай, жылдызы көрүнбөй
Борошо урган түн карып.
Өлүп калса доосу жок,
Доого келген күң карып.
Кадырын таап минбесе,
Кара буудан ат карып.
Окуткан менен билбесе,
Убара болгон кат карып!..
Ааламдын көркү Күндө бар,
Адамдын көркү тилде бар.
Акындын көркү үндө бар,
Ашыктын жайы дилде бар.
Ай, жылдыз көркү түндө бар,
Жаз айдын көркү гүлдө бар.
Ак перидей сулууну

Амалын болсо үндөп ал!
Өрдөк, каз көркү көлдө бар,
Куландын көркү чөлдө бар.
Дайранын көркү селде бар,
Дыйкандын көркү жерде бар.
Жайлоонун көркү малда бар,
Жыгачтын көркү талда бар.
Сакалдын көркү чалда бар,
Сулуунун көркү калда бар.
Ашуунун көркү бийикте,
Мергендин көзү кийикте.
Башына мүшкүл иш түшсө,
Кападар болуп ийикпе!
Тоо сөөлөтү ташта бар
Баканын көркү сазда бар.
Саамайдын көркү кызда бар,
Сайманын көркү узда бар.
Тамактын көркү тузда бар.
Чилденин көркү музда бар.
Бекерликке берилбей,
Дениң соодо иштеп ал!
Балпаң-булпаң ким баспайт,
Балык жаткан көл жазбайт.
Эл чендеген ач калбайт,
Эки ат минген кеч калбайт.
Аттууга жөө жеталбайт,
Экөөгө бирөө баталбайт.
Жүрөгү жок көр жаман
Талаага жалгыз жаталбайт.
Белинде пулуң болбосо,
Бекеринен көп сүйлөп
Мен дегениң бекер кеп.
Астында атың болбосо,
Аш менен тойго оолугуп
Дегдегениң бекер кеп.
Колунда кушуң болбосо,
Өдөгө колун көтөрүп,

«Пө» дегениң бекер кеп.
Оозунда эмиң болбосо,
Мактанганың бекер кеп!
Бир пас аял кылбастан,
Бир миң кошун жыйбастан,
Кара аргымак минем – деп,
Качырып жоого кирем – деп,
Каптап кирген душманга
Билекте күчүң болбосо,
Чактанганың бекер кеп!..
Көп киришпе тыйынга,
Көп киришсен тыйынга
Жигиттер, учурайт башың кыйынга!
Арык койдой тырышпа,
Ар ким менен урушпа.
Карангыда жол жүрсөн,
Карыпты арман кылбаңар.
Каалап бегиң бербесе,
Жардыкты арман кылбаңар.
Карынбайдай мал күтсө,
Кол кайыры жок болсо,
Бардыкты арман кылбаңар.
Угутуң даяр болбосо,
Уулуң тилиң албаса,
Катының каргап барбаса.
Бозону арман кылбаңар!..
Өлгөндүн аты не жаман?
Өксүткөн экен эр заман.
Кеткендин аты не жаман?
Кейитет экен ар заман.
Эрди учурат зар деген,
Кушту учурат пар деген.
Жалтан-жултаң карасаң,
Жакшына болот жар деген.
Эгини бышса күз деген,
Эсептин башы жүз деген.
Өткөн өмүр билинбейт,
Өлгөндөр кайра тирилбейт.

НАКЫЛ

Актан бүткөн амирди,
Эч бир пенде биле албайт.
Жетесизге кеп айтсаң,
Мойнун бурап тил албайт.
Саратан кетпей тоң болбойт,
Назардан калган чоң болбойт.
Эл менен эрсиң азамат,
Элсиз ишиң оң болбойт.
Кушту учурган пар болот,
Эрди учурган зар болот.
Жүкчүл төө нар болот.
Боло турган жигитте
Намыс менен ар болот.
Атадан каргыш алгандар,
Акыры барып кар болот.
Өрдөк учса – каз калбайт,
Жакшы адамдын белгиси,
Ортодон ушак сөз өтсө,
Билмексен болуп эске албайт.
Көп сүйлөбө ойлонбой,
Акыл чыкпайт толгонбой.
Акылман чыкса калкыңдан,
Алтындан чеп коргондой.
Өмүр өтөт токтобойт,
Ар бир көргөн күндөрүң,
Бир-бирине окшобойт!
Жаман кыздын сыягы
Мокок болгон ороктой.
Баланча ишти кыл десең,
Буртуюп коёт тоготпой!..
Айылдап кетет талпактап,
Эптеп көйнөк тиге албай
Этек-жеңди салпактап.
Ойку-кайкы кептери,
Тартиби жок жалжактап.

Өөдөсүнүп керейет,
Өзүн койбой салмактап.
Жакшы кыздын сыягы:
Алтындан соккон жамбыдай,
Адеп менен сүйлөсө,
Ар адам тилин алгыдай.
Келбет, тулку келишкен,
Көркүнө көзүң кангыдай.
Жаман болсо алганың,
Кутулбаган балаага,
Кудай салса калганың.
Жарасы бүтпөй жатканда,
Жаңырат жаңы жанжалың.
«Булар эмне болгон» – деп,
Беймаза болот балдарың.
Жарыбагыр, кургур – деп,
Жадындан кетпейт арманың.
Эр кадырын бек тутат
Ыйманы бар ургаачы.
Айнектен артык таптаза
Кармаган казан, тулгасы.
Өйдөгө арык жүрө албайт,
Өксүгөн пенде күлө албайт.
Өлөөрүн адам биле албайт,
Өзү баш бала тил албайт.

ҮЛГҮ ЫРЛАР

Аргымак аттын күлүгүн,
Айдап коёт алыстан.
Ар түркүн кылып кеп баштайт,
Акын адам даанышман!
Куптанда учуп оокат жейт,
Куруган байкуш жарганат.
Урулардын адаты өлгөнүнчө карганат.
Жаман адам курусун,

Иштегенден арданат.
Катынын эптеп бага албай,
Көрүнгөн жерде сандалат.
Жолдошко жаман кеп урба,
Жигиттер жаның аманат!..
Арча менен карагай,
Асман мелжийт Чаначта.
Арпа менен буудайдын,
Бүткөн жери Таласта.
Ааламдан канча алп өткөн,
Ким жетиптир Манаска!..
Күн жарыгы тийгендей,
Күлгөнү кызык баланын.
Оргу-баргы кеп айтып,
Жүргөнү кызык баланын.
Астына душман чыкпаган,
Арбак дөөлөт залимде.
Жаман чыкса күйөөсү,
Убайым болот келинде!
Капталына жүк артпай,
Караңгыда жол тартпай,
Каруу-күч жок бечелде.
Кандай арга кылам – деп,
Кайгысы болот кеселде.
Кара кылды как жарган,
Калыстык болот чеченде.
Карап турсаң калет жок,
Жеңижок айткан каселде!
Алды-сатты шаркырап,
Соода болот базарда.
Көөп кетет жамандар,
Бир балакет басарда.
Үстүнөн чыгат кокуйдун,
Шайтан алдап шашаарда.
Ажал жетип, күн бүтсө,
Адамзат пенденин –
Орду болот мазарда!..

Адырдан качкан түлкүнү,
Асмандан бүркүт илбейби.
Алты жыл жерде жатса да,
Алтындын өңү кирдейби.
Алтынга сары жез окшош,
Асылдык жайы бирдейби?!
Жыйылып келсе бардыгы,
Жылдыздын нуру Айдайбы?
Барктап күндө баксаң да,
Булбулуң гүлсүз сайрайбы!
Көөрүктүн күчү болбосо,
Көмүргө темир кайнайбы!
Эки сөздү калп айтыш,
Эр жигитке ар болот.
Кызгалдактар гүл ачкан,
Кызык мезгил жай болот.
Алтын жаак, жез таңдай,
Акындар ырга бай болот.
Карагер атты булкунткан,
Карчытта казы, май болот.
Кыз он сегиз жашында,
Кырандан чыккан Ай болот.
Ак ниеттүү адамдын,
Айткан сөзү шар болот.
Көпкө ыраазы болбогон,
Азга жетпей зар болот.
Аяздуу суук болбосо,
Арыкта суулар тоңбойбу.
Жибекти каттап кийсең да,
Жылуулук баркы тондойбу.
Жакшы адамдын белгиси,
Жашаган үйүн гүлдөтөт.
Жалкоолуктун «пайдасы»,
Жарыбай жүрүп күнү өтөт.
Ак мээнеттин пайдасы,
Акыры барып ирдентет.
Көрө албас, ичи тар адам,

Көңүлүңдү кирдетет.
Эрте туруп, иш кылсаң,
Элден ишиң бат бүтөт.
Эр жигиттин жакшысы,
Эгин эгип, мал күтөт.
Ээликтирсе бузуку,
Элинен адам жат болот.
Эгини бүтсө ыкшалып,
Эмгекчи көөнү шат болот.
Кара манат токчулук,
Катарга кошпойт жокчулук.
Кызыл манат токчулук,
Кыйын болот жокчулук.
Баш барда келет мейманың,
Башың өтсө дүйнөдөн –
Балана калат жыйганың!
Көз барда келет мейманың,
Күмүштөй башың өткөн соң,
Каралбай калат жыйганың!..

ТУРБАЙБЫ

Күн-түн менен алмашып,
Кете берет турбайбы.
Өмүр таттуу көрүнүп,
Өтө берет турбайбы.
Аккан суулар кайрылбай,
Ага берет турбайбы.
Мезгил тынбай канатын,
Кага берет турбайбы.
Кылымдарды карыткан,
Аска болот турбайбы.
Түркүн элде түркүн салт,
Башка болот турбайбы.
Акак, бермет, каухарын
Таштан чыгат турбайбы.

Не бир сонун акыл сөз,
Баштан чыгат турбайбы.
Эсин алган коёндун,
Камыш болот турбайбы.
Эр жигитти курчуткан,
Намыс болот турбайбы.
Кара кылды как жарган,
Калыс чыгат турбайбы.
Аргымактын кулуну,
Чалыш чыгат турбайбы.
Адамзатты кор кылбас,
Акыл болот турбайбы.
Жардамдашкан кыйында,
Жакын болот турбайбы.
Сөздү кыштай кынаган,
Акын болот турбайбы.
Күн жаабаса жер бети,
Такыр болот турбайбы.
Айбанаттан акылдуу,
Түлкү болот турбайбы.
Адамзатты жашарткан
Күлкү болот турбайбы.
Көптү көргөн ак сакал,
Кары болот турбайбы.
Кары сөзү жаштарга,
Дары болот турбайбы.
Тартип көргөн азамат,
Сылык болот турбайбы,
Кыз балдарда өзгөчө,
Кылык болот турбайбы.
Ким минеге* кызыкса,
Уста болот турбайбы.
Акылмандын айтканы,
Кыска болот турбайбы.
Айта салса тар жерде,
Нуска болот турбайбы.
Ташты жарып аккан суу,

Тунук болот турбайбы.
Эмгеги менен элине,
Улук болот турбайбы.
Жүдөтпөгөн бутунду,
Чарык болот турбайбы.
Өткөндөрдүн бардыгы,
Тарых болот турбайбы.
Тарых болсо өткөн күн,
Анык болот турбайбы.
Бүт ааламга жалгыз күн,
Жарык болот турбайбы.
Кыңыр иш болсо, кырк жылда.
Анык болот турбайбы.
Коного чуркаар күлүктүн,
Табы болот турбайбы.
Жоого шилтер кылычтын,
Сабы болот турбайбы.
Колдо болгон алтындын,
Баркы болбойт турбайбы.
Эл ичинде баатырдын,
Даңкы болбойт турбайбы.
Чукугандай сөз тапкан,
Чечен болот турбайбы.
Элдин башын айланткан,
Эшен болот турбайбы.
Карып кылган адамды,
Кесел болот турбайбы.
Атасына баласы,
Өбөк болот турбайбы.
Баласына атасы,
Жөлөк болот турбайбы.
Он бир тууган болсо да,
Аягында үй-жайы,
Бөлөк болот турбайбы.
Өмүр менен өлүмдө,
Күрөш болот турбайбы.
Ар адамда ар башка,

Мүнөз болот турбайбы.
Жакшы кылган жигитти,
Жары болот турбайбы.
Эстүү жигит туш келсе,
Багы болот турбайбы.
Көз жоосун алган чөптөрдүн,
Гүлү болот турбайбы.
Тажатпаган булбулдун,
Үнү болот турбайбы.
Арыстандын көзүндө,
Сүрү болот турбайбы.
Азуулуунун бир канча,
Түрү болот турбайбы.
Нар төөнүн өзүндөй
Жүгү болот турбайбы...

САНАТ

Бар болбой малың чачылбайт,
Жок болбой жонуң ачылбайт,
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.
Кеспей терек жыгылбайт,
Жетимдин арты жабылбайт.
Куусуз чакмак чагылбайт,
Ылайсыз дубал курулбайт.
Жаманга тандап кеп айтсан,
Кабаган иттей ырылдайт.
Атылган мылтык сай болбойт,
Эсеп таппай, бай болбойт.
Куш кадырын биле албайт,
Өмүрүндө салбаган,
Пө-пөлөсө жарашат
Туйгун таптап кармаган.
Алдейлесе жарашпайт
Алдына бала албаган.

Өлмөйүнчө кор болбойт
Жакшы адамды жандаган.
Ар жерге батпай ушакчы
Элден элди тандаган.
Сөз кадырын биле албайт
Өзүнөн акыл чыкпаган.
Кеп маанисин биле албайт
Башынан акыл жукпаган.
Жан кадырын биле албайт.
Айтса акылды укпаган.
Тон кадырын биле албайт
Торко тандап кийбеген.
Ашыктык жайын биле албайт
Албырып отко күйбөгөн.
Жар кадырын биле албайт
Жаш кезинде үйлөнгөн.
Жоо кадырын биле албайт
Алты сай бараң атпаган.
Жетелеп жүрүп байге албайт,
Мурунтан буудан чаппаган.
Нар кадырын биле албайт
Жетелеп төө тартпаган.
Колундан дөөлөт тайганда
Агайын сенден жат болот.
Аласа кирбей колуңа
Алаган колуң мант болот.
Катынды мээнет чырмаса,
Каяша кылат эрине.
Кедейди мээнет чырмаса,
Үрөнү жетпейт жерине.
Жакшыны мээнет чырмаса,
Коңшусу менен кас болот.
Баланы мээнет чырмаса,
Сары карт түшүп таз болот.
Ак бөкөн келип жыгылат
Алдын казып ордосо.
Ак туйгун келип чалынат

Саятчы алдын торгосо.
Ийри жыгач түз болот
Теске салып ондосо.
Душманына кор болот
Жигиттер өз тууганын кордосо.
Өзөнгө өскөн тыт болот,
Жаман тууган кырс болот.
Каарына алганда
Ак жайдын күнү жут болот!
Ашыкча доор келгенде
Аргымак минип дуулайсың,
Алтынды үйгө чаптайсың,
Алышкан жоону таптайсың.
Ашыкча доор кеткенде
Айланып издеп таппайсың.
Күлүстөн доор кеткенде
Күлүктү минип таптайсың.
Күмүштү үйгө чаптайсың,
Күрөшкөн жоону каптайсың,
Күлүстөн доор кеткенде
Күн сайын издеп таппайсың.
Ашыкча доор келгенде
Аргымак минип дуулайсың,
Айгай салган чуудайсың!
Ашыкча доор кеткенде
Акпай калган суудайсың!
Ашыкча доор келгенде
Ашуусу бийик белдейсиң,
Агыны катуу селдейсиң.
Ашыкча доор кеткенде
Аңгырап калган жердейсиң...
Күлүстөн доор келгенде
Күн нуру тийген белдейсиң.
Күкүктөп аккан селдейсиң!
Күлүстөн доор кеткенде
Көрүстөн болгон жердейсиң...
Ашыкча доор келгенде

Атылган жоого мылтыксың,
Алтындан мунар чырпыксың.
Ашыкча доор кеткенде
Ажалдуу болгон чымчыксың.
Күлүстөн доор келгенде
Көгөргөн чалкар көлдөйсүн,
Кийиги көп төрдөйсүн!
Күлүстөн доор кеткенде
Көмүлгөн кара көрдөйсүн...
Ашыкча доор келгенде
Агарып аткан тандайсың,
Аякка куйган балдайсың!
Ашыкча доор кеткенде
Алынан кеткен чалдайсың.
Күлүстөн доор келгенде
Намыстуу жигит карманар.
Намысы жок бир жаман
Какшаган менен кур калар!..

ТЕРМЕ

Кыйла жашка барганың,
Кырдан ашып калганың.
Жаныңда болсо ар дайым,
Жактырып сүйүп алганың.
Өзүңдүн ордун жоголбойт,
Өнүп өссө балдарың.
«Аталашып» ийилип,
Аяшпаса жардамың.
Өтө берет тирилик,
Кудай алсын калганың.
Күн артынан Күн чубап,
Өтө берет турбайбы.
Өткөн күн менен өмүрүң,
Кете берет турбайбы.
Каниет кылсаң баарына,

Жете берет турбайбы.
Ай артынан Ай жылып,
Айкалышат турбайбы.
Ысык-суук ошентип,
Байкалышат турбайбы.
Ай нуруна бүт Аалам,
Чайканышат турбайбы!..
Өмүрү бүтпөйт тирилик,
Өлгөндөр келбейт тирилип.
Жалкоолукту жолотпой,
Жабылып иште түрүнүп.
Кары-жашка карабай,
Кара жер тартат синирип.
Жоргону минсең базарга,
Жолдо кумар жазарга.
Күлүктү минсең базарга,
Күндө кумар жазарга.
Токойго койду үйүргүн,
Токтусун базар кийиргин.
Чарбакка койду үйүргүн,
Чарысын базар кийиргин.
Кара киш бөрктү ыргагын,
Капалык тартпай жыргагын.
Калк аралап жайлагын,
Кайнатып казы чайнагын.
Каршылашкан душманды,
Кайрып алыс айдагын!..
Түлкүдөн бөрктү ыргагын,
Түйшүктү тартпай жыргагын.
Түрдүктүн* башын жайлагын,
Түнүндө казы чайнагын.
Түртүшө келген душманды,
Турүлтүп алыс айдагын!
Тогузу болгун жылдыздын,
Туйгуну болгун кыргыздын.
Жетиси болгун жылдыздын,
Жетиги болгун кыргыздын.

Учу болгун кылычтын,
Уулу болгун кыргыздын.
Сабы болгун кылычтын,
Сазы болгун кыргыздын!..
Боору бүтүн, башы эсен
Болбойт экен пендеде.
Кеткен соң жаштык курагын
Келбейт го алтын теңгеге.
Суу келгенде сай толот,
Ооматы келген пенденин
Малы ташып, бай болот.
Түн карыткан ай болот.
Эгиздин бири пай болот.
Жабагы жүрүп ат болот,
Он бир тууган болсоң да
Катташпасаң жат болот!

АЙТСАМ СӨЗДҮН ЖӨН-ЖӨНҮН

Тоонун көркү таш болот,
Боло турган азамат
Он бешинде баш болот,
Эси кеткен бир жаман
Элүүндө жаш болот.
Баланы мээнет басса таз болот,
Жакшы жүрөт даң менен,
Жамандын өмүрү өтөт чаң менен,
Мергендин өмүрү өтөт аң менен.
Асыл жаның аманда
Ак калпак кийгин жаанга,
Ак шумкар салгын таанга,
Күлпөттүү башың аманда
Көк калпак кийгин жаанга,
Көк шумкар салгын таанга.
Күлүктү минип ойносоң,
Кара-Суу менен Итагар

Куш агытып бойлосоң,
Кушундун жеми – турна-каз,
Конгон бир жериң – өлөң саз.
Арпанын ташын тергизгин,
Ар күнү жемин жегизгин.
Алчактап атың жүргөндө
Ал кимдики дегизгин!
Пияла гүлдүү тон кийгин,
Билинбес кара боз мингин.
Чайнек бир гүлдүү тон кийгин
Чайкама жорго боз мингин.
Айры-Бел көздөй көчкөндө,
Атанга килем жаап көч.
Көк-Башат карап көчкөндө.
Каймалга килем жаап көч.
Тоо башы көчсөң, токтой көч,
Тайлактарың жоктой көч.
Көрпө ичикти бөктөргүн,
Коно турган жерине
Күндүзү барып журт көргүн.
Ак ичикти бөктөргүн,
Атайлап барып журт көргүн.
Буудайдын ташын тергизгин,
Булкунтуп минип бууданды,
Бул кимдики дегизгин.
Бирди тапсаң кийип өт,
Көргөндүн көзү тайгылсын.
Бирди тапсаң минип өт,
Тай өстүрүп ат кылгын.
Тишин барда таш чайна,
Ар ишти кылгын күч барда,
Сага бекер оокат, аш кайда?
Жалкоолук түбү кууратат,
Эмгектенсең зор пайда.
Такасы болот жоргонун,
Таалим алып жашыңдан
Пейилинди ондогун.

Өсүп чыгар баланын
Келечек түбүн ойлогун.
Жакшы чыгар жигиттин
Жолуна жолтоо болбогун,
Жигиттикке алданып,
Жүргөнүңдү билбейсиң.
Жигиттик колдон бир күнү
Кетээрин аны билбейсиң,
Карылык кууп артыңдан
Жетээрин аны билбейсиң.
Карытпастан жаныңды
Аларын аны билбейсиң.
Катын-балаң чуркурап,
Каларын аны билбейсиң.
Карындаш-урук малыңды
Талаарын анын билбейсиң.
Билген менен адамзат
Туура жолдо жүрбөйсүң.
Беш күнчүлүк дүйнөдө
Көнүлүңдү калтырып,
Биринди бирин тилдейсиң.
Жигиттикке толгондо
Жүгөнү жок аттайсың.
Жүгүрүп айыл кыдырып,
Түнүндө үйдө жатпайсың.
Бекер басып оолугуп,
Өйдө-төмөн каттайсың.
Кыздуу үйдүн эшигин
Кызыгып кетпей таптайсың.
Кайран жаштык өткөндө,
Кербезденип баспайсың,
«Кеткен экен жаштык» – деп
Көнүлүңдү ачпайсың.
Акыл ойлоп насыят
Айтсам сөздүн жөн-жөнүн:
Амал менен алдаса,
Арам ишке көнбөгүн,

Уурулук кыла көрбөгүн.
Ыймансыз болуп өлбөгүн,
Акылың болсо алып кал
Акындык иштин өрнөгүн.
Алтын башка өлүм ак
Анык го бир күн жөнөрүм.
Акыл айттым азыраак,
Аз да болсо тагыраак.
Адамдын болот адамы,
Арам иштен бол ыраак.
Акылмандан кеңеш ук,
Айланчыктап бол ынак.
Өткөн соң өмүр пайда жок,
Башынды урба дубалга.
Арканда калат бир күнү,
Айдаган малга кубанба.
Пайдасын тийгиз байлыктын
Ага-ини тууганга!
Бозоргон дарак мөмөсүз,
Боздотот өлүм дабасыз.
Карайган дарак мөмөсүз,
Какшатат өлүм дабасыз.
Кызыл алма базарда,
Эненин көзү өткөн соң
Кыз да болот азарда.
Жашыл алма базарда,
Эненин көзү өткөн соң
Жаш бала болот азарда.
Босого бойлоп күн чыгат,
Мундуу бир үйдөн үн чыгат,
Кереге бойлоп күн чыгат,
Кейиштүү үйдөн үн чыгат.
Кызылдан болсун чарбагың,
Кыйналбасын балдарың.
Карадан болсун чарбагың,
Кайгырбасын балдарың.
Өлүм бир деген өрт экен,

Өзөккө түшкөн дарт экен.
Кайгы деген катуу иш,
Бул өлүмдүн кайгысы –
Башка түшсө мүшкүл иш.
Көп өксүбө өлүмгө,
Жан болгон жерде өлүм бар,
Баары болот өмүрдө!

ҮЙ-БҮЛӨ

Алганың жакшы болгон соң,
Кирсең үйүң ордодой,
Көңүлүңдү куш кылат,
Кымбат баа жоргодой.
Таза болот сымбаты,
Алганынын бир башы,
Айнектен артык таптаза,
Кармаган казан, тулгасы.
Ачык болот кабагы
Барды, жокту байкатпайт,
Берекелүү берген тамагы.
Ал өңдөнгөн ургаачы,
Жаннаты болбой калабы?
Алганың жаман болгон соң,
Кирсең үйүң кепедей,
Тапканыңдын бардыгы,
Быркырап сынат көзөдөй.
Айыл десе кам урат,
Илекисин пар кылат.
Тарсылдатып элегин,
Башы-көзүн чаң кылат.
Уулуң жакшы болгон соң,
Кымбат баа жакут таш,
Кызыган базар коргондой.
Ар жыйында кеп урса,
Анын айткан сөзүнө,

Ар кандай пенде көнгөндөй,
Көнүлү ачык жаркырап,
Дабала жаркын мергендей.
Атасы менен энеси
Алладан жардык көргөндөй.
Уулун жаман болгон соң,
Ачуусу тез арактай,
Ата безер ит болот,
Үйлөп койгон чаначтай.
Кишиге өзүн теңебейт,
Өзү үлкөн манаптай.
Уулум бар деп ойлонбо,
Мөмөсү жок дарактай.
Атадан артык туулган,
Андай перзент кай жактай.
Инин жакшы болгон соң,
Кымбат баа жакут таш,
Кызыган шаар базардай.
Ар жерге барып кеп урса,
Айткан сөзү казалдай.
Жара сүйлөп жалындап,
Тараза жайы базандай.
Мындай инин бар кезде,
Тартынбайсың ар кандай.
Жорго минип жылжытып,
Бейишке өзүн баргандай,
Жакшылыкты кудайым,
Башына өзү салгандай,
Жамааттын баарысы,
Жаркырап жайнап калгандай.
Жаркын тийип жаамыга
Жалгасын өзүн ар кандай.
Инин жаман болгон соң,
Бак конбогон мазардай,
Кырмандан данын айырган,
Боолугу бош бакалдай.
Жан сактоосун кыла албайт,

Жамаачылуу чапандай.
Иним бар деп ойлонбо,
Жата бер жалгыз жапандай.
Агаң жакшы болгон соң,
Аппак тиккен өргөөдөй,
Күндө кызык, күндө той,
Айлындан кетпейт топ жыйын,
Кандардын курган ордодой.
Бактына болгон ага-ини,
Коёбу теги колдобой.
Агаң жаман болгон соң,
Туурасы чыгат өгүздөй.
Тирүү эмес өлүктөй,
Ичинен маслаат кеп чыкпайт.
Муктажына жеткирбей,
Бергенин алат кемитпей.
Жакшы менен жаманды,
Жараткан тура эрикпей.
Үй-бүлөң жаман болгон соң,
Он сегиз болсо пайда жок.
Чуркураган көп иттей,
Жажалактап туш-туштан
Талап кирет кемиктей.
Мындайлардын так өзүн
Дагы айтамын мен өзүм
Жараткан Теңир эрикпей.

ЖАМАН УУЛ, ЖАКШЫ УУЛ

Жакшы болор уулун
Он төртүндө октолот,
Он бешинде токтолот.
Жыйырмага чыкканда
Эшигинин алдына
Калдайган жыйын топ болот.
Жаман болор уулун

Он төртүндө октолбойт,
Он бешинде токтолбойт,
Эшигинин алдында
Калдайган жыйын топ болбойт.
Боз карчыга боодо ойнойт,
Борумдуу жигит жоодо ойнойт.
Болуму жок көр жаман,
Энеси менен аш талашып төрдө ойнойт.
Он эки жашка барганда
Балаңды жолго саларсың,
Баш ийдирип аларсың.
Он эки жаштан өткөндө,
Эрезеге жеткенде,
Тартип берип койбосон
Өкүнгөн бойдон каларсың.
Балдар, илгеркиден кеп калган:
«Ата-энесин кордогон
Өз уулунаң кордук көрөт» – деп калган.

ЖЕР СООРУСУ АКСЫ ЭКЕН

Саруу, кытай элим бар,
Самашкан жерде сайраган
Сары алтын кымбат кебим бар.
Санаадан чыккан ырымды
Санаты менен ким айтат?
Сарсанаа болгон жөнүм бар!
Көп кытай, саруу элим бар,
Көксөп келсе айтууга
Көмөкөйдө кеним бар.
Көнүлдөн чыккан кебимди,
Көөдөнгө сактай ким айтат?
Көп санаа болгон жөнүм бар.
Аргымак атта барк болбойт,
Алыстан чуркап чыкпаса.
Эр жигитке даңк конбойт,

Эшикке келген душмандан,
Элендеп коркуп ыктаса.
Эр жигит бүлө бага албайт,
Эринчээк болуп уктаса.
Алтын казык Аксымды,
Азыраак айтып берейин,
Айтканым эстен чыкпаса!
Балтыркан деген кандай жер?
Башынан бери кыдыртып,
Байкатып, Өтө, айтып бер.
Байтереги шуулдап,
Барендеси чуулдап.
Баш жагы жайлоо салкын төр.
Байлыгы суудай ташыган,
Байлуу менен үкүсү,
Байырлап кетпейт ташынан.
Байкаштырып барып көр,
Башаттан булак шаркырап,
Бал татыган тунук мөл.
Күнгөйү толгон карагат,
Күнчүлүк жол арасы,
Күнүгө келсең аралап.
Күрпүлдөйт сайда суулары,
Күмүштөнүп шар агат.
Кочуштап ичсен, бал татып,
Көңүлүң кубат ала алат.
Күйүшөр жарын таба албай,
Күжүгү жүрөт сабалап.
Күрөң аюу капталда,
Күржүйүп кетпей пааналап.
Күчүнөн тайып келгенди,
Күчтөнтүп коёт дабалап.
Ышкындан калың бадалы,
Ыргай, шилби, кара март,
Ырда деп турат а дагы.
Ышкыбоз элим турганда,
Ыргагын бузбай табалы.

Ырдап көнгөн Өтөндүн,
Ылайык түркүн жамагы!..
Жолоочу киши токойдон,
Жолун араң таба алат.
Жолтоо болгон жангактан,
Жоготуп үйүн чамалап.
Жүдөп баспай ат келсе,
Жети эле күндө жал алат.
Жүзүм, алма, алмурут,
Жемиши жүздөп саналат.
Жер соорусу Аксы – деп,
Жердеген кылат канагат!..
Алма-Конуш, Кыз-Коргон,
Ак калпак кыргыз элиме,
Абалтан бери туш болгон.
Ак мөңгү кетпей кышын-жай,
Абыдан суук кыш болгон.
Аскасы күнгө чагылып,
Айланасы муз тонгон.
Аруу кыз сайма сайгандай,
Атайлап уста койгондой,
Айтасын уста түз койгон!
Кыр тоосу – кайың, бүт арча,
Кыдыртып карап отурса.
Кызыл алма, сары алча.
Куушуп ойнойт илбээсин,
Курунда барчын таранса.
Күнгүрөп сүйлөйт үнкүрү,
Кишини коштоп адамча.
Көрпө тебетей сууга агат,
Көз кырың зоого кадалса.
Көркү эле болмок жеримдин,
Көп жерлер мындай жаралса!..
Кууганды, Бачки биздин жер,
Кырандан соккон муздак жел.
Кымыздык, чүкүр, ышкынын,
Кызыгып жесең мында кел!

Кубантып көргөн адамды,
Кулпуруп турат артуу бел.
Көбөйткөн малды жазында,
Кой менен эчки берген төл.
Кыз-келин казып эндигин,
Кызыгып мындан терген жер.
Кызыктуу Ак-Жар, Шүдүгөр,
Кыйла жер болсо буга тел*.
Жерим деп билем Аксыны,
Желкенде турат жарашып,
Жетиген, Алтын казыгы.
Жеринде бышкан мөмөсү,
Жергелүү журттун азыгы.
Жети күн айтса түгөнбөйт,
Жеткилең Өтө басыгы.
Жеринен, элден айырган,
Женижок акын абаңдын,
Жез таңдай тили, жазыгы!..
Коңур-Дөбө, Боогачы,
Корумду, Чатыр жергесин,
Комузум коштоп ырдасын.
Конуштап жердейт биздин эл,
Коктусу менен жылгасын.
Кошуп айтып кетейин,
Кожогат өскөн Жар-Ташын.
Көзүмө ысык көрүнгөн,
Кеп кошпой айтсам ырасын.
Көтөрүп баккан энемдей,
Көнүлдү бөлүп турасын.
Курбудан улар ышкырса,
Кулагың салып угасын.
Канаты – шамал шуулдайт,
Качырса көктөн ылаачын!..
Көпчүлүк укса ырымды,
Көбөйтөм анык талбасым.
Кийизден уя илишип,
Куркулдай ээлейт шак башын.

Күүгүмдө чыгып жарганат,
Кыдырып учат жар башын.
Көпчүлүк, ырым уга бер,
Күкүгүн акын Женижок,
Күчүнө келип тура бер.
Капканы чапса өлүмдүн,
Кармаса болбойт кара Жер!
Кара жаак акын болупмун,
Какшансам ырым – жамгыр сел!
Керемет Аксы аймагы,
Көрөмүн десен келе бер.
Айтып көр, тилим, сен байкап,
Асылы жердин бааласак.
Ашуу-Тер менен Ак-Тайлак,
Агызып айран, кымызын,
Ак жайдын күнү эл жайлап.
Алты жүз боз үй тигилип,
Аш, тою болсо мен сайрап.
Адыры, түзү бетеге,
Акырын айдап, бээ байлап.
Адамдын ачат көңүлүн,
Атырдай жели бетти аймап!..
Ой-Алма деген биздин жер,
Оюна жайлайт калың эл.
Көзүндүн канбайт кумары,
Көчкөн эл менен көрүп кел.
Ак чечекке барышып,
Аргамжы тандап алышып.
Селкинчекти салышып,
Сейил куруп алышып.
Ак чечекке селкинчек,
Алалы деп эркиндеп.
Чакыр-Ташка койчулар,
Чакырталы келсин – деп.
«Ой-Алманын» түзүнөн,
Ойнубузду көрсүн – деп.
Түнкүсүн ойноп дүмпүлдөк,

Түрүнө чуркап ак чөлмөк,
Жоолугун таштап бекитип,
Жонуна чапса дүнкүлдөп.
Келин-кыз күлсө шарактап,
Кемпир-чал үйдөн күнкүлдөп!
Жаралгандай атайлап,
Жаштары ойноп жүрсүн – деп.
Жаңшанып айткан себебим
Жаз гүлүндөй гүл өмүр,
Жарашыгын билсин деп!..
Өзгөчө көрктүү Ой-Алма,
Өзүндү жакшы көрөм бек.
Өткүндөй жазгы нөшөрлөй,
Өтө ырчы болсоң – ырың төк!..
Кукулуктаса улары,
Кулактын канбайт кумары.
Кыр ташта ойнойт сүзүшүп,
Кийиктин эгиз улагы.
Кыздардын туурайт күлкүсүн,
Кыядан аккан булагы.
Көнүлдү көккө эргитет,
Көк ала майсаң туланы.
Кыйла эле жерден артыкча,
Кыргыздын жери бу дагы.
Кызыктуу өмүр жаш кезде,
Кызыгып өтө ырдады.
Кымызын ичип, шерне жеп,
Кыюусу келсе жыргады.
Кыргыек канат жаштык кез,
Коё тур десем болбостон,
Кыр ашып кеткен турабы!?
Айтканым болор тараза,
Алаң-Башат, Баба-Ата
Айылдаш кондук жанаша,
Алтындай жаштык бар кезде,
Айлуу түндө ойнодук,
Ак чөлмөгүн талаша.

Аксыга келип токтолгон,
А дагы бакка жараша.
Жетим келип тоюндум,
Жергемде ырдап кат таанып,
Женижок атка коюлдум.
Таркады тагы бул кезде,
Таластан жеген союлдун.
Элден бөлгөн Ташкара,
Эки эле көзүң оюлсун!..
Ала оору элем оюлдум,
Айлансам аздыр Аксыга,
Аранда өсүп торолдум.
Кагынгам элем оюлдум,
Кагылбай калкым, не кылам,
Катарында торолдум!..
Жайлоосу бирге жанаша
Талас менен Аксынын.
Эки элге аты дапдайын,
Элден чыккан жакшынын!
Жайлоого малын жайлатып,
Жакага айдайт аштыгын.
Акын болчу балдарым,
Айтып көн сөздүн бар чынын!..
Бозбунун тоосун карачы,
Борумун карап отурсаң,
Боз үйгө окшош карасы.
Боз салкын түшүп күзүндө,
Бозорот адыр, талаасы.
Баа берип келген убакта,
Байкалбайт эч бир чаласы.
Борошо уруп, кар турбайт,
Боз шыбакта торгойдун,
Болгонсуп ою, санаасы!..
Кара-Токо, Кулданбес,
Кабарын айтып кетейин,
Каттоосу жакын бир белес.
Көбүргөнүн салынып,

Көк асманын жамынып,
Кайтарып коюң ой, кырда,
Какшанып өткөн жаштык кез.
Артыш, Жыртыш, Боз-Тектир,
Ал жерлер эстен кетпейт эч.
Упалуу-Үңкүр, Ак-Чечек,
Убайым тартып жүргөндө,
Убакыт өттү желдей тез!..
Шаңшыса көктөн бүркүтү,
Шаштысы кетип жашынат,
Шардана* жорткон түлкүсү.
Агарат тоонун баштары,
Ай чыкса тоодон түнкүсү.
Саксынган менен улары,
Сайылып тепсе ителги,
Анык иш кардын чубары...
Көкөлөп учкан түгөнгүр,
Көркү экен тоонун бу дагы!..
Жайылган зоодон текени,
Жайынча айтып кетели.
Жалама аска, зоо болот,
Жайдыр-кыштыр мекени.
Жүрөктүү киши барбаса,
Жөн киши ага жетеби?
Чагарак куйрук илбирси,
Чап салса анык жетери.
Айтылсын ойдун тереңи,
Ак таңдай акын болбосом,
Арзып элим келеби?
Алтын башым шылк этсе,
Алган кудай береби?
Ар дубанга чабылган,
Ак таңдай Өтө өнөрү,
Ар адам билбейт жазмышын
Ар нерсени көрөрү.
Акын Өтө маш болгон,
Айтышка түшсө ар элде,

Анык эле женери.
Ак калпак кыргыз элимде,
Акындын болом чебери.
Арзычу, балдар, алып кал,
Аранда болсо бирери.
Арманым ушул жалганда,
Артымда калган туяк жок,
Атымды алып жүрөрү.
Арбагым козгоп кеп салсын,
Акындык жолго түшөрү.
Алган жарым Көксулуу,
Астына алып сооротуп,
Алдейлеп бала сүйбөдү.
Аттиң ай!.. Мынча жараткан,
Армандуу кылдын дүйнөнү!..
Көк-Жанак, Туюк, Дарбаза,
Катиренки*, мисте өсөт.
Алма, жийде, бадамы,
Айыл ичи түздө өсөт.
Акылы бар азамат,
Ар кылбастан иштешет.
Акылы жок ургандар,
Аңги аттардай тиштешет.
Алтындай жаштык өмүрүн,
Айланып келбейт турбайбы,
Агып өтсө бир кезек!..
Аксымды айтам кубанып,
Ак мөңгү жатат төрүндө,
Ак тайлак болуп суналып.
Адырдан чууруйт кой-эчки,
Ала аркан болуп чубалып.
Ак булак чертет комузун,
Аземдүү күүсүн чыгарып.
Ак көйнөк кийген жаш келин,
Акырын кайтат суу алып.
Ак куудай көлдө көрүнөт,
Ай беттүү жүзүн нур чайып.

Муңканган шакта булбулу,
Ырчысы болуп жар салып.
Ырына көөшүп калгандай,
Айлана турат тынч алып!..
Капчыгай ичин карасаң:
Кашкайып тунук дайрасы,
Кадимден бийик даназан,
Катарлаш өсүп алма, өрүк,
Калкыма тийген пайдасы.
Какшанып тилим булбулдай,
Калтырбай баарын сайрачы.
Күрпүлдөп дайра киргенде,
Көпүрө издеп айланып,
Көп кеткен адам айласы.
Көк сайып көктү тиреген,
Көк мунарык чокусу.
Кишидей болуп сүйлөгөн,
Көркөмдүү кооз тотусу.
Карайган тиги аскага,
Карчыга ээлеп конуучу.
Көгүчкөн учуп өткөндө,
Көкөлөп келип бийиктен,
Көнтөрө тээп коюучу!
Коктусу сайын кекилик,
Көк кушту көктөн көргөндө,
Кобулга качат бекинип.
Көк ирим дайра көлүнөн,
Козудай болгон балыгы,
Көрүнөт көзгө секирип.
Карагай, арча, тогорок,
Кылымдап өсүп жетилип
Караган, тикен ичинде,
Камышы желге желпинип.
Кишини тиктеп таңыркап,
Кайыбы качпай шекинип.
Коктудан аккан булактан,
Комуздун күүсү чертилип.

Кыймылдайт кайың бутагы,
Көк кашка сууга серпилип!
Карачы, толгон карагай,
Капталдан төмөн шаркырап,
Кашкаят суусу аралай.
Камышы желге ыргалат,
Катарлаш өскөн салаадай.
Кайгыны билбейт булагы,
Каткырып күлөт баладай.
Күкүгү сайрайт таң менен,
Күн чыгып келсе чарадай.
Көк саят зоонун учтары,
Көк болот тиштүү арадай.
Таз кара, кара жорулар,
Так чокуда айланып.
Сагызган менен чулдугу,
Сай бойлоп кетпей жайланып.
Абайлап учуп чардагы,
Ак чабакка байланып.
Чабалекей, карлыгач,
Чамдап учат шайланып.
Кызыктырат көргөндү,
Кыналып өскөн кайыңы.
Күз болгондо атайлап,
Керене гүлдүү сарала,
Кийгендей көйнөк шайыны.
Кылгырып турат бирөөсү,
Кыз болуп калбай айыбы.
Көз жоосун алып жайында,
Көбөйгөн мында кайыбы.
Кыз пери жүрчү кетпестен,
Керемет жомок жайы бу!..
Аккан дайра Итагар,
Аңыры учуп аңкылдап.
Акырын салып көз кырын,
Ак шумкар көктө шаңкылдап.
Суу бүркүтү баркылдап,

Суу жээктейт салпылдап.
Эчки маарек, ызгыты,
Эсепсиз жүрөт жаркылдап.
Карап коюп жайылган,
Кара боор таркылдак!
Куулары көлбүп көлүндө,
Кароолчу чымчык жай алган,
Караган шактын өзүндө.
Кузгундары куркулдайт,
Кундузу кумда бултулдайт.
Кара карга какылдайт,
Кабар берип алыстан,
Куу сагызган шакылдайт!
Суусары суусун бойлогон,
Суудан издеп өз жемин,
Суучул кара ойногон.
Сүлөөсүнү ташында,
Сугу түшүп жойлогон.
Камандары киргенде,
Качыра берип аюуну,
Калдандатып койбогон.
Карышкыры топтолуп,
Каптап келип кышында,
Кароосуз малды мойсогон!..
Боз куш менен таранчы,
Бактек менен борбашы.
Кара кунас, көк кытан,
Кучкач жүрөт, карачы.
Канча жанга жай болгон,
Капчыгайдын арасы.
Өрдөк, чүрөк, куусу бар,
Өргүгөн нечен паренде,
Өзөн толо чуусу бар.
Каркылдашып каздары,
Көктө таңшып торгою,
Көрүнүшү жаздагы.
Булунунда көл болгон,

Булут кетпес тоолору,
Бугу жүрчү төр болгон.
Абалтадан бер жака,
Арстан, жолборс, шер болгон.
Аркар менен кийиги,
Алдынан чыкса жем болгон.
Атыша берип мергендер,
Азайып азыр кем болгон!..
Антсе дагы айталы,
Ашууда жайлайт аркары.
Айланып суудан кетпеген,
Ак каз менен тартары.
Адамга жүрөт көрүнбөй,
Абайлап басып калтары.
Айланып мында келгендин,
Анык го мактап айтары.
Куш салып чыкса кышында,
Кумары анык таркары!..
Капчыгайдан чыгайын,
Кабактын-Дөнүн, жайыгын,
Калтырбай бир аз ырдайын.
Кайрылып эми келейин,
Калтырбай айтып берейин:
Ат менен жүргөн кишиге,
Айланып жүрүп олтурса,
Алты күндүк арасы.
Жайылып жатат саргайып,
Кабактын-Дөнү, талаасы.
Таруу, буудай эккендин,
Тынгандай чыны санаасы.
Тоодактары томпондойт,
Коёну качып койкондойт.
Таш бакасы тарбандайт,
Чакчарылып чаяны,
Кырк аягы арбандайт.
Сөксөөлү саксандайт,
Камгактары калдандайт.

Чиркейлери бармактай,
Чымындары жанактай.
Куушуп ойнойт куланы,
Баш көтөрүп ышкырат,
Аргамжыдай жыланы!..
Күз мезгили бул Дөңдө,
Кыйкырып улак чабышат,
Күчтүүлөрү алсын – деп,
Торпокту союп салышат.
Кыжылдаган жыйынга,
Аттардын аты барышат,
Күүсүнө келип күлүктөр,
Күжүлдөп учуп жарышат.
Ат чабуучу баланын,
Чыйрагынан табышат,
Ээликсе күлүк баш бербей,
Атты чапкан баланын,
Тизгинде колу карышат!..
Башталса оюн «Кыз куумай»,
Мулуңдайт чалдар, жаш тургай.
Кыйкырып чууну салышат,
Калба деп бекер уттурбай.
Кыргыздын укмуш оюну,
Кызыктуу болот укмуш ай!
Кайкыдан туруп карасан:
Кара-Бото кандай жер?
Тулупка, Кара-Ботого,
Түштөнүп өтөт биздин эл.
Түнөрөт күндү көргөзбөй,
Карагай, арча, кайың, чер.
Кашка суу сайда күрпүлдөп,
Карасам таппайм андай жер!..
Жар-Башы менен Көкүрөк,
Жайкалып чөбү жетилет.
Обут менен Товарда,
Оргонго жарайт экилеп.
Эңиштеп атчан бастырсаң

Элиги качып бекинет.
Капыстан чыгып жолундан,
Каманы шашты кетирет.
Баба-Ата деген мазары,
Итагардын башында.
Мечит менен Жайлакты,
Көп көрдүм эле жашымда.
Булунунда бугу оттоп,
Кийиги жүрчү ташында.
Андан кийин баргамын,
Ажыкемдин ашында.
Ар санаттан айткамын,
Ал жыйындын кашында.
Байкап туруп кайткамын,
Жер соорусу Аксы экен,
Жетилип өсүп байкадым.
Авлетим менен Итагар,
Коңур салкын күзү бар.
Короосунда алма, өрүк,
Кол менен мөмө үзүп ал.
Жүз жылдап өсүп көбөйгөн,
Жүзүмү менен өрүкзар.
Быткылы сайын кекилик,
Бир түнөбөйт жааган кар!
Каргасын менен Тегерек,
Кайсы жер буга тең келет?
Кур таштуу бийик аскасын,
Кургандай уста чегелеп.
Аяктай булут топтолсо,
Асмандан жамгыр себелеп.
Жан-жаныбар, тоо-ташың,
Жаралган кандай керемет.
Жүгүрүп чуркап балаңдай,
Жүрөбүз сени тебелеп!..
Абышкалар кеп салат:
Алтымыш кулач ажыдаар,
Жүргөн дешет муну ээлеп.

Кожожаштай бир мерген,
Көзгө аткан дешет түз мээлеп.
Өмүрүм сага байланган,
Өскөн жерим айланам.
Сыпаттай берсем түгөнбөйт,
Сыныңды айтып кайрадан.
Түрдүү-түркүн жаныбар,
Түнөктөгөн жер ушул.
Абалтан жердеп жашаган,
Айтылуу Саруу эли ушул.
Торгойдой таңшып үн катып,
Тамаша менен таң атып,
Булбулдай буруп тил менен,
Муютуп элди жыргатып,
Муну, булбулуң өтө сайраган!..

ӨСКӨН ЖЕР

Алмасы аттын башындай,
Жаңгагы сайдын ташындай
Алчасы койдун этиндей,
Алтымыш түрлүү мөмөсү
Бышып турат эзилип,
Сулуу кыздын бетиндей.
Ар бутагы билектей,
Алмуруту жүрөктөй,
Көтөрө албайт сабагын.
Ийилип турат жаныбар.
Бышып турса кол салып,
Издеген мөмөң табылар
Токоюнда сайраган,
Тоту куштун үнү бар,
Толукшуп аңкып буралган,
Атыр жыттуу гүлү бар.
Аркыт өзү кандай жер
Көтөрмө ашуу белиң бар,
Баш аягы бир күндүк,

Ат чабым жерде көлүң бар.
Токоюнда булбул бар
Көлүндө жүрөт кишинеп,
Кара кашка дулдул бар.
Көлүндө ойнойт дулдулу.
Багында сайрайт булбулу
Тоскоол ата көлүңдүн,
Толгонун айтам элимдин.
Сар-Камыш, Кыла-Көлүңдүн,
Санатын айтам элимдин.
Кыздары күлгүн кийген эл,
Күндө байге, күндө той
Калың доорон сүргөн эл.
Келини кере баскан жер,
Кыздары эндик казган жер.
Мындай сонун өскөн жер.
Асманга чыкпай аманат
Турган жери турбайбы?
Ыман-Ата, Карагыз,
Аркамда калган балам жок,
Арманда кетип барабыз.
Наманган, Чарбак, Кызыл-Жар,
Санасам ичим тызылдар,
Кара шыбаа, чабым ай,
Ичиң толгон алтын зар
Мандайың кайкы Үч-Коргон
Аркамда калган балам жок,
Арманда кетет экенмин.
Мал калдысы, Бурана,
Мааниңди айтып турам аа,
Ак-Жол, Бөктөр, Тегене,
Аман бол журтум теги эле.
Айтып турган жайында,
Акының Өтө мен эле.
Кара-Суу, Түрдүк, Карк жолду,
Карыпка кандай сыр болду.
Мен куруган шум өтө,
Ичим толгон муң болду.

ДАН КАЙДА ДА, МАЛ КАЙДА?

Жазга маал болгондо
Карайтып жерди айдабай,
Карматып кошун чыгарбай,
Алтындан абзел сүйрөтпөй,
Азоосун кошо үйрөтпей,
Күмүштөн абзел сүйрөтпөй,
Күлүгүн кошо үйрөтпей,
Беш-бештен кетмен бештетпей,
Белсенип чеке тердетпей,
Этектей кетмен бештетпей,
Эрдемсип маңдай тердетпей,
Жай айланып күз болсо,
Арпасы бышып коолабай,
Алты орокчу боолабай,
Буудайы бышып коолабай,
Беш орокчу боолабай,
«Оп, майдалап» бастырбай,
Кампанын оозун ачтырбай,
Агала бөйрөк буудайын
Адамдарга чачтырбай,
Кызыл бөйрөк буудайын
Кылым элге чачтырбай,
Калбырын алган адамдар,
«Каниги, дыйкан» дебестен,
Барагын алган адамдар,
«Бали, дыйкан» дебестен
Үйрөнбөстөн бул ишти,
Дыйкансынган жигитке,
Кампа толгон дан кайда?!
Кырга коюн токтотпой,
Кыштоонун чөбүн оттотпой,
Жарга коюн токтотпой,
Жайлоонун чөбүн оттотпой,
Четке коюн ашырбай,
Чепкенге боюн жашырбай,

Кырдан коюн ашырбай,
Кымкапка боюн жашырбай,
Кыр-ойдун чөбүн чалдырбай,
Карышкырга алдырбай,
Керилип жайда чөп чаппай,
Кыштын камын жеп чаппай,
Суугуна тоңбостон,
Ысыгына күйбөстөн,
Чарбасынган жигитке,
Короо толгон мал кайда?!

ЗАМАНА

Айтайын санат термеден,
Жети атаң өткөн жергеден,
Калган көңүл, чыккан жан
Кайрылып кайра келбеген.
Ажалдын ити жылдырбай
Кууп жетет дембе-дем.
Ажыдаар жыландай
Арбап барат замана.
Бары-жокту калтырбай,
Жалмап барат замана.
Жалаңгычты колуна,
Кармап барат замана.
Бурганактап, бороондоп,
Карлап барат замана!..
Адырдан качкан бөкөндөй,
Чурап барат замана.
Адал менен арамды,
Ылгап барат замана.
Жакшы менен жаманды,
Сынап барат замана!..
Ак боз аттай алчаңдап,
Жүрүп барат замана.
Азезил шайтан көбөйтүп,

Минип барат замана.
Абайлатып токтотпой,
Кууп барат замана.
Жылдан-жылга бузулуп,
Сууп барат замана.
Калың элди тынчтыкка,
Койбой барат замана.
Кутурган ит сыяктуу,
Жойлой барат замана.
Канга тойбос жыландай,
Сойлой барат замана!..
Бийлиги бар манапка,
Кул сураттың, замана.
Колунда жок кедейге,
Пул сураттың, замана.
Карышкырды койлорго,
Ыркыраттың, замана.
Туш-тарапка бөлүнтүп,
Дыркыраттың, замана!
Алдууларга алсызды,
Чыркыраттың, замана!..
Бирөөгө кең, бирөөгө
Тар экенсиң, замана.
Бирөөгө жок, бирөөгө –
Бар экенсиң замана.
Бирин кордоп, бирөөбүн –
Мактап келдиң, замана.
Бирин атып, бирөөбүн –
Сактап келдиң, замана.
Бирин ысык-суукка,
Кактап келдиң, замана.
Атанын уулун ачкадан,
Карыштырдың замана.
Ар жерге айтып жүрүүдөн,
Намыс кылдым замана.
Акыйкат менен чындыкты,
Алыс кылдың, замана!..

Жылкы тийип, эр өлүп,
Кун сураттын, замана.
Жокчулукка маң кылып,
Тунжураттын, замана.
Ачылбаган караңгы,
Түндөй болдун, замана.
Айыкпаган сары оору,
Зилдей болдун, замана.
Замананы ойлонуп,
Зарыгамын толгонуп.

АКЫН БОЛСОҢ...

Жоо келгенде сүйүнгөн,
Жоо-жарагын кийинген,
Кылычын кыя байланган,
Кыргындарга шайланган.
Түпөктүү найза карманган,
Түгөйү менен жамдаган,
Көк болот найза карманган,
Көк тулпар минип чамдаган.
Чарайна тондун териси,
Жанчышкан жоонун бөрүсү,
Туулга тондун териси,
Тытышкан жоонун бөрүсү,
Таш акурдан жем жеген,
Тамаша десе дегдеген,
Чоң акурдан жем жеген,
Чууну укканда дегдеген,
Ак олпогун жамынса,
Кийгенине жарашкан.
Астындагы Аккула
Мингенине жарашкан,
Айкөл Манас баш болгон
Арыстандай баатырды айт!
Казанда ашы кайнаган,

Кабагы күлүп жайнаган,
Куйруктуудан кой сойгон,
Курама журту тең тойгон.
Ай туяктан тай сойгон,
Айылдаш тең тойгон,
Алты пакса* дубалдан
Ашырып улак таштаган.
Жети пакса дубалдан
Жеткирип барып таштаган
Атайлап соккон дубалдан
Айлана басып кетпеген,
Алты челек арпасы
Ат жемине жетпеген,
Жети пакса коргондон
Желбегей басып жетпеген,
Жети челек арпасы
Жети күнгө жетпеген.
Элинин алган намысын,
Эр көкүрөк балбанды айт!..
Кийизин ашпак бордоткон,
Кылымын артык ондоткон,
Үзүгүн ашпак бордоткон,
Этегин чачы тордоткон,
Боёгун жакшы кандырган,
Боосун терме салдырган,
Адамдын көзүн талдырган,
Акылын айран калтырган,
Кара кундуз кармаган,
«Катын да болсом кылганым,
Калсын» – деп нуска арнаган,
Искегин ийе байланган.
Иш дегенде шайланган,
Оймогун оё байланган,
Оюу десе шайланган,
Алтын буйла ак тайлак
Айды бир карай чөгөргөн.
Алтындан казан көмөргөн,

Алыска болжоп жол тартса,
Арчадан бешик өңөргөн.
Күмүш буйла ак тайлак
Күндү карай чөгөргөн.
Күмүштөн казан көмөргөн,
Күнчүлүк жерге жол чыкса,
Күмүштөн бешик өңөргөн,
Ак-Талдан көчүн эңкейткен,
Ак куржунун денкейткен,
Көк-Талдан көчүн эңкейткен,
Көк куржунун денкейткен,
Акын болсоң келинди айт!..
Оромол салып кыз кылган
Оймокчу салып уз кылган.
Шакекти салып кыз кылган
Шааниси менен уз кылган,
Көк болот ийне саптаган,
Көк тубар көрпө каптаган,
Ак болот ийне саптаган,
Ак макмал көрпө каптаган,
Кайчысы колго батпаган,
Каалаган иштен кайтпаган,
Оймогу колго батпаган,
Ойлогон иштен кайтпаган,
Каз элечек үрпөгөн,
Катарга башын чиркеген,
Торко элечек үрпөгөн,
Туйгундарды чиркеген,
Айткан кептен кайтпаган,
Ак куштай боюн таптаган,
Көркөмдүү төшөк каптаган,
Көк куштай боюн таптаган,
Сандыкка чырак койгондон,
Саамалы булак болгондон,
Капшытка чырак койгондон,
Казаны булак болгондон,
Ай алдынан өткөндөн,

Алтындан буйла чечкенден,
Күн алдынан көчкөндөн,
Күмүштөн буйла чечкенден,
Сыр аякка куйгандан,
Сыланып кымыз сунгандан,
Кер аякка куйгандан,
Келинге кымыз сунгандан,
Уулду тууса март тууган,
Кеңешмеге пай тууган,
Кызды бир тууса зар тууган,
Айымдарга пай тууган,
Беши жубан, беши кыз
Мелдешип ийне сайышкан,
Беш жубандын ичинде
Беш манжасы майышкан,
Белдемчи таккан белине,
Пейили жаккан элине,
Акын болсоң кемпирди айт!..
Үзүгүнүн жээгине
Үч эли кундуз койдурган,
Жабыгын ачык ойдурган,
Жабыгынын жээгине
Жалпы кундуз койдурган,
Жаңы жол салбай суу кечкен
Жабагы тайлар бош кеткен,
Айдаса көчү жылдыздай,
Арс ичиги кундуздай,
Көпүрө салбай суу ичкен,
Көзөмөл тайлак бош кеткен,
Көчкөндө көчү жылдыздай,
Көрпө ичиги кундуздай,
Көөкөрүм кооз болсун – деп,
Көп жубанга бычтырган,
Көк жибек менен тиктирген,
Токту берип ыштаткан,
Торко менен тыштаткан,

Көөкөрүнө кут түшкөн,
Көк кашка кулун жуп түшкөн,
Сабаам бир кооз болсун – деп
Сан жубанга бычтырган,
Сар жибек менен тиктирген,
Кымыздык менен ыштаткан,
Кырмазы менен тыштаткан.
Сабаасына кут түшкөн,
Сар кашка кулун жуп түшкөн.
Сары атанга арттырган,
Салтанатын карк кылган,
Ак атанга арттырган,
Асемдигин карк кылган,
Каз элечек бош таштап,
Катарлап төө көч баштап,
Как-Жайлоо көчкө жарашкан,
Торко элечек бош таштап,
Тогуздап төө көч баштап,
Тоскоолго* көчсө жарашкан.
Кербенчинин бөзүн айт,
Келишкен кыргыз көчүн айт!..
Жез билерик салынса,
Желбегей напти жамынса,
Кош билерик салынса,
Кокондук чепкен жамынса,
Эрезеге жеткенде,
Эл жайлоого көчкөндө,
Ачыгын кантип айтканда,
Эл жайлоодон кайтканда.
Ак маралдай керилген,
Көчтүн көркү кыз экен
Акын болсоң кыздарды айт!
Ак-Зоонун башы мунарык,
Асемдеп айтсак ылайык.
Көк-Зоонун башы мунарык,
Көркөмдөп айтсак ылайык...

ЖЕҢИЖОКТУН ЖЫЛАН ЧАККАНДАГЫ ЫРЫ

Кара-Суу, Түндүк, Кыр-Жолду
Мендей карыпка кандай сыр болду.
Ырдаганым ыр болду,
Ичим толгон муң болду.
Каныш энем Айыке,
Эне болгон сен элең
Кайрылып капкан баспаган
Адырда кызыл түлкү элең
Ак үйүндүн мүлкү элең,
Ажал жетип күн бүтсө
Алакан жайып бата кыл!
Ак ылаачын көлдө жок,
Ак шумкарын төрдө жок.
Армандуу болбой өтүүгө
Алганым,
Алты айлык күмөн сенде жок.
Көк ылаачын көлдө жок
Көк шумкарын төрдө жок.
Күйүттүү болбой өтүүгө
Күйөрүм,
Төрт айлык күмөн сенде жок.
Ажал жетип күн бүтсө
Алакан жайып бата кыл!
Оо, мен куруган шум Өтө
Солкулдаган тал белем!
Шорго туулган жан белем.
Алты ай жерде жатпаган
Мен, өмүрү келте кар белем.
Балта тийбей жыгылган
Балапан кырчын тал белем?
Астын-үстүн кыйраган
Ашууда кыйгач жар белем?
Ак кыяны сел бузуп,
Адам өтпөс жол беле?

Ак таңдай ырчы аталып,
Тартаарым мээнет шор беле?
Көк кыяны сел бузуп,
Көч өтпөгөн жол беле?
Кара чаар уу жылан,
Мага көрүнөө бүткөн шор беле?
Өзөндүү жерде тал барбы?
Өрөөндүү жерде мал барбы?
Өз алган жарым туубаса,
Өкүнбөскө ал барбы?
Кыялуу жерде тал барбы?
Күнөстүү жерде мал барбы?
Кыз алган жарым туубаса,
Кейибеске ал барбы?
Ак жибектен тор тиксем,
Куш эргибей үзүлгөн.
«Аа» – деп оозум ачканда,
Ыр бермети тизилген.
Күйүтүм күчтүү арман күн,
Кайнап чыккан ырымдан,
Карманган жан жок үлгүмдөн.
Кең жайлоого барганда,
Байлар малын түгөлдөйт.
Көкүрөктөгү ырымды
Тогуз жыл айтсам түгөнбөйт.
Көлөкө бербей куураган,
Бутагы чирик тал белем?
Бөлүнүп журттан кеткендей,
Бөтөнчө бүткөн жан белем?
Жергелүү журттун карысы,
Белгилүү табып Далычы,
Айыктырган жараттан.
Ниетиндин калысы.
Калып жатат сен менен,
Жүрөгүмдүн жармысы.
Ажал жетип, күн бүтсө
Алакан жайып бата кыл!

Жайчыбек менен Султаным,
Силерди эстеп суусадым.
Көрүгүң – көк букадай өкүргөн,
Балкан – тоо текедей секирген,
Бу да Алыкемдин балдары.
Бексултандын тегирмен.
Келген жүгүн кемирген.
Келген мейман иши жок
Кетмендей болуп семирген.
Бул да Алыкемдин балдары
Алакан жайып бата кыл!
Осмонбектин Айтмырза,
Кечиктиң го айттырса.
Алакан жайып бата кыл,
Оорудан өмүр кайт кылса.
Арыстаны Бекмурат,
Ар жерди сурап жеп турат,
Акының сени кеп кылат.
Аркамда калган бала жок.
Алакан жайып бата кыл!
Кичи-Ак-Жол, Бектер, Тегене,
Аман бол журтум деги эле.
Ажымат ата эшеним
Катуу кысат кеселим,
Кереметин көрсөтүп,
Колдочу болсоң колдогун!
Үч-Коргон, Шумкар талаасы,
Учту шумкар баласы.
Наманген, Чартак, Кызыл-Жар,
Санасам ичим тызылдаар.
Сулайманкул даткам ай,
Сымбатың журттан башкам ай,
Карачы бакма энем ай.
Капа менен келгем ай.
Арманым көп бир далай.
Ажал жетип, күн бүтсө
Алакан жайып бата кыл!

КИМ АЙТАТ МЕНИН ЫРЫМДЫ?..

Ким билет менин сырымды,
Ким айтат менин ырымды?
Он сегиз миң Ааламды
Оодарып айткан кунумду.
Калдайган топто сайрачу,
Ким басат менин туурумду?
Аксы, Талас жерим ай,
Ак калпак кыргыз элим ай.
Кызыл дилде зарым ай,
Кыйноодо жаткан жаным ай!
Кара дилде зарым ай,
Камоодо жаткан жаным ай!
Алтын кылыч белде жок.
Азаптуу оору айынан
Азыр акының Өтө элде жок!
Күмүш кылыч белде жок,
Күйүттүү оору дартынан,
Күкүгүн Өтө элде жок!
Алыска кетпес санаа жок,
Арманым айтпай коюуга
Менин артымда калган балам жок!
Ордунда турчу санаа жок,
Ойлонбостон коюуга,
Менин ордумду басчу бала жок!
Алтындын кени жерде эле,
Алтымыш күнү төксөм да,
Алтын ыр кени менде эле!
Жездин кени жерде эле,
Жетимиш күнү айтсам да
Жетик ыр кени менде эле!
Арманга толгон муң калды,
Аз кыргызым окуурга,
Ак куржун толгон ыр калды.
Арманым айтсам, жаманбы,
Аз кыргызым кат билбейт,

Кантейин, аңкоо кылган заманды?!
Көкүрөк толгон муң калды,
Көп кыргызым окуурга,
Көк куржун толгон ыр калды.
Көйгөйүм айтсам жаманбы,
Көп кыргызым, кат билбейт,
Кантейин көркоо кылган заманды?!
Суудан аккан дөңгөлөк,
Ныязаалы жөргөлөк.
Калган ырды термелеп,
Кызып чертип отурса,
Кыйыткан кеби бир бөлөк.
Женижок менен бир жүрүп,
Жергелүү элди күлдүрүп.
Токтогул менен бир жүрүп.
Топтолгон элди күлдүрүп.
«Чоң Ормонду» чоң чертип,
Чочуп койбой оң чертип.
«Сары барпы» күү чертип,
Санап койбой тим чертип.
«Кер өзөндү» келтирген,
«Кара өзгөйдү» өстүргөн.
Кандай күүнү чертсе да,
Кыябына жеткирген.
Болгон-Тоо, Бозбу арасы,
Болор-болбос иш менен,
Мындан болуштун кетпейт жалаасы.
Бороштун Ныязаалысы,
Бу да айталбайт ырымды!..
Мамаярда бир ырчы,
Мааниси жок бул ырчы.
Өгүздөн жоон көөдөсү,
Өзгөчө чоң келдеси.
Кышын-жайы түшүрбөйт,
Казанбактай селдеси.
Салаасы чоттун сабындай,
Мурду – устаранын кабындай,

Аарчыган пыяз беттенген,
Ургаачы аюу кептенген,
Буура киндик Калбото,
Бу да айталбайт ырымды!..
Казыктан жоон салаасы,
Кай пенденин баласы.
Көзү-башы көнөктөй,
Картайып калган дөбөттөй,
Кара Жолдош дейт экен,
Бу да айталбайт ырымды!..
Жерге-Талды жердеген,
Жамбашы нымшып тердеген,
Сийгек бала кейптенген,
Сиркеси чыккан чепкенден,
Мүзүраалы акын дейт экен,
А да айталбайт ырымды!..
Кожо-Атанын чатында,
Кочкорбайдын жанында.
Аты Жуман, өзү аюу,
Балдырата куу кайрып,
Энеси бүбү, өзү ырчы,
Ноктолуу аюу көздөнгөн,
Оболу суук сөздөнгөн,
Балык кулак, чакмак таш,
Баркырата куу туткан.
Баштаганда жомогун,
Бардык кыргыз журту уккан.
Кулунду багып тай кылган,
Ушул Кара-Сууну жай кылган.
Кара-Суу, Бозбу арасы,
Өзү Кайназар мерген баласы.
Калың журтту эриткен,
Кошой, Алмамбет, Сыргак, Манасы.
Кыдыраалы жомокчу,
Бу да айталбайт ырымды!..
Ак-Сууда бар бир ырчы,
Нурмолдонун жээни.

Онду, Солду кыдырып,
Мунун оңолбоду ээри.
Сөөлөт күтөт чалкалап,
Сөзүндө бар кээри.
Султанакун дейт экен,
А да айталбайт ырымды!..
Сасык-Сайда Орозмат,
Артында тери шымы бар.
Дурустап жакшы кийинбейт,
Дубана болгон сыны бар.
Калыбына келтирбейт,
Өндүү, дөңдүү ыры бар,
Бу да айталбайт ырымды!..
Жаткан иттей кашы бар,
Жан казандай башы бар.
Абалына карабай,
Аш тандап ичер назы бар.
Элдир-селдир ыры бар,
Ырында толгон чыры бар,
Байсалы акын дейт экен,
Бу да айталбайт ырымды!..
Кара-Суудан Эшенкул,
Кара жаак бул кургур.
Семетей айтат күнү-түн,
Сереп салып отурсам,
Чоң эле мындан үмүтүм,
Бу да айталбайт ырымды!..
Анжыянда бир ырчы,
Атын минип, камчы алып,
Аш, той десе дүрбөгөн.
Ар жыйынга барганда,
Айтыша албай жүрбөгөн.
Чалды-куйду сүйлөгөн,
Чалынарын билбеген.
Башаламан сүйлөгөн,
Байланарын билбеген.
Курман ырчы дейт экен,

Бу да айталбайт ырымды!..
Үч-Теректен жаш ырчы,
Чакан ырга маш ырчы,
Ыштаны жок чоңойгон,
Ылжыраган таз ырчы,
Жетим болуп басынган,
Куудулдугу ашынган.
Бир жерге бир жыл турбаган,
Айбанатты туураган.
Бу да айталбайт ырымды!..
Исбескенде бир ырчы,
Калк аралап келгенде
Караны көзгө илбеген.
Эл аралап келгенде,
Эч кимди көзгө илбеген.
Сыйлашканды билбеген,
Сылык болуп жүрбөгөн.
Карамырза акын дейт экен,
Карап туруп, байкасам,
Бу да айталбайт ырымды!..
Жалал-Абадда Чөп ырчы,
Жалпысынан алганда,
Жергемден чыккан көп ырчы.
Тегин жерден ырдабайт,
Терең ойлуу жөн ырчы.
Сабиздей өнү сапсары,
Санат ыры бир далай,
Жакшы айтпайт чөптөн башканы,
Бу да айталбайт ырымды!..
Ак-Төбө менен Жошону,
Кышын-жайын барабар,
Салдырып ичкен бозону,
Чайнап ичкен тамшанып,
Адамдан көрдүм ошону.
Ак кирип кашы акталган,
Отурса элдин ичинде,
Ак баш жору баштанган,

Байтиктин уулу Беккулу,
Бу да айталбайт ырымды!..
Камшакка үч жыл кыштаган,
Катуу котур кыстаган,
Ал котурдун айынан,
Өлүп кала таштаган.
Өңгү-дөңгү сүйлөгөн,
Там салам деп жаз келсе,
Устундарын сүйрөгөн.
Нурмолдо менен айтышып,
Аксыга салган дүрбөлөн,
Ажыбек ырчы дейт экен,
А да айталбайт ырымды!..
Чочокой-Ташта Чоно бар,
Кара-Ташта Кабай бар.
Кез-Арттагы Азилбек,
Чоң-Обутта Тагай бар.
Асыранкул кыякчы,
Жалгыз аттуу Жанай бар,
Субанаалы комузчу,
Чаар аттуу Жабай бар.
Биле албайт булар сырымды,
Айта алышпайт ырымды!..
Жаныбайым – жомокчу,
Эшмамбетим зор ырчы.
Булар – жанымда көпкө болгон жок!
Жолой деген жол ырчы,
Көңүлүмө толгон жок.
Көр Жолдош, Калык жаңы ырчы,
Барпы болсо бала ырчы,
Бир тогузу биригип,
Биле албайт булар сырымды,
Булар – айта алышпайт ырымды!..
Толгонуп колу байланган,
Топтон Шыбыр айдалган.
Аркага колу байланган,
Алыска Шыбыр айдалган.

Түрмөдө жатып кутулган,
Соолуда мойну жыртылган,
Кыдырып барып жер көргөн,
Кайтып келип, эл көргөн,
Жер тамда жатып ачынган,
Көзүнөн жашы чачылган.
О десем – добушу козголгон,
О дүйнөлүк дос болгон.
Бир билсе:
Токтогул билет сырымды,
Көп болбосо азыраак,–
Током, сен айтып кой ырымды!..

АК КУРЖУН ТОЛГОН ЫР КАЛДЫ

Кештелүү беле өнүрүм,
Кейиштүү бүттү өмүрүм.
Саймалуу беле өнүрүм,
Санаалуу болду көңүлүм.
Алтындан беле билегим,
Армандан беле тилегим.
Күмүштөн беле тилегим,
Күйүттөн беле тилегим.
Күкүгүң – шактан кеттиби,
Күйүттүү кайгы чектиби?
Булбулуң шактан кеттиби,
Мунайып арман чектиби?
Алтын менен чайкаган,
Кутуң калды, Женижок.
Айда барып кеп айткан,
Журтуң калды, Женижок!
Күмүш менен чайкаган,
Кутуң калды, Женижок.
Күндө барып ырдаган,
Журтуң калды, Женижок!
Ак куржун толо ыр калды,

Алган жарым тул калды.
Көк куржун толо ыр калды,
Кошулган жарым тул калды!
Кызыл ат жорго Желдирбей,
Кылым кыргыз чогулса,
Кимдин уулу дедирбей.
Кыямат өтүп барамын,
Кучактап бала мен сүйбөй!..
Карадан жорго желдирбей,
Казак-кыргыз чогулса,
Кайсы бала дедирбей,
Кайгырып кетип барамын,
Карманып бала мен сүйбөй!..
Анжияндын алтын баш,
Ээрин калды, Женижок.
Акынынан ажырап,
Элиң калды, Женижок.
Азилдешип бир жүргөн,
Теңиң калды, Женижок!
Кен Аксынын күмүш баш,
Ээрин калды, Женижок.
Күкүгүнөн ажырап,
Элиң калды, Женижок!
Тамашалап кеп айткан,
Теңиң калды, Женижок!
Телкүрөндөй күлүктү,
Темине чапса тер чыгар.
Тентуштарын келгенде,
Теңир урган бул үйдөн,
Теңселип ырдап, ким чыгар?..
Койкүрөндөй күлүктү,
Кыялай чапса тер чыгар.
Курдаштарым келгенде,
Кудай урган бул үйдөн,
Кубанып ырдап, ким чыгар?..
Ак өрдөк учса, көл мында
Аралап ырдап жүрөргө,

Ак калпак кыргыз эл мында.
Алам деп келген ажалдан,
Аман калар жолум жок,
Амалсыздан көндүм да!..
Көк өрдөк учса, көл мында,
Күкүктөй сайрап жүрөргө,
Күлүстөн кыргыз эл мында.
Көрүнөө келген ажалдан,
Көнбөй коёр жөнүм жок,
Күтүүсүздөн көндүм да!..
Алты канат ак өргөөн,
Алты айланып мал баскан.
Акындын жайы кандай? – деп,
Амандашып келүүдө,
Ага-тууган калбастан!..
Жети канат ак өргөөн,
Жети айланып мал баскан.
Женижок, алың кандай? – деп,
Жергелүү журтум керүүдө,
Жетине албай калбастан!..
Аргымак тандап ат минбей,
Ак кыжым салып салт жүрбөй,
Алтындан жүгөн ойдурбай,
Аргымак оозун чойдурбай,
Арманда кетип барамын!..
Күмүштөн жүгөн ойдурбай,
Күлүктүн оозун чойдурбай.
Күлүктөн тандап ат минбей,
Көк кыжым салып салт жүрбөй,
Күйүттө кетип барамын!..
Кара манат майлыгың,
Казакка кеткен дайыным.
Кызыл манат майлыгың,
Кыргызга кеткен дайыным!
Жабагысы – тай болбой,
Жардыларым – бай болбой.
Кулундарым – тай болбой,

Курама журтум – бай болбой.
Тескейден сууну бурдурбай,
Темирден коргон урдурбай.
Күнгөйдөн сууну бурдурбай,
Күмүштөн коргон урдурбай.
Эркечим койду баштабай,
Эрчише конгон жардыга,
Эчкиден бөлүп таштабай.
Кочкорум койду баштабай,
Коншудан конгон кедейге,
Койдон бөлүп таштабай.
Сайдан түтүн булатпай,
Сарала жылкы чубатпай.
Көк-Ойдон түтүн булатпай,
Көкала жылкы чубатпай.
Айылдап келген тууганга,
Ак ичик бербей кийитке,
Ак шумкар бербей тартууга.
Көргөнү келген тууганга,
Көк ичик бербей кийитке,
Көк шумкар бербей тартууга.
Сайга желе кактырбай,
Сайдан өткөн кишини,
Саамалына чакырбай.
Кырга желе кактырбай,
Кырдан өткөн кишини,
Кымызына чакырбай,
Жыртылгыс тонду кийбедим,
Жылжыма жорго минбедим,
Жыргап бир доор сүрбөдүм!
Айдама жорго минбедим,
Атаңдын көрү, куу дүйнө,
Армансыз өмүр сүрбөдүм.
Түлкүнү кийбей башыма,
Түрлөнүп өспөй жашыман.
Суусарды кийбей башыма,
Сыланып өспөй жашыман.

Кордукту тарттым башынан!
Алты аркар чыккан жылдыздан,
Акын болуп, аттанып,
Атактуу чыктым, кыргыздан!
Жети аркар чыккан жылдыздан,
Женижок ырчы атыгып,
Жез таңдай чыктым кыргыздан!
Караган десем – барк* окшойт,
Кайрылып мени алмакка,
Кадалып тийген дарт окшойт!
Чырмоок десем – барк окшойт,
Чыңыртып алып кетмекке,
Чындап бир келген дарт окшойт,
Кыймалуу калпак, кара шым,
Кие турсам не болмок.
Кыркма сакал болгуча,
Жүрө турсам не болмок?
Саймалуу калпак, сары шым,
Кие турсам не болмок.
Сары сакал болгуча,
Жүрө турсам не болмок?!..

ЖЕНИЖОКТУН ЭСЕНАМАНДЫ ЭСКЕРИП ЫРДАГАНЫ

Эсеке, сен да дайра, мен да дайра,
Дүйнөгө келбейбиз го эми кайра,
Дайра агат, ал түгөнбөйт агат кайра,
Кайран ырлар калат го өзөн-сайда,
Аксы менен Таласты араладык
Жакшы сөздөн башкасы, кайдан пайда.
Мүрзөнө ызаат кылып бара албадым
Жер алыс, ат жете албас айлың кайда,
Эсеке, топурагың торко болсун
Акыры мен да барам ошол жайга.
Топурак калдым сала албай,

Добон ашып бара албай,
Калган кезек турбайбы
Бирин бири таба албай.
Укканда жаман кейидим,
Түз болчу менин пейилим,
Кош Эсеке, кош болгун,
Чүйдө калып жок болдун.
Жангарачка байландын,
Жарганаттай айландын,
Байтикке барып байландын,
Балапан куштай айландын.
Жеңең жакшы киши эле,
Айта жүрчү иш экен
Уулунду жетелеп,
Улуу жолго төтөлөп
Таласка алып келди – дейт,
Катын алып берди – дейт,
Үмөтаалы жеңенди
Өз колу менен көмдү – дейт.

А ДҮЙНӨ КЕТСЕМ, КАЙЫР КОШ!

Жайыгың кербен талаасы,
Көк бөрү тартып, ат чапкан
Кымбатым кыргыз баласы.
Тоту куштай булбулун,
Тооруган ажал айынан,
Тобундан кеттим карачы.
Тозоку ажал келгенде,
Тосо албаган арачы.
Туурумду басар уулум жок,
Тынбады өтө санаасы!
Кыйкырып ырдап отурсам,
Кыргыз, казак жактырган.
Кара-Сууда булунду,
Кыдырата бак кылгам.

Жергендеги Жети-Уруу,
Элиң калды Женижок.
Жүзүм-Жан, Кез-Арт, Чомполдой,
Жериң калды Женижок.
Атагы бийик кырк уул,
Элиң калды, Женижок.
Аксы, Талас атактуу,
Жериң калды, Женижок.
Ала-Тоодой таянар,
Белиң калды, Женижок.
Жогор жагы Баба-Ата,
Мазарың калды, Женижок.
Батышы Кербен созулган
Базарың калды, Женижок.
Өз алдынча жүгүргөн,
Субай элең, Женижок.
Уругуң сол, Таласта,
Кытай элең, Женижок.
Ата ордуна тутунган,
Садырын калды, Женижок.
Ак калпак элде дайындуу,
Кадырың калды, Женижок.
Жардам берген башынан,
Баялың калды, Женижок.
Алган жарың Көксулуу,
Аялың калды, Женижок.
Этегин тоскон Осмонбек,
Жолдошун калды, Женижок.
Кыяматты тиктеген,
Жолборсун калды, Женижок.
Тегирменчи Рыскулбек,
Коңшун калды, Женижок.
Топ аралап бир барган,
Топ жыйынга үн салган.
Кыяматтык дос болгон,
Сарттардан чыккан Токтогул
Досуң калды, Женижок!

Минип жүргөн сарала,
Жоргон калды, Женижок,
Эрмек кылып жатчу элем,
Эриксем кумар жазчу элем.
Талас менен Кең Аксы,
Ордоң калды, Женижок!..
Мингеним аттын дулдулу,
Кийгеним тондун күлгүнү.
Адашып элден баратам,
Арманга батып бул күнү.
Жакшы адамды жараткан,
Жай-жайына койсочу.
Көбүргөндүү Көк-Дөбө,
Көп мал келсе конуш жок.
Күмүштөй баштан жан кетсе,
Көксөгөн менен келиш жок!
Сарымсактуу Сары-Тектир,
Сан жылкы келсе конуш жок,
Сары алтын баштан жин кетсе,
Самаган элге келиш жок.
Жаш булбул дошун уксам
Жашыл гүл кылат тилекти.
Жабырдуу өлүм курусун,
Жалын чок кылат жүрөктү!
Дөөлөткө бетим кызарбай,
Перзентке колум узарбай.
Казандан китеп бастырбай,
Капалыгым жазылбай.
Күлпөтүм элге жарашкан,
Жоргом бир жолду талашкан,
Жобурап айтып отурсам,
Жомогум калкка жарашкан,
Керегең талдын ноодасы,
Келин алып, кыз бербей,
Кейиштүү тагдыр соодасы,
Уугум талдын ноодасы,
Уул үйлөп, кыз бербей,

Убайым оору соодасы.
Кыялай тарткан көч экен,
Кырсыктуу өлүм өч экен.
Капталдай баскан көч экен,
Капилет өлүм өч экен.
Жаркыраган дүйнөгө,
Жаралып эки келбеймин,
Жараткандын боору таш,
Жалпынды эми көрбөймүн!..
Бул дүнүйө ааламдан
Өлбөй тирүү ким калган?
Артымда калган туяк жок,
Ушул мага миң арман.
Жаркыраган дүйнөгө,
Кайтып келер болсочу,
О дүйнөнүн жалганын,
Айтып келер болсочу.
Кызыл тилин сайратып,
Чечендер өткөн дүйнөдөн,
Эсеп жеткиз ойлосоң,
Эчендер өткөн дүйнөдөн!..
Бул дүйнөдөн ким өткөн,
Ордо салып, чүкө атып,
Балдар өткөн дүйнөдөн.
Сан кылымды оодарып,
Саймедиреп кеп салып
Санжырачыл, уламыш,
Чалдар өткөн дүйнөдөн.
Ат үстүнө оодарып,
Эңишкен өткөн дүйнөдөн.
Далысы жерге тийбестен,
Жеңишкен өткөн дүйнөдөн.
Багелектен алышып,
Бак-таалайга салышып.
Бар кумардан канышып,
Балбандар өткөн дүйнөдөн.
Ааламдын баарын багынтып,

Адамдын канын агылтып,
Тизеден канга малынтып,
Жек көрүнүп канчага,
Албандар өткөн дүйнөдөн,
Кум агызып сел болуп,
Сайлар өткөн дүйнөдөн.
Кул иштетип кумсарып,
Байлар өткөн дүйнөдөн.
Бир көргөнүн сынаган,
Сынчылар өткөн дүйнөдөн.
Ааламдын баарын ыр кылган,
Биздей ырчылар өткөн дүйнөдөн!
Аргымак минсем бели бош,
А дүйнө кетсем, кайыр кош.
Бууданды минсем бели бош,
Эми бурулбай кетсем, кайыр кош!..

БИР АЛЛА

Жети кабат асманга,
Күн жараттың бир Алла.
Жылдызы чеге ай менен
Түн жараттың бир Алла.
Түрдүү-түрдүү ааламга,
Түр жараттың бир Алла.
Ичи толгон бейишке,
Ур жараттың бир Алла.
Адам ата, Ава эне,
Жуп жараттың бир Алла.
Булбул кие, чымчыкты,
Бакта кылдың бир Алла.
Бухардагы падышаны
Такта кылдың бир Алла.
Бугу, марал, кийикти,
Ташта кылдың бир Алла.
Жетип алар ажалды

Башта кылдың бир Алла.
Курт-кумурска, бөйөн-чаян,
Чөлдө кылдың бир Алла.
Өлгөндөрдүн баарысын,
Көрдө кылдың бир Алла.
Каз, өрдөктүн баарысын,
Көлдө кылдың бир Алла.

СЕМЕТЕЙДИН ТАЛАСКА ЖӨНӨШҮ

(«Манас» эпосунан)

Кара таздан кеп уктум,
Калкың кыргыз деп уктум.
Желке таздан кеп уктум,
Жериң Талас деп уктум.
Эки таздан кеп уктум,
Элиң кыргыз деп уктум.
Барышым – Бар-Көл деп уктум,
Өрүшүң – Кең-Кол деп уктум.
Душмандын ишин көп уктум.
Тентиреткен элимден,
Абыке, Көбөш деп уктум.
Экөбү, айбандык кылган деп уктум.
Атамдан калган алтын так,
Байланды беле биздин бак.
Апакеси Каныкей,
Анда туруп муну айтат:
– Кара оозуна кан толгур,
Кандай неме айтты экен.
Бүт оозуна жин толгур,
Жинди неме айттыбы?..
Айбалка сабы жез эмес,
Айланайын кулунум,
Сен аттанып чыгар кез эмес.
Балканын сабы жез эмес,

Балам, жетилбей барар кез эмес.
Сумбула тууп, жут болот,
Быйыл жаман кыш болот.
Алты бөрү бир койду,
Таласа жанды коёбу,
Жаласа канга тоёбу?
Абыке, Көбөш эки арам,
Атасы менен алты арам,
Алар асылса жаның коёбу?
Булчуң этиң толо элек,
Абыке, Көбөш кул менен,
Булкушар кезиң боло элек.
Жүлүн этиң толо элек,
Жулкушар маалың боло элек.
Билегиң күчкө толо элек,
Сен, белсенер убак боло элек.
Балапан жүнүң түшө элек,
Балтыр этиң толо элек.
Сен басташар мезгил боло элек,
Көнөк этиң толо элек.
Кармашар маалың боло элек.
Анда Семетей туруп муну айтат:
– Кара тоонун карагай,
Какка сайса өнөбү?
Каргалар менен тебишип,
Кара кандын шаарында
Сен ушинтип айтканда,
Мен карыптыкка көнөмбү?
Көк жал Манас атамдын,
Абыке, Көбөш эки арам,
Арбагын жерге көмөбү?
Кара кандын шаарында,
Качып жүрүп не пайда?
Долононун бутагын,
Топко сайса өнөбү?
Тоо туйгундун баласы
Торгойлор менен тебишип,

Темир кандын шаарында,
Сен ушинтип жатканда,
Бул тозокко көнөмбү?
Туйгун Манас атамдын,
Абыке, Көбөш эки арам,
Арбагын жерге көмөбү?
Кара кандын шаарында,
Качып жүрүп не пайда,
Кармашарга жоо кайда?
Темир кандын шаарында,
Тентип жүрүп не пайда,
Тебишерге жоо кайда?
Аргын кыргыз эл кайда,
Ала-Тоо менен жер кайда.
Анда долу Каныкей,
Айтпай ыйлап болбоду,
Айтпаска өзүн зордоду.
Анда Семен болбоду,
Карчыга деген кара куш,
Кайрылып учат жем үчүн.
Мен калмакка барам эл үчүн.
Кыргыек деген кыйын куш,
Кылчайып конот жем үчүн.
Мен кытайга барам эл үчүн.
Абыке, Көбөш эки кул,
Алыптыр талап көчүмдү.
Айланайын апаке,
Алып берем өчүндү.
Азыр жөнөтүп жөнүн айтпасан,
Карабайм сенин бетинди!..
Анда катын Каныкей,
Темиркандын ак тулпар,
Алып келип токуду,
Көнүлүнө түйгүн – деп,
Булбул болуп окуду.
Өткөн иштен баштады,
Жалгызынын алдына,

Баарын айтып таштады:
– Айланайын жалгызым,
Атаң Манас эр эле,
Болжолу жок шер эле,
Кандай эр буга тең эле.
Атаң дубана келсе турбаган,
Туруп салам кылбаган.
Эшен келсе турбаган,
Эңкейип салам кылбаган.
Маңдайы тайкы мен белем,
Атаң басташкан жоодон ок жеген.
Көк жалдан бөлүнүп калган мен элем.
Кайран атаң өткөн соң,
Тал-талынан бөлүнүп,
Менин такым этим көрүнүп,
Кой кайтарган болчумун.
Абыке, Көбөш арамдын,
Өткөн болчу кордугу,
Жеткен болчу зордугу.
Тамак болгон жол ката,
Бакайдын союп берген боругу.
Аткарып атаң керээзин,
Чыйырдыны ээрчитип,
Таятанды аркалап,
Тентип келген мен элем.
Талас деген жериндин,
Бетегеси бураган,
Тоосунан булак кулаган,
Тереги көктү тиреген,
Текеси чөбүн жиреген.
Алмаларын алып жейт,
Бычак менен жарып жейт,
Күрүчүн күздүк айдатат,
Күлүгүн жемге байлатат.
Күнчүлүк жерге шайлатат,
Арпасын күздүк айдатат,
Аттарын жемге байлатат,

Айчылык жерге шайлатат.
Жармасынан чайы көп,
Жардысынан байы көп,
Кара малдан төө көп,
Карды салык бээ көп.
Калайынан күмүш көп,
Кара эгинден күрүч көп.
Өрдөгүнөн казы көп,
Өлөнүнөн сазы көп.
Барганында көрөрсүн,
Кулун, тайы кунандай,
Кыз-келини жубандай.
Учуп чыккан чымчыгы,
Тоодон учкан улардай.
Чымчыгынын үнүнө,
Чыдап пенде туралбай.
Барганында көрөрсүн.
Адыр-адыр жеринде,
Аркары жатат куюлуп.
Аркары адам тааныгыс,
Таласта азаптуу пенде наалыгыс.
Будур-будур жеринде,
Бугусу келет куюлуп.
Бугусу пенде тааныгыс,
Таласта азаптуу пенде наалыгыс.
Ала-Тоо мекен жери бар,
Ак калпак кыргыз эли бар.
Өткөн арбак конгон жер,
Өрүшү малга толгон жер.
Жаткан арбак конгон жер,
Жайыты малга толгон жер,
Келини кере баскан жер,
Кыздары эндик казган жер.
Жибек кемсел кийинип,
Жигити сулуу болчу эле.
Кызыл жибек кийинип,
Кыздары сулуу болчу эле.

Келеңкер чачпак салынып,
Келини сулуу болчу эле.
Кыздарына кызыгып.
Келинине кеп айтып,
Келбей шорум курутпа,
Апаңдын айткан кебин унутпа!
Барганыңда көрөрсүң,
Кең Таластай жер кайда?..
Барганыңда көрөрсүң,
Кайран атаң Манас багында,
Кең-Колдун куйган чатында.
Турпагын Алайдан барып алдырып,
Алты жүз төөгө жүктөтүп,
Күлботосун кең Чаткалдан тарттырып.
Алты миң эркеч майына,
Кыш бышырып бек салгам.
Атаңдын ошол күмбөзүн,
Алты кылым өткөнчө,
Ушу турган Таласка,
Турар бекен деп салгам!
Кең-Колдун куйган чатына,
Жети миң эркеч майына,
Кыш бышырып бек салгам.
Атаңдын турган күмбөзүн,
Жети кылым өткөнчө,
Жарашыктуу Таласка,
Турар бекен деп салгам!
Таласка барсаң барып кел,
Абыке, Көбөш эки арам,
Башына түйшүк салып кел,
Атаңдан калган сегиз мүлк,
Телегейи тегиз мүлк,
Калтырбастан алып кел!..
Кагылайын жалгызым,
Эми сырым айтайын,
Түшүндүрүп кайтайын
Кең Кашкардын ар жагы,

Кебез-Тоонун бер жагы.
Алтымыш калмак бир тилмеч,
Жерди ченеп келгенде,
Карактап алган Ак келте,
Атакене чак келте.
Асып атсаң – ай чакыр,
Жатып атсаң – жазайыл.
Отуруп атсаң – ой чакыр.
Басып койсоң барденке,
Алыска атсаң – Ак келте.
Тартып койсоң – тапанча.
Боору муздай көгөргөн.
Сыртын көк жал өгөгөн.
Баарын түзөп тенеген.
Түбүнө койдой алтын чөгөргөн.
Оозуна окту ашаткан,
Түбүн замбирекке жасаткан.
Оозунда бар он атар,
Белинде бар беш атар.
Ат башындай коргошун,
Күлдүрөтө салчу эле.
Болоттон кылган чоң сүмбө,
Такылдатып урчу эле.
Чаначтап дары куюучу,
Кош Сүмбө менен уруучу.
Чиркейдин тумшугундай куу баткан,
Жолборстун сийдигиндей суу баткан.
Балык кулак чакмак таш,
Баркырата чачуучу,
Чиркейдин тумшугундай кууна,
От байланып калуучу.
Душманды көздөй бурчу эле.
Жер солкулдап атканда,
Алааматты кылчу эле.
Атаң Манас канкорум,
Ошентип жоону алуучу,
Асса – баран, атса – түз,

Асыл жандын эрмеги.
Асылып адам көрмөгү.
Көр Көбөштүн колунда,
Алуучу болсо мүлк ошол!
Балам берүүчү болсо ошону ал,
Бербесе сага кулунум,
Жамандашпай кайтып кел!
Атаңдан калган сыр найза,
Душманыңа чыр найза,
Тууганыңа туу найза,
Учу толгон уу найза.
Кара-Коюн, Беш-Таштын
Карагайын кыйдырган,
Саратанда кестирген,
Салкын жерге жыйдырган.
Тутам жерин каптаткан,
Тутам жерин саптаткан.
Колдон тайма болот – деп,
Кол кармачу жерине,
Колодон сымдап чырматкан.
Учуна коргошун уусун чылаткан.
Тийген жерин ыраткан,
Сайган жерин кулаткан,
Жанып тийсе ыйлаткан.
Он эки кулач Сыр найза,
Душманыңа чыр найза.
Көр Көбөштүн колунда,
Берүүчү болсо ошону ал,
Бербей койсо кулунум,
Жамандашпай кайтып кел!
Көмүрүнө чыдабай,
Көп токойлор кыйраган,
Көрүгүнө чыдабай,
Көп өгүздөр союлган.
Сугатына чыдабай,
Суук булак соолгон.
Кылганына чыдабай,

Кырк усталар кыйналган.
Уй майына сугарган,
Уйдун баарын кырды – деп,
Далай катын ыйлаган.
Көлүгүнө чыдабай,
Кыйла балбан жыйылган.
Кара уста менен Сары уста,
Саргайып соккон Ачалбарс,
Карангыда кызарган,
Кырды карай шилтесе,
Кырк кулачка узарган.
Чөпкө койсо өрт кеткен,
Шилтегени мүрт кеткен!
Кер Көбөштүн колунда,
Берүүчү болсо ошону ал,
Бербей койсо кулунум,
Жамандашпай кайтып кел!..
Төгөрөгүн төгөгөн,
Төкөр уста Бөлөкбай,
Он жети ай жатып өгөгөн,
Төбөсүнө муштумдай алтын чөгөргөн.
Атандан калган Ай балта,
Эшик эндей сом балта,
Сабы карагайдай чоң балта,
Абыке кулдун колунда,
Берүүчү болсо ошону ал,
Бербей койсо кулунум,
Жамандашпай кайтып кел!..
Пил терисин каптаган,
Желим менен чаптаган.
Арчасын ар жыттан тандап кестирген
Керектүү жерин тештирген.
Кээ бир жерин муунаган,
Кээ бир жерин туураган.
Арча отуна кактаган,
Кылымда мындай болбойт – деп,
Көргөн кары мактаган.

Алтындан мыгын кактырган,
Аны кылган устаны,
Анжыяндан таптырган.
Күмүштөн мыгын кактырган,
Көргөн киши жактырган.
Добушу күнчүлүк жерге угулган
Аттан түшпөй урушса,
Душманга салган чуулган.
Даңазасын каранар,
Алтынга баасы барабар.
Камчы менен бир чапсаң,
Кой чагырдай «тарс» эткен.
Чымын консо – «чыңк» эткен.
Чертип койсо – «дыңк» эткен,
Жылкы тийип, куш салсаң –
Кереги тийчү добулбас.
Чоң Жакып колунда,
Алуучу болсоң мүлк ошол!
Атаңдан калган Аколпок,
Тармал койду кырктырган,
Такыр жерге жыктырган.
Келинге кере бастырган,
Келишимин арттырган.
Кыздарга кылын тердирген,
Кызматын артык бердирген.
Букардын ак буласын алдырып,
Арасына болоттон төгүп салдырып,
Аркагын алтын зымдан жандырып,
Эришин күмүш зымга кандырып.
Чекесин кыялдатып ойдуруп,
Алтымыш келин, отуз кыз,
Оймокторун жойдуруп.
Келиндин баарын ыйлатып,
Кыздын баарын кыйнатып,
Барандын огу өтпөгөн,
Найзанын учу тешпеген.
Атаңдан калган Аколпок,

Көр Көбөштүн колунда,
Алуучу болсо мүлк ошол.
Бербей койсо кулунум.
Жамандашпай кайтып кел!
Отуз теке терисин,
Ашаткысын келтирген,
Алтымыш эки балбанга,
Тарттырып ийин тептирген.
Кан Бакайдын келини,
Коно жатып иштеген.
Алмамбеттин Арууке
Алты ай бою тиштеген.
Энендин сайган жери билинбейт.
Жеңендин кайыган жери билинбейт,
Карап көздөр оюлган,
Кашка тиштер жоюлган.
Багелектен тартканда,
Аркан бою чоюлган.
Темиркандын Каныкей,
Бир жыл бою иштеген.
Кылычтын мизи кеспеген,
Барандын огу тешпеген,
Жылан боор бүктүргөн,
Жымылдатып тиктирген.
Кат-катынан бүктөткөн.
Көчкөндө кара нарга жүктөткөн,
Чоң атаң Жакып үйүндө.
Ак куржунга салынуу,
Алабаканда илинүү.
Энендин кылган иши билинүү.
Кандагай деп аталган,
Муну кылган Каныкей
Кан Кошойдон бата алган!
Чылбырың куру кетет – деп,
Акылы артык кыз Сайкал,
Тартууга берген Тайбуурул
Тайбуурул жөнүн сураган.

Энеси күлүк марал баш
Күлүктүгү жанда жок.
Жылкыдан мындай жаралбас!
Атасы жапайы тулпар куландай,
Сынын көргөн Буурулдун,
Бардык баатыр суранган,
Көргөн душман күйүнгөн.
Минген киши сүйүнгөн,
Алты айчылык узак жол,
Алты күндө жүгүргөн.
Аркардай бели түйүлгөн,
Жети айчылык алыс жол.
Жети күндө жүгүргөн,
Жейрендей бели түйүлгөн,
Кууганың качып кетпеген.
Куугандар арттан жетпеген,
Кашка тиши күрөктөй,
Жарашыктуу карасаң,
Жал, куйругу жибектей.
Азуусу болот каккандай,
Жаныбарым Буурулдун,
Жөн желгени чапкандай,
Булчуң эти токтудай,
Кош таноосу коктудай.
Эки көзү чырактартай.
Аккан терин карасаң,
Ак-Сайдан аккан булактартай,
Оң көзүндө калы бар.
Караңгыда жол жүрсө,
Кулагынын түбүндө,
Жарык кылчу шамы бар.
Омууроосу адырдай,
Астыңкы кол мунардай,
Арткы буту чынардай,
Чаткаягы Чаткалдай,
Карчытынын үстүнө,
Төшөк салып жаткандай,

Кабыргасы болоттой,
Тамашасы кызык той!
Кең соорусу Жайыктай,
Үстү тынчы кайыктай,
Балчыктуу жерге жатпаган,
Кош аңдан катар аттаган,
Бугудай мойнун бураган,
Буйдалбастан чураган,
Семиргени сүмбөдөй,
Секиргени бүргөдөй,
Кыйкырык укса элирген.
Ооздук чайнап кемирген,
Тизгинде колун карышкан,
Учкан куш менен жарышкан,
Шамалдан өзү бүткөндөй.
Калбыр өпкө Буурулга,
Жер кеңдигинен түткөндөй,
Атаң кан Манастын Буурул ат.
Абыке, Көбөш колунда.
Буурул ат тийсе колуда
Балам душманың көөнү куурулат!
Чунак, болжогон жерге жетерсин,
Эки-Аралдан өтөрсүн.
Удуу-Сууга жетерсин,
Уят кылбай өтөрсүн.
Андан нары сен барсаң,
Таластын суусу ташкандыр,
Тал башынан ашкандыр,
Эки чети шар агып,
Орто жерин карасаң;
Билектей кара кан агып,
Жаман кирип алгандыр,
Атың менен арбайып,
Кийимиң менен калдайып,
Жалгызым, агып жүрүп кетерсин.
Кан Манастын арбагы,
Чолок чаар жолборсун,

Оң жагынан чамынтып,
Кара чаар ажыдаар.
Арт жагынан камынтып,
Ак буласын бастырып,
Алмамбетти шаштырып,
Оң колтуктан аларга,
Уй куймулчак Сарала ат.
Уюлгуткан Алмамбет.
Аяш атаң болучу,
Сол колтуктан аларга,
Наркы өйүзгө өткөрүп.
Көзүндөн кайып болор го,
Ошондо сол бөйрөгүң таянып,
Солтонум атам деп ыйла.
Оң бөйрөгүң таянып,
Оёну́м атам деп ыйла!
Күмбөзүнө зыярат кылып аларсын,
Андан нары барарсың,
Агала тоонун бооруна,
Ак жору тууп таштаган,
Айкөл Манас бар чакта,
Ар жорукту баштаган.
Көк ала зоонун бооруна,
Көк жору тууп таштаган.
Көк жал атаң бар кезде,
Көп жорукту баштаган.
Айылга келген катынды,
Ал Ак тайган капчу эмес.
Абыке, Көбөш эки арам,
Ал тайганды жакшы бакчу эмес.
Жыгыла жаздап тыржындап,
Чычкан терип кылжындап,
Келеринди билгендир.
Жолунду тосуп жүргөндүр,
«Маралчы» – деп бакыргын,
«Кийикчи» – деп чакырган.
Этегиң менен эт бергин,

Колуң менен май бергин.
Аны ээрчитип аларсын,
Бакалуу көлдүн боюнда.
Келериңди билгендир,
Жолунду тосуп жүргөндүр.
Чөп баскан жердин оюнда.
Көрбөгөнү көр болуп,
Көзүнүн жашы сел болуп.
Ага Абыке, Көбөш зор болуп,
Тартканы мээнет шор болуп,
Төө кайтарып кор болуп,
Боз жоргосун чайпалтып,
Ак сакалын жайкалтып,
Келериңди билгендир.
Жолунду тосуп акмалап,
Төө кайтарып жүргөндүр.
Балам, жолугарсың Бакайга.
Бакай сени эр кылат,
Эр уулу менен тең кылат.
Көп кечигип курутпа,
Апаңдын айткан кебин унутпа!..
Ага чунак болобу,
Айткан менен коёбу.
Кең багалек балкылдап.
Кемер кур белде жаркылдап,
Көк жеке бутта чойкоюп,
Найзасы колдо койкоюп,
Токтогон жерде караса,
Түптүү кара чынардай.
Жүрүп кетти Семетей,
Ак тулпар минип туралбай!..
Кеткен жагы билинбейт,
Карааны көзгө илинбейт.
Элден чыгып кеткенде,
Кыйла жерге жеткенде.
Отура калып караса,
Орноп калган чынардай.

Тура калып караса,
Закымдап учкан мунардай.
Кай кеткени билинбей,
Карааны көзгө илинбей,
Ошондой кайран элең Каныкей,
Чыйырдыга келди дейт,
Чыңырып кабар берди дейт:
– Төбөмдө чолпон жылдызым,
Жакамдагы кундузум,
Мандайга бүткөн ырысым.
Семетей балам жок болсо,
Бул дүйнөдө жок эле,
Эч бир менин жумушум.
Бир атадан так эле,
Жумурткадан ак эле.
Элкин тууган байкушум,
Темир канат телчигип,
Катарга башы кошулуп,
Жетим болуп жетилип.
Али жетиле элек менсинип.
Азыр ат жалын тартып ат минип,
Ат мингенде бат минип,
Таласка кетти кулунуң.
Жетиле элек жаш эле.
Азабын тартып курудум.
Жатыны алтын энеке,
Жалгызың кетти элине,
Туугандан жалгыз энеке,
Туйгунуң кетти элине!
Алда айланайын жалгызым,
Же алдында жүргөн өбөк жок,
Же аркаңдан барар жөлөк жок
Ай караңгы түн болор?
Эми алда кандай күн болор?
Кетеринди билгенде,
Өлбөйт белем колуңа,
Мен да түшпөйт белем жолума!?

Анда байкуш Чыйырды,
Жүгүрүп тышка чыгам – деп,
Мүдүрүлүп жыгылды,
Көрдү минтип кыйынды!
Анан минтип кеп салат:
– Башыңа жара чыкпаса,
Башынан айтпай не болдун?
Эсиңе жара чыкпаса,
Эртелеп айтпай не болдун?
Ал аңгыча болбоду,
Алтындан кылган тактага,
Алты сабам пахтага,
Бөк түшүп жатып калыптыр.
А Каныкей жаман жорук баштаба!
Картайганда энеңди,
Кайгыртып бөөдө таштаба!
Сенин балаң жаш эмес,
Он эки жаш аз эмес,
Менин балам эр Манас,
Бир жашында билинген.
Эки жашта эргиген.
Үч жашында үлгү алып,
Төрт жашында төлгө алып,
Беш жашында белсенген.
Алты жашта атыккан,
Ат үстүнө катыккан,
Жети жашта сергиген,
Бала куштай эргиген.
Сегиз жашка чыкканда,
Ойротко ойрон салчу эле,
Он сан жылкы алчу эле,
Кытайга кыргын салчу эле.
Кырктан жылкы алчу эле.
Тогуз жашка келгенде,
Токтолбой жоого аттанган.
Топтуу журтту башкарган.
Он жашына келгенде,

Ордо бузуп жоо чапкан.
Он бир жашка келгенде,
Ойроттун жармын караткан,
Оён Манас атыккан.
Он эки жашка келгенде,
Эл башкарып кан болгон.
Атагы журтка даң болгон.
Балам, сен буга кейибе.
Атасын тарткан шер болсо,
Элин сүйгөн эр болсо,
Арбагы бийик улуу журт,
Алпарат кыргыз элиме.
Көркөмү эстен кетпеген,
Кондурат Талас жериме!..
Кейибейт элек мынчалык,
Эми сен буга кейибе!
Жакшы болсо жаманын,
Эрте барып бат келет,
Анда калган алты арам.
Бардыгына сес берет,
Жаман чыкса жаманын,
Тентип жүрүп жок болот.
Ал эки энеден жат болот,
Канча күндө келер – деп,
Жол карап күтүп туралык,
Аман келсе жалгызым,
Акылды мыктап кылалык.
Кайырдашып эл менен,
Таласты көздөй жылалык,
Келбей калса кокустан,
Көздүн жашын тыялык.
Бөлөк элде жүргөнчө,
Бөлөк жерде күлгөнчө,
Биз дагы өлүп тыналык!..
Төрө бала Семетей,
Кичи-Суудан өттү – дейт.
Чоң-Суусуна жетти – дейт.

Таластын суусу күкүктөп,
Кирип турган кези экен,
Туурадан мөнгү бузулуп,
Туш-тушунан аккан суу,
Туурасынан кошулуп,
Токтолуп аккан жерине,
Тоо туруштук бере албайт.
Тоорулуп адам келе албайт,
Кайрылып аккан жеринен,
Кар туруштук бере албайт,
Каарына адам келе албайт,
Окторулуп шар агат,
Кереге бою жар агат,
Орто жерин карасаң,
Билектей кызыл кан агат!
Аркырап аккан жерине,
Алты аркан салса бойлобойт.
Адырга түлкү жойлобойт,
Адамзат баласы,
Бу суудан өтөмүн деп ойлобойт.
Ушуну ойлоп эр Семен,
Эки жагын караса,
Өз атасы эр Манас,
Турган экен кашында!
Кырк чоросу башында,
Алмамбет бар кашында,
Аккуласы алдында,
Алдында сууну бойлобой,
Өлөмүн деп ойлобой,
Ак боз бээ сойбосом.
Өз энем Каныкейди мен
Алып берип койбосом! –
Деп оюн бузуп ошондо,
Аты менен арбайып,
Кийими менен калдайып,
Семен агып бара жатыры,
Суу үстүндө далдайып.

Алмамбетти жемелеп,
Аккуласын кемелеп.
Алмамбеттин Сарала,
Алдын торой салыптыр.
Эр Манастын Аккула,
Артын тосуп калыптыр.
Атасынын арбагы,
Сур жылан болуп суналып,
Семенди тышка сүйрөп салды эми,
Эрдин башын каккылап,
Таппай калды эр Семен.
Өйдө-төмөн чапкылап,
Көрдүм эле эми эле,
Эсил атам кайда – деп,
Семен өкүрүктү салды эми.
Андан нары өткөндө
Атасынын он күмбөз,
Төбөсү дагы көрүндү.
Оң бөйрөгүн таянып,
Оёнум атам деп ыйлап,
Сол бөйрөгүн таянып,
Султаным атам деп ыйлап,
Бала барып түшкөндө,
Күнгүрөнүп унчугуп.
Күмбөзүнөн үн чыгып.
Арбактар сүйлөп калды эми,
Шашпай окуп куранды,
Жакшылап бата кылды эми.
Андан нары өткөндө,
Кызыл-Ташка жеткенде,
Ак сакалын жайкалтып,
Ак жоргосун чайпалтып,
Ак туйгун алып колуна,
Ак тайган алып соңуна
Киши келе жатыры,
Атынын башын бурду эми.
Ардеме ойлоп турду эми,

Каныкей айткан Бакай – деп,
Бакай болсо ушу – деп,
Семен ойлоп турду эми,
Бакай келди бастырып,
Салам айтты Семетей,
Алекиме салам – деп,
Бакай алик алды эми.
Анда Бакай туруп муну айтат:
– А, балам, сөлөкөтүң-сөөлөтүң,
Бир туруп окшоштуруп турам – деп,
Анда төрө бала Семетей,
Шашпай туруп муну айтат:
– Баягы зооттон калган кыягын,
Балбандан калган туягын,
Жетим болуп жетилдим,
Элге жаңы кошулдум,
Катыкпай жүрүп катыктым,
Катарга жаңы кошулдум.
Ат жалын тартып ат миндим.
Элимди издеп бат миндим.
Аттар калды жайында,
Кучакташып көрүштү.
Алкымдан жыттап өбүштү.
Семетей айтат Бакайга:
– Жакып канга барыңыз,
Жакшылап кабар алыңыз.
Жайын мыктап билиңиз,
Арам ою жок бекен
Ойго ушуну илиңиз.
Ат берсе атын миниңиз,
Тон берсе тонун кийиңиз,
Анан бизге келиңиз.
Анда Бакай туруп муну айтат:
– Балам, сен барсаң да, мен барбайм.
Чоң атаң ачуулуу жаман киши эле.
Менин башымды айра чабат – деп,
Төрө бала Семетей,

Анда туруп муну айтат:
– Башында жалгыз бир Бакай болчу,
Эми жанында деги балаң бар,
Эминеден санаан бар?
Кошулуп бирге жүрө бер.
Башында куураган Бакай болучу,
Эми кулунун жанда дагы бар.
Абаке эмнеден коркосуң?
Атыңды санга чаба бер,
Неберен Жакып келди – деп,
Сүйүнчүлөп бара бер,
Сүйүнчү берсе ала бер!
Атын санга бир чаап,
Жүрүп кетти ошондо,
Жакып канга барды эле,
Ассалоому алейкум.
Жакып кан жатасынбы жеринде,
Чалкыган ногой элинде?
Анда Жакып кан туруп кеп айтат:
– А, балам, бирдеме таап алгансып,
Сүйүнүп мынча калгансын,
Жөнүндү айтчы – деп айтат:
Анда Бакай муну айтат:
– Зооттон калган кыягың,
Манастан калган туягың,
Жетим болуп жетилип,
Жерге жаңы кошулуп,
Катыкпай жүрүп катылып,
Катарга жаңы кошулуп.
Ат жалын тартып бат минип,
Келди Талас жериңе,
Азыр амандашып кошулат,
Аргын кыргыз элиме.
Анда Жакып турду бөкчөңдөп,
Атандын оозуга урайын,
Бешиктеги баланы,
Элди бийлеп калгансып,

Абыке, Көбөш уулумдан,
Бийлигин колдон алгансып,
Эсебин кулдун табайын,
Өлтүрүп азыр салайын.
Бакандап башын жарайын.
Бөкчөндөгөн Жакып кан,
Бакаңды колго алыптыр,
Байкаттырбай Бакайдын,
Башын жара чааптыр.
Агызып канын башынан,
Бакай айтып туруптур:
– Арам өлгөн көк мээ чал,
Семетейдин өңүн көрсөң быткылдай,
Көрүнгөндү жуткандай,
Карадан кылган бөркү бар,
Казак менен кыргызды
Бийлеймин деген эрки бар.
Кызылдан кылган бөркү бар.
Кыргыз-кыпчак уруусун
Бийлеймин деген эрки бар.
Кайра кошомат кылып Жакып кан,
Бакайга моюн сунуптур,
Башындагы кандарын,
Суу куюп өзү жууптур:
– Айланайын Бакай кан,
Жалгызымды алып келчи көрөйүн,
Өрүш толгон уюмду ал,
Жайык толгон төөмдү ал,
Короо толгон коюмду ал,
Ак сандык толгон пулумду ал,
Алтын жака күмүш тон,
Муну да сага берейин,
Жалгызымды алып келчи көрөйүн.
Бакай аялдап мындай чыкты эле,
Жакып кан тонго кирип кетти эле,
Чунак чал эмне деп айтат – деп,
Керегенин тушунан

Тыңшап тура калды эле,
Анда Жакып кан туруп муну айтат:
– О, байбичем, тура калгын ордундан,
Бир аякка уу чайка,
Бир аякка бал чайка,
Балды Бакай канга суналык,
Ууну Семетейге суналык,
Семетейди тукум курут кылалык,
Куунап жаткан эки бек,
Курутуп салат Семетей,
Жыргап жаткан эки бек,
Жылас кылат Семетей,
Эмесе, азыр жылас кылалык!..
Анда байбичеси туруп муну айтат:
– Уу куйбаймын аякка
Убал болот жаш башка,
Бал куйбаймын аякка,
Жаман болот жаш башка.
Атасынын атын бер,
Атасынын малын бер,
Атасынын мүлкүн бер,
Элин баштап жүрөлү,
Журтун баштап жүрөлү.
Элин баштап жүрбөсө,
Атасынын соңунан,
Бара берсин токтолбой,
Жаманды андан кийин өлтүргүн!
Айтканга чал болбоду,
Болбой мойнун толгоду,
Бир аякка уу чайкап,
Бир аякка бал чайкап.
Тактанын астына койду бөкчөндөп,
Бакай аны угуп алды да,
Атын санга бир чапты.
Капталдай салып кетиптир,
Семетейге жетиптир,
Кейип айтып туруптур:

– Балам, барбайбыз десем болбойсуң!
Менин башымда каным көрдүңбү?
Анысы аз келгенсип,
Чоң атаң ачуулуу жаман киши экен,
Түбүнө сенин жетем – дейт,
Бир аякка бал куюп,
Бир аякка уу куюп,
Балды берип Бакайга,
Ууну Семетейге сунам – дейт,
Семетейди тукум курут кылам – дейт!
Куунап жаткан эки бек,
Курутуп коёт Семетей,
Жыргап жаткан эки бек,
Жылас кылат Семетей.
Байбичеси ууну куйбай койду эле,
Өзү турду бөкчөндөп,
Бир аякка уу чайкап,
Бир аякка бал чайкап,
Тактанын алдына койду бөкчөндөп.
Балам, мага берсе ичейин,
Сага берсе ичпегин,
Карпытынды* ичем – деп,
Өзүнө кайрып сунгунун.
Суранып бекем тургунун.
Эгерде ооз тийип бербесе,
Айтканына көнбөсө,
Ордундан өйдө тургунун
Басып келип эшикке,
Дангытына куйгунун,
Эми Семетей келди бастырып,
Кан Бакайды шаштырып,
Жакып кан тосуп бөкчөндөп.
Ошондо айтып турган кеп:
– Төбөмдө Чолпон-Ата жылдызым,
Жакамдагы кундузум,
Бир атадан так элең,
Жумурткадан ак элең

Кашымды менин тургузбай,
Жана Каныкей менен Чыйырды,
Алып кетип Букарга,
Балам башыңа салды кыйынды,
Бетинен өптү баланын,
Чыгарды деп муңумду.
Айланып таптың арман жок,
Балам ак калпак кыргыз тууруңду!
Семетей менен Бакайга,
Эшикти ачып киргизди.
Дасторконун жайнатып,
Баркердигин билгизди,
Аңгыча байбичем өйдө тур – деди.
Кайның Бакай келиптир,
Кымыздан жакшы куй – деди,
Мен өлсөм Бакай сени алат.
Кызматың жакшы кыл – деди.
Байбичеси туруптур,
Бакайга кымыз сунуптур,
Ууну Семетейге сунуптур,
Семетей Жакышка кымыз сунуптур.
Атамдан мурун ичпейм – деп,
Ата каркыт кылып бергин – деп,
Алдына келип туруптур,
Жакыптын көзү чекчейип,
Бели кетип мекчейип,
Эми кудай уруптур,
Амалданып Жакып кан,
Балам, ичип жүргөм мен өзүм,
Иче көргүн сен өзүн.
Тиктеп турсун менин бул көзүм!
Атам ичпес кымызды,
Өзүм кантип ичем – деп,
Чоң атам турса жанымда,
Өзүмдү кантип билем – деп.
Ордунан өйдө туруптур.
Даңгыт менен Маңгыттын,

Ит аягына куюптур,
Эки дангыт жалаптыр,
Жалаганда мүрт кетип,
Төрт буту көктү караптыр.
Семендин мурду кетти кырданып,
Бети кетти сурданып,
Көзүн көрсөң кузгундай,
Көрүнгөндү жуткудай.
Атына ыргып миниптир,
Артынан Бакай жүрүптүр.
Турган Жакып барбайып,
Арам ою билинип.
Туруп калды шалдайып!
Астында аттар желиптир,
Бакай менен Семетей,
Абыке, Көбөш эки арам,
Эми ушуларга келиптир,
Абыке, Көбөш эки арам,
Аракты абдан ичиптир,
Аманат жандан кечиптир,
Семетей менен кан Бакай,
Салам айтып эшиктен
Экөөбү тең кириптир,
Семетей туруп кеп айтат:
– Агалар, жатасынбы жеринде.
Алты сан кыргыз элинде,
Жалгыз чунак мен келдим,
Атамдан калган көп малды,
Каратпай багып жүрдүңбү?
Көбөш туруп муну айтат:
– Атаңдан кайсы мал калды?
Атаңдан кайсы жай калды?
Анда Семен муну айтат:
– Атамдан короо толо мал калган,
Ак сандыкта пул калган.
Абыке, Көбөш эки арам
Аты уйкаш кул калган.

Атамдан калган Ак олпок,
Аманат жанга чак олпок,
Атамдан калган ай балта.
Аны да кошо бергиниң,
Азыр аны бербесен,
Атышар жерге келгинин!..
Абыке, Көбөш эки арам,
Айткан кепке көнүптүр.
Атасынын буюмун,
Семетейге бериптир!..
Буурулду минип булкунтуп,
Эри өлгөндөй жулкунтуп,
Чыйырды менен Каныкей,
Таласка алып келмекке,
Жөнөп калды Букарга!..

Семетей кырк күнгө жетпей Таласка көчүп келди. (*Жеңижок бардыгын ыр менен айтчу.*) Кыскача кара сөз менен айтса мындай эле: Кең-Колдун оозуна ордону тигип Семетей жатып алат. Абыке, Көбөш мага душман келди деп, аскери менен Семетейдин ордосуна кол салат. Семетей кырк жигитти кырып, Абыке, Көбөштү кармап, артына эки колун байлап, андан кийин Жакып канды кармап сайга таштайт. Ушуну менен Семетей менин туугандарымдын баары кырылып бүттү. Эми мен кимди сурайм да, кимди эл кылам деп кейип келатса эки жолдун айрылышында чарайнага чулганып эки жаш бала жатыры. Аттан ыргып түшүп экөөбүн эки койнуна катып, Каныкейге алып келет. Анда Каныкей: «Ээ, балам, бул эмне?» Анда Семетей: «Ногойлук (*уруу*) токойго тууп таштап кетиптир, ушул экөөн эки эмчегинди эмизип туруп мага ини кылып бер, атадан жалгызмын» – деди. Анда Каныкей: «Ээ, балам, муногу мурун түшкөн кан кармап түшүптүр, бирөөгө бер, багып алсын, же болбосо ушу баштан өлтүрүп

сал. Акыры түбүнө ушул жетет – деди. Муногул кийин түшүптүр, балам, колуна күл кармап түшүптүр, канчалык жамандык кылсаң да сага жамандык кылбайт» – деди. Анда Семетей: «Андай эмес апа, булар чоңоюп колунан жамандык келгенче ким бар, ким жок! Бага бер» – деди. Анда Каныкей: «Мына бул күл кармап түшкөн бала кытайдан келген Алмамбеттин баласы Күлчоро болсун, муногу кан кармап түшкөнү казактан келген кара ниет жаман киши эле Камбардын баласы Канчоро» деп атап коёт. Көп өтпөй Семетей калмак каны Темир кандын кызы Чачыкейге үйлөнөт. Чачыкей башында Чынкожонун кудалап койгон колуктусу экен. Аны Семетей билбейт. Колук-тусу Чачыкейди Семетейге тарттырып жиберип, ызаланган Чынкожо катыныма катын, мен Айчүрөктү аламын деп Толтой баш болуп, Акун кандын шаары Үргөнчтү камайт. Айласы кеткен Айчүрөк ак куу кебин кийип асман менен кыдырып учуп Таласка келип, Семетейдин ак шумкарын алып кетет. Ак шумкардын артына кууп барып Чынкожо, Толтойду жеңип, Айчүрөктү алып кетет. Көп узабай көп сандаган колдор менен барып, Коңурбайды жеңип келгени узакка айтылат. Кийин Чынкожо, Толтойдон Кыяз, Ныязбек деген эки бала калган экен. Ошол экөөбү аталарынын кегин кууп келгенде экөөбүн Күлчоро өлтүрөт. Акырында Канчоро Семетейди өлтүрүп, Айчүрөктү алат. Сейтек жетилгенде Күлчоро экөөлөп Капканын төмөн жагындагы Коён-Токой деген жерде Канчорону атып таштайт. Сейтек элге кан болуп калат.

АҚЫРКЫ ЫРЫ

Тобурчактуу торала ат,
Токуп койсом тер алды.
Топ жыйында сайраган,
Тоту кушту жер алды!..

Кайчы кулак карала ат,
Каңтарып койсом тер алды.
Күнү-түнү сайраган,
Күкүгүндү жер алды!

Алтын белем, аккыдай,
Ай белем, чыгып баткыдай.
Армандуу болуп калыпмын.
Аз гана жашап кайткыдай!

Күмүш белем, аккыдай,
Күн белем, чыгып баткыдай.
Күйүттүү болуп калыпмын,
Күн көрбөй эрте кайткыдай!

Боздогон элим, сен болдун,
Бозоргон бейит мен болдум.
Какшаган элим сен болдун,
Карайган бейит мен болдум!

Жаңгактай сөздү жара айткан,
Жаагы жок акын мен элем.
Теңгедей сөздү тең айткан,
Теңдешсиз акын мен элем.

Ак шумкар кушту үндөгөм,
Айтышам деген акындар,
Алдыма келбей сүрдөгөн,
Алты ооз ыр таппай жүдөгөн!..

Көк шумкар кушту үндөгөм,
Көрүнөө келген чечендер,
Көрүшкөндө сүрдөгөн,
Кармашпай жатып сүрдөгөн.

Кештелүү жака, керме каш,
Келиним ыйлап отурса,
Кейийт белем мен мынча!
Кырмызы көйнөк, кыйгач каш,
Кыздарым ыйлап отурса,
Кыйналат белем мен мынча!..

Көк болоттой шыңк этип,
Сынарымды билбедим.
Көк кептердей шып этип,
Учарымды билбедим!..

Ак болоттой шыңк этип,
Сынарымды билбедим.
Ак кептердей шып этип,
Учарымды билбедим.

Чырпыгы элем чынардын,
Чырагы элем туугандын.
Камчысы элем буудандын,
Кайраты элем туугандын.

Эшигим алды кан арык,
Суум элең, кыргыз эл.
Эгиз тоодой сүйөнгөн,
Туум элең, кыргыз эл!

Капшытымда кан арык,
Суум элең, кыргыз эл.
Кара-Тоодой бел кылган,
Туум элең, кыргыз эл!..

Жети сайдан суу ичкен,
Жерин калды, Жеңижок.
Жети-Уруу деп аталган,
Элиң калды, Жеңижок!

Алты сайдан суу ичкен,
Жерин калды, Жеңижок.
Саруу, багыш, көп кытай,
Элиң калды, Жеңижок!

Аргымак минген чечендер,
Арманга батып не керек,
А дүйнө кеткен нечендер.
Күлүктү минген нечендер,
Күйүткө батып не керек,
Кайрылгыз кеткен нечендер!..

А дүйнө кетсем, мейличи,
Аман-эсен эл калсын.
А дүйнө көчкөн Жеңижок,
Акын өткөн деп калсын...
Акындык жолго түшкөндөр,
Аралап барып, кеп салсын!

Туура чыккан терегим,
Турумтай куштай айланып,
Тууганга тийген керегим.
Туюндуруп эми айтам,
Тушумда турган карегим,
Туурумдан учуп баратам,
Тууганым издеп таба албас,
Эми, туюктан чыкпас дарегим!..

Катар чыккан терегим,
Карчыга куштай чабыттап,
Калкыма тийген керегим.
Кабарымды эми айтам

Кашымда турган карегим,
Калкымдан кетип баратам,
Кааласа калкым таба албас,
Эми, кабырдан чыкпас дарегим!!!

ЖЕНИЖОК МЕНЕН АРСТАНБЕКТИН УЧУРАШКАНЫ¹

Женижок Арстанбектин данкын угуп, бир көрүүгө ынтызар болуп эңсеп жүрүп, Каркырага издеп барып жолугушкан экен.

Анда Женижоктун Нурмолдо ырчыны, Ысык-Көл, Талас, Олуя-Ата, Меркиге кеңири белгилүү чоң акын Эсенаман, Наркүлдү женип, элге таанылып калган кези болот.

Ал барганда жай мезгили экен, Арстанбектин айылы Каркырада жатыптыр. Акындын өргөөсү обочо жердеги дөбөчөгө тигилиптир. Женижок аттан түшүп, жанындагы жигити менен салам айтып, үйгө кирет. Аттарын алып, эшик ачкан киши да болбойт. Үй ичинде Арстанбек кара көрпө көлдөлөңдүн үстүндө ичик жамынып, жамбаштап жатыптыр. Киргендерге анчалык назар бөлбөй, ооз учунан алик алат. Буга Женижок тырчый түшүп: «Ээ, кетеличи» – деп жанындагы жигитке караганда жолдошу: Ырда, анан көрө жатарбыз! дегендей белги берип токтотот. Ошондо Женижок комузун алып:

Аманбы, абам, Арстанбек,
Ааламга айттың далай кеп.
Эсенби, абам, Арстанбек,
Элге айттың далай кеп.
Нукура ырчы Арстандын,

---

¹ Ушул айтыш Б. Кебекованын «Арстанбек» (Бишкек: «Илим», 1994-ж. 58–71-б.) аттуу китебинен алынды.

Нуска сөзүн уксам – деп.
Буйлаштын уулу Арстанбек,
Бүткүл кыргыз чогулса,
Булбул болуп сайрадын,
Бурап тилиң кайрадын,
Бурадар ишке барбадын.
Боомдон урган шамалдай,
Бурулбай сөзүң айдадын,
Карала сакал болупсуң
Каралап келдим өзүнө,
Кадоо салгын сөзүмө.
Ырчылыгым жок болсо,
Жаш экен деп санабай,
Көнүлүмө карабай,
Тике айткын көзүмө,
Жерим менин кең Талас,
Жердеп өткөн эр Манас.
Түп тегимди сурасаң,
Калың кытай ичинде,
Уругум сол Каратал.
Жашымда жетим калгамын.
Жабыгып өскөн баламын.
Жалбарсам да эгедер,
Жетимдин тонун кийгизген,
Жетилтпей ичим күйгүзгөн.
Козу баккам коктуда,
Кой кайтаргам чокуда.
Кокуйлап нечен ыйлагам,
Койго жетпей кубалап,
Калың токой аралап,
Бутумду тикен жаралап.
Жараттан чыккан кочкул кан,
Агып кетчү салаалап.
Алланын берген дартынан,
Жетимдиктин зарпынан.
Айыл ичин аралап.
Эркин басып жүрө албай,

Далай көргөм кордукту,
Бай балдары басмырлап,
Башыма камчы тийгизген,
Жетимдигим билгизген.
Көзүмдөн жашым тамчылап,
Кийген киймим самтырап,
Коного кылгам ар жерди,
Мага окшогон алсыздын,
Кыйналганын ким билди!
Бир жылы чоң той болду,
Төрт дубан элди чогултуп,
Калк башчысы кадырлуу,
Катарлап ак үй тиктирип,
Казылуу нечен бээ сойду.
Кемегенин башындай,
Эт бышырган жигиттер,
Шымаланып кашымда.
Отурат элем сексейип,
Сары үкүдөй чекчейип.
Той башкарган эмеси,
Мени көрүп зекиди,
Ала киши айылда,
Залалы тиет баарына.
От башынан куугула,
Жетим өлсө бир соолук,
Желкеден алып сойгула!
Жан соогалап жалбардым
Амалымдын жогунан,
Качып чыктым тобунан.
Таяке-тайым табам – деп,
Аксыга кеткем тентиреп.
Асырап алар жетимди,
Агайиндин жогунан
Аксыга барып жай таптым,
Алтын боолуу куш таптым.
Аркырап аккан суу таптым,
Аземи артык журт таптым,

Агайин, тууган дос таптым.
Көркөмү артык тоо таптым,
Көнүлү куунак эл таптым.
Шалысы бар жер таптым,
Шааниси бар эл таптым.
Адыр-адыр тоо бастым,
Кадырымды билүүчү,
Ажарлуу ак периште,
Айнектей асыл жар таптым.
Тектир-тектир жер бастым,
Тегимди тербес эл таптым.
Курбу-курбу тоо бастым,
Куюктурбас эл таптым.
Дары таптым дартыма,
Аброй алдым артыла.
Эл аралап ырдадым,
Эссиздин сөзүн сындадым,
Эстүүнү ээрчип сыйладым.
Ырчылыгым жактырган,
Күрүч берип бактырган.
Алдыма тулпар мингизген.
Арзыган жарым Көксулуу,
Бир колума тийгизген.
Ажынын уулу Сулайман,
Абийир алган кудайдан,
Ыйман берсин ал жайдан!
Жетимдин тонун кийгизбей,
Жетимдигим билгизбей.
Желкеме камчы тийгизбей,
Ак ала чапан кийгизбей,
Алсыздыгым билгизбей,
Аркама камчы тийгизбей.
Аргымак тандап мингизип,
Ак парча кемсел кийгизип.
Алып жүргөн жанына,
Дайын кылган баарына.
Эрезеге жеткенде,

Нурмолдо менен айтышып,
Шарият сөздөн тартышып.
Атыккан ырчы аталып,
Атагым тарап кеткенде,
Кайрылып келдим Таласка,
Арбагы артык Манаска.
Атаганат арман күн,
Туулган жерди көргөндө,
Көңүлүм жаман бөлүндү,
Көзүмдөн жашым төгүлдү.
Ата-энемдин арбагы,
Алдымдан тосуп жол берди.
Агайин-тууган эмеспи,
Алыс, жакын чогулуп,
Аксыда алыс жүрсөм да,
Адашып журттан күйсөм да,
Амандашып кол берди.
Калк чогулган жыйында,
Эсенаман карыя,
Атагы элге жарыя.
Алдыман тосту ыр баштап,
Өткөн иштен чыр баштап.
Сары-Өзөндү сагалап,
Жангарачты пааналап.
Жакшылар менен жанашып.
Ырчылык жолун талашып.
Казак, кыргыз аралап,
Акындыгын дааналап.
Атагы арткан кексе чал,
Алдымдан кыйын тороду.
Мени элсиз деп айтып эншерди,
Калксыз деп айтып каңтарды,
Тексиз деп айтып теңселтти.
Көпкө ойлонуп буйдалдым,
Ич отумду билгизбей,
Бутумду сунуп суйсалдым.
Алла Таала кудурет,

Абийир бер деп жалындым.
Табият берген тартуулап,
Өнөрүнө багындым.
Барбардигер кудурет,
Паана болуп өзүмө,
Эсенаман ырчыны
Эншерип тойдо жеңгемин!..
Кадимин колго бергемин!
Той тараган эртеси,
Кара бет катын Наркүлдүн
Кылыгын айтып берейин:
– Айыл башы тукуруп,
Сук* катындай кара бет,
Албарстыдай апсайып.
Алды, артына карабай,
Акындыгым баалабай,
Айтышамын – деп келди.
Аркы-терки сөз айтып,
Абийирин жеген ит катын,
Айламды катуу кетирди.
Анги жалап эсирди,
Калың топтун ичинде,
Кара бет катын калтаарбай,
Кадими журттан жалтанбай.
Сөзү кандуу ок экен,
Күйгүзүп ийчү чок экен.
Шыпырып таштап уятты,
Жан жерин жаңсап сөзгө алып,
Ары-бери калчады.
Каткырып баары күлүштү.
Албын* сөздү укканда,
Жыйылып боюм бүрүштү.
Баам алдым саамда,
Бетме-бет каршы кеп айтсам,
Кайра тартар түрү жок,
Бет ачылар окшоду.
Бети курган бул бетпак,

Бейжай сөздөн козгоду,
Катарлашып олтуруп,
Жалмандатып катынын,
Жалкы сөздөн айттырып,
Жалпы баары жактырып.
Жаш, карысы каткырып.
Ошондо кыт-кыт күлгөн карыга,
Ташкара, Эшен (Эшенкул) баарына,
Наркүлдүн сөзүн кайырып,
Устукан тарттым учалап.
Жото жилик ортолоп,
Табак койдум алдына,
Нарын кылып үймөлөп.
Чучук кесип үстүнө,
Күлүп жаткан көпчүлүк,
Кан буугандай токтоду.
Айтышка шыкак бергендер,
Бирден жылып жоголду,
Ошентип ишим оңолду!
Калк ырчысы Арстанбек,
Кабарынды көп уктум.
Анжиян, Кокон аралап,
Алымбекти пааналап.
Ырдап кеткен деп уктум.
Кокон хандын ордодо,
Коно жүрүп бир жылча,
Ордо толо ырчыны,
Сындап кеткен деп уктум.
Омурткасын омкоруп,
Озуп кеткен деп уктум.
Карыядан кеп уктум,
Кадими ырчы деп уктум.
Аксакалдан көп уктум.
Артык ырчы деп уктум.
Өзгөлөрдөн кеп уктум,
Өзгөчө ырчы деп уктум.
Ошондон улам келгемин,

Аксы деген жерденмин.
Айтып бүтгүм болгонун,
Атактын кантип конгонун.
Калганын өзүң талдап бер,
Жаман, жакшы болгонун?..

А р с т а н б е к:

– Аманбы, балам, Женижок,
Айтканыңдын кеми жок.
Алкынып турчу ээ бербей,
Оо, балам, алтындай жаштын бири жок!
Эсенби, балам, Женижок,
Эчен кеп айттың кеми жок.
Элирип турчу ээ бербей,
Оо, балам, күлгүн жаштын бири жок!
О, тирикарак чырагым,
Термедей сөздү курадың.
Темир тоо жылып көчсө да,
Сен термелбей турган курагың.
Оо, анык бир буудан чырагым.
Сен кестедей сөздү курадың.
Көмүр тоо жылып көчсө да,
Сен кебелбей турган убагың!
Байкоо салдым сөзүнө,
Баалап турам өзүңдү.
Сыноо салдым өзүнө,
Толтурдум сынга өзүңдү!
Сын-сыпатың байкасам,
Бучкагына тенебей,
Бороон урса кенебей.
Борумдуу басып, бой салып,
Жыйырмада жашың бар,
Жаш жолборстой башың бар!
Келбетинди байкасам
Жан бүткөндү тенебей,
Жамгыр төксө кенебей,
Кериле басып бой салып,

Как жыйырмада жашың бар,
Кабылан сүрдүү башың бар!..
Менин жайым сурасан,
Кара сакал болсом да,
Кадимки үнүм өчө элек,
Кадырым журттан кете элек.
Агала сакал болсом да,
Аргендей үнүм өчө элек!
Аброюм журттан кете элек.
Эр ортодон өтсөм да,
Али комуз күүм топ эле.
Ырдар ырым мол эле.
Азар салсаң байкарың,
Ааламга жайым айтарсың.
Азыр ак саргыл өңүм азыңкы,
Алибеттүү денем басыңкы.
Балам, алдага айтар арзым бар!
Алда качан башталган,
Арылбай жүргөн дартым бар.
Ажалдан алыс качсам да,
Азирейил жалаңкыч,
Алды-артымдан аймалап,
Айламды жаман кетирди.
Айласыз эсер эсирди.
Урмат менен тоспойт – деп,
Таарынба, балам, Женижок!
Калк алдында шаңшыган,
Кар суусундай ташыган.
Тоо суусундай ташыган,
Абандын булкунуп турчу күчү жок,
Арстандай сүрү жок,
Ак маралдай түрү жок.
Ак ботодой жүнү жок,
Аркырап акчу күнү жок.
Таң алдында сайраган,
Таңшып үнүн кайрыган.
Булбул өндүү доошу жок,

Алсырап барам күндөн-күн,
Абаңдын аман болор түрү жок.
Айтканыңдын баары чын,
Туура он алты жашымда,
Алымбектин кашында,
Аралап Аксы көргөмүн,
Жер соорусу жарыктык,
Авлетим тоосуна,
Кожожаш учкан зоосуна.
Абайлап көңүл бөлгөмүн.
Пача-Ата суусу жарыктык,
Бутунду салсаң муз болот.
Суусунун кана жутканда,
Ичиң муздап, кыш болот.
Арчалары түз болот,
Көлөкөлөп уктасаң, –
Ак жайдын күнү күз болот.
Кызыл-тазыл кийинип,
Кечке маал болгондо,
Шынаарлашып кыз-келин,
Женелерин жетелеп,
Бирине бири эркелеп,
Токойдун ичи жыш болот.
Кара чачтуу моймол кыз,
Кашын серпип койгондо,
Калдактап ичиң тыз болот.
Кайкалап басып кеткенде,
Кара жаның чок болот.
Ал айтканың дагы чын,
Шайыры көп эл болот.
Шакылыктап бүт күлүп,
Айткан сөзү кер болот.
Кодура талдай жанашып,
Биринен бири талашып.
Ырчымын деген көп болот.
Жазгы кара жамгырдай,
Нөшөрлөтүп сабаган,

Ашкере ырчы жок болот.
Ак ала сакал болгондо,
Калпты кантип айтайын.
Жаз күнүндөй бүрү жок,
Күз күнүндөй мөмө жок.
Күн-түндөп айтар нуру жок.
Манасчысы пас болот.
Эсенаман ырчыны,
Аксыдан келген бир бала,
Жөнип кетти деп уккам,
Эңшерип аттан оодарып,
Эңип кетти деп уккам.
Эсенаман эски ырчы,
Элге жаккан кески ырчы.
Жомоктун болчу молдосу,
Айтыштын болчу жоргосу.
Нуска сөзгө нар эле,
Айтканындай бар эле.
Кызыл тили курч эле,
Ырчылардын мурчу эле.
Оң, Сол кыргыз чогулса,
Какшап бир ырдап турчу эле.
Казак, кыргыз аралап
Кыргыздыгы билинбей.
Эки тилде бипбирдей,
Элирип ырдап жүрчү эле,
Эсекемди жеңгенин,–
Элде калчу сөз болгон.
Эгем сүйүп, жар болгон,
Атагың чыгып шар болгон.
Катындан ырчы кыямат,
Айткан сөзү алаамат,
Таластагы бир тойдо,
Наркүлдү мен да көргөмүн,
Нурмолдо баштап бир тобу,
Жалаңдаган ырчылар,
Шатыра-шатман каткырып,

Акынмын деп наз кылып.
Айтышам деп шаштырыш.
Артынан калбай ээрчиген.
Байкап көрсөм сөздөрүн
Ырчылыгы бар экен.
Кажан кара сөздөрдү,
Камырдай жууруп жиберген,
Калпыс жери бар экен.
Каарына алса капырың,
Кар, борошо урса да,
Катарлап адам турса да,
Кара өзгөй сөздү айткандан,
Кайра тартпас жан экен.
Айтканынча бар экен.
Атагы бар чоң ырчы,
Айтышпай турган жан экен.
Адигине Нурмолдо,
Аят сөзү бир жорго.
Дагы бир тойдо көргөмүн.
Атайлап көңүл бөлгөмүн.
Молдолугу бар экен,
Нур бетинен төгүлгөн,
Сымбаты ашкан жан экен.
Шарияттан шар экен.
Сөз өктөмүн кетирбес,
Сүйлөгөнү курч экен,
Пайгамбарлар тарыхын,
Балкып ырдап турганда,
Кол жетпеген мүлк экен.
Ырчы балам, Женижок,
Сенде ырчылыктын кеми жок!
Ырдасан сөзүң нар экен,
Түбү терең ор экен.
Сени менен беттешкен,
Ырчылардын шору экен.
Айт дедиң айтып калайын,
Комуз күүсүн черткенде,

Так келтире албаган,
Тайкылыгың бар экен.
Термелтип колду бош таштап,
Жандырып ийип күүндү
Жаздырган жайың бар экен.
Санат сөзүң сан экен,
Сайраган жайың бар экен.
Санжырага келгенде,
Уруулардын тарыхын –
Оң, Сол кыргыз канатын,
Ундай элеп айтпаган,
Сылтыган жериң бар экен.
Аттин, балам, Жеңижок,
Пейлимден чыккан сөз эмес.
Периштелер айт деди.
Эгемдин берген белгисин.
Айтпай коёр эрким жок.
Көксулууну алам – деп,
Каргышка калып калыпсың.
Артынан бала ээрчибей,
Көнүлүң толкуп телчибей,
Бир ташы кем шум дүйнө,
Арман толор ичин чок,
Кабатыр болбо сөзүмө,
Тоодой мүшкүл түшсө да,
Томуктай кылып көтөрөт,
Таң калам адам күчүнө!
Шаймерден сени колдосун,
Барбардигер кудурет,
Пааналап ишин оңдосун.
Камбаркан Баба кол берсин,
Кыдыр даарып, жол берсин!
Оо, балам, ырчылык жайың айтайын:
Ырчы болсоң – сынчы бол!
Зөөкүрдү чабар камчы бол.
Кургак жерге тамчы бол.
Дүлөйлөргө кулак бол,

Чөлдүү жерге булак бол.
Аргымак минген баатыр бол,
Алсыздарга жакын бол.
Күлүк минген күчтүү бол,
Күйдүргөнгө миздүү бол.
Жесирлерге жөлөк бол,
Жетимдерге көмөк бол.
Канкорлорго касап бол,
Калп айтканга мазак бол.
Урууларга айгак бол,
Бечарага калка бол.
Беделсизге арка бол,
Ашта, тойдо мырза бол.
Аптыгып алкым агытпай,
Акындарга нуска бол.
Кара өзгөй болбой, калыс бол,
Кошоматтан алыс бол.
Усталарга балка бол,
Баатырларга калка бол.
Коркокторго уруш бол,
Кош сөздүүгө буруш бол!
Карыяга кайрым бол,
Алы жокко айбар бол.
Ашы жокко айран бол.
Эрегиш чыкса элчи бол,
Эл, журтундун кенчи бол!
Тону жоктун бөркү бол,
Той менен аштын көркү бол!
Желек кармар жетик бол,
Жардыларга кешик бол.
Жармачтарга эшик бол.
Жери жокко конуш бол,
Эти жокко союш бол,
Пейилдүүгө бейпил бол,
Ысаптууга байыр бол.
Мүлдө журтка шайыр бол!
Таразанын ташы бол,

Ырчылардын башы бол!
Калктын зарын зардап өт,
Качанкы ырын ырдап өт.
Калк көңүлүн чалкытып,
Каниет алып жыргап өт.
Элдин зарын зардап өт,
Эзелки ырын ырдап өт!
Эл көңүлүн чалкытып,
Эргүү алып, жыргап өт!
Уламаны улагын,
Улардай таңшыр убагын!
Баяда минтип куугун – деп,
Кек сактап, сөздү куубагын!
Санат сөздө сабагын,
Сабап айтар убагын.
Санаа тартпай жыргап өт,
Сакадай болгон чырагым.
Күлүк минип гүлдөп өт,
Күмүрөй журтка сүйлөп өт.
Жорго минип, жолдо өт,
Жамы журтка ырдап өт!
Ырын журттун ынагы,
Өзүн болгун чырагы.
Балам, сынчылардын сынын ук,
Ырчылардын ырын ук!
Жомокчуну издеп ук,
Ушакчыны уктап ук.
Акылманды андап ук,
Дудуктарды жандап ук.
Чечендердин сөзүн ук,
Көсөмдөрдүн көчүн ук.
Комузчунун күүсүн ук,
Кыякчыны кылдат ук.
Добулбастын доошун ук,
Чоорчуну чордоп ук.
Темир комуз күүсүн ук,
Термелтип жанды жыргатат,

Назар салып, таасын ук!
Жолоочуну жолдон ук!
Доогердин доосун ук,
Манасчыны түнөп ук,
Кошокчуну кошуп ук.
Боз балдардын ырын ук,
Булбулдун мукам үнүн ук.
Кыз баланын сырын ук.
Боздогонду бозуп ук,
Бекбекейди безип ук.
Борумдууну тосуп ук,
Замананын зарын ук.
Капырлардын каарын ук!
Мусулмандын жайын ук.
Кыргыздардын жоосун ук,
Кытай, калмак доосун ук.
Дубананын зарын ук,
Мүлдө журттун баарын ук!
Балам, нуска сөзүң кап болсун,
Санат ырың сан болсун!
Санжыра сөзүң саз болсун,
Калың кыргыз элиңе,
Кадырың артып, бак консун!
Балам, жугумдуу сөздү сүйлөгүн,
Жулунган ырчы көп болот,
Журт ичинде сөз болот.
Бир кадырын билбеген,
Өйдө, төмөн сүйлөгөн.
Жуксузга көңүл бөлбөгүн!
Журт алдында айтышып,
Жолбун жаман сөз угуп,
Асти бир жолой көрбөгүн,
Балам, каадалуу сөздү сүйлөгүн!
Калкыган ырчы көп болот.
Калк ичинде сөз болот.
Сөз кадырын билбеген,

Өйдө, төмөн сүйлөгөн.
Кадими жок ырчыга,
Кайрылып кеңүл бөлбөгүн.
Калк алдында айтышып,
Кадырың калчу сөз угуп,
Тегинде бир жолдой көрбөгүн.
Баркынды төмөн түшүрбө,
Бар атынды өчүрбө!
Кадырынды түшүрбө,
Кадими атын өчүрбө!
Адеби жок ырчынын,
Артында жаман сөз калат.
Анык нуска ырчыдан,
Ааламга кетчү сөз калат.
Балам, кайрылып сени көрбөсөм,
Нуска сөзүм айта жүр.
Арстанбекти көргөм – деп,
Арткыларга айта жүр?!

Женижок Каркырада бир топ болуп, Кегенге чейин барып, Көл кыргыздарын аралап ырдап жүрүп кеткен экен. Кетеринде Арстанбектин алдына келип коштошуп, узак ырдаган дешет. Арстанбек да комуз күүсүн өзгөчө муңкантип чертип, ырдап узаткан экен.

ЖЕНИЖОК МЕНЕН ЭСЕНАМАНДЫН АЙТЫШЫ

Таласта төрт дубан эл чакырылган чоң той болот, тойдун ээси – Ташкара болуш. Ушул жерден бир аз чегинүү жасоого туура келип атыры. Анда тестиер Өтө – Женижок ушул Ташкаранын жакын туугаиы, ата-энесинен эрте ажырап, томолой жетим калып, көрүнгөндүн эшигинде тентиреп жүрүп

калат. Күз айынын бир күнүндө Ташкара чакан той берет. Кара курсактын камын жеп, тестиер Өтө да кемегенин жанында от жаккандарга аралашып жүргөнүн Ташкара байкап, бир жигитин чакырып: «Тээтиги, Өтөнү, эмне кемегенин жанына жолотосунар? «Ала» менен ооруп кетиптир го! Оорусу элге жугат, бир көк жетим менен таластык көбөйбөйт да азайбайт, алып барып мойнуна таш байлап, Кара-Бууранын суусуна салып ийгиле! Жообун мен берем!» – дейт. Эки жигит тестиер Өтөнү Кара-Бууранын жээгине алып келип, эми «жайлаганы» калышканда Өтө: «Жанымды аман койгула, акелер, Аксыдагы таякелериме качып кетейин», – деп жалынып жиберет. Эки жигит макул болуп: «Экинчи көзгө көрүнбөгүн!» – деп, Аксыга барчу жолду көрсөтүп, качырып ийип, Кара-Бууранын суусуна салып жибердик! – деп Ташкарага жооп берип коюшат. Ташкара ишенип, ошол бойдон унутуп да калат.

Арадан жылдар өтүп, Женижоктун ырчылык атагы Таласка да угула баштайт. Ошентип, жогоруда айтылган, боло турган чоң тойго Ташкара камынып, төрт дубан элге тойго чакырык кат жиберип, чабарман кабарчыларды чаптырат. Аксыдан болсо Аксынын белгилүү манаптарын, бийлерин: «Сулайманкул датканы, Осмонбек, Бекмурат болуштарды, Баялы, Осмон, Субан бийлерди, Алишер казыны айтып, анан Женижок деген ырчыларды ала келгиле!» – дейт экен. Белгиленген күнү Аксыдан Таласка жогорудагы аты аталган адамдарга кошо далысы жерге тийбеген балбандар, эр сайышка түшчүлөр, эр энишчилер, дубан жарган күлүк, жорголору менен жөнөшөт. Ашуу ашып, Ташкара болуштун айылына жакын калганда Сулайманкул датка: «Женижок, балам, туулган жерине, тууган элиңе келдиң! Ырыңды башта!» – дейт. Ошондо Женижок ырын баштайт экен:

Ж е ң и ж о к:

Айтпай кантип коёюн,
Туулган жерим Таласты.
Бадышанын улугу,
Атабыз айкөл Манасты!
Куу турмуш сенин айындан,
Алтын баш элден адашты.
Бадыша Манас жүргөн жер,
Барк алып эли күткөн жер.
Акылман Бакай жүргөн жер
Айкырып жоону сүргөн жер.
Каныкей энем келген жер,
Калкыма шилен берген жер.
Семетей жары – Айчүрөк,
Ак куу кебин кийинип,
Ак чынарга конгон жер.
Арзып жүргөн экөөнүн,
Ак тилеги болгон жер.

Жоргонун-Белин карачы,
Кыргыздын кымбат жери бу.
Айдың-Көл, Беш-Таш, Ор-Казган,
Табылгыты көлү, бу.
Кушчу, саруу, көп кытай,
Жайлап көнгөн жери бу.
Үч-Кошой, Ак-Таш келишкен,
Жайкысын жайлаар төрү бу.
Агын суусу көк кашка,
Атпай жерден бир башка.
Көк ирим суусу бир башка,
Көп эле жерден бир башка.
Ою бүткөн бетеге,
Оттосо малы жетеби.
Кагылайын Таласым,
Оюмдан чыны кетеби?

Кыры кызыл бетеге,
Кызыккан малы жетеби.
Атабыз Манас жүргөн жер,
Кызыгы эстен кетеби?

Ак тереги шанданган,
Ар кайыбы камданган.
Кайындары шанданган,
Кайберени камданган.
Шаа тереги гүлдөгөн,
Шагында булбул үндөгөн.
Ор коёну ойногон,
Кабыланы камышта,
Калтары кумда сойлогон.
Кызыл чаар жолборсу,
Качырганын койбогон.

Этегинен бөлүнгөн.
Элигинин кулагы
Эрменинен көрүнгөн.
Кыргоолдун короосу,
Тагынгандай мойнуна
Кызылдан бермет шуруну.
Камыш ичин жайлаган,
Кышын-жайын туругу.
Кылтак коюп кыргандан,
Калбай барат уругу.
Кекилиги сайраган,
Керүүдө гүлү жайнаган.
Кирген суусу кем эмес,
Күркүрөгөн дайрадан.
Күкүктөрү таңшыган,
Гүлү кооз аңкыган.
Кышында суук тийбеген,
Жайында салкын күйбөгөн.
Кырында марал оттогон,
Курбуда теке токтогон,

Оюнда бугу оттогон,
Ой, кырда кийик токтогон.
Жаныбар, булагын ичсең бал татыйт.
Алты миң түркүн гүлүнөн,
Адамдын көөнүн көтөрүп,
Атырдын нагыз жыты аңкыйт.
Аяк-башы керилген,
Таластын кеңдигинен көз кайкыйт!..
Жети атам өткөн жер эле,
Жердеген кыргыз эли эле.
Жетим калып жашымдан,
Кысымынан манаптын,
Таштап кеткен болучум.
Карагаттай көзүмдү,
Жаштап кеткен болучум.
Болотойду ээрчитип,
Карындашым Каракыз,
Баштап кеткен болучум,
Катар ашуу белдерди,
Ашып кеткен болучум.
Өз жеримден аргасыз,
Качып кеткен болучум.

Кагылайын, кең Талас,
Туулган жерим – сен элен
Туу кылып, сени чоңойгон,
Тутунган жетим – мен элем!
Туурунан адашкан,
Туугандан тузум кем белем!..

Эми, баштап келдим элиме,
Туулуп өскөн жериме,
Таяке, журт-тагамды.
Дүйнөнү түрө кыдырсам,
Дүйнөдөн сендей табамбы?
Тагдырдын жолу болбосо,
Туугандан качып барамбы?

Кагылайын, тууган эл.
Каранды көрүп турамын,
Кабыл алгын саламды!
Калкынан кеткен бөлүнүп,
Таанып ал, Жеңижок – Өтө балаңды?!

Киндигимди кескен жер,
Кичинемде өскөн жер.
Ай менен Күндү көргөн жер,
Айланып көңүл бөлгөн жер.
Тай, кунанды минген жер,
Талашып ойноп күлгөн жер.
Торпокту кармап минген жер,
Тойпондоп ойноп күлгөн жер,
Жериме келип турамын!..

Жеңижоктун ырынын кызыгы менен убакыттын кандай өткөнү билинбей, Ташкара болуштун айылына кирип келишет. Жеңижок аттан түшпөй дагы чай кайнамадай ыр төгөт экен!

Ташкара өзү Жеңижокту аттан колтуктап түшүрүп, коноктор менен бирге ак өргөөгө кийирип, даткалар менен амандашып, жөн-жай сурашып болгондон кийин, Жеңижокко карап: «Бу, сен өзүң аксылык Жеңижок болсоң, анан: «Элиме келдим, жериме келдим» – деп ырдаганыңдын жөнү кандай, айтчы? – дейт. Жеңижок: «Мен өзүм ушул таластыкмын, Сиздин тууганыңыз Көкө абаңыздын Өтө деген уулу боломун. Илгери ооруп калганымда Сиздин тоюңузда жүрсөм, бир жигит келип: «Оорун жугуштуу экен» – деп, Аксыга качырып ийген болучу деп, нар жагын ачык айтпай, туюгунан жооп берет экен. Ошондо Ташкара болуштун башы шылк эте «баягы жосунсуз буйругу эсине түшүп, ичинен бармагын тиштеп, өкүнүп башын чайкап, бирок сыр бербей: «Эми, балам Жеңижок, аз айып, көп күнөөм болсо кечирип кой! Мына, бүгүн той баштал-

ды. Азыртан баштап, сен ушул тойдун жарчысы-сын!» – деп астына аргымак ат тартып, үстүнө тон жаап, келген элге жар чакыртып жиберет экен! Жеңижок ырын дагы баштайт.

Ушул тапта коңшу ак өргөөдө атактуу жерлик акын Эсенаман менен казактан келген Майкөт акын сыйда олтурушкан экен, «тойдун жарчылыгын биз ээлейбиз» дешип. Жеңижоктун тойго жарчы болуп, ырдап жүргөнүн уккан Эсенаман нааразы боло келет: «Бу Ташкаранын эмне кылганы – казактан чоң акын Майкөттү, мени атайын тойго чакыртып, анан кайдагы тентип жүргөн Жеңижокту тойго жарчы кылганы эмнеси?» – деп. Ушул сөз бир жигит аркылуу ырдап жаткан Жеңижокко жетет. Жеңижок ырын токтотуп, жарчылыкты суранбаганын, ага Ташкаранын өзү дайындаганын айтып: «Мени Эсенамандар олтурган өргөөгө баштап бар, бул жарчылыктын башын ачып алалы!» – деп, аттан түшүп, бирөөгө кармата коюп, жигитти ээрчий Эсенамандар олтурган ак өргөөгө жөнөп калат. Бирөө жарымы айтканбы, же өзү байкап турганбы, айтор, Ташкара болуш Жеңижоктон мурун ак өргөөгө жетип, өргөөнүн эшигин өзү ачып, Жеңижокту биринчи кийрип, артынан өзү кирет экен. Жеңижок салам айтып, төр талаша Эсенаман менен Майкөттүн ортосунан орун алат. Айтыш болорун сезген эл ак өргөөнү ороп калышат. Аксылыктар да өргөөнүн ичине жайланышат. Майкөт акын шектенгендей, Ташкара болушту карап: «Ой, бай, Ташкара, мынау балаң эсиктен кирип, өр таласты, өрдөн соң төр таласты сумдук кой, жайын айтшы?» деп калат.

Ташкара: «Өзүңүздөр уккан Жеңижок иниңиз ушул!» – дейт. Анда Майкөт: «Баса, десен Жеңижок, карагым, сөзүң болсо такалмай сөйлөй отыр, шамаң жетсе Эсенаман экөмизди кабаты менен жөйлөй отыр» – деп компоёт. Анда Жеңижок: «Жак-

шы болот, адамдын билгенинен билбегени көп, көргөнүнөн көрбөгөнү көп» деген алымча айтып көрөйүн, катасы болсо кечирип койгула, улуулук кылып деп, комузун күүлөп киргенде, бир кылы чырт үзүлүп кетет. Жан чөнтөгүнөн жаны кыл алып таккычакты араң олтурган Эсенаман акын: «Майкөттүн жемесинен кутулайын» деген ой менен өз тарабын көтөрө чалып, Жеңижок тарапты кордогондой ырдайт. Өзгөчө, Майкөттүн сыймыгын урматө тап, Жеңижокту экинчи ооз ачып ырдагыс кылайын деп каптап кирет.

Э с е н а м а н :

– Аманбы, балам, Жеңижок?
Абаңдын сенден кеми жок.
Ак калпактуу кыргыздан,
Айтышарга теңи жок.
Айлымда ырчы көп жүрөт,
Балам, айтканынын эби жок!..

Эсенби, балам, Жеңижок?
Эсендин сенден кеми жок.
Эки жаактуу пендеден,
Эрегишер теңи жок.
Элимде ырчы көп жүрөт,
Балам, эки ооз кепке эби жок!..

Кандайсың, балам, Жеңижок,
Картаңдын сенден кеми жок.
Кара жаак пендеден,
Каяша кылар теңи жок.
Калкымда ырчы көп жүрөт,
Калжырай берген эби жок!..

Өзгө сөзгө токтобой,
Өзүмдөн кабар берейин.

Өкүнчүң болор, карагым,
Өзүң тапкын дебейин.
Жалпы сөзгө токтобой,
Жайымдан кабар берейин.
Таарынчың болор, карагым,
Таап алгын дебейин!

Үч-Кошой менен кең Талас,
Жерим ошол, Жеңижок.
Калың кытай уругу,
Элим ошол, Жеңижок.
Киндигим кесип бууган жер,
Киримди чайкап жууган жер.
Абалтан бери жай кылып,
Ата-бабам турган жер.

Улуулардан кеп уктум,
Уламалап көп уктум.
Ушул жерде туулган,
Сенин да уругун кытай деп уктум!

Карылардан кеп уктум,
Кабарыңды көп уктум.
Калың кытай элинен,
Качып кеткен деп уктум!
Тегин таштап тентиреп,
Тентип кете берген – дейт.
Уругу Сол, Каратал,
Ушул жердик элден – дейт.

Беш уруу Солдон адашып,
Кайда бардың, Жеңижок?
Берими жок, жат өскөн,
Жайга бардың, Жеңижок.
Берекелүү эл болот,
Биздин байга баргын, Жеңижок!

Алты уруу Солду унутуп,
Кайда жүрдүң, Жеңижок?
Алымы жок, жат өскөн
Жайда жүрдүң, Жеңижок.
Айдап тогуз мал берген,
Биздин байга жүргүн, Жеңижок.
Бул жерден кардың тойбосо,
Кайра баргын, Жеңижок?..

Убайым тартсаң алыңды,
Сурарың айтчы, Жеңижок?
Асирет, арман, арзыңды
Угарың айтчы, Жеңижок?

Алты атаң Сол, Каратал,
Арбагын айтчы, Жеңижок?
Аксыга качып Таластан,
Барганың айтчы, Жеңижок?
Андагы тарткан көп кордук,
Тартканың айтчы, Жеңижок?

Аксылыкты билемин,
Ала көөдөк эл болот.
Баарысын байкап көргөмүн,
Марттыгы бизден кем болот!

Алты күнү ырдасаң
Алеки чапан кийгизет,
А деген жерде биздин эл,
Аргымак тандап мингизет!

Жети күнү ырдасаң,
Желеки чапан кийгизет.
Жеткен жерде биздин эл,
Жээрдени тандап мингизет!

Айылга келип ырдасаң,
Алтының ашып карк болот.

Ат мингизип чыгармак,
Бизде абалтан берки нарк болот!

Эсенаман эскимин,
Эл куруткан кескимин.
Элдир-селдир ырчынын,
Элдешпей тилин кесчимин!..

Чоң ырчы менен айтышкам,
Чоң атасын тааныткам.
Көп ырчы менен айтышкам,
Көптө байге бербеген,
Көк жалдыгым тааныткам!..

Сайратсам кызыл тилим бар,
Салпайбай, балам, тилимди ал.
Санда жок сендей ырчыны,
Сандалтып кубар жөнүм бар!

Мындан мурун аныктап,
Көрдүң бекен, көзүмдү?
Уламалап, иликтеп
Уктуң бекен, сөзүмдү?
Уга элек болсоң, карагым,
Убара кылып издетпей,
Учуратты кезинди!..

Таасындап айтып мен сага,
Таанытайын өзүмдү.
Кереметим көрүп ал,
Келтирди, балам, кезинди!..

Эсенаман эски атым,
Эл кыдырган кески атым.
Күкүктөй күндө күүлөнткөн,
Күндүр-түндүр сүйлөткөн,
Кош көмөкөй тил катым!

Акын болсон жооп бер,
Айтам сөздүн кыйбатын.
Акындыгың жок болсо,
А да болсо зыйнатын!..

Үч-Кошой менен кең Талас,
Өз атаң жердеп өлгөн жер.
Өөктөп жатып чогулуп,
Өкүрүп тууган көмгөн жер.
Өзөнүн бойлоп башынан,
Өмүрүң өсүп, өнгөн жер.
Өзгө жерде өкүнбөй,
Өз элиңе көчүп кел!..

Чоң атаң жердеп өлгөн жер,
Чогулуп тууган көмгөн жер.
Чоочун жерде өкүнбөй,
Чоюлган журтка көчүп кел?

Калкың менен болбосон,
Кайрат айтып не кылам.
Сөөлүм бар тилимде,
Сөздөн кантип жаңылам!..

Кабыл алсаң айтканды,
Кайта келгин Таласка.
Өлсөң ыйлап көмүүчү,
Өз элиңден адашпа.
Жалдырап барып көзүңдү,
Жат элдин көзүн каратпа!..

Бирөөнүн жери жер болбойт,
Бирөөнүн эли эл болбойт.
Туурасын айтсам, мен сага,
Туугандуу адам кем болбойт.

Башканын жери жер болбойт,
Башканын эли эл болбойт.

Артын ойлоп карагын,
Айылдуу адам кем болбойт.

Эсинди жыйып, элин тап,
Эзелки Талас жериң тап!
Акылың жыйып, эсиң тап,
Абалкы Талас жериң тап!..

Карап тургун, карагым,
Калыстык кептен сүйлөйлү.
Калкынан азып жүргөн бар,
Кайгырышып жүрбөйбү.
Калкыңа эми келбесен,
«Калкынан качкан акмак» – деп,
Кайдигер тили тийбейби!
Кайрылып келсең кадырлап,
Балам, калдайган журтуң сүйбөйбү!.

Капилет жерден доо болсо,
Кара өзгөй, жалаа, доо болсо.
«Каңгырап жүргөн акмак» – деп,
Катаалдын тили тийбейби.
Каралашар тууган жок,
Кармап минер буудан жок,
Кайгырып ичин күйбөйбү.
Кайрылып элге кошулсан,
Балам, каалап калкың сүйбөйбү!..

Тендигиң айтар тууган жок,
Теминип минер буудан жок.
Телмирип ичин күйбөйбү.
Тентибей элге кошулсан,
Балам, теңтуштар сени сүйбөйбү!..

Өзүнө айтам, карагым,
Өрнөктүү сөздөн сүйлөйлү.
Өзгө жерден келген көп,

Өкүнүшүп жүрбөйбү.
Өзү башка калктан – деп,
Сага бир өжөрдүн тили тийбейби.

Өбөк кылар тууган жок,
Өмөчтөп минер буудан жок,
Өрттөнүп ичиң күйбөйбү.
Өз элиңе кошулсан,
Балам, өнтөлөп элиң сүйбөйбү!..

Карысы жаштай жырлаган,
Жаштары жаагын жаный ырдаган.
Калың кытай биздин эл,
Кара башың маң кылбай,
Кайрылып балам, мында кел!..

Баргандардан кеп уктум,
Баарысын байкап мен уктум.
Бакылдаган көйрөң эл,
Сенин баркыңды билбейт деп уктум!

Каттагандан кеп уктум,
Кабарыңды мен уктум.
Кажылдаган калдас эл,
Сенин кадырың билбейт деп уктум!..

Өчүгүп калган жоо болсо,
Өзүңө жалаа, доо болсо,
Өмгөгүн салар жаныңда,
Жакшың жок дейт, Жеңижок!
Өзөгүндү дарт чалса, өпкө чабар жаныңда,
Бакшың жок дейт, Жеңижок!..

Каршыгып калган жоо болсо,
Каймана жалган доо болсо,
Жакшың жок дейт, Жеңижок.

Кабырганды дарт чалса,
Кара болор жаныңда,
Бакшың жок дейт, Женижок!..

Жангарачтын Осмонбек,
Жакырыраак жакшы – дейт,
Ажынын уулу Сулайман,
Алабарман бакшы – дейт.
Бир мүнөзү кармаса,
Бой бербеген жинди – дейт.
Антсе дагы башкарып,
Аксынын ичин билди – дейт.

Алибектин беш торпок,
Айылдагы ашка орток.
Торпокту бука сүзбөйбү!
Бактысыз болуп жат элде,
Башыңа кайгы түшпөйбү.
Туулган жерин таштаган,
Акылсыз көрдүм сендейди!..

Айсыз бир кара түн болсо,
Ала тополоң күн болсо,
Адашып өлсө мейли – деп,
Артыңдан киши издейби?
Таарынбагын, Женижок,
Табалбассың биздейди!..

Алда кимден туулду – деп,
Атасыз, тексиз, кулбу – деп,
Ар ким айтып артыңдан,
Айың, ушак кеп кылат.
Азапка салып жаныңды,
Акыры сени жеп тынат!..

Аргымак элем арыдым,
Азамат элем карыдым.

Айыкпайт тийсе этине,
Ажыдаардын заарымын.
Анча-мынча жин тийсе,
Айыктырчу дарымын.
Калдайган калың журтума,
Касиеттүү карымын.
Кашында Майкөт пириңди,
Көзүңдү ачып тааныгын!..

Арка, Талас бай болот,
Жегени куйрук май болот.
Таласка келип ырдасаң,
Алтының ашып карк болот,
Ат мингизип чыгармак,
Бизде, абалтан берки салт болот.
Асили кедей Аксылык,
Ичкени куру чай болот!..

Жай мезгили бир кызык,
Жайнап жылдыз, Ай чыгат.
Кеңешип чукул жарышса,
Тап берген жерден тай чыгат.
Тамандары кызыса,
Сары таман ат чыгат.
Эл ичине келгенде,
Элирип сайрап олтурсам,
Эсекеңдин оозунан,
Эчен сабак кат чыгат!..

Какылдап ырдап олтурсам,
Калкы-журтум жактырат.
Карысам да жаш балам,
Каалап тонду жаптырат.
Алты ооз мактап ырдасам,
Алдыма ат тарттырат.
Жегеси жок, Жеңижок,
Жете албайсың чапкылап!..

Таамай элдин ичинде,
Таптымбы, балам, эбинди.
Кыйынсынган Женижок,
Карыган чалдан жеңилди!
Улуулар менен айтышып,
Угузба, балам, кебинди.
Айтышар болсон үн катып,
Азыр басам деминди.
Чыйраксынган Женижок,
Чыгарам болгон желинди!

Көпчүлүк элдин ичинде,
Күйүгүп, балам, асылба.
Курчтук кылып басылба.
Өтө наалат кеп угуп,
Өспөй калба жашында.
Таасын күлүк тулпарга,
Тай жетеби жакында!..

Кары да болсом кадырлайт,
Кушчу, саруу талашып.
Торгойдой сайрап олтурсам,
Топтолгон элге жарашып.
Атымды уккан агайин,
Алдымдан тосуп каалашып.
Женижок сендей акындар,
Жете албай калат адашып!..

Таамай ырчы сен болсон,
Таңшыт кызыл тилинди.
Таластан келип жолуктуң,
Таанып ал, Майкөт пиринди!
Чындап туруп, Женижок,
Чыгарып көрчү үнүңдү!..

Кайрылып качан табасың,
Кадимки Талас конушту.

Токтолбостон, Жеңижок,
Толгоп көрчү комузду.
Улуу-кичүү баарына,
Угузуп көр добушту.
Каяша кылбай тилимди ал,
Кашында Майкөт пириң бар,
Кайда качып барасың,
Каршы алдындан жолукту!..

Жигиттик жаштын кийни – деп,
Жеңижок колго тийди – деп.
Эсекеңдин айтканын,
Элдин баары сүйдү – деп.
Арттан ушак болбосун,
Ак жеринен күйдү – деп,

Калың жыйын сөз кылсын,
Карыган Эсең алды – деп.
Бышыксынган баланы,
Бир сүйлөтпөй салды – деп!
Толгой кармап капшыра,
Толорсуктан чалды – деп.
Жеткилең күлүк Эсене,
Жеңижок жетпей калды – деп!

Арышын кере жүгүрүп,
Алдыңкы буту бүгүлүп,
Адырдуу жерден сүрүлүп,
Аргымак келди, жол бергин!
Атактуу Майкөт пирине,
Айыпкер болбой кол бергин!..

Күнчүлүк жерден жүгүрүп,
Күүлөнсө буту бүгүлүп,
Күдүрдүү жерден сүрүлүп,
Казанат келди, жол бергин!
Кашында Майкөт пирине,
Күнөөкөр болбой кол бергин!..

Эргий-эргий жүгүрүп,
Эликтей буту бүгүлүп,
Эништүү жерден сүрүлүп,
Эсекең келди, жол бергин!
Эсилин Майкөт пирине,
Эңкейип барып, кол бергин?!

Айткан сөзгө кулак сал,
Акырекке түйүп ал.
Абайлагын карагым,
Алдыңда Майкөт пириң бар!
Көп сөзүмө кулак сал,
Көкүрөккө түйүп ал.
Көтөрүлбөй байкагын,
Көрдүңбү, Майкөт, пириң бар!..

Жаркырап шоола тийгизген,
Күнүң ушул, Жеңижок.
Кошуп айтсам шарыят,
Диниң ушул, Жеңижок.
Сыйынуучу нак мазар,
Пириң ушул, Жеңижок.
Күүлөнтүп күндө сүйлөткөн,
Тилиң ушул, Жеңижок!

Майкөт сага пир болот,
Пирине тийген ким болот?
Сендей-сендей ырчылар,
Төрт чекене жин болот.

Тааныбасан, карагым,
Таанытайын пириңди.
Каяша кылсаң кайрылып,
Кагайын болгон жиниңди.
Көпчүлүк элдин көзүнчө,
Балам, кескендей кылам тилиңди!..

Сырты болом суусардын,
Дарчысы болом ордонун.
Тазаланып жуунган,
Даараты болом молдонун.
Угуту болом бозонун,
Чигити болом гозонун.
Карысам да Жеңижок,
Казыр сенден озомун.
Кайда качсаң куткарбай,
Каршы алдындан тосомун?!

Талыкпай жолго салдырчу,
Таманы болом жоргонун.
Жаактууга жай бербес,
Жаалымды ойлогун.
Пиринц Майкөт алдында,
Пейилиң, балам, ондогун!..

Мөмөсү болом дарактын,
Шишеси болом арактын.
Жакасы болом, Жеңижок,
Торкосу алтын манаттын.
Тобокел кылчу көрөйүн,
Тоорулуп кайда бараттын?..

Тамырын жайып тараткан,
Сабагы болом санаттын.
Чабыттап эргип учарга,
Чалгыны болом канаттын.
Каяша кылчы көрөйүн,
Каңгырап кайда бараттын?!

Асылы болом жылкынын,
Артыгы болом ырчынын.
Айчылыкта той болсо,
Алкынып ырдап турчумун.

Айтышамын дегенди,
Айттырбай тилин буучумун.
Ары жок сендей ырчыны,
Алкымдап тойдон куучумун!..

Торусу болом жылкынын,
Торгою болом ырчынын.
Топ жыйындын ичинде,
Торгойдой сайрап турчумун.

Томпойдой болгон жетимдин,
Токмоктоп тилин буучумун.
Тогонөк берчи, көрөйүн,
Тобумдан алыс куучумун!..

Күлүгү болом жылкынын,
Күкүгү болом ырчынын.
Күлдү журттун ичинде,
Күкүктөй сайрап турчумун.
Күүлөнүп келген ырчынын,
Күрмөлтпөй тилин буучумун.
Күүлөнгөн сендей жетимди,
Күнөөлөп топтон куучумун!

Бууданы болом жылкынын,
Булбулу болом ырчынын.
Бурулушта той болсо,
Буйдалбай сайрап турчумун.
Булкунган сендей ырчынын,
Буйдалтпай тилин буучумун.
Кетсе да жашым картайып,
Кете элек мизи курчумун!..

Аргымак аттай жулкунуп,
Арышты мен да керейин.
Мөөнөтү келген сөзүмдү,
Мөндүрдөй төгүп, себейин.

Жайы жок жамсак күлүктү,
Жаныма кантип теңейин,
Айтып көрчү, Женижок,
Акындыгың ченейин.
Айтканыма жооп бер,
Андан башка не дейин.
Чыгарып көр, үнүңдү,
Андан башка не дейин?! –

деп Эсенаман ырын токтотуп, жайланып олтуруп калат. Элдин баары тунжурап, үн каткан киши жок. Ошондо бир аксакал: «Балам, Женижок, сен айтар деле сөз калган жок, бардыгын Эсекең айтып бүттү окшойт. Эсекеңе каяша айтам деп, назарыңды сындырып, өзүңдү өзүң аксатып албагың!» – дейт. Анда Майкөт акын: «Олай эмес, карыя! Эсекең картайып калганба, көп жаңылыс кетирди. Эсендин катесин тауп айтсаң, жеңетин кезек сеники, токтолмай сок, карагым Женижок!» – деп обдулуп коёт. Женижок: «Сөздү сөз келгенде айтпаса сөздүн атасы өлөт» деген элибиздин нуска кеби бар эмеспи! Бул жерде сөздүн атасы гана эмес, менин да өлгөнүм эмеспи! Эсенаман мага Майкөттү олуя, пир туткузуп, мени сыйынтып жатпайбы! Эсенаманды Майкөт, олуя, пирине кошоктоп алып, жылаңачтап, тозоктун төрүн көздөй айдап жөнөйүн» – деп жооп берип турган жери:

Ж е н и ж о к:

– Он сегиз миң Ааламды,
Бир жараткан эмеспи.
Эң биринчи дүйнөгө,
Нур жараткан эмеспи.
Суук кыштын булутун,
Сур жараткан эмеспи.
Эмгексизди энчиден,
Кур жараткан эмеспи!

Аалам жашап турсун – деп,
Күн жараткан эмеспи.
Алмаштырып Күн менен,
Түн жараткан эмеспи.
Буруксуган атырдай,
Гүл жараткан эмеспи.
Булбулдарга шайырдык,
Үн жараткан эмеспи.
Көз кумарын кандырган,
Түр жараткан эмеспи.
Жети кабат бейишке,
Үр жараткан эмеспи.
Баатырларга ылайык,
Сүр жараткан эмеспи!
Бардык жанга насипти,
Бир жараткан эмеспи!

Алтын нурун төгүлтүп,
Ай жараткан эмеспи.
Жылдыздарын жайнатып,
Шай жараткан эмеспи.
Асман, Жердин арасын,
Кең жараткан эмеспи.
Адамзаттын баарысын,
Тең жараткан эмеспи,
Жайда салкын болсун – деп,
Жел жараткан эмеспи.

Түркүн гүлүн жайнатып,
Бел жараткан эмеспи.
Жерден берип ырыскы,
Эл жараткан эмеспи.
Көл бойлотуп учуруп,
Куу жараткан эмеспи.
Чөл жашарып күлсүн – деп,
Суу жараткан эмеспи.

Бирин дары, бирөөбүн,
Уу жараткан эмеспи!
Бирин момун, бирөөбүн,
Куу жараткан эмеспи!..

Өрдөк, чүрөк, каздарды,
Көлдө кылган эмеспи.
Өлгөндөрдүн баарысын,
Көрдө кылган эмеспи.
Кайберендей күлүктү,
Төрдө кылган эмеспи.
Курт-кумурска жайларын,
Чөлдө кылган эмеспи.
Берекенин баарысын,
Жерде кылган эмеспи.
Жер дүйнөнүн туткасын,
Элде кылган эмеспи.
Өмүрдү чак жаратып,
Пенде кылган эмеспи!

Жердин үстүн жайнатып,
Бак жараткан эмеспи,
Кээ бир жанды көбөйтпөй,
Так жараткан эмеспи.
Ар жанга ажал, өмүрдү,
Ак жараткан эмеспи.

Казак Майкөт пирим – деп,
Жиндептирсиң, Эсеке.
Карыганча пириңди,
Билбептирсиң, Эсеке.

Ооздун көркү отуз тиш,
Тил жараткан, Эсеке.
Тил сүйлөтпөй айбанды,
Тим жараткан, Эсеке!..
Карыганча Майкөттү,
Мазар кылып кармапсың,

Эл чогулган мечитке,
Эч бир басып барбапсын,*
Сапка туруп башыңды,
Сеждеге түк салбапсын.
Тантып ырдап отуруп,
Шайтандарга кошулуп,
Ырас айтсам, Эсеке,
Бйманыңды жалмапсын!

Эми, Эсеке, анык ук,
Айтканымдын баарын ук.
Алжып кетпей бекерге,
Кулагыңды салып ук!

Анык туулган башыңда,
Ата-энебиз Адамдан.
Ай, Ааламдын жүзүнө,
Адам өсүп таралган.
Күндүн алтын нурунун,
Күчү менен жаралган.
Албаптырсың эч кабар,
Адал менен арамдан!..

Эми, өрдөктөй учуп келейин,
Өзүмдөн кабар берейин.
Өзүнөр байкап көргүлө,
Өнөрүм ашса жеңейин.
Өнөрүм сенден кем болсо,
Өлөрман экен дебейин!..

Каздай учуп калкылдап,
Калкымдан кабар берейин.
Калыстык кылып көргүлө,
Кадырым ашса жеңейин,
Кадыры сөзүм кем болсо,
Карыган экен дебейин!..

Ата-бабам баарысы,
Таласта болгон уругу.
Уругум Солдон, Каратал –
Калың кытай уругу.

Жан болуп, жаңы жаралып,
Жаркырап шамым жанган жер.
Келгенимди белгилей,
Киндик каным тамган жер.
Ата-энем күлүп кубанып,
Алдейлеп сүйүп алган жер.

Аксарбашыл кой союп,
Ак түлөөсүн чалган жер.
Баарысын, билем, эсимде,
Калдайган кытай биздин эл.
Аргасыздан мен кетип,
Алыс болуп калган жер.

Балалык кезде жүргөн жер,
Бар, жокту билбей каткырып.
Туугандан кетмек бөлүнүп,
Турмуштун тузу жат кылып.

Өмүрдүн жолу ар түрдүү,
Бурула берет турбайбы.
Ар нерсеге кезигип,
Уруна берет турбайбы.
Дүйнөдө жоктон бар болуп,
Туула берет турбайбы.
Кайрадан бардан жок болуп,
Кубула берет турбайбы.
Ар жерден буйруп, туз, насип,
Татыла берет турбайбы.
Аракет кылса ырыскы,
Чачыла берет турбайбы.

Атам өлүп жашымда,
Айламды таппай башында.
Арка болчу ага жок,
Айланып турчу кашымда!

Энем өлүп жашымда,
Эсимди таппай башында.
Эрмек кылар иним жок,
Имерилчү кашымда!
Урматташат баарысы,
Улуу, кичүү, карысы.
«Аламан эл» – деп айтасын,
Алардын ыраакка кеткен арышы!..

Ызат кылат баарысы,
Ырыстуу элдин карысы.
«Ылайыксыз эл» дейсин,
Алардын ыраакка кеткен арышы!

Арканын эли бай дедин,
Жегени куйрук, май дедин.
Аксынын эли жарды – деп,
Ичкени куру чай дедин.
Алтын казык Аксы – дейт,
Аркыты менен жакшы – дейт.
Алжыганың змеспи,
Айтаар сөзүң билбедиң!
Баятан бери аңшандап,
Балана кезек бербедиң.
Женип кетчү акындай,
Жээлигип колун сермедин.
Майкөттү кылып колдоочу,
Курган чал мынча дегдедин?!

Кутурасың мактанып,
Курсагыңдын тогунаң.
Кулак салып угуп тур,

Кутулайын жообуман.
Балапан, түлөк жаш кезде,
Басынтып кырсык тооруган.
Күңгүрөнүп ыйлагам,
Күйөрүмдүн жогунан.
Эне-атасыз жетимдин,
Эмне келмек колунан?..
Арка кылар ага жок,
Азып кеттим Аксыга.
Ашуусу бийик бел ашып,
Басып кеттим Аксыга.
Ак никелеп жарымды,
Алган жерим Аксыда.

Тээк кылар ини жок,
Тентип кеттим Аксыга.
Тегеректен жай таппай,
Минтип кеттим Аксыга.
Үй-жай күтүп үйлөнүп,
Ушинтип жүрөм Аксыда.

Каралап баргам ал жерге,
Таякемди-тагамды.
Арка кылып эркелеп,
Ата-эне кылдым аларды.
Туурлай турган жер болсо,
Эсеке, туугандан качып барамбы?!

Жетимдин ашын ичирбей,
Жемелеп сөзүн тийгизбей.
Жетелеп багып чонойтту,
Жаман кийим кийгизбей.
Алар менен кеңешпей,
Эсеке, кантип келем билгизбей?!

«Баркынды билбейт» – деп айтып,
Басынткансып сүйлөдүн.

Бардык эл сыйлап баркташат,
Баамды чалым, билбедин!
Кадырынды билбейт – деп,
Каймана кепти сүйлөдүн.
Калкымдын баары каалашат,
Кадырды чалым, билбедин!..

Жергемден кеткем бөлүнүп,
Жетимдик менен оорудан!..

Ала качып жанымды,
Барган жерим Аксыда.
Аман сактап өлүмдөн,
Калган жерим Аксыда.
Алтын боолуу Ак туйгун,
Салган жерим Аксыда.
Айтканымды жок дебес,
Алган жарым Аксыда.

Алтын жака, кыйбат тон,
Кийген жерим Аксыда.
Ата-энемдей ардактап,
Сүйгөн жерим Аксыда.
Бакыт шамы жаркырап,
Күйгөн жерим Аксыда.
Аргымак минип алчактап,
Жүргөн жерим Аксыда.
Көнүл ачып шаттанып,
Күлгөн жерим Аксыда.
Анык жыргал дооронду,
Сүргөн жерим Аксыда!..

Качырышар жоо болсо,
Карезгөй, жалаа, доо болсо,
Каралашар элим бар.
Кабыргамды дарт чалса,
Кара болчу белим бар!

Өчүгүшөр жоо болсо,
Өзгөчө жалаа, доо болсо,
Өзгөчө күйөр элим бар.
Өзөгүмдү дарт чалса,
Өбөк болчу белим бар!..
Өчүгүп калган жоо болсо,
Өзгөчө жалаа, доо болсо,
Өзөгүн үзүп мен үчүн,
Өмгөгүн салчу жанымда,
Осмонбек болуш жакшым бар.
Өзөгүмдү дарт чалса,
Өпкө чабар жанымда,
Ажымат ата бакшым бар!..

Каршыгып калган жоо болсо,
Каймана жалган доо болсо,
Каралашар жанымда,
Кан Сулайман даткам бар!
Караан болчу арстан бар.
Кайрылышып турушкан,
Кайрыбай кебим угушкан,
Каралашар жакшым бар.
Кабыргамды дарт чалса,
Калпалардын башчысы,
Калыбай, Шаке бакшым бар!..

Андагын, Эсе, сөзүмдү,
Айнектей ачам көзүндү.
Абышка болгон кезинде,
Адашып айттын сөзүндү.

Баарысын айтып нетейин,
Башка сөзгө өтөйүн.
Баятан койгон сурооңо,
Баяндап жооп берейин:

Жангарачтын Осмонбек,
Жакшы султан болгон бек.
Ой багып, акыл имерип,
Орду-ордуна койгон бек.
Буга Ташкендин беги кол берген,
Талашы жок жол берген.
Кокондун каны кол берген,
Кокою жок жол берген.
Аксы менен Наманген,
Айтканындай бийлеген.
Ар сөзү алтын дем берген,
Ак калпак элдин багына,
Арстандан болот бир келген!..

Талаш жок, Талас биздин жер,
Тартышат элек ким менен?
Тартышып мүйүз чыккан жок,
Түбүбүз болот бир элден.
Таалайы элдин ынтымак, –
Таамайлап айтсам, бүгүн мен!..

Ажынын уулу Сулайман,
Даткам ушул болучу.
Акыл менен кеңешти,
Тапкан ушул болучу.
Башым ооруйт дегенде,
Садаганы торпоктон,
Чапкан ушул болучу!..

Ушуну алабарман бакшы – деп,
Айныптырсың, Эсеке.
Акыл жактан жетишпей,
Калыптырсың, Эсеке!
«Бир мүнөзүн карматса,
Бой бербеген жинди – деп.
Антсе дагы башкарып,
Аксынын ичин билди» – деп.

Жинди адам элди бийлейби?
Акынсынган Эсекем,
Адеби менен жүрбөйбү.
Аксакал болгон чагында,
Адашып кепти сүйлөйбү?
Койбосоң болгон сөзүндү,
Кузгундай болгон курган чал,
Кусуруң калкка тийбейби!..

«Алибектин беш торпок,
Айылдагы ашка орток,
Торпокту бука сүзбөйбү,
Бактысыз болуп жат элде,
Башыңа кайгы түшпөйбү!» –
Деп айтып тантып турасың,
Торпокко теңеп кайдагы,
Топуксуз кепти айтабы?
Букага теңеп кайдагы,
Бузуку кепти айтабы?

Алибектин беш берен,
Андыган душман жетпеген.
Периштеси башында,
Бешөөбү – беш дубанды беттеген.
Бешөөбүн бир күн айтсам да,
Мен бүтүрө албайм кеп менен.
Турмуштун булар туткасы,
Эсеке, түшүнтүп айтсак чек менен!

Молдокенин Алишер,
Момундай болот анык шер.
Баялы бийдей кимиң бар,
Баяның болсо айтып бер?..
Эми мөмөсү болсоң дарактын,
Айылдан балдар келбейби.
Ары-бери имерип,

Акылын таап илбейби.
Арка этектеп теришип,
Ар кайсы жерге жебейби.
Данегиң чирип кык болор,
Кабыгын сынып жок болор.
Өмүрүңдүн акыры,
Ушундай болуп токтолор!..

Шишеси болсоң арактын,
Мас адам сени сыйлайбы?
Таамайлап кармап мойнундан,
Ташка чаап урбайбы.
Тамтыгы кетип быркырап,
Талкаланып сынбайбы!
Койкойгон мойнун жоголуп,
Кокуй чал, жаның тынбайбы!..

Абайлагын, Эсеке,
Арагы анын уу болот.
Ичегинди күйгүзүп,
Ичине барса уу болот.
Көрүнгөнгө жулунтуп,
Көпчүлүккө чуу болот.
«Эсекең жинди болду» – деп,
Эл ичинде дуу болот!..
Аракеч болсоң мас болуп,
Агайин менен кас болуп.
Ажалың жетип сен өлсөң,
Балдарың базар барбайбы.
Олуя-Ата тараптан,
Айтылуу шарап, арактан.
Аябай арбын албайбы.
Бейитине бүт атап,
Балдарың арак бербейби.
А дүйнө жайга барганда,
Абышкам, арактан азап көрбөйбү!..

Жанкүр-нүңкүр периште,
Жетимиш батман күрсү алып,
Жаныңа басып келбейби.
«Рабин кимдер?» дегенде,
Келмеге тилиң келбесе,
Күрсү менен бир коюп,
Сазаыйнды бербейби?!

Ойлонбой туруп айтылган,
Оозунда жаман кеп турат.
Эсекең капыр болду – деп,
Эл айтып ушак кеп кылат.
Күүлөнүп буудан чуркаса,
Сендей, күлүктөр баспай тек турат!

Сырты болсоң суусардын,
Эссиз бала кийбейби.
Эңкейип алса кокустан,
Жалыңга башы тийбейби.
Кылканы күйүп бырыксып,
Кыйноого жаның кирбейби.
Көркүң кетип күйпүйүп,
Көргөн адам күлбөйбү!..

Жакасы болсоң манаттын,
Бүркүткө сени алдырар.
Кызыл түлкү экен – деп,
Жака кылып салдырар,

Кийинчерээк эскирип,
Кылы сынар кырчылып.
Тыбыты түшөр тытылып.
Каларсын, чалым, калдырап,
Жаргак болуп жышылып!
Угуту болсоң бозонун,
Ородо сасып өнбөйбү,
Ары жок сендей куу чалдын,

Ажалы жетип өлбөйбү.
Алакан жайып дубага,
Агайин-тууган келбейби.

Шибер угут өндүрөр,
Сокуга салып чакалап,
Сокбилек менен талкалап,
Көрбөгөндү көргөзөр.

Таруу шакка коштуруп,
Ботко кылып кайнатар.
Челекке куюп ачытып,
Бозокорго тандатар.
Калтадан сүзүп өткөрүп,
Калганын уйга чайнатар.
Өзгөрүп улам олтуруп,
Мурунку кейпи жок болуп.
Акырында сыгылып,
Алжыган, чалым, топ болуп.
Күрөң уй аймап бүтүрүп,
Көйрөң чал калар жок болуп!

Бозокор болсоң бостойтуп,
Эки көзүң тостойтуп.
Токтотпой айдап өзүңдү,
Тозокко түртө салбайбы.

Чапчакка бозо калтырып,
Чаңкаса суусун кандырып.
Батага келген элдерге,
Балдарың бозо бербейби.
Бозо салып бербесе,
Булу ордуна келбесе,
Шааниси жок деп сендейди,
Шайтандар жаман көрбөйбү!..

Сабагы болсоң санаттын,
Өзүн өзү күүлөйбү.

Омууроолоп орунсуз,
Обу жок сөздү сүйлөйбү?
Салабаттуу жакшы адам,
Салттуу сөзгө кирбейби!..

Чалгыны болсоң канаттын,
Чабыттарсың, учарсың.
Чаман жетпей калганча,
Чар тарапка сызарсың.
Чаман кетип бир кезде,
Чарчап акыр тынарсың.
Чалгының калар тытылып,
Чар каргалар чокуп жеп,
Чар тарапка жыларсың!..
Чарылдак, чалым, жоголуп,
Чатак болуп турарсың!..
Чигити болсоң гозонун,
Астына чоң таш жаткырып,
Үстүнөн дагы бастырып.
Баш-аягын бекитип,
Баскыч салып кысылтып.
Азабың берип колуна,
Агызар майың сызылтып!..

Даараты болсоң молдонун,
Кумганга суу куюлар.
Колуна алып койкойтуп,
Кожо, молдо жуунар.
Карап көрсөң даарат суу,
Каякка барып буюрар?
Көп нерсенин жолу бар,
Карап көрсөң, Эсеке,
Кандайча мунун ону бар?!

Алтымыштан ашканда,
Арып калган экенсиң.
Акыл менен эсиңден,

Танып калган экенсин.
Каруун кетип шылкылдап,
Карып калган экенсин.
Азабы көп тозокко,
Барып калган экенсин.

Жаратканды унутуп,
Жанындагы Майкөтү,
Мазар кылып, пир тутуп,
Жарып калган экенсин!..
Таманы болсоң жоргонун,
Такыратып таш басар.
Туягыңды түгөтүп,
Таманыңдан аксар.
Темтеңдеп баспай жүгүнтүп,
Теминсе көзүң жаш басар!..

Күлүгү болсоң жылкынын,
Күнүгө тойго минбейби.
Күкүгү болсоң ырчынын,
Күүлөнсө кыргый илбейби.
Күкүгү болом деп жүрүп,
Көптөн алдап жеп жүрүп,
Күнөөгө башың кирбейби?!

Бууданы болсоң жылкынын,
Булкунтуп тойго минбейби.
Булбулу болсоң ырчынын,
Бурулуп кыргый илбейби.
Булбулу болом деп жүрүп,
Мындан-андан жеп жүрүп,
Бузуктукка кирбейби?!

Торусу болсоң жылкынын,
Токмоктоп тойго минбейби!
Торгою болсоң ырчынын,
Тоо турумтай илбейби.

Торгою болом деп жүрүп,
Топтон алдап жеп жүрүп,
Тозокко башың кирбейби?!

Асылы болсоң жылкынын,
Алкынтып тойго минбейби.
Акыны болсоң ырчынын,
Алжыган сөздү сүйлөйбү!
Акыны болом деп жүрүп,
Андан-мындан жеп жүрүп,
Азапка башың кирбейби!..
Жаак-чачың алдырбай,
Жүндүү болгон экенсиң.

Жаратканын унутуп,
Жинди болгон экенсиң.
Жабдык салып шайтанга,
Минги болгон экенсиң.
Жаннат турса, тозокко,
Кирги болгон экенсиң.

Желке чачың алдырбай,
Жүндүү болгон экенсиң.
Жыйылган топко каркылдап,
Үндүү болгон экенсиң!
Жетелеп Майкөт жүргүдөй,
Минги болгон экенсиң!

Баарын безип жатыркап,
Пир болду Майкөт казагың.
Карыганча билбепсиң,
Ким экенин мазарың?

Анык Майкөт пир болсоң,
Ашкан кыйын эр болсоң,

Карыганча казагым,
Канча киши жасадың?!

Баатырсынып, Эсеке,
Байлыгыңа мактанбай.
Бүт баарынан безипсин,
Бир Майкөттү тапканга!..

Баятан берки айтканың,
Мааниси жок ыр болду.
Бүтүн качып баарынан,
Майкөт сага пир болду,
Айтканыңды андасам,
Аябаган чыр болду.
Жети атанды унутуп,
Жолоочуну пир тутуп,
Сандырактап, Эсеке,
Сага кандай сыр болду?!

Арышын кере жүгүрүп,
Алдыңкы буту бүгүлүп.
Адырлуу жерден сүрүлүп,
Аргымак келсе, жол бербейм!
Атактуу Майкөт пирине,
Айыпкер болуп кол бербейм!..

Күнчүлүк жерден жүгүрүп,
Күүлөнсө буту бүгүлүп,
Капталдуу жерден сүрүлүп,
Казанат келсе, жол бербейм!
Кашында Майкөт пирине,
Күнөөкөр болуп кол бербейм?!

Эргий-эргий жүгүрүп,
Эликтей буту бүгүлүп,
Эңиштүү жерден сүрүлүп,

Эсекең келсе, жол бербейм!
Эсилиң Майкөт пирине,
Эңкейип барып кол бербейм!..

Эскирип кеткен казагым,
Эзелки өткөн сөздөн чач.
Эшендигиң бар болсо,
Эсекеңдин көзүн ач!
Эшендигиң жок болсо,
Эшектей болбой нары кач?!
Картайып кеткен казагым,
Кадимки өткөн сөздөн чач.
Калпалыгың бар болсо,
Карыяңдын көзүн ач!
Калпалыгың жок болсо,
Качырдай болбой нары кач?!

Адал эмгек – динибиз,
Ата-баба – пирибиз.
Көпчүлүктөн адашсак,
Кандай болот күнүбүз?
Тантырактап адашпай,
Таза жолго жүрүнүз!
Жол көрсөтүп отурган,
Жеңижок мен, иниңиз!
Эс-акылдан адашпай,
Элдин салтын билиңиз.
Билип алсаң – бир тууган,
Бирге болот түбүбүз.
Ала кетем Аксыга,
Ар кылбастан жүрүнүз?!

Ойдогунун баарысын,
Орду менен кам кылган.
Эзелкиден калган иш,
Эл-журт үчүн жам кылган.

Карманарың пир болсо,
Каалаганың дин болсо,
Арстанбапта кожо бар,
Ажымат ата ошо бар,
Арманда калбай кошо бар?
Билип сөздү так айтып,
Пейилинди агартып,
Пирим дебей Майкөттү,
Пикиринди ондоп ал!..
Ай кыярып баркырап,
Баткан жайы кайда экен?
Ата-бабаң чогулуп,
Жаткан жайы кайда экен?
Азезилди таш менен,
Аткан жайы кайда экен?

Күн кыярып баркырап,
Баткан жайы кайда экен?
Күлдү пенде жыйылып,
Жаткан жайы кайда экен?
Күнөөлүүнү таш менен,
Аткан жайы кайда экен?..

Таңкы сары жылдыздын,
Баткан жайы кайда экен?
Топ олуя биригип,
Жаткан жайы кайда?
Учсуз-түпсүз Ааламга,
Ырыс менен насипти,
Чачкан жайы кайда экен?
Айтчы, бейиш эшигин,
Ачкан жайы кайда экен?

Олуялар байыстап,
Турган жери кайда экен?
Азезилди таш менен,
Урган жайы кайда экен?

Кесирленип унуттун,
Келер сөздүн кезегин.
Жети атамды бүт билем,
Жерим Талас экенин.
Аксыга жүр мен менен,
Айыкканча кеселин!

Талашы жок эч кимдин,
Талас туулган – Мекеним!
Болбосун десең маскара,
Бер уруксат, Ташкара!
Соолугуп келгин дартыңдан,
Сооп үчүн ала кетемин?! –

деп Жеңижок ырдап бүтүп, ондонуп олтурат. Жүз баштуу ак өргөөнүн ичи толгон эл туурдуктарын кантарып, туштан тыңшап турушкандар андан көп. Жеңижоктун ырдаганына калың эл таң калат. Майкөт адегенде элге карап: «Бали, балам, Жеңижок! Жумыры Опсты, кызыл тилди адамда сенден асқан акын болмас, ракмет!» – дейт да Эсенаманга кайрылып: «Мен сага кашан «аулемин», «мазарыңмын», «пириңмин» деп айткан эдим?! Өзүң көтөрүп уруп жыгып, төрт аягымды бууп бердин! Балаң бауздамастан тирилей теримди тескери сыйрып салды! Энди айтар не сөз калды? Ырахмет, балам Жеңижок, мен айтыспай ак жеңилдим!» деген экен.

ЖЕҢИЖОК МЕНЕН ТОКТОГУЛ

Токтогул акын Сибирден качып келгенде, артынан издөө салынып, жергиликтүү бай-манаптар айгак болуп, туулган мекени – Кетмен-Төбөгө тура албай бекинип, качык болуп жүрүүгө туура келген. Ошондой башына оор күн түшүп турганда Жеңижоктун Аксынын Кара-Суудагы үйүнө качып келет. Жеңижок жетине албай досун тосот, анан минтип учурашып ырдаптыр.

Ж е ң и ж о к:

– Сайга салсам илинбейт,
Дулдулум, Током, келгенби?
Сайратып комуз черткениң,
Санааман кеткен жок эле,
Менин булбулум, Током, келгенби?!..

Кумга салсам илинбейт,
Күлүгүм Током, келгенби?
Куулантып комуз черткениң,
Кулагымдан кеткен жок,
Менин күкүгүм, Током, келгенби?..

Аргымак оозун кергенби,
Аллам бир чындап бергенби?
Айткан сөзү келишкен,
Ар жыйынды эриткен,
Асылым Током, келгенби?
Аркага колун байлаткан,
Алыска Шыбыр айдаткан,
Токомо андышкан душман өлгөнбү?..

Каранын оозун кергенби,
Кудайым чындап бергенби?
Калк акынын көрөм – деп,
Калың журтум келгенби?

Калкынан Шыбыр айдаткан,
Кайрып колун байлаткан,
Токомо кас санашкан өлгөнбү?!
Сарынын оозун кергенби,
Саабалар чындап бергенби?
Салтанатын керем – деп,
Саруу журтум келгенби?
Сандалтып Шыбыр айдаткан,
Сабап колун байлаткан,
Токомо кас, санаа душман өлгөнбү?..

Торунун оозун кергенби,
Теңирим чындап бергенби?
Топ жыйынды гүлдөткөн,
Торгоюм, Током, келгенби?
Токмоктоп колун байлашкан,
Топтон Шыбыр айдашкан,
Токомо тоорүшкан душман өлгөнбү?!

Ак каймалдан сүт кеткен,
Ажыратып аларга
Агайинден күч кеткен.
Кайберенден сүт кеткен,
Кайрып жолдон каларга,
Кайырлардан күч кеткен!

Алдымда атым шок эле,
Аркандан издеп барарга,
Ажыратып аларга,
Ала-Тоодой бел кылган,
Сенде алдуу тууган жок эле!..

Карманган атым шок эле,
Кайрылып издеп барарга,
Кайрып жолдон каларга,
Кара кылып бел туткан,

Кара-Тоо тоодой бел кылган,
Сенде кайраттуу тууган жок эле?!..

Айта турган кеп беле,
Айыпсыз нечен бечара,
Айдалган бойдон кетти эле.
Ак падыша, залимдер,
Антип түпкө жетти эле!
Козгобой койчу кеп беле,
Күнөөсүз канча адамдар,
Кошоктолуп кетти эле.
Гунаадыр менен манаптар,
Каматып түпкө жетти эле?!

Айылында балдары,
Аталап ыйлап калды эле.
Элиндеги балдары,
Эрксизден ыйлап калды эле.
Аксакалдуу атасы,
Сакалдан жашы тамчылап,
Санаалуу бойдон калды эле.
Алтымышта апасы,
Ак чачын жайып калды эле.
Ак, карасын ылгабай,
Ак падыша Никелей,
Арам ойлуу жан беле?
Айдатып Шыбыр ийгидей,
Алтымыш эки кишинин,
Абыдан шору бар беле?!

Током, караны миндин шайланып,
Капыстан кеттиң айдалып.
Калкыңа келип турасың,
Карчыга куштай айланып!

Жээрдени миндин шайланып,
Жергенден кеттиң айдалып.

Жериңе келип турасың,
Жем жеген куштай айланып!..

Көк-Ойго тиккен чатырың,
Көрөсөн, Током, акыным.
Көрөргө элди зар болгон,
Көзүнүн жашы көл болгон,
Сенин көйгөйүң айтып жатырым!..

Ак-Ойго тиккен чатырың,
Асыл, Током, акыным.
Алыста жүрүп ыйлаган,
Азиз жанын кыйнаган,
Сенин арманың айтып атырым!..

Токомо ашыкча доор келгенде,
Аленген кийген чок болуп,
Аргымак минген октолуп,
Током ар жерге барса топ болуп!
Токомдон ашыкча доор кеткенде
Ар күнү мылтык октолуп,
Ак паша сурап сот болуп,
Айыптуу күнгө токтолуп.
Асыл өмүр гүлдөй жан,
Айдоодо кетти жок болуп!..

Токомо күлүстөн доор келгенде
Күлгүндү кийген чок болуп,
Күлүктү минген октолуп.
Күнүгө жыйын топ болуп.
Токомон күлүстөн доор кеткенде:
Күнүгө мылтык октолуп,
Гүнаадыр сурап сот болуп,
Күнөөлүү күнгө токтолуп,
Күлгүн өмүр, гүлдөй жан,
Күйүттө кетти жок болуп!..

Токсондогу энекен,
Тоголонуп карыды.
Тийди байга дешти эле,
Тотуядай жарыңы.
Толгонуп келип таппадын,
Топчубайдай шагыңы!..

Эми кайгырган менен пайда жок,
Кайраттан башка айла жок.
Топтуу кыргыз куттуктайт,
Током, тынч аман келген жаныңы!.

Аргымак жалын өрүпсүн,
Айылдан насип буюруп,
Айланып элге келипсиз,
Эми, ар жерге барсам шериксиң!..

Тобурчак жалын өрүпсүн,
Топ элден тузуң бар экен,
Толгонуп аман келипсиз,
Эми, топ элге барсам шериксиң!..

Айтканым элге кеп болгон,
Ак падыша залимдин,
Аңдыганы жок болгон.
Айланып аман келгениң,
Айтып салам бергениң,
Током, чын айтсам сага бак конгон!..

Төккөнүм элге ыр болгон,
Төбөлөшкөн залимдин,
Түбүнөн бери чыр болгон.
Толгонуп аман келгениң,
Тобуңа салам бергениң,
Током, туурасын айтсам, бак конгон!

Какшаган сөздүн макулу,
Кара жаак, кайкы тил,

Калк тааныган акыны.
Какшап турган Өтөнүн,
Кадырлаган жакыны.
Калкындан тузуң бар экен,
Током, кайрылып көрдүң калкыңы!..

Током, күйүттү тарттын Шыбырда,
Жатканың сасык там болуп,
Көрөргө элиң зар болуп,
Көзүңдө жашың кан болуп.
Акылың таппай дал болуп,
Адашып башың маң болуп.
Элинди таппай дал болуп,
Эңгиреп башың маң болуп.
Айланып жеттиң жерине,
Ак калпак кыргыз элине,
Ак үйдө күйгөн шам болуп,
Ак ала сакал чал болуп!..

Током, азапты тарттын Шыбырда,
Башыңа кара түн конуп,
Зарлаган Добуш үн болуп.
Ак бараң мылтык сүр болуп,
Аргасыз көндүң тим болуп,
Азыр, башыңда бакыт күн конуп,
Таңшыган добуш үн болуп.
Тоорулуп келдиң элиңе,
Туулуп өскөн жерине,
Түндөгү күйгөн шам болуп,
Түйтөйгөн көк ала сакал чал болуп!

Током, айланып кеттиң алыска,
Залимде бийлик зор болуп,
Башыңа мээнет шор конуп.
Азиз бир жаның кор болуп,
Жатканың зындан ор болуп,
Айланан темир тор болуп,

Айланып келдиң элине,
Айдындуу кыргыз жериңе,
Током, акыры ишиң оң болуп!..

Током, кармалып кеттиң узакка,
Канкордо бийлик зор болуп.
Кайран бир жаның кор болуп.
Кашыңа азап шор конуп,
Казылган терең ор болуп,
Карайган темир тор болуп,
Кайрылып келдиң жериңе,
Кадырман кыргыз элине,
Током, каниет ишиң оң болуп!..

Током, эрксизден кеттиң Шыбырга,
Эссиздин кеби эм болуп.
Элиңен тузуң кем болуп.
Көзүңдүн жашы сел болуп,
Эми бактылуу күнгө кезигип,
Бутундан зоолу чечилип.
Тосуп чыккан мен болуп,
Толкундап турган кезегим,
Менин жаныма кубат-дем конуп!..

Током, аргасыз кеттиң, Шыбырга,
Акмактын сөзү эм болуп.
Айлыңдан тузуң кем болуп,
Азабың күчөп сел болуп.

Азыр, жакшылык күнгө кезигип,
Мойнундан зоолу чечилип,
Атайлап тоскон мен болуп,
Көңүлүм Күндөй ачылды,
Менин жаныма кубат-дем конуп!

Канган жок душман намысы,
Кайтып келип эл көргөн,

Ниетиндин калысы.
Женижок – Өтө досундун,
Жетине албай жеринде,
Жети-Уруу, саруу элинде,
Жолугушкан чагы ушу!..

Түрмөдө жатып тутулуп,
Зилдеген досум, аманбы?
Машиненин амалын,
Билбеген досум, аманбы?
Ак пашаанын солдатты,
Тилдеген досум, аманбы?

Кум-Белди көздөй бет алып,
Жөнөгөн досум, аманбы?
Кызыл канга баш-көзүн,
Бөлөгөн досум, аманбы?
Жаш күнүндөн таанышып,
Дос болгон досум, аманбы?
Сары алтын Аксы жеримде,
Сак урук саруу элимде,
Кара-Суунун жээгинде,
Кашка таман, Балыкчы,
Кайнап жаткан элинде
Көз болгон досум, аманбы?!

Т о к т о г у л:
– Кичи-Кум-Бел, Чоң-Кум-Бел,
Ашып келдим, жан досум.
Катар ашуу белинди,
Басып келдим, жан досум.
Күйүтүн тартып баламдын,
Кеткенин угуп аялдым,
Жашып келдим, жан досум!..
Чымындай жанды калкалап,
Бир өзүңдү аркалап,
Качып келдим, жан досум.

Азап менен тозокту,
Тартып келдим жан досум.
Көп нерсеге кеөнүмдү,
Бөлүп келдим жан досум.
Бир өлүмдөн башкасын,
Көрүп келдим, жан досум.

Айлансам аздыр калкыман,
Бар экен тузум жалпынан,
Өлбөй келдим жан досум.
Кайтып келип карасам
Каканакташ Кабай жок,
Катынымда таалай жок.
Оң тиземде ойноткон,
Сол тиземе сойлоткон,
Топчубай жалгыз балам жок!..
Энемди кудай албаптыр,
Кол кашыгын колго алып,
Байкуштун кирбеген үйү калбаптыр!
Алты айчылык узак жол,
Басып келдим, жан досум.
Эртерээк барып көрсөм – деп,
Элиме жетип өлсөм – деп,
Шашып келдим, жан досум!..

Ырдын кени оозундан,
Агылган досум, аманбы?
Бир көрүүгө зар болуп,
Сагынган досум, аманбы?! –

деп учурашкан экен. Эртеси Женижок Токомду керилген Кез-Арт өрөөнүн кыдыртып, андан Ак-Ташка чыгып, Көк-Башат, Бел-Башат жайлоолорун көрсөтүп, Кыр-Жол менен атактуу Айры-Бел жайлоосуна чейин барып, кымыз ичип, элге тааныштырып, жайы менен алып жүрүп, күз болгондо бир сыйра кийим-кечесин ырастап берип, астына ат мингизип, Кетмен-Төбөгө узаткан экен деген кеп эл ичинде ушул бүгүн да эскерилип жүрөт.

НУРМОЛДО МЕНЕН ЖЕҢИЖОК

Өтө жаңыдан ырдап чыкканда өзүнүн бир топ жолдоштору менен Аксынын Кербен базарына барлап келсе, ал жерде Таш-Көмүрдүн үстүндөгү Ак-Суу жеринен келген атактуу чоң ырчы Нурмолдо ырдап атыры дейт.

Н у р м о л д о:

Ак шарият колунда,
Ак пайгамбар жолунда.
Кудай деген пенденин,
Касиети сонунда.
Алла деген кар болбос,
А дүйнөдө зор болбос.
Кудай деген кар болбос,
Көрүстөнү тар болбос.

Пайгамбарга дос болор,
Бар сааба чалыяр.
Буйругунда ошонун,
Бүт макулук жаныбар.
Периштелер башкарган,
Бейиш деген жайы бар.

Ажал жетип өлүш бар,
Кара көргө көмүш бар.
Шейит болгон кишиге,
Акыретте бейиш бар.
Бейиш толгон жемиш бар,
Жейин десең тегиз бар!..

Кожолорго кол берсең,
Зекет пулду мол берсең,
Колдоп кетер сооп бар,
Кудай жүзүн көрүш бар,
Нурдун кызын өбүш бар.

Айткан сөзгө кирбеген,
Зекет, пулун бербеген,
Күнөөлүүнү өткөрбөй,
Кыл көпүрөдөн иргеген,
Кереметин мындан көр,
Күнөөкөр пенде билбеген.

Тозок деген от болот,
Күйүп турган чок болот.
Казып койгон ор болот,
Киши чыккыс тор болот.
Тарткан шорун чоң болот,
Зекет, пулдун пайдасы,
А дүйнөдө чоң болот!
Каза жетип өлгөндө,
Казып көргө көмгөндө.
Сурак кылчу периште,
Сурданышып келгенде.
Манкүр-нанкүр өзү бар,
Миң бир аяс сөзү бар.
Чекесинде жапжалгыз,
Чоктой кызыл көзү бар.
Колдорунда көтөргөн,
Оттон соккон күрсү бар,
Күнөөсү көп кишини,
«Күрс» дедире бир салар,
Күлдөй сөөгүн талкалар.
Көп бергенди кечирип,
Кыл көпүрөдөн өткөрүп,
Көп азаптан калкалар!.. –

деп, Нурмолдо ырдап токтолгондо, өтө жанына
жакын бастырып барып, атынын башын кейкейте
тартып, комузун күүлөп, биринчиден учурашып,
экинчиден суроо салып ырдап жиберет:

Ө т ө:

– Ассалоому алейкум,
Ак селдечен алдаяр!

Ак шарият жөнүнөн,
Айттын сөздү дапдаяр.
Анык жолун исламдын,
Ачкан дейсиң пайгамбар.
Пайгамбарга дос бекен,
Бар сааба, Чалыяр?
Буйругунда деп айттын,
Бүт макулук жаныбар.
Барсаң орун кең бекен,
Периштелер башкарган,
«Бейиш» деген жайыңар?

Каза болгон кишиге,
Казган көрдүн ичинде,
Кайсыл жыргал, шаани бар?
Опсуз айткан сөзүндө,
Орою суук маани бар.

Ак эшенге кол берген,
Акча, пулду мол берген,
Көрөт бекен кудайды,
Көп дүнүйө, малдуулар,
Көпкөн көпөс алдуулар.
Салтанаттап мактаба,
Сатып алсаң акчага!
Биздин жердей эмес го,
Бейиш деген жайыңар?..

Асемдикке кийгениң,
Анжыяндын баркыты.
Ыкылас, куран, шарият,
Ырларьщдын жартысы.
Тозок менен периште,
Сөздөрүндүн арткысы.
Эл жаманы адаттын,
Ушак айткан калпычы.
Эл жактырса айтканын,

Өнөрпоздун баркы ушу.
Жапырандап ырдайсын,
Тозок менен бейиштин,
Колунда окшоп ачкычы.
Анык өзүн окшойсун,
А дүйнөнүн «жарчысы!»
Жарык дүйнө – бейишим,
О дүйнөңдө бар бекен,
Ушунун бир тамчысы?
Билип туруп чын сүйлө,
Бейиш мына бул – дүйнө!
Жер астына барганда,
Ушул турган жыргалдын,
Жетпейт сага саркыты!
Кыйын болсоң жооп бер:
– Ай, Күн, жылдыз, Асман, Жер,
Айтчы, кайдан жаралды?
Ай, Ааламдын жүзүнө,
Адам кантип таралды?
Айдан жылдыз чексиз көп,
Түн эми не карангы?
Ажыратып айтып бер,
Адал менен арамды?
Акыретке барганда,
Кара көргө салганда,
Отко жагып өлүгүн,
Өрттөйт дейсиң адамды!
Адам үчүн нээти,
Анча неге карайды?!
Өзүн өлүп көрбөсөн,
Кайдан билдиң аларды?
Жанынды жеп айтасың,
Жалган ушак кабарды.
Бул сөзүнө ишенип,
Бургум келбейт санаамды.
Отко салып өрттөсө,
Опсуз кыйнап жектесе,

Ошончолук адамдан,
Көргөн бекен залалды?

Өткөндөрдүн чеги жок,
Өзгөрүлгөн шеги жок,
Бир да кабар деги жок,
Ой жүгүртүп ченесек,
Байкап көрсөк алдагы,
Пайгамбардан калганбы,
Башындагы элечек?

Эркек кийбейт биз жакта,
Ээси мунун келинчек?
Ыксыз жалган ырдабай,
Ырдын наамын булгабай,
Элдин башын маң кылбай,
Эл ичинен чыгып кет,
Же дубана болуп ак ургун,
Минип алып көк эшек!..

Акын болсоң элди ырда,
Берекелүү колу ачык,
Өнүп-өскөн жерди ырда!
Калка болгон калкына,
Элди баккан эрди ырда!
Угуп туруп ырыңды,
Ачуум кайнап келдим да!
Адилет ким, кара ким?
Айтышалы, кел мында?
Акын болсоң тарыхты айт,
Жалганды айтпай аныкты айт!

Акын десем – молдодой,
Молдо десем – акындай.
Кайран ырды кордобой,
Адебиң менен нары кайт!
Же, жакын болсоң кудайга,

Жардам кылып кедейге,
Суракчыга жооп бер,
Бой тумарын жазып бер,
Бал китебин, ачып бер?
Даана сүйлөп чындыкты,
Далил менен айтып бер?
Көзүң менен көрбөсөн,
Көп периште чогулган,
Кеңешинде жүрбөсөн,
Кереги жок жалгандын,
Кезегимди кайтып бер?! –

деп Нурмолдодон жооп күтүп калат. Нурмолдо: «Бул окумал бала экен, мен жеңилдим!» – дейт. Эки жени карысынан чолок күрмө кийип ырдаган Өтөнү биринчи көргөн эл: «Атандын көрү, оой! Бул жалмандаган ыраса жени жок эме экен го! Жеңижок бала жеңди, Жеңижок! – дешет. Ушул айтыштан кийимине карата Жеңижок атыккан Өтө – жолдоштору менен базардан чыгып кетишет. Ушул эле пикирди атактуу Калык Акыев да өзүнүн «Мени Жеңижок чакыртыптыр» деген эскерүүсүндө дагы жазып калтырган.

– Бул кабар Кербендин чайканасында паллоо бастырып, жеп отурган авлетимдик Сулайманкул даткага угулат. Ал жигитине: «Жеңижокту таап кел» – деп буюрат. Ал Жеңижокту таап келет. Учурашкандан кийин Сулайманкул датка Жеңижокту ырда дейт. Жеңижок бир эт бышымдай убакыт ырдайт! Акындын талантына тан берген, баа берген Сулайманкул Жеңижоктун Кара-Суудан бирге келген жолдошторуна карап: «Жеңижоктун атын Кара-Сууга үйүнө алып кете бергиле! Мен Жеңижокко башка тандап ат мингиземин Баялы бий менен Садырга менден салам айт» – деп жөнөтүп иет экен. Ошентип, Сулайманкул датка өзүнүн айылы Авлетимде бир жумадай ырдатып жүрүп, айткан экен Жеңи-

жокко: «Бали, Жеңижок, балам, каалаганыңды айт? Алакандай Аксы ачсам алаканымда, жумсам уучумда, келинби, кызбы, калыңы менден үйлөп коёюн!» – дептир. Ошондо Жеңижок: «Аркыттагы Көксулуу деген кыз менен сөзүм бүтүшүп калды эле, аркыттык Артыкбай дүнүйө, күч, бийликке салып менден тартып келиндикке баласына алып берди, ошону алып берсеңиз» – дептир. Сулайманкул датка сөзүнө туруп, Көксулууну Жеңижокко тартып алып берип коёт, айтканындай Артыкбайдын баласына башка бир байдын кызын тандап алып берип, калыңын өзү төлөгөн экен. Ошентип, Жеңижок көптөн көксөп жүргөн Көксулуусуна жетип, Кара-Сууда туруп калат. Жергиликтүү Баялы бий өзүнүн жеринен жер бөлүп берип (коңшу болуп) там салдырып, бак тиктирип бериптир. Ал жерди азыр да «Өтөнүн ыраматы» дешет, азыр ал жерде Жеңижок атындагы орто мектеп салынган.

ЖЕҢИЖОК МЕНЕН НАРКУЛБҮБҮНҮН (РЫСКҮЛ) АЙТЫШЫ

Н а р к ү л б ү б ү :

– Көрдүң бекен, Жеңижок,
Наркүлбүбү жеңенди?
Эми кайним, көрөсүн,
Ыр жагынан теренди.
Жеңен кесер деминди,
Оозундан үзөр кебинди.
Кечээ, Эсенаман таппаптыр,
Мен табайын эбинди.
Сендей далай ырчынын,
Сексени катар жеңилди!

Тойго минген тору атым,
Токтой калса куйругу,

Томугуна оролот.
Тобума келген экенсин,
Тоотпой койсом, не болот?
Токтоп тур, кайним, ашыкпай,
Тогонек берсем не болот?!

Калаага минген кара атым,
Кайра тартсам куйругу,
Карчытына оролот.
Калкыма келген экенсин,
Карабай койсом, не болот?
Карап тур, чыдап Женижок,
Каяша айтсам не болот?!

Эми, кайним, Женижок,
Өзүмдөн кабар берейин.
Өзүмдөй акын сен болсон,
Өнөрүм менен жеңейин!..
Ата-энеден туулдум,
Адамзат болуп кубулдум.
Бир муштумдай кызыл эт,
Бул жалганга бурулдум.

Бешикте жаткан кезимде,
Белги берген өзүмө,
Береке кирген сөзүмө.
Беш периште биригип,
Көрүнүп кеткен көзүмө!

Кундакта жаткан кезимде,
Кудайым берген өзүмө,
Кум куюлган сөзүмө.
Кубулушуп бир далай,
Көрүнүп кеткен көзүмө.
Санап берген колума,
Салып кеткен оозума!..

Бешке жашым келгенде
Белгиси жок ырдапмын,
Белсенип комуз тырмапмын.

Жетиге жашым жеткенде,
Жобурап кирди тилибиз.
Жөндөтүптүр ошондо,
Асан шайыр пирибиз.
Пирдин алып өрнөгүн,
Билгенге сайрап жүрүбүз.
Бүгүн сага учурап,
Бет келишкен күнүбүз.
Сегизге кирген жашымда,
Кызым жакшы болот – деп,
Апам ак бермет таккан башыма.
Тогузумда толгонуп,
Тойго ырдасам ырчылар,
Салам айткан кашыма.

Жеңең, онго чыгып октолгон,
Он биринде токтолгон.
Он экиге келгенде,
Бет келер ырчы жок болгон.
Он төрт жашка киргенде,
Ого бетер күчөдүм,
Оң менен Солдон жыгылбас,
Кайним, менден экен мүчөлүң!..

Он алтыга киргенде,
Ойкуштанып жүргөндө,
Куда түшүп, курчалып,
Куп сүйүнүп, тынч алып.
Алар эрим Алымбай,
Күйөө болуп койкоюп,
Тойчугуна кой союп.
Амалым жок, дүнүйө,
Алып кетти үйүнө!

Такыямды түшүрүп,
Ак жоолук салды башыма.
Имерилип ал урган.
Отурду келип кашыма.
Молдолорун жыйдырып,
Ак никесин кыйдырып,
Бул байлады багымды!..
Мырза күйөө табылбай,
Ичим күйдү жалындай.
Жаш күнүнөн женеңдин,
Көргөн күнү мамындай.
Баштан өткөн окуям,
Баарын уккун таарынбай.
Күйөөм жаман болгон соң,
Кантем анан зарылбай!..

Күйөөм жаман болду – деп,
Күйүтүм ичке толду – деп,
Арыз бердим Курман бийине.
Арзымды Курман уккан жок,
Армандан башым чыккан жок.
Алганың жаман болгондо,
Жаман эрдей душман жок!..

Анткенимдин себеби
Эл аралап чыга албай,
Эстүүдөн бир сөз уга албай,
Эки жыл үйдө олтурдум.
Эңшерилип ичиме,
Эригиз кайгы толтурдум.

Жыйырмага жык толуп,
Ок жыландай октолуп,
Калкыма ырдап чыктым керилип,
Келин ырчы дедирип.
Кушчу Сарыбайдын ашында.
Келин ырчы келди – деп,
Казак, кыргыз кашымда!

Каздай үнүм каркылдап,
Келенкер чачпак, ак күмүш,
Кең соорумда жаркылдап.
Жалындаган жаш кезим,
Жок эле менде тартынмак.

Алган эрим Алымбай,
Ак куржунун бөктөрүп,
Ээрчип жүрөт салпылдап!
Кызыганда кызыл тил кетет балкылдап,
Кыргыз, казак акынын,
Кыйласын жыктым алкымдап!..

Ошо Суранбайдын ашында,
Казак, кыргыз кашымда.
Анжыяндык Муса ырчы,
Аркасынан чуулдап,
Айтышып калды үч ырчы.
Ошол төртөөлөп алы жетпеген!
Асылышкан ырчылар,
Жеңеңден аман кетпеген.
Акындыгын көрсөтүп,
Акыл менен эптеген!..

Аксыдагы Нурмолдо,
Шарыят менен сенчилеп,
Айтышып көргөн бир жолдо.
Жеңеңдей акын кайда бар,
Абайлап керсең – Оң, Солдо?..
Төрт дубанга жеткирбес,
Төрт аягы тең жорго.
Тиктегеним, сен элең,
Тийдин кайним, оң колго!..

Сайраса сайрап жүрсүн – деп,
Санатыңды билсин – деп,
Сартбай ырчы жол берген.

Эсенаман, Чонду ырчы,
Эрчишип келип кол берген.

Айтамгалуу Солтодон,
Найманбай чыккан ортодон.
Аларда мага бет келген,
Айтышамын деп келген.
Жеңендин ырын билген сон,
Айтыша албай тен берген!..

Жеңең жаактууга жай бербес,
Жамакчы ырчы пай келбес.
Ээктүүгө эс бербес,
Астына акын тең келбес,
Эки күн, түн ырдаса,
Жеңең, бир жолунан кебелбес!..

Сен, Женижок өзүмө,
Жакын кайним экенсин.
Азык кылып бербесем,
Ачка кетер бекенсин?
Азыгыңды камдайын,
Арманы жок кетерсин!

Олуя-Ата базарым,
От жакма кара казаным,
Кара мурчтан көп кошуп,
Кумарыңды жазамын.

Ширин болсун күрүчү,
Түбүнө култуйтуп сабиз басамын!
Кыпкызыл майын чыгартып,
Палоо басып берейин.
Касаптар сойгон ирикти,
Түбүнө басып келейин,
Чүкөлүү жото жиликти!..

Осмонбек болуш мүлжүсүн,
Мүлжүгөн менен тойбосун.
Башындагы чүкөсүн,
Ажынын уулу Сулайман,
Өкчөмөк кылып ойносун!..

Бышырган ушул палоону,
Бышкаран, Чартак, Наманган,
Шаары жесе тойбосун.
Кары, жашы аралаш,
Баары жесе тойбосун.
Бийлеп турган Осмонбек,
Нары жесе тойбосун.
Алибектин Шайдылда,
Дагы жесе тойбосун!.. –

деп Наркүлбүбү ырын токтотуптур. Ошондо Эшенкул болуш Наркүлбүбү бир айтса бир, эки айтса эки каткырып күлүп коштоп, кубаттап отурду дейт.

Эшенкул болуш: «Женижок, иним, жеңең менен айтышар алың калдыбы, же калган жокпу? – дептир.

Анда Женижок: «Болуш айтайын, «коёнду камыш, эрди намыс өлтүрөт» деген эмеспи. Кызыл тилим сүйлөп турганда айтайын» – дептир.

Женижок ойлондум дейт: «Бу катындын күрүчүн олтурган ушул элге тартып: «Батасын алып кайтайын» – деп баштап турган жери:

Ж е н и ж о к:

– Ой, Эшенкул, болушум,
Ордо болду конушун.
Ойго келбес иш болор,
Ойлонуп, айтпай коюшум!

Арстан ажы, датка атаң,
Ак калпактуу кыргыздан,
Арбагын азыр мактасам.

Алты уруу Солду башкарып,
Казы болгон датка атаң.
Алты кур барып, Мекеге,
Ажы болгон датка атаң!..

Белгилүү ажы датка атаң,
Береним, кыргыз элимде,
Бел болгон жайын айтпасам.
Беш уруу Солду башкарып,
Казы болгон датка атаң.
Беш курдай барып, Мекеге,
Ажы болгон датка атаң!..

Чойгулаган кеп эмес,
Чоң датканын баласы.
Чолпондой болгон Эшенкул,
Чоюлган журттун Манасы!
Береги чокчондогон жалаптын,
Болуш, чогоолдугун карачы!..

Караламан киши эмес,
Кан ажынын баласы.
Кара тоодой Эшенкул,
Калдайган Солдун Манасы!
Кары-жаштан уялбайт,
Болуш, кара бетти карачы?!

Кулак салгын, Эшенкул,
Жеңижоктун кебине.
Калкына катын ырдаса,
Касиет калбайт бегине.
Караламан журт болуп,
Кырсык болор тегине,
Бир касиет кеткен соң,
Болуш, келмеги кыйын эбине!..

Булкулдатпай чыгаргын,
Бул кара бет жалапты.

Бул кыялын койбосо,
Бекем кармап бир жерден,
Бизден да кылар талапты.
«Белди» ырдатып жүрөт – деп,
Билгендин баары күлөт – деп,
Булгайт го сендей манапты?!

Алкылдатпай айдагын,
Абийири жок жалапты.
Ал кыялын койбосо,
Абийириңди кетирип,
Ар кимге коёр талапты.
«А»ны ырдатып жүрөт – деп,
Аңдагандар күлөт – деп,
Ардантаар сендей манапты!..

Ар ким укса күлөт – деп,
Артынып алып «ошону»,
Дагы ырдатып жүрөт – деп,
Арстанын, сага, уят иш,
«А»ны ырдатып жүрөт! – деп.
Айттырба, болуш, аныңды,
Ал сындырар шагыңды.
Ар теңтушун кеп кылса,
«А» байлаар сенин багыңды.
Ал кетирер, болушум,
Аркырап турган чагыңды.

«А»ны айтып ар жерде,
Ар кимге болгон ашына.
Абийириңди кетирет,
Апкелбе, болуш, кашыңа?!

Көпчүлүк укса күлөт – деп,
Көтөрүлүп ошону,
Көп ырдатып жүрөт – деп,
Көк жалым, сага, уят иш,

Эшенкул, көп ырдатып жүрөт – деп!
Кеп кылба, болуш, аныңды,
Кеп сындырар шагыңды.
Көп тентушуң кеп кылса,
Кетирер баштан багыңды.
Куп кетирер болушум,
Сенин күркүрөп турган чагыңды!

Көпчүлүккө мактанып,
Көбүнө болгон ашына.
Келтирбе, болуш, кашына,
Кесири тиет башына!..

Кызыл бетин алынган,
Каңтарып жоолук салынган.
Кара бет кимдин жесири?
Калкына катын ырдаса,
Канына тиет кесири!..

Эки бетин алынган,
Ээгин ачык салынган.
Эри жок кимдин жесири?
Ээлигип катын ырдаса,
Элине тиет кесири.
Эл башкарган өзүңдөй,
Бегине тиет кесири!

Алган эри бар болсо,
Желке чачын жулбайбы.
Желип баскан жалапты,
Жети күн байлап урбайбы.
Жергелүү кытай калың Сол,
Элинде намыс турбайбы.

Жеткилени Эшенкул,
Бегинде намыс турбайбы.
Мен дагы Солдун баласы,

Бир аял менен бет кылдың,
Болуш, Сол арбагы урбайбы?!

Алган эри бар болсо,
Арка чачын жулбайбы.
Ар жүргөн сойкуну,
Алты күнү урбайбы.
Ал ырчындын барында,
Артында намыс турбайбы.
Атактуу ырчы Женижок,
Акынын кошо булгайбы?!

Ак куурайдын башына,
Ак соно келип конобу?
Арстанынын алдына,
Алдын тарткан онобу?
Көк куурайдын башына,
Көк соно келип конобу?
Көк жалынан уялбай,
Көтүн тарткан онобу?!

Олуя-Ата базарын,
От жакма кара казаның.
Мен мурунтан билгемин,
Түбүнө кулдуйтуп сабиз басарын!
Аксыда күрүч көп болот,
Аксакал, кары-жашыңа,
Тартып кетсем эп болот.

Женижок ооз тийгизбей кетти – деп,
Ошонуку эппи – деп,
Аркамдан ушак кеп болот,
Ата салтын куубасам,
Арылбаган кек болот!..

Ушагына калганча,
Ушунун кылган күрүчүн,

Уялбай жүктөп барганча.
Колунарга суу куюп,
Дасторконду жаяйын.
Табак тартып баарыңдан,
«Батанарды» алайын.
Батасын баары берди – деп,
Мактанып элге барайын!..

Түбүнөн майын чыгарган,
Түзүк күрүч болуптур.
Туйгунум, болуш, жегенге,
Кызык күрүч болуптур!

Көчүктөгү кытайга,
Көк табакка салып кой,
Көк жалым, болуш, алып кой!
Ташкаранын элине,
Табактарга жасап кой.
Арт жагында аз калат,
Арстаным, болуш, ашап кой?!

Жергелүү Талас журтуна,
Жетпей калып жүрбөсүн?
Жетиген менен Кушчуга,
Өтпөй калып жүрбөсүн?

Беш беренге алып кой,
Беш жилигин салып кой!
Акбай менен Бабырга,
Ал экөөнө кошуп кой,
Кар жилик менен кабырга!
Калганын жеткир, таарынат,
Куда-сөөк, тамырга.
Алакчын менен Тубайга,
Артканын жеткир таарынат,
Айтамга, Солто, Тынайга!
Айлыма кайра тартты – деп,
Арстаным, болуш, муңайба?!

Бузбагын элдин үлгүсүн,
Түбүндөгү жиликти,
Болушуң өзү мүлжүсүн
Башындагы чүкөсүн!
Эшенкулдун баласы,
Мурзакул ойноп, өкчөсүн!
Тишине жумшак чайнатпай,
Карыңа бергин өпкөсүн!
Калың кытай казандын,
Калтырбай түбүн көптөсүн!
Кара беттин палоосу, –
Кен, Аксыга өтпөсүн?! –

деп Жеңижок жооп ырын аяктаганда, Эшенкул болуш: «Жигиттер, барсыңарбы? Тиги кара бетти тартып үйдөн чыкпайсыңарбы?! дегенде эки жигит Наркүлбүбүнү колуна тартып эшикке алып чыгып кетишти дейт. Эшенкул: «Жеңижок, балам, колундан келсе, кечир! Кур намысты талашып, бир элди экиге бөлүп, биз ит болдук!» деген экен.

ШЕКЕР КЫЗ МЕНЕН ЖЕҢИЖОКТУН АЙТЫШЫ

Таласта Кара-Бууранын оозунда Акназар деген бай чоң той берет. Бул тойго Аксыдан Жеңижок, Нурмолдо, Ныязаалы комузчу да кошо барышат. Той ээлери Шекер деген акын кызды Олуя-Атанын Дунган жеринен алдырып, Жеңижокко айтышка салышат.

Ш е к е р к ы з:

– Аманбы, акын Жеңижок,
Акын кыз сенден кеми жок.
Ак калпактуу кыргыздан,
Айтышаарга теңи жок.

Кызып ырдап келгенде,
Кызыл тил кетет какылдап.
Кыйынсынган сендейдин
Кыйласын жеңгем такымдап.

Эсенби, акын Женижок,
Шекердин сенден кеми жок,
Элден тентип кетипсиң,
Эс-акылың деги жок.
Эр өлтүргөн эмедей,
Эл таштап качтын Аксыга,
Сени ээрчитип барса болот бакшыга!
Кун төлөгөн кишидей,
Куюгуп качтын Аксыга,
Сени кубалап барса болот бакшыга!..

Ташкара болуш тоюнда,
Жарчы болду – деп уктум.
Аңгемени ар элде,
Салчы болду – деп уктум.
Эсенаман, Майкөттү,
Экөөбүн катар куруттун.
Каяша кылган акынды,
Катары менен улуттун!..
Айтышсам деп жүрчү элем,
Атагың жакшы билчү элем.
Акназар байдын тоюна,
Алып келишти жолуктум!

Санаттан айтар сан ырчы,
Жөн ырдан айтар ар ырчы,
Табышмак айтар чоң ырчы,
Такалбай табар зор ырчы.
Табышмагым таппаса,
Түбүндө барып кор ырчы!
Табышмагың чечерсиң,
Табышмагым чечпесен,

Какшаган менен бекерсин,
Көргүлүгүң көрөрсүң
Ныязаалы экөөң –
Аксыга иттей болуп жөнөрсүң?!

Үйүнөн өлүк чыкпаган,
Ааламда бүтүн бар бекен?
Куу ылаачын теппеген,
Кулдуюп жерге түшпөгөн,
Куудан бүтүн бар бекен?
Кара ылаачын теппеген,
Калдайып жерге түшпөгөн,
Канатта бүтүн бар бекен?

Өөгү бар, жалы жок,
Экөө чыкты, ким экен?
Желмаяндай жүгүрүп,
Желип чыккан ким экен?
Шамалынан бейиштин,
Учуп чыккан ким экен?
Саясынан бейиштин,
Үркүп чыккан ким экен?
Көк өрдөк учуп өтпөгөн,
Көлдүн пири ким экен?
Көк жакалай куш салган,
Эрдин пири ким экен?
Ыркырап ээсин каппаган,
Иттин пири ким экен?
Айланып үйдөн чыкпаган,
Аттын пири ким экен?

Сопу, кожо койлорун,
Союш кылган ким экен?
Тебетейди жоготуп,
Топу кылган ким экен?
Ак таман тору ат баспаган,
Жерде бүтүн бар бекен?

Эр Назарбек чаппаган,
Элде бүтүн бар бекен?
Айыш менен Бүйүшкө,
Ырчы өткөн ким экен?
Айбанаттын баарына,
Сынчы өткөн ким экен?
Паренде менен Чаренде,
Таятасы ким экен?
Таэнеси ким экен?
Таап берчи, Жеңижок,
Таба албасаң, эбиң жок?! –

деп табышмак салат экен айтышка түшкөн Жеңижокко. Ошондо Жеңижоктун Шекер кызга жооп берип турган жери:

Ж е н и ж о к:

– Беш уруу Солду унутуп,
Кайда кетти Жеңижок?
Барган киши келбеген,
Жайга кетти Жеңижок.
Конгон чымын учпаган,
Майга кетти Жеңижок?..

Алты уруу Солду унутуп,
Кайда кетти Жеңижок?
Сары алтын Аксы аталган,
Жайга кетти Жеңижок.
Айтышка түшкөн Шекер кыз,
Ашыкканың бекер кыз!
Айтканыңдын эби жок,
Жеңижоктун айтыша турган теңи жок.

Тулпар минип туу баштап,
Туулган жерим Таласта.
Туз насибим бар экен,
Турук кылдым Аксыга!..

Бакшыга барсаң сен баргын,
Мен бакшыга баргыдай
Төрөйт белем, Шекер кыз?
Ак бешикке ардактап,
Бөлөйт белем, Шекер кыз?
Сени бакшыга барсаң албаган,
Сенин барбаган жериң калбаган!..

Бүбүгө барсаң сен баргын,
Мен бүбүгө баргандай.
Төрөйт белем, Шекер кыз?
Эркектерди бүбүнүз,
Өөнөйт бекен, Шекер кыз?
Сени бүбүгө барсаң албаган,
Сенин бүтүн да жериң калбаган!..

Эми, табышмагың чечейин,
Жообун бере кетейин:
Үйүнөн өлүк чыкпаган,
Ааламда бүтүн бир кудай.
Куу ылаачын теппеген,
Кулдуюп жерге түшпөгөн,
Куйругу бүтүн куркулдай!
Кара ылаачын теппеген,
Калдайып жерге түшпөгөн,
Канаттуу түшпөс астына,
Канатта бүтүн карчыга!..

Өөгү бар, жалы жок,
Экөө чыкты дегенин,
Кош өгүз бакыр эмеспи!
Желмаяндай жүгүрүп,
Желип чыкты дегенин,
Төө бакыр эмеспи!..

Саясынан бейиштин,
Учуп чыкты дегенин,

Карчыга, кыйгыр эмеспи!..
Шамалынан бейиштин,
Үркүп чыкты дегенин,
Азиретаалы пайгамбар,
Минген дулдул эмеспи!..

Көк өрдөк сүзүп өтпөгөн,
Көлдүн пири – эр үпүм.
Көл жакалай куш салган,
Эрдин пирин сураган –
Азирет Султан Арипим!

Ыркырап ээсин каппаган,
Иттин пири Мыркытыр!
Айланып үйдөн чыкпаган,
Аттын пирин сураган,
Азирети Камбар Аския!..

Сопу, кожо койлорун,
Союш кылган Шайдылда.
Тебетейди жоготуп,
Топу кылган Шайдылда.
Бозокорду жоготуп,
Сопу кылган Шайдылда!..

Ак таман тору ат баспаган,
Жерде бүтүн Индустан.
Эрназар бек чаппаган,
Элде бүтүн Түркстан.
Айыш менен Бүйүшкө,
Ырчы өткөн Токторбай.
Айбанаттын баарына,
Сынчы өткөн Толубай!

Паренде менен Чаренде,
Таятасы – Таргар куш.

Таэнеси – бөдөнө.
Дагы барбы, Шекер кыз?

Табышмагың таптымбы,
Өзүң иттей болуп калдыңбы?!
Эми акылдаба, Шекер кыз,
Адашкан жерин айтарсың,
Адашкан жерин айтпасаң,
Артыңа карап кайтарсың
Адашкан жерин, айтпасаң,
.....

Көтөрүлбө Шекер кыз,
Көргөн сырың айтарсың.
Көргөн сырың айтпасаң,
Көтөрүлбөй кайтарсың.
Көргөн сырың айтпасаң,
.....

Жакшы болсон Шекер кыз,
Калкыңдан бирөө албаптыр,
Сенин эч кадырың калбаптыр!
.....

Ээликпегин Шекер кыз,
Элиңден бирөө албаптыр,
Сенин эч тамтыгың калбаптыр!

Топко чыгып шаңкылдайт,
Бу кара бет кимдин жесири?
Мунун калкка тиет кесири?
Бу эри жок кимдин жесири?
Мунун элге тиет кесири! –

деп Жеңижок акын улантып ырдай бергенде, эшик-
тен эки жигит кирип келип, Шекер кыздын колу-
нан жетелеп эшикке чыгып кетишкен экен.

КАРАЧА БАЙДЫ ЖОЛБОРС АЛГАНДА

(Токтогул менен Жеңижок)

«Карача байдын байге бербес күлүгүн жолборс алыптыр» деген кабар айыл-айылга шамалдай тарады. Ат кайтарган жылкычылар бул кабарды Карача байга кантип угузуунун амалын таба алышпады. Жайдын таңы атып, тоо-тоонун башына күндүн нуру чачырады, Карача бай желбегей жамынып, жалаң кепиччен суу жакты көздөй басып келе жатып, жон ылдый бастырып келе жаткан жылкычысын көрүп, токтоп турду. Жылкычы жакын келгенде: «Ит-куштан мал аманбы?» – деп кыйкырды. «Карышкырдан аман» – деди да жылкычы мукактана түштү. Жылкычы атынан түшүп, байга салам берди, каргылданган үнү менен сөзүн баштады:

– Кирпик какпай эле кайтарып чыктык эле, – деп жер тиктеди.

– Деги айтчы, эмне болду? – деп Карача бай жылкычыны жекире сүйлөдү.

– Карышкыр болсо алдырбайт элек, күлүктү жолборс алды деп жылкычы кетенчиктей түштү. «Жолборс алды» дегенге Карача бир жагы таң калып, бир жагы атына ичи ачышып, бир далайга чейин үнсүз турду да: – Жолборстун кеткен жагын байкап калдынарбы? – деп сурап калды. Жолборс айдын жарыгында оттоп турган күлүктү чапчып ыргытып жиберип, жалпак арча жакты көздөй кеткендигин айтты жылкычы.

Карача бай күн шашке болгон кезде айылдагыларды топтоп алып, жолборсту издеп чыкты. Жылкычы айткандай арча арасындагы таштын үстүндө жолборс комдонуп жаткан экен. Жолборсту көрүп, Карача бай мылтыгын алгыча жолборс Карача байды таштан алыс ыргытып жиберди да арчаны ара-

лап кирип кетти. «Карача байды жолборс алып-тыр» деген кабар Анжыян, Аксы, Аркага тарады. Токтогулдар ашка келгенде чоң боз үйдүн ичине толгон элге Айдыраалы ырдап отурган:

...Айылда болсо кой жакшы,
Аш курусун, той жакшы.
Өрүштө болсо кой жакшы,
Өлүм курусун той жакшы.

«Айдыраалы Таластын Күркүрөө деген жеринен болот»¹ – деп жазат белгилүү акын Жоомарт Бөкөмбаев өзүнүн «Токтогул» деген чыгармасында. Мында, Токтогулдар Карача байдын ашына келип атыры. Токтогул менен Женижок батага андан бир канча жыл мурун келип, ушул кошокту жаратышкан экен. Жергиликтүү элдин айтуусуна караганда, окуя мындай болуптур: Кеңирсиген, атактуу Көк-Башат жайлоосунда Сере деген чакан жайлоолор бар. Карача байдын байге бербеген күлүгү үйүрү менен Серенин кыр жонунда түндө жайылып жүргөн кезинде жолборс кол салат. Айгыр жолборс менен кадимкидей кармашат экен, бирок жолборс деген жолборс да! Ыңгайы келгенде айгырдын жалынан тиштеп, сайды көздөй ыргытып кете берген экен. Карача бай өзү аңчылыкка шыгы болгондуктан жолборско Көк-Башаттын көк торпусуна капкан салат. Эртеси караса капкан ордунда жок, көрсө жолборс түшүп, капканды сүйрөп маңдайкы Карагайлууга кирип кеткенин баамдайт. Карача бай мылтыгын октоп, эки кишини жанына алып, Карагайлууга жөнөп калат. Көк-Торпуга келгенде жолборстун капкан сүйрөп кеткен изин көрүп, Карача бай: «Силер ушул жерден карап тургула, мен барайын» – деп жөнөп кетет да Карагайлууга өтүп, кара

¹ *Караңыз:* «Жоомарт» II том, «Кыргызстан» басмасы. – Фрунзе, 1973. 495–496-беттер.

мылтыктын милтесине чок коюп, жанынан чакчасын алып, наспайын атат да беркилерден:

«Мен мине кылып атырым?» – деп сурайт. Беркилер: «Сен наспай атып атырысың!» – дешет. Карача бай: «Көрүп турушкан экен» – деп жөнөп кетет. Бир кезде мылтыктын «тарс!» деп атылган үнү чыгат. Берки экөө кыйкырышып: «Карача бай жолборс атты!» – деп, Карачага чуркап келишсе, Карача байды жолборс алып, өлүп жаткан болот. Көрсө, капкандын чынжырын алдына жыйып комдонуп, Карача байды аңдып турган экен. Карача бай капыстан чыга калып, жакындан кездешкенде атууга үлгүрө албай калган экен. Жолборс бир секирип, Карача байдын башын жара чайнап, бутундагы капканын силкип таштап кете бериптир. Кара мылтыктын милтесиндеги чок күйүп барып жеткенде мылтык атылып, анан менин абаларым: «Карача бай жолборс атты!» – деп жар салып чуркап келишкен окшобойбу! Ал жолборсту көп өтпөй Асан деген адам Баёонун токоюнан атып алыптыр. Ошол мезгилде Токтогул Женижоктун үйүндө жүргөн убагы экен, эл менен бирге батага келип, экөөнүн Карачаны кошуп турган жери:

Ж е н и ж о к:

Кызыл чаар ак жолборс,
Кыялай чапса тосо албайт.

Т о к т о г у л:

Кыямат кеткен Карача,
Сенин кыздарың биздей кошо албайт!

Ж е н и ж о к:

Кара чаар көк жолборс,
Капталдай чапса тосо албайт.

Т о к т о г у л:

Капилет көчкөн Карача,
Сенин катының биздей кошо албайт!..

Ж е н и ж о к:

Алтын жаак жез капкан,
Айланасы мис капкан.

Т о к т о г у л:

Аңдып барып атарда,
Асылды ак жолборс деген ит капкан!

Ж е н и ж о к:

Күмүш жаак жез капкан,
Күчтүү жаагы мис капкан.

Т о к т о г у л:

Көксөп жетип атарда,
Көк жалды – көк жолборс деген ит капкан!

Ж е н и ж о к:

Жакага малын айдаптыр,

Т о к т о г у л:

Жанына барып атарда,
Жаагын жара чайнаптыр!

Ж е н и ж о к:

Белеске малын айдаптыр,

Т о к т о г у л:

Бейлебей барып атарда,
Беренди каап жайлаптыр!

Ж е н и ж о к:

Саадагың турат сабы жок,
Санаан бир турат өзүң жок.

Т о к т о г у л:

Кылычың турат кыны жок,
О, кылыгың турат өзүң жок.

Ж е н и ж о к:

Салкының сайга тийчү эле,
Салкыныңдын астында,
Сан бечара жүрчү эле.

Т о к т о г у л:

Көлөкөнч чөлгө тийчү эле,
Көлөкөндүн алдында,
Көп бечара жүрчү эле.

Ж е н и ж о к:

Булундан бугу атчу элен,
Бүт айылды бакчу элен.

Т о к т о г у л:

Тектирден теке атчу элен,
Тегиз журтту бакчу элен!

Ж е н и ж о к:

Аскадан кийик терчү элен,
Астынан чыккан кишиге,
Шыйрагын кеспей берчү элен!

Т о к т о г у л:

Асмандан, ак жибек боолуу куш келет,
Ажалы жеткен пендеге,
Ушундай, армандуу өлүм туш келет.

Ж е н и ж о к:

Көктөн, көк жибек боолуу куш келет,
Көк жал эрдин башына,
Ушундай, күйүттүү өлүм туш келет!

Т о к т о г у л:

Ак ала булут арасы,
Арманда кеткен Карача,
Азамат эрдин баласы!

Ж е н и ж о к:

Көк ала булут аласы,
Күйүттүү кеткен Карача,
Көк жал эрдин баласы!

Т о к т о г у л:

Ак боз ат минип таптаган,
Алышкан жоосун каптаган.

Ж е н и ж о к:

Көк тулпар минип таптаган,
Күрөшкөн жоосун каптаган.

Т о к т о г у л:

Эшилген сууну кечпедим,
Эсиң барда жетпедим.

Ж е н и ж о к:

Жайылган сууну кечпедим,
Жаның барда жетпедим!

Т о к т о г у л:

Кызыл чырай жүзүндүн,
Кубулганын карачы!

Ж е н и ж о к:

Карагаттай көзүндүн,
Жумулганын карачы!..

Т о к т о г у л:

Бир пияла суу бербей,
Башыңда туруп чуу бербей,

Ж е н и ж о к:

Карегим сенден айрылдым,
Жамандыкта күйүшкөн.

Т о к т о г у л:

Жанашып бирге жүрүшкөн,
Канатым сенден айрылдым!

Ж е н и ж о к:

Сары гүл эле баары,
Сары май эле наары.

Т о к т о г у л:

Кызыл гүл эле баары,
Кымыз бир эле наары.

Ж е н и ж о к:

Санооруң алтын жыш элен,
Сайдан өрдөк учурбас.

Т о к т о г у л:

Сарала туйгун куш элен,
Көркөмүң күмүш жыш элен!

Ж е н и ж о к:

Көлдөн өрдөк учурбас,
Көк ала туйгун куш элен!

Т о к т о г у л:

Жашылдан менин жең учум,
Жаш алганым – тентушум!

Ж е н и ж о к:

Кызылдан менин жең учум,
Кыйылганым – тентушум!

Т о к т о г у л:

Бугу саптуу камчымды,
Буурул ат басып сындырды.

Ж е н и ж о к:

Бурулуп алым сурарды,
Бу кудай алып тындырды!

Т о к т о г у л:

Долоно саптуу камчымды,
Тору атым басып сындырды.

Ж е н и ж о к:

Толгонуп алым сурарды,
Теңирим алып тындырды!

Т о к т о г у л:

Алтынды топчу бурарым,
Абалымды сурарым!

Ж е н и ж о к:

Күмүштөн топту бурарым,
Күйүтүмдү сурарым!..

Т о к т о г у л:

Саадагын сайга жөлөгөн,
Санатың – сан жигитке теңеген,

Саадагың сарбаз баасы
Санатың сан жигиттин жаасы!

Ж е н и ж о к:

Кылычын кырга жөлөгөн,
Кылыгың кырк жигитке теңеген.
Кылычын – кырбаз баасы,
Кылыгың – кырк жигиттин жаасы!..

Т о к т о г у л:

Бурулушта отурсам.,
Бурулуп алым суарарым,

Ж е н и ж о к:

Кайрылышта отурсам,
Кайрылып алым суарарым!

Т о к т о г у л:

Кара кулак шер элен,
Карышкыр көздүү, бир сөздүү,
Кайраттуу туулган эр элен!

Ж е н и ж о к:

Бөрү кулак, шер элен,
Бөрү көздүү, бир сөздүү,
Бөтөнчө туулган эр элен!

Т о к т о г у л:

Кызыл чепкен мүрүсү,
Кыргызда сендей кимиси?

Ж е н и ж о к:

Кара чепкен мүрүсү,
Казакта сендей кимиси?!

Т о к т о г у л:

Кызыл чаар жолборстун,
Качыраган тиши элен,
Кыргызда жок киши элен?

Ж е н и ж о к:

Кара чаар жолборстун,

Качыраган тиши элен,
Казакта жок киши элең!

Т о к т о г у л:

Көк болот элең мизин курч,
Көк жолборс элең тишин курч!

Ж е н и ж о к:

Ак болот элең мизин курч,
Ак жолборс элең тишин курч!

Т о к т о г у л:

Бешөөбү элең жылдыздын,
Берени элең кыргыздын.

Ж е н и ж о к:

Алтообу элең жылдыздын,
Арстаны элең кыргыздын.

Т о к т о г у л:

Анжыян ээр, жез камчы,
Аргымак аттын дөөлөтү.

Ж е н и ж о к:

Амандашып катташкан,
Аманат жандын сөөлөтү.

Т о к т о г у л:

Алтындан сандык кыноолоп,
Салып коёр болсочу.
Сагынганда асылды,
Алып көрөр болсочу!

Ж е н и ж о к:

Күмүштөн сандык кыноолоп,
Катып коёр болсочу.
Көксөгөндө кургурду,
Көрүп жүрөр болсочу!

Т о к т о г у л:

Кар үстүнө от жаккан,
Карыптарды көп баккан,

Ж е н и ж о к:

Муз үстүнө от жаккан,
Мусапырды көп баккан.

Т о к т о г у л:

Сарыны кийсем эскирбейт,
Санатың айтсам кеч кирбейт,

Ж е н и ж о к:

Караны кийсем эскирбейт,
Кайгыңды айтсам кеч кирбейт!

Т о к т о г у л:

Карайган тоонун шамалы,
Какшатат өлүм амалы.

Ж е н и ж о к:

Бозоргон тоонун шамалы,
Боздотот өлүм амалы!..

Т о к т о г у л:

Кашка-Суу деген биздин жер,
Кайрылып чыкпайт сендей эр.
Кайрылып чыкса сендей эр,
Минтип катып бир алат кара жер!..

Ж е н и ж о к:

Бел-Башат деген биздин жер,
Белсенип чыкпайт сендей эр.
Белсенип чыкса сендей эр,
Минтип бекитип коёт кара жер!..

Т о к т о г у л:

Тууруңду талашса,
Туйгунга жемин бербеген.

Ж е н и ж о к:

Ат салыша келгенде,
Акимге жемин бербеген!

Т о к т о г у л:

Күмүштөн ээр каш калды,
Күйүттүү кызың жаш калды!

Ж е н и ж о к:

Алтындан ээр каш калды,
Армандуу балаң жаш калды!

Т о к т о г у л:

Кыяны, кыялай чапкан көк жолборс,
Кыялай чапса тоскон жок.

Ж е н и ж о к:

Кыямат кеткен Карача,
Сенин кыздарың биздей кошкон жок!..

Т о к т о г у л:

Капталды, капталдай чапкан ак жолборс,
Капталдай чапса тоскон жок!

Ж е н и ж о к:

Капилет көчкөн Карача,
Сенин, катының биздей кошкон жок!..

Т о к т о г у л:

Байыркыңды мен айтсам,
Мактагандай көрүнөт.

Ж е н и ж о к:

Эмикиңди мен айтсам,
Эстегендей көрүнөт!

Т о к т о г у л:

Көктөн бир тийген Ай болсун,
Кыямат кеткен Карача,
Сенин жаткан бир жериң жай болсун!..

Ж е н и ж о к:

Асмандан тийген Ай болсун,
Акырет кеткен Карача,
Сага бейиштен туура жай болсун!..

КОРГООЛ МЕНЕН ЖЕҢИЖОК

К о р г о о л:

– Аманбы, аба Жеңижок?
Ак калпактуу кыргыздан,
Айтышаарга теңи жок.
Анык булбул экенсин,
Айдап төккөн чени жок!

Эсенби, аба, Жеңижок,
Эки жаактуу пендеден,
Эрегишер теңи жок.
Элдин анык булбулу,
Элеп төккөн чени жок!..

Жергебиз Кетмен-Төбөдөн,
Жетик акын Өтөгө,
Жетине албай жөнөгөм.
Айлыбыз Кетмен-Төбөдөн,
Артыкча акын Өтөгө,
Ашыгып мында жөнөгөм.

Ата-тегиң Таластан,
Ар санаттан сабатсан,
Ар дубанга жарашкан.
Акын болор бекемин,
Айтканың угуп жанашсам?

Түшкүлүгүң Таластан,
Төгүп ырдап отурсан,
Топ жыйынга жарашкан.
Токтолбой ырдаар бекемин,
Таалимиң алып жанашсам?..

Турган жериң Аксы экен,
Турпаты менен жакшы экен.
Жердеген жериң Аксы экен,

Жергеси менен жакшы экен.
Токтогул келип дос болгон,
Кошулса доошу козголгон.

Көп жомокту жат билген,
Арапча окуп кат билген.
Артык экен өнөрүн.
Керек болду балана,
Өзүндөн нуска көрөрүм.
«Булбулу» – деп ырчынын,
Токтогул торгой айтты эле.
Суусамырдын сазында,
Топ дубандын кашында
Кара сакал Эшмамбет,
Сизге учурашып кайтты эле.

Анда мен эл көзүнө акындай,
Көрүнө элек болчумун.
Алабарман ырчыдан,
Бөлүнө элек болчумун.
Эңсегеним ыр болгон,
Каалаганым Сиз болгон,
Ырдын кенин аяба,
Каалап келген Коргоолдон!

Ж е н и ж о к:

– Кетмен-Төбө кең жерден,
Телегейи тең жерден,
Эстеп келген экенсиң.
Ырга бөлүп санаанды,
Жеңижоктой абанды,
Балам, издеп келген экенсиң!..

Жол жоргонду жаңылбай,
Мүдүрүлбөй кагылбай,
Салып калган экенсиң.
Токтогулдун төп ырын,

Эшмамбеттин эп ырын,
Алып калган экенсиң!

Бышыбайт башың согулбай,
Жүрүп калсаң колумда ай,
Үйрөтөрмүн сонунду ай!
Чатыштырып ырдаймын,
Саятчынын торундай,
Билерсиң, балам, сонунда ай!..

Эми, балам, айтарым:
Эсиң болсо байкагын,
Ырды «Жер байынан» баштагын!
Билгенинди так айтып,
Айтыштардан сак айтып,
Кармашкандан качпагын!..

Бизден мурун тарыхтан,
Ырын төгүп жарыткан,
Токторбай өткөн ырчыдан!
Айбанаттын баарына,
Айтылып жүрөт дагы да,
Толубай өткөн сынчыдан!..

Он сегиз миң Ааламды,
Жер жүзүндө адамды,
Кошуп айтсаң, бир кызык!
Бутактатып көбөйтүп,
Элди шаңга бөлөнтүп,
Созуп айтсаң, бир кызык!..

Адам ата, Умайдан,
Түпкүлүгү кудайдан,
Төгүп айтсаң, бир кызык.
Жер үстүндө нааданды,
Жалкоо, начар адамды,
Сөгүп айтсаң – бул кызык!..

Аксы менен Таластын,
Көкчө менен Манастын,
Жөнүн айтсаң бир кызык!
«Жаныш-Байыш», «Курманбек»,
Эрдиктери мындай деп,
Көбүн айтсаң – бул кызык!..

Жаман, жакшы адаттан,
Терме менен санаттан,
Калпып айтсаң – бир кызык!
Дүйнөнүн пинаа болгонун,
Жылдыз көккө толгонун,
Камтып айтсаң – бул кызык!..

Ай, жылдызы жаркырап,
Нурун төккөн баркырап,
Айтар болсоң жылдызды айт!
Түпкүлүгүн ойлогон,
Туулган жерин коргогон,
Түпкү атабыз кыргызды айт!

Бечелдин иши курулбайт,
Чечендин сөзү бузулбайт,
Байкагам, балам, турмушта.
Жеңилсе түшүп атынан,
Түшүрбөй курун мойнунан,
Баалашкан сөздү кыргызда!..

Жыгылсаң туруп кетерсиң,
Байлаган болсо чечерсиң,
Чыгарсың орго малынсаң.
Байлагандай кете албай,
Сөз түйүнүн чече албай,
Балам, өлгөнүң сөздөн чалынсаң!..

Жамандардын каарынан,
Замананын тарынан,

Турук кылдым Аксыга,
Өлмөйүнчө кор болбойт,
Мандайында шор болбойт,
Канатташ жүрсөн жакшыга!..

Алмасы чирип көң болгон,
Жаңагы чирип дөң болгон,
Сары алтын Аксы жер ушул!
Күлүгүн күндө таптаган,
Тайганын ууга маштаган.
Өтө абандын эли ушул!..

Келипсиң ырдап алыстан,
Кубандым ырдап таанышсаң,
Учурашкан кез ушул!
Балам, айтканыма көңүл бур,
Кол тийгенде келип тур,
Сага айта турган сөз ушул!..

Ошондон баштап Женижок абам менен кол үзүшпөй катташып жүрдүм. Женижок деген бир шыбакты эт бышканча сүрөттөп бүтпөгөн нөшөр акын экен, мен анысын билбей эле ырдашып жүрө бериптирмин, кагылайын! Кийин Өтө абамдын көзү өткөндө келсем, тууган-уруктары жөнөтүшпөй бир кыш алып жүрүштү. Кез-Арттык кашкатаман туугандар бир төө союп беришти, ошол төөнүн эти түгөнгөндө кеттим, мага эч жерде төө союп сыйлашкан эмес, Өтө абамын элине ыраазымын деген экен кайран Коргоол.

ЖЕҢИЖОК МЕНЕН БАРПЫНЫН УЧУРАШКАНЫ

(1-түрү)

Ж е н и ж о к:

– Исвескен менен Бүргөндү,
Кесип келдин Барпы акын.
Канча бир элди аралап,
Өтүп келдин Барпы акын.
Базар-Коргон, Тентек-Сай,
Жайдан келдин Барпы акын.
Сендей бала жок эле,
Кайдан келдин Барпы акын?
Сол көзүңдү ачпастан,
Жуумп келдин Барпы акын.
Женижокту жеңем – деп,
Кууп келдин Барпы акын!..

Б а р п ы:

– Жалал-Абад жол тартып,
Жөнөп келдим, Женижок.
Жакшылардан ажырап,
Бөлөк келдим, Женижок.
Акындыгың эшитип,
Сага келдим Женижок.
Сол жак көзү жумулган,
Мени көрүң Женижок.
Көрүп кетем Майлы-Сай,
Жолунузду Женижок.
Сынап кетем байма-бай,
Чоңунузду Женижок.
Көрүшөлү канаке,
Колунузду Женижок?

Ж е н и ж о к:

– Айтышар болсоң мынакей,
Менин колум Барпы акын.

Адаштырат сендейди,
Менин колум Барпы акын.
Жайып койдум алдыңа,
Темир торум Барпы акын.
Карала напти жибек тон,
Кийип келдиң Барпы акын.
Казысы карыш ала тай,
Минип келдиң Барпы акын.
Султан Казак болуштун,
Сүлпөтүн сен билбейсин.
Жанындагы Бабаяр,
Үлпөтүн сен билбейсин.
Чучук каптап алдыңа,
Коёр бекен Барпы акын?
Ала тайың кечинде,
Соёр бекен Барпы акын?
Төрт кароол бир жигит,
Сабаар бекен Барпы акын?
Бүгүн атың казанда,
Кайнар бекен Барпы акын?
Эринди көтөртүп,
Айдар бекен Барпы акын?
Эки колуң артына,
Байлар бекен Барпы акын?
Эки көзүң ботодой,
Жайнар бекен Барпы акын?

Б а р п ы:

– Карала напти жибек тон,
Кийип келдим Женижок.
Казысы карыш ала тай,
Минип келдим Женижок.
Жолоочудан ат сурап,
Жору бекен болушуң?
Жалгыз атты жаргыдай,
Таскарабы болушуң?
Таамай элдин ичинде,

Маскарабы болушун?
Алыстан келген мейманды,
Билалбайбы болушун!
Ырчынын атын союштан,
Уялбайбы болушун?
Ат үстүндө дардайып,
Теминет го болушун!
Күндө эт жесе чардайып,
Семирет го болушун!
Ал атымдын казысын,
Чайнагыдай болушун,
Ууру белем колумду,
Байлагыдай болушун.
Күнайым жок артыма,
Айдагыдай болушун,
Сына турган белим жок,
Корко турган жерим жок!

Ж е н и ж о к:

– Баятан айткан сөзүмө,
Капа болбо чырагым.
Жүрөгүңдү чыгарып,
Бир аз сени сынадым.
Өйдө өтөт боз дөбөт,
Ылдый өтөт көп дөбөт?
Эки дөбөт айрымын,
Акыл менен ким бөлөт?

Б а р п ы:

– Өйдө өткөн боз дөбөт,
Амал болот Женижок.
Ылдый өткөн көк дөбөт,
Шамал болот Женижок.
Муну Барпы билбесе,
Жаман болот Женижок!

Ж е н и ж о к:

Дүнүйөдө бирөө бар,
Турбай кетет жолунан.

Бөлөк жакка өзүнө,
Бурбай кетет онунан,
Бул эмине болучу?

Б а р п ы:

– Өзүң айткан касиет,
Адашпаган онунан.
Тайгылбаган жолунан,
Күндүн көзү Женижок.
Шуну чечпей такалса,
Болбойбу Барпы эби жок!

Ж е н и ж о к:

– Кыйын жерде кез билген,
Кысталышта сөз билген.
Калышпайсың, карагым,
Ак таңдай акын эстүүдөн,
Ошо күндөй жүргүн жолунда
Акындык салттын онунда...

ЖЕҢИЖОК МЕНЕН БАРПЫНЫН УЧУРАШКАНЫ

(2-түрү)

Ж е н и ж о к:

– Жака-белден кеп уктум,
Жаңыбайдан кеп уктум.
Жалал-Абад, Өзгөндөн,
Ырчы келди – деп уктум.
Ысмыңды Барпы – деп уктум.
Ырынды уккан адамдын,
Жазылат жарпы – деп уктум.
Көрүмүң кыргыз баласы,
Көзүңдүн бар чаласы.
Караңгыга кабылсаң,
Кайда барып коносун?

Калың кыпчак ичинен,
Кайсы уруудан болосун?
Жалал-Абаддын, Чаткалдын,
Ортосу канча жол болот?
Кайсы эгин аз болот?
Кайсынысы мол болот?
Кайсы уруу оң болот?
Кайсынысы сол болот
Айрып берчи арасын?
Айтып берсең аныктап,
Агаңдан бата аласың.

Кемпир-Абад, Акманды,
Кезип келдин, Барпы ырчы.
Кайсы элдин кандай салты бар,
Сезип келдин, Барпы ырчы.
Базар-Коргон, Тентек-Сай
Жайдан келдин, Барпы ырчы.
Сендей бала жок эле,
Кайдан келдин, Барпы ырчы?
Жалал-Абад, Өзгөнгө,
Туруп келдин, Барпы ырчы.
Сол жак көзүң ачпастан,
Жуумп келдин, Барпы ырчы.
Жеңижоктун кабарын –
Угуп келдин, Барпы ырчы.

Б а р п ы:

– Ат бастырып атайы,
Кайдан келдим, Жеңижок?
Жалал-Абад, кең Чаңгент,
Жайдан келдим, Жеңижок?
Барчыны зоодо шаңшыган,
Булбулу бакта таңшыган.
Анжияндык калкыман,
Ыстык салам айтамын.
Орозалы, Бекназар,

Өзүңүзгө бир катар.
Нишан ырчы, Жаңыбай,
Жаншаганда чер жазар.
Топчубай менен көр Жолдош,
Катышпаган той болбос.
Ошолордун атынан,
Ыстык салам айтамын!
Калың кыпчак ичиден,
Уруумду төөлөс – дейт.
Төрүн жоого бербес – дейт.
Жалал-Абад, Чаткалдын,
Ортосу он күн жол болот.
Бүтүн багыш оң болот,
Бүтүн саруу сол болот.
Күрмөктө түшүм аз болот,
Күрүчтө түшүм мол болот.
Кыргыздан чыккан акын – деп,
Казалы элге макул – деп.
Өзгөн деген жеримден,
Жөнөп келдим, Женижок.
«Жакшылардан» ажырап,
Бөлөк келдим, Женижок.
Угузууга ыр жүктөп,
Ала келдим, Женижок.
Акындыгын эшитип,
Сага келдим, Женижок.
Сынап кетем байма-бай,
Чоңуңузду, Женижок.
Көрсөтүңүз Барпыга,
Жолуңузду, Женижок?
Көрүшөлү, канаке,
Колуңузду, Женижок?!

Ж е н и ж о к:

– Көрүшөр болсоң – мынакей,
Менин колум, Барпы ырчы.
Адаштырат сендейди,
Менин жолум, Барпы ырчы!

Жайып койдум алдына,
Темир торум, Барпы ырчы!
Күкүктөй эргип ырдасам,
Көпчүлүк жыйын бөлүнөт.
Суроого жооп кайтардын,
Сыягың ырчы көрүнөт.
Адаштырып ырдасам,
Адашпадың жолуңдан.
Чынын билип отурам,
Чыгышсың кыпчак тобундан.
Нышан менен Бекназар,
Катар ырдап чыкты эле.
Көк жаңыртуу добушу,
Көп ырчыдан мыкты эле.
Карала напти жибек тон,
Кийип келдин, Барпы ырчы.
Казысы карыш ала тай,
Минип келдин, Барпы ырчы.
Султан, Казак болуштун, –
Сүлпөтүн сен билбейсиң.
Жанындагы Бабаяр,
Үлпөтүн сен бербейсиң,
Астыңда ала тайынды,
Соёр бекен, Барпы ырчы?
Чүчүк каптап өзүнө,
Коёр бекен, Барпы ырчы?
Төрт кароол, бир жасоол,
Сабаар бекен, Барпы ырчы!
Ээринди көтөртүп,
Айдар бекен, Барпы ырчы.
Эки колун, артына,
Байлар бекен, Барпы ырчы.
Жалгыз көзүң ботодой,
Жайнар бекен, Барпы ырчы?..

Б а р п ы:

– Карала напти жибек тон,
Кийип келдим, Женижок.

Казысы карыш ала тай,
Минип келдим, Женижок.
Жолоочунун атын жеп,
Жору беле болушун?
Талагандай тайымды,
Таскарабы болушун?
Калың элдин ичиде
Маскарабы, болушун?
Алыстан келген мейманды,
Билалбайбы, болушун!
Ырчынын атын союштан,
Уялбайбы, болушун?
Ат үстүндө дардайып,
Теминет го болушун.
Күндө эт жесе чардайып,
Семирет го болушун.
Ала тайым казысын,
Чайнагыдай болушун.
Ууру белем, колумду
Байлагыдай болушун.
Күнайым жок артымда,
Айдагыдай болушун.
Кейишке башың түшөрүн,
Билгеним жок, Женижок?
Келининин койнуга,
Киргеним жок, Женижок!
Азапка башым түшөрүн,
Билгеним жок, Женижок.
Аялынын койнуга,
Киргеним жок, Женижок!
Сына турган белим жок,
Корко турган жерим жок!..

Ж е н и ж о к:

– Ала-Бука, Кызыл-Жар,
Аксы, Чаткал жерим бар.
Алты уруу саруу, көп мундуз,

Аттуу-баштуу элим бар.
Башкарып турган жыйынды,
Султан, Казак бегим бар.
Ушул топтун башчысы,
Ушул топко чогулду,
Жаман менен жакшысы.
Кейишке башың түштү – деп,
Айтканым жок, Барпы ырчы.
Келинине келди – деп,
Керексиз сөздү келжиреп
Жатканым жок, Барпы ырчы.
Келинге келсең кармашар,
Келтектешип сабашар.
Кесир сүйлөп олойбо,
Кектешем деп торойбо!..
Кайгыга башың түшөрүн,
Айтканым жок, Барпы ырчы!
Катынына барды – деп,
Кайдагы кепти келжиреп
Жатканым жок, Барпы ырчы!
Катынга барсаң кармашар,
Кайраттуулар сабашар.
Калтыс айтып оройбо,
Кармашам деп, торойбо!..
Балам жүрөгүнө кол салып,
Бир аз сени сынадым.
Баятан берки сөзүмө,
Капа болбо, чырагым.
– Өйдө өтөт көк дөбөт,
Бул эмине болучу?
Ылдый өтөт боз дөбөт,
Ал эмине болучу?!

Б а р п ы:

– Өйдө өткөн көк дөбөт –
Амал болот, Женижок.
Ылдый өткөн көк дөбөт –
Шамал болот, Женижок.

Муну Барпы билбесе,
Жаман болот, Женижок!..

Ж е н и ж о к:

– Бул дүйнөдө бирөө бар,
Бурулбай кетет жол менен.
Казганактап турган жан,
Кармай албайт кол менен.
Бул эмине, Барпы ырчы?..
Адашпаган жолунан,
Ар бир иши онунан,
Бул эмине, Барпы ырчы?
Бир-бирине кошпой айт,
Басар жолун тоспой айт?
Жик-жигинен айрып айт,
Жол-жобосун кайрып айт?
Акындыгың билейин,
Акыным деп жүрөйүн.
Асы сөздү терейин,
Адилет баа берейин!..

Б а р п ы:

– Бул дүйнөдө бирөөң –
Кармалбаган кол менен,
Кадам койгон оң менен.
Кадиксиз жүргөн жол менен.
Күн эмеспи, Женижок!
Актык ишти жактаган,
Аруулукту сактаган,
Адилет сөздү сатпаган,
Дил эмеспи, Женижок!
Шуну чечпей такалса,
Болбойбу Барпы эби жок!

Ж е н и ж о к:

– Кыйындыкты тез билген,
Кысталышта сөз билген.
Ак тандай асыл акындан,

Калышпайсын, Барпы ырчы.
Ар дайым болсун оюнда,
Акындык салтын оңунда, –
Арыштайсың, Барпы ырчы!..

АКЫНДАРДЫН АКСЫДАГЫ АЙТЫШЫ

Ж е н и ж о к:

Ташкенге барсаң бара бер,
Тайгандай чуркайт карагер.
Таалайына туш келди,
Тартынбай атың чаба бер?

К о р г о о л:

Тайлагын коюп, Туратбек,
Тартайган төөнү мага бер?

Т о к т о г у л:

Коконго барсаң бара бер,
Коёндой ыргыйт Карагер,
Кор кылбайт атың барында,
Коного байлап чаба бер!

К о р г о о л:

Колуң ачык Туратбек,
Коржойгон төөнү мага бер?

Ж е н и ж о к:

Букарга барсаң бара бер,
Буйдалбай чыгат Карагер.
Баш байгеси сеники,
Буюрганын ала бер?..

К о р г о о л:

Булбулдар сайрап куру калсын,
Буйлалуу төөнү мага бер?

Т о к т о г у л:

Алайга барсаң бара бер,
Арыштап чуркайт Карагер.

Айтылуу күлүк аты экен,
Ардактап багып ала бер?
К о р г о о л:
Акындар ырдап албасын,
Атан төөнү мага бер?

Ж е н и ж о к:
Самаркан барсаң бара бер,
Сай күлүгүң чаба бер.
Саратанда курутпай,
Салкын жерде бага бер!

К о р г о о л:
Сайрашып булар кур калсын,
Саксайган төөнү мага бер?

Т о к т о г у л:
Наманген барсаң бара бер.
Намыска чуркайт Карагер.
Нааразы болбойт Туратбек,
Нар жагын санап ала бер?

К о р г о о л:
Намыстуулар албасын,
Нарбуураны мага бер?

Ж е н и ж о к:
Кашкарга барсаң бара бер,
Кадиксиз чуркайт Карагер.
Каалап берсе байгесин,
Калтырбастан ала бер?

К о р г о о л:
Капа болбой Туратбек,
Каржайган төөнү мага бер?

Т о к т о г у л:
Маргалаң барсаң бара бер,
Маралдай чуркайт Карагер.

Марага чыкса жаныбар,
Мааратпай коюн ала бер?

К о р г о о л:

Мага бербесең Туратбек,
Мааратып алып кала бер!

Ж е н и ж о к:

Куюндан бүткөн мал экен,
Куйрук, жалы төгүлгөн.
Канаттуу куштай зыпылдап,
Кайрыган жерден беөлүнгөн.

К о р г о о л:

Саяпкери жакшы экен,
Сактасын кудай өлүмдөн!

Т о к т о г у л:

Топ күлүктүн ичинен,
Тоо торудай көрүнгөн.
Топту жарып, байге алды,
Тоскоол-Ата көлүндөн!

К о р г о о л:

Толкуган элдин ичинде,
Тоссун кудай өлүмдөн!

Ж е н и ж о к:

Сай күлүктүн ичинен,
Сараладай көрүнгөн.
Сактады деп намысты,
Саруу элим көбүргөн.

К о р г о о л:

Сайрап мактай калдыңар,
Сактасын кудай өлүмдөн!

Т о к т о г у л:

Кайыңды, Шумкар, Кум-Белдин,
Капталын оттоп семирген.
Куп сууган кези экен,
Куландай болуп элирген.

К о р г о о л:

Саяпкерлер көп чыгат,
Саруу, багыш элимден.

Ж е н и ж о к:

Өөдөгө салса ноюбас,
Өкүм күлүк сыягы.
Өзөнгө салса тайгылбас,
Өткүр экен туягы.

К о р г о о л:

Өзгөчө мындай күлүктү,
Өзгөгө бирөө кыябы?

Т о к т о г у л:

Күнчүлүк жерге жеткирбес,
Күлүк экен чынында.
Куп келтирип ырдайлык,
Калсын деп аты кылымга!

К о р г о о л:

Бизге байгесин берсе болгону,
Болсо дагы ырымга!

Ж е н и ж о к:

Аттын ээсин сурасаң:
Аксы болот турагы.
Үстүндөгү чабандес,
Ушул элдин чырагы.

К о р г о о л:

Акылың бар, Туратбек,
Айласын кандай кылалы.
Алдыма жакын кел бери,
Акылдашып туралы.

Т о к т о г у л:

Жанымда турат чакчайып,
Жатындашы Нуралы.
Аркасында бар бекен,
Асырап баккан кунаны?

К о р г о о л:

Бар болгондо кунаны,
Буларың көңүл бурабы?

Ж е н и ж о к:

Өткөн жылы жайында,
Өзүм жүргөн айылда.
Ал кунанды мактаган,
Көздүү сынчы Шайылда.

Т о к т о г у л:

Аксылыктарга билгизбей,
Албайсыңбы сатып тайында?
Сайрап турат жубарымбек.

Ж е н и ж о к:

Сага көрүп камылга.
Баарынан мурда жетесиң,

К о р г о о л:

Байгелүү болгон маалында.
Көрөгөндүк белгиси,
Көзүңдүн турат агында!

К о р г о о л:

Женижок менен Токтогул,
Жетпесе байге таарынба!

Т о к т о г у л:

Байгенин башын алам – деп,
Бакылдап, балам, жулунба.
Уйку көрбөй таптаган,
Ушул төөнү сен алсаң,
Убал болор чынында!

К о р г о о л:

Эртеден бери кыйкырып,
Бекерге ырдап нетебиз.
Бербесе байге бербесин,
Токтогул жүргүн, кетебиз?

Ж е н и ж о к:

Ыгы жок сурап, пас болуп,
Ырчыларга бер десен,
Ыксыз болор мунун да.
Жаш кезинден суранып,
Балам, жайсыз жерге урунба?!

К о р г о о л:

Короосун малга толтуруп,
Канча жолу байге алган,
Карагер чыккан мурун да.
Кыдыр даарыган Муратбек,
Кыйналбайт мындай чыгымга!

Т о к т о г у л:

Айып көрбө, көпчүлүк,
Анча-мынча тамаша,
Акындардын ырында.
Каргадай болгон, Коргоолум,
Төөсү эмес, күлүктүн,
Төлөп берет кунун да!..

Ж е н и ж о к:

Такшалсын деп жүрөбүз,
Таланттуу өткүр баланы.
Женижок менен Токондой,
Жетилсе өсөт кадамы.

К о р г о о л:

Эс тарткан кезден ээрчидим,
Эки бирдей аганы.
Кайда барсам бел болуп,
Кара тоодой карааны.
Алыска койсо марасын,
Аттардын чыкпайт жаманы.
Төөсүн берсе Туратбек,
Катыны туубай калабы?!

Ж е н и ж о к:

Аның ырас, Коргоолум,
Дүнүйөгө кызыгып,

Алкымдан кетчү болбогун.
Ач калат белең эл барда,
Алды-артынды ойлогун.
Устаттык кылып кеп айттым,
Ушул жагын ойлогун?!

НУРМОЛДО, ЖЕҢИЖОК, БАРПЫНЫН ТОЙДОГУ АЙТЫШЫ

– Илгери Аксынын Кызыл-Жарынын Кароо деген жеринде Ташкул деген бай той берип калды. Тойго Аксынын Авлетиминен Сулайманкул датка, Кара-Суудан Алишер казы, Баялы бий, Садыр бий, Жеңижок, Азилбек, Жээнмырза деген ырчылар, Тегенеден Осмонбек болуш, Малгандыдан Субан болуш, Ныязаалы комузчу, өнөрпоздор болуп топурап келип түшүп калышты.

Анжиян жаккы кыргыздардан: жедигерлик Семетей болуш баштаган чангенттик Нишанбай бий, Багыштагы Түлөкө бий, Чөкөтай, Жолдош деген байлар Барпы деген акыны менен булар да тойго келип, түшүп калышты.

Той башталаарда той ээси Ташкул бай: «Жеңижок Нурмолдо экөөбүңөр азыртан баштап тойго жарчысыңар, ырыңарды баштагыла!» – дейт экен.

Нурмолдо той ээси Ташкул байдан баштабастан, Сулайманкул даткалар отурган жакты карап:

– Аргымак аттай арыштап,
Атан төөдей даткам ай!

дегенинде эле Жеңижок сөздү илгиртпей илип алып:

– Асылым, датка төрөнү,
Айбанга теңеп айтасың.
Айнып кеттин, Молдоке,
Арканды көздөй кайтасың!..
Төрөдөй айкөл адамды,

Төөгө теңеп айтасың.
Дөөрүп кеттин, Нурмолдо,
Төмөндү көздөй кайтасың!..
Атан төөдөй деп айтып,
Адамды дагы кордойбу!
Аксакал болгон чагында,
Абайлап айтсаң болбойбу?!
Ажынын уулу даткам ай,
Айбатың элден башкам ай.
Сулайманкул даткам ай,
Сымбатың журттан башкам ай!
Аксыдан чыккан даткасың.
Азыркынын Манасы,
Акының кантип айтпасын!
Жеримден чыккан даткасын,
Жергелүү элдин Кошою –
Жеңижок кантип айтпасын!..
Кокондон келген төрөлөр,
Кол куушуруп, кол берген.
Кошойдой журттун башчысы,
Кожодой сыйлап, жол берген!
Анжияндын акими,
Алдыңа келип кол берген.
Акбалтадай кадырлуу,
Айбыгып, сыйлап жол берген.
Наамарттык кылбаган,
Наманген беги сыйлаган.
Таш боордук кылбаган,
Ташкендин беги сыйлаган.
Каранын каны атанган,
Кароодон киши жалтанган.
Ажынын уулу даткам ай,
Ашып түштүң атаңдан!..
Алтынын кумдай күрөгөн,
Алышкан душман жүдөгөн.
Алты канат үйүнө
Ажылар келип түнөгөн.

Арстандын бири Ташкул бий,
Азуусун Айга бүлөгөн!..
Күмүшүн таштай күрөгөн,
Күрөшкөнү жүдөгөн.
Күн тегерек үйүнө
Кожолор келип түнөгөн.
Күлүстөн эрсин Ташкулум,
Күнгө бир тишин бүлөгөн!..
Алтынына кап толгон,
Алышканы сап болгон.
Ар жамандар жат болгон.
Ажылар конуп үйүнө,
Ар убак көөнү шат болгон!..
Күмүшүнө кап толгон,
Күрөшкөнү сап болгон.
Көп жамандар жат болгон.
Кожолор келип үйүнө
Көп убак көөнү шат болгон!..
Аргымагы туйлаган,
Ар жакшыны жыйнаган,
Алтыны капка сыйбаган.
Аксы, Талас элине
Атактуусун кыйладан!..
Күлүгүн тушта туйлаган,
Көп жакшыны жыйнаган.
Күмүшү капка сыйбаган,
Күлдү кыргыз журтуна,
Күлүстөн эрсин кыйладан!
Күлүгүн коштоп чабылган,
Кудай деген күндөрү,
Күнгө байлык табылган!..
Аргымагың чабылган,
Аллам берген күндөрү,
Ар күнү байлык табылган!..
Жериндин аты – Кызыл-Жар,
Жеринен кетпейт кызыл нар.
Жердеген жериң Кароо дейт,

Төөндүн өзү миң болгон,
Дөөлөттүү сендей ким болгон!..
Чертишемин дегендер,
Чениңе келбей тим болгон!..
Баш жагы кенен Чап болгон,
Басташкан душман жат болгон.
Кырк-Уул, Тубай, Баргылар,
Бейиштей жерди жердеген,
Байкатып айтсам багы бар!..
Аксыны түгөл бийлеген,
Андышкан душман тийбеген.
Каарына алганда,
Ким экен коркуп сийбеген?!
Сулайманкул даткам бар,
Баялыдай бийим бар.
Башында бар дөөлөтү,
Булардай болгон кимиң бар?!
Алибектин беш берен,
Аргымак тандап кермеден.
Арыстандын бири бу дагы,
Алышып пенде жеңбеген,
Азыр келди биз менен!..
Күлүгүн таптап окшотуп,
Саяпкерин коштотуп.
Ташкул байга арнаган,
Кошумчасын топтотуп.
Эр эңишке эр алып,
Эр сайышка шер алып.
Ач, айкырык чуу менен,
Айгайлаган дуу менен.
Булар да мында келишти!..
Тегенени жердеген,
Тегин эмес, эр деген.
Орчундуу манап Осмонбек,
Ордолуу шаар болгон бек.
Кадырлуу Аксы, Таласка,

Садыр, Субан баш болуп,
Келип турган кезеги,
Өзүнүздөй Манаска!..
Арыстаным Бекмурат,
Аксыны сурап жеп турат.
Сурнайын тарттырып,
Сымбатын журттан арттырып,
Керинейин тарттырып,
Келгенди таң калтырып.
Баары келди тоюңа,
Байкатып салам, оюңа!..
Атагың кеткен Алайга,
Даңкың кеткен далайга.
Аксакалы жайкалган,
Ар дубанды жайгарган,
Башчың келип турасын.
Кышкы отунду жыйдырып,
Көңүлүңдү тындырып.
Кем-каржынды таптырып.
Калбайлы деп суукка,
Тегирменин тарттырып.
Койкойтуп күлүк жетелеп,
Колуна кушун кондуруп,
Үндөккө салып бөпөлөп!
Караламан калың журт,
Калкым келип турасың!.. –

деп Жеңижок көпкө созуп барып басылды. Ошондо жедигерлик Семетей болуш Сулайманкул даткага карап: «Даткам, той башталгандан бери Жеңижоктун ырын угуп турабыз, биринчиден, Жеңижок эс алсын, экинчиден, Жалал-Абад, Өзгөндөн Түлөкө бий, Чөкөтай, Жолдош деген байлары Нишанбай бийи менен Барпы деген акынды кошо алып келиштир. Жеңижоктун жанында отурат, ага да нөөбөт берелик, экөөбү эски тааныш экен, айтышса айтышып жеңишсин! Байгесини берелик деп Семетей

болуш жанынан он сом чыгарып, дасторкондун үстүнө ортого таштайт экен. (Ал убакта беш сомго бир жакшы ат келчү экен!) Отургандар да андан кем эмес ортого пул ташташат. Болжолдо он беш аттын пулундай акча үйүлдү дейт. Семетей болуш Барпыга карап: «Балам, Барпы, кезек сеники, башта!» дегенде Барпы: «Болуш, улуулата келсин, Женижок акын таш койсо таш коёюн, кыш койсо кыш коёюн» дегенде Сулайманкул датка: «Андай болсо, Женижок, сен баштай бер!» – деп уруксат берип жиберди дейт. Ошондо Женижоктун комузун күүлөп баштаган жери:

Ж е н и ж о к:

– Жети кабат Асманды,
Жайгаштырган ким экен?
Жансыз жаткан Жер бетин,
Жашыл кылган ким экен?
Жер, Ааламды суктантып,
Асыл кылган ким экен?
Жердин бетин кут кылып,
Жер бетине жуп кылып,
Жан жараткан ким экен?..
Тамашасы керемет, –
Тандандырган ким экен?
Бирде Күндү көрсөтүп,
Кайра Түндү көрсөтүп,
Кыймылдаткан ким экен?
Абад кылып гүлдөтүп,
Шандандырган ким экен?..

Б а р п ы:

А жети кабат Асманды,
Жайгаштырган бир кудай.
Жердин бетин кут кылып,
Жер бетиге жуп кылып,
Эркек менен ургаачы
Экөөбүнү туш кылып,

Бириге бирин жуп кылып.
Эл жараткан бир кудай.
Тамашасы керемет,
Тандандырган Жер болот,
Бирде Күндү көрсөтүп,
Кайра Түндү көрсөтүп,
Кыймылдаткан Жер болот!..
Абад кылып гүлдөтүп,
Шандандырган эл болот!..

Ж е њ и ж о к:

Асман, Жердин арасын,
Алыс кылган ким экен?
Күн нурун көктөн чачтырып,
Калыс кылган ким экен?
Боло турган тагдырды,
Турмуштагы жазмышты,
Көрүп турган ким экен?
Акыл менен чечмелеп,
Бөлүп турган ким экен?
Буйругуна жазмыштын,
Көнүп турган ким экен?
Азезилди таш менен,
Уруп турган ким экен?
Мусулмандын көңүлүн
Буруп турган ким экен?..

Б а р п ы:

А асман, Жердин арасын,
Алыс кылган бир кудай.
Күн нуруну тегиз тийгизип,
Калыс кылган бир кудай.
Боло турган тагдырды,
Турмуштагы жазмышты,
Көрүп турган бакшы – дейт.
Буйругуга жазмыштын,
Көнүп турган пенде – дейт.
Азезилди таш менен,

Уруп турган паришта.
Мусулмандын көөнүнү,
Буруп турган бейиш да.
Шуну Барпы чечпесе,
Жуда болот кайиш да!..

Ж е н и ж о к:

Шыбактуу Жерди жайлаган,
Шынаарлап көктө сайраган.
Даракка барып конбогон,
Кыш түшсө таштап кетпеген
Куш чечени кайсы экен?..
Токойлуу жерди жайлаган,
Толукшуп жайда сайраган,
Топурак жерди баспаган,
Кептин баары ушунда,
Кайып болгон кышында,
Куш акыны кайсы экен?!

Б а р п ы:

Шыбактуу жерди жайлаган,
Шынаарлап көктө сайраган.
Даракка барып конбогон,
Кыш түшсө таштап кетпеген
Куш чечени торгойдур,
Чечпеген шуну оңбойттур!
Токойлуу жерди жайлаган,
Толукшуп жайда сайраган.
Топурак жерди баспаган,
Гаптин баары ушунда,
Гайып болгон кышында.
Акын булбул өзүдүр.
Анжияндык Барпы акын,
Таап айткан сөзүдүр!..

Ж е н и ж о к:

Кара-Тоонун төбөсүн,
Кар басканы не болот?
Кайнар булак кашатын,

Суу басканы не болот?
Кырка турган катар таш,
Ураганы не болот?
Түбү менен чынардын,
Сулаганы не болот?
Кара-Тоонун башынан,
Күнүң батты не болот?
Ала-Тоонун башынан,
Айың батты не болот?..

Б а р п ы:

Кара-Тоонун төбөсүнү,
Кар басканын сурасаң,
Кара болгон чачындын
Ак болгону эмеспи!
Кайнар булак кашатың,
Суу басканын сурасаң
Аккан көз жаш эмеспи!
Кырка тизген катар таш,
Ураганын сурасаң
Тиш түшкөнү эмеспи.
Түгү менен чынардын
Сулаганын сурасаң
Арка болгон атандын,
О дүйнө көздөй жол тартып,
Жөнөгөнү эмеспи!
Кара-Тоонун башыдан,
Күнүң батты дегениң
Кадырлап баккан атандын
Аттанганы эмеспи!
Ала-Тоонун башыдан,
Айың батты дегениң
Ак сүт берген энеңдин
Аттанганы эмеспи!..

Ж е н и ж о к:

Баракелде, Барпы ырчым,
Баа жетпеген сарт ырчым.

Узатайын арылап,
Угуп туруп тап ырчым!
Азыр көнүл бургунун,
Аяр болуп тургунун.
Адамзатты жаса – деп,
Айтыптыр ким буйругун?..
Аны кимдер жасады.
Акыл менен туйгунун?
Адамдын насил, заты ким?
Периштелер аты ким?
Турган жери каерде?
Кылган иши не болот?
Кантип жүрөт бу жерде?
Көрүнөбү көзүнө?
Адамдардын сүйлөшкөн,
Түшүнөбү сөзүнө?
Адам ата, Обо эне,
Неге айдалды бейиштен?
Жылан менен тооз куш,
Жазаланды неликтен?..
Ушулардын баарына
Шайтан кантип жетишкен?
Пайгамбарга жиберген,
Кудайдын ким элчиси?
Ар адамга ырыскы,
Ким болуптур бөлчүсү?
Кудай менен сүйлөшүп,
Келген киши ким экен?
Жакын туруп көзмө-көз,
Көргөн киши ким экен?
Курани карим китепти,
Жазган киши ким экен?
Касиеттүү Медийна,
Салган киши ким экен?
Өлгөндөрдүн жандарын,
Алып жүргөн ким экен?
Сандыгына чогултуп,

Салып жүргөн ким экен?
Жаан берип турсун – деп,
Булутту ким жаратты?
Дүйнө жүзүн кыдыртып,
Шамалды ким таратты?
Ай, Күн, жылдыз, Асман, Жер,
Буларды ким жаратты?
Учсуз, түпсүз асманга,
Жылдызды ким таратты?
Түнү менен издешип,
Табышпаган ким экен?
Өз баласын башкага
Табыштаган ким экен?
Айта берсем кеп менен,
Бардык нерсе чек менен.
Бирисиз бири күн көрбөйт,
Бул эминен кеп деген?..
Болсун үчүн тирилик,
Тынбай иштеп жүгүрүп.
Башкарып турган каны бар,
Башкача күчтүү алы бар.
Биригишип жашаган,
Мактай турган жагы бар,
Ушул кайсы жаныбар?..
Өздөрүнчө тили бар,
Өчөшүп тийсең бирине,
Өчүн алар жини бар.
Өлүмдөн кайра тартпаган,
Өкүмдүгүн билип ал,
Ошол кайсы жаныбар?..
Бир жубу өлсө, бир жубу,
Өлүп жүргөн кайсы экен?
Баш, аягын жыйнабай,
Желип жүргөн ким экен?
Дүйнө сырын чечмелеп,
Берген китеп кайсы экен?
Он сегиз миң Ааламды,

Ою менен имерип,
Бийлеп турган ким экен?..
Күшүлдөгөн деңиздин,
Күчтүү жери кайда экен?
Көк тиреген тоолордун, –
Бийик жери кайда экен?..
Бүт бардыгы каяктан?
Айбанатты бийле! – деп,
Алла кимди жараткан?
Адамзаттын денеси, –
Эминеден жаралды?
Ай, жылдыздар көк бербей,
Айтчы, кантип таралды?
Ажыратып айтып бер,
Адам менен арамды?
Буйрук, тагдыр деген бар,
Бул эмине болучу?
Кордук, зордук деген бар,
Ал эмине болучу?
Байгамбардан канча өткөн?
Саабалардан канча өткөн?
Тозоктун кандай белгиси?
Жаннаттын барбы белгиси?
Азамат эрде намыс бар,
Аккан сууда алыш бар.
Айтып берчи, карагым,
Куранда канча парыз бар?
Исламда канча парыз бар?
Ишенбесең намыс бар!
Ыйманда канча парыз бар?
Ынанбасаң намыс бар.
Намазда канча парыз бар?
Начар билсең – намыс бар
Амру маруп деген бар,
Илимде канча парыз бар?
Накый-мункер дегенде,
Оокатында канча бар?

Гусулда канча парыз бар?
Дааратында канча бар?
Таямумда канча бар?
Тамырын таап, айтып бер,
Туура жооп, кайтып бер?
Туш-тушунан көрүп бер,
Туура болсун бөлүп бер?
Алын жетсе айтып бер,
Азыр жообун кайтып бер?
Аныктап баарын көрүп бер,
Акылга салып, бөлүп бер?.. –

деп Женижок ырын токтотот экен. Эл Барпыны кандай жооп берет деп күтүп калышат. Ошондо Барпы чөгөлөй олтура калып, эки колун бооруна алып: «Кечиресиздер агайиндер, мен Женижоктун ырына, табышмагына жооп бере албаймын, мусулманчылыка окуган эмес элем, илимим жок! Туура эмес жообуну берсем кудай алдында, эл алдында шарият илими уруп кетет!.. Мен жооп бербей як жеңилдим! – деди.

Ошондо Сулайманкул датка: «Эми Женижок, бу Барпы деген ырчың жооп бере албастан жеңилдим» – деп элдин кезүнчө мойнуна алып атыры, анысына ыракмат!

Ушундай кыйын суроолорду берген сага да ыракмат, энди, Барпы балам жеңилди деп ортодогу бөлүнгөн акчаны сага берип кете берсек деле туура болот эле, бирок сенин өзүңдүн ырына өзүң кантип жооп береринди укпаса бул элдин мооку канбай турат! Өзүң жооп бер, сөз сенде! – деди. Анда Женижок элди кыдырата бир көздөн өткөрө карап: «Жакшы болот, агайиндер, өз табышмагымды өзүм жандырып бербесем ар ким ар кандай ойдо калышы мүмкүн, табышмакты жараткан адам чечпей калмак беле! Бирок Барпы балам, деле жакшы ырчы, мен да көктүгүмдү карматып, катуураак ке-

тип калдым окшойт! Анткени менен Жеңижок – Барпы эмес! Барпы – Жеңижок эмес! Булбулдун тили – торгойдо эмес, торгойдун тили – күжүктө эмес! Ар кимиси өз-өз тилинде жакшы. Ар биринин өзүнө ылайык орду бар эмеспи! Эмесе, өзүмдүн суроомо өзүм жооп берейин – деп Жеңижоктун ырдап турган жери:

– Буйругу менен Алланын,
Жабраил периште,
Арафаттын тоосунан,
Уруксат алып кудайдан,
Адам жасап ылайдан
Жан киргизген эмеспи!..
Ошол Адам атанын
Кабыргасын чыгарып,
Обо эне жасап келтирип,
Чебердигин билгизип,
Ичине нурду киргизип
Ал киргизген эмеспи!..
Жүрөктөрүн соктуруп,
Кан жүргүзгөн эмеспи!
«Раббил Алла» дегенде,
Адам ата, Обо эне
Тура келген эмеспи!
Алла Таала көңүлүн
Бура келген эмеспи!
Адам ата, Обо эне,
Бейиштин төрүн жай кылды
Бейиште неге болот? – деп,
Көрө албай шайтан кайгырды!
Жети кабат бейишти,
Жылан, тооз кайтарды.
Алтын берип экөөнө,
Минтип шайтан алдады.
Бейиштин кирип ичине,
Обо энеге жегин – деп,
Ооз тийип көргүн – деп,

Буудай берди кичине.
Обо эне бейиш булгаптыр,
Ондуу жумуш кылбаптыр!
Каары келип кудайдын
Адам ата, Обо эне, –
Экөөбүн катар айдаптыр!
Тындырып көөнүн жайлаптыр!
Кудай кармап жыландын,
Кырк бутун шыпыра чаап кесиптир.
Кароолчусу бейиштин,
Түбүнө минтип жетиптир.
Кырк буттан жылан ажырап,
Бутсуз сойлоп кетиптир!
Ар жерге тууп карабай,
Тооз куш болсо тентиптир!
Жылан менен тооз куш,
Жаза алышкан ушундай,
Жалганы жок кымындай!..
Уламадан уланып,
Бизге жеткен бузулбай.
Периште нурдан жаралган.
Кудайымдын кулдары,
Бирок көзгө көрүнбөйт,
Кызмат кылган бу дагы!
Ар пенденин күнөөсүн,
Жазып жүргөн ушулар
Кыямат күнгө жеткенче
Ташып жүргөн ушулар.
Кудайдан пайгамбарларга,
Болуп турган элчиси
Азирети Жабраил!
Ырыскы бөлгөн пендеге,
Өз мөөнөтүн өткөрбөй,
Бир жерге катып жашырбай,
Керек болгон учурда
Бир тамчысын калтырбай,
Өкүм кылган булутка –

Азирети Микаил!
Пенделердин жандарын,
Ала жүргөн ким десең –
Азирейл эмеспи!
Пенделердин жандарын
Сандыгына чогултуп,
Сала жүргөн ким десең –
Исрафиил эмеспи!..
Калами шарип – улук сөз,
Кудайдан келген ыйык сөз.
Кудай досу – Мухаммед,
Барып келген эмеспи!
Бир барагын жоготпоң,
Ыйык куран китебин
Алып келген эмеспи!..
Жаан болуп турсун – деп,
Булутту кудай жаратты.
Дүйнө жүзүн кыдыртып,
Шамалды кудай жаратты.
Ойлоп пенде чечпеген,
Амалды кудай жаратты.
Ай, Күн, жылдыз, Асман, Жер –
Баарын кудай жаратты!..
Түнү менен издешип,
Табышпаган Итак менен Сүтак – дейт,
Өз баласын башкага,
Табыштаган күкүк – дейт.
Айта берсек кеп менен,
Бардык нерсе чек менен.
Бирисиз бири күн көрбөйт, –
Жамгырсыз Жер көгөрбөйт,
Күндүн алтын нурусуз
Сулуулукка бөлөнбөйт!..
Токой кыйса суу болбойт,
Көл соолсо куу болбойт!
Кийиги болбой тоо болбойт,
Бешенеде болбосо,

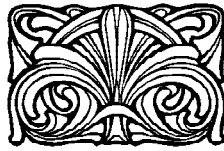
Пейили жаман оңолбойт!
Башкарып турган каны бар,
Башкача күчтүү алы бар.
Ынтымактуу жашаган,
Үйрөнө турган жагы бар.
Муну кайсы десенер,
Бул – кумурска жаныбар!..
Топтолушуп жашаган,
Тили бар десең – тили бар,
Тийип койсоң уюкка,
Топтолуп кубар жини бар!..
Азыр айтам билип ал,
Аары деген жаныбар!..
Бир жубу өлсө, бир жубу,
Өлүп жүргөн куу болот.
Баш аягын жыйнабай,
Желип жүргөн суу болот!..
Дүйнө сырын чечмелеп,
Берген китеп куран дейт!
Он сегиз миң Ааламды
Бийлеп турган кудай дейт!
Мухиттеги толкундун
Күчтүү жери – түбүндө.
Бийманы бар пенденин
Жакшы иш келет түнүлбө!..
Адамзаттын денеси
Ак турпактан жаралган,
Акырындап көбөйүп,
Ар тарапка таралган.
Союлган мал адал – дейт,
Союлбаган арам – дейт.
Унутулат жакшы иштер,
Унутулбайт жаман – дейт.
Буйрук, тагдыр деген бар,
Бешененден көрөсүн.
Тагдыр жазса айла жок,
Аргасыздан көнөсүн.

Ооруганы жаныңдын
Ошол кордук эмеспи.
Кара ниет адамдын
Иши зордук эмеспи!..
224 миң пайгамбар,
Булар өткөн эмеспи!..
Бул дүйнөдө ким калган?
Баарын жалмап шыпырган
Сен экенсиң, шум жалган!..
Күн менен Түн алмашып
Өтүп келген эмеспи.
Өмүр көчү токтобой,
Көчүп келген эмеспи.
Эмгектенип адамдар,
Энчи табат эмеспи,
Оозун ачып жалкоолор,
Куру калат эмеспи.
Жер жүзүнө жалгыз Күн,
Нурун чачат эмеспи!..
Тозоктун кайсы белгиси?
Тондуруп суук кыш келди,
Тозоктон ушул – бир белги!..
Жаннаттын кайсы белгиси?
Жайнатып жазда гүл берди,
Жаннаттан бул – бир белги!..
Алсыздарда арыз бар,
Айтып берем, чырагым,
Куранда канча парыз бар?
Экинчи жолу жолуктук, –
Экөөбүздө намыс бар.
Тил жүгүрүк, ой күлүк,
Оңой ырчы болбойсуң,
Жетилерсиң сен жүрүп!
Парыздын баары кырк болот,
Айтпасам көңүл бук болот.
Исламда болот беш парыз,
Илгиртпей айтам байканыз.

Биринчиси – ыймандыр.
Мусулман кызмат кылгандыр.
Экинчиси – намаздыр,
Шайтанды кудай көрсөтпө
Жолуктурбай адаштыр!..
Үчүнчүсү – зекеттир,
Үйдөгү мал, данындан
Үлүшүн бөлүп береттир.
Төртүнчүсү – орозо,
Бир ай кармап туптуура
Мамиле кыл ошого!
Бешинчиси – ажылык
Барып келгин Мекеге,
Болсо жолго каржылык!
Ыйманда бар жети парз:
Биринчиси – бул сенин
Алла Таала кудурет,
Бардыгына ишенгин!
Экинчиси – периште,
Жардамы болот көп иште!..
Үчүнчү келген кезекте,
Ишенгиниң ишине
Курани Карим китепке!
Төртүнчү келген кезекте,
Пайгамбардын бардыгы,
Болсун дайым эсинде!..
Бешинчи келген кезекте
Кыямат кайым болот – деп,
Болсун дайым сезимде!..
Катарынан адашпа,
Он эки парз бар намазда!
Бир парзы болот илимде,
Берилгин илим-билимге
Болсун дайым дилинде!
Амри маруп бир парыз,
Аткарбасаң буларды –
Акыры кийин жагында,

Абыдан болот чоң наалыш!
Оокатта эки парыз бар,
Ойго албай койсоң парыз бар,
Адал менен арамды
Ажыратып тааныш бар!
Келип жеттик гусулга,
Үч парыз бар ушунда.
Тааныштырып айтабыз,
Таямумда төрт парыз,
Бардыгы болду кырк парыз! –

деп Жеңижок жообун бүттү. Акындын тапкычтыгына, ырдаганына тан беришип, күтүрөгөн көпчүлүк сүйлөшүп турушту...

ЖЕНИЖОК (ӨТӨ) КӨКӨ УУЛУ

(1860–1918)

Кыргыз элинин ак тандай акындарынын бири Женижок Көкө уулу 1860-жылы Талас өрөөнүндөгү Сары-Көбөн деген жерде кедейдин үй-бүлөсүндө туулган. Женижок (өз аты Өтө) ата-энеден эрте ажырап, жетимчиликтин, жокчулуктун азабын аябай тартат. Балалык ойноо күндөрү бактылуу өтмөк турсун, жетимчиликтин айынан ар кимдин эшигин сагалап, эптеп жан багып жүргөн Өтөнү дагы бир мээнет чырмап, «ала» оорусуна дуушар болот. Ошол айылдын «биларманы» Ташкара бий бул «жугуштуу оорулуу» баланын «көзүн тазалоо» максатында жигиттерине Өтөнү Кара-Бууранын суусуна салып жиберүүгө буйрук берет. Жигиттер жаш баланы өлтүрүүгө диттери барбай «эптеп көздөн далдоо жүрсө жан багып кетээр» деген жакшы тилек менен Өтөнү мал айдаган соодагерлерге кошуп, Аксыга таякелери тарапка качырып жиберешет.

Ырасынан эле Өтөнүн энеси Алтынай Аксыдан, азыркы Жаңы-Жол районундагы Кара-Суу айылынан болгон экен.

Өтө соодагерлер менен күндөп-түндөп мал айдашып, конуп-түнөп жүрүп олтуруп, Караван кыштагына келет да, Бекмурат деген адамдын үйүндө жүрүп калат. Кийинчерээк кара-суулук Садыр деген киши асырап алат.

Садырдын энеси Айыке Өтөнү өз баласынан кем көрбөй багып, Далычы аттуу дарыгерге алып барып дарылатып, «ала оорусунан таза айыктырат. Айыке Өтөнүн тирикарактыгын байкап, айылдык молдого берип, дин окуусунан окутат. Өтөнүн са-

батсыздыгы жоюлуп, араб тамгасында жаза да, окуй да билүүгө үйрөнөт. Бирок Айыкенин ойлогонундай Өтө айылда молдо болуп, жан багуунун жолуна түшкөн жок. Аны абдан кызыктырган ырчылык өнөр болду. Тубаса шыктуу бала ыр-күүгө үйүр тартып, элдик жомокторду, эпосторду, акындардын ырларын ынтаа коюп угуп, көңүлүнө бекем түйө берди. Эл арасындагы жомокчу, ырчылардын арасынан калбай ээрчип, алардын өнөрүн кунт коюп үйрөнүүгө биротоло баш-оту менен берилди. Бара-бара өзү да жамактатып ыр чыгарып, теңтуштарынын арасында, эл чогулган айрым жерлерде ырдай коюп жүрөт. Өтөнүн ырчылык өнөрү акырындап өркүндөй берип, акыры эл арасына да дайын болот.

Мына ошентип жаш ырчы улам алга талпынып, изденүү менен төкмөлүк өнөрүн күчөтүп келе жаткан күндөрдүн биринде, Каравандын базар аянтчасында Нурмолдо аттуу ырчы менен алгачкы жолу айтышып, жеңишке ээ болот. Кемсел кийген жаш ырчы Женижок Нурмолдонун айласын кетирип, жүйөлүү, таамай айтылган сөздөр менен төгүп ырдап жеңип чыгышы казганактап турган калың элге аябай жагат. «Бул Женижок кемсел кийген жаш ырчы Нурмолдону тим эле баш көтөргүс кылып жеңбедиби» дешип, карап турган эл дуу дей түшөт. Ошондон баштап Өтө эл арасында Женижок ырчы атанып калат. Бул туурасында акын:

«Аксыга келип токтолгон
А дагы бакка жараша.
Жетим келип тоюндум,
Жергеме ырдап, кат таанып,
Женижок атка коюлдум.
Таркады тагы бул кезде
Таластан келген союлдун.
Элден бөлгөн Ташкара,

Эки эле көзүң оюлсун!
Ала оору элем оюлдум.
Айлансам аздыр Аксыга,
Аранда өсүп торолдум!
Кагынган элем оюлдум,
Кагылбай калкым не кылам,
Катарында торолдум»¹ –

деп, Аксы элине ыраазычылыгын билдирүү менен чын сырын айтат.

Ошентип, Жеңижок да кыргыздын башка акындарындай эле каардуу турмуштун азап-тозогун көп тарткан акын болгон. Адам адамга карышкыр болуп турган эски замандын азабынан Жеңижок өзү туулган Ата Журтуна кайрылып келе албай өмүрүнүн акырына чейин Аксыда жашап, катуу оорунун залдарынан 1918-жылы дүйнөдөн кайтты.

Жеңижоктун ырлары 1980-жылдарга чейин басма бетинен жарык көрө албады. Башкача айтканда, акындын ырлары толук жыйналып, иргелүү менен басма жүзүндө өзүнчө китеп болуп басылып чыккан жок. Бул көрүнүш ак таңдай акын Жеңижоктун даңкын уламыш катары гана угуп жүргөн кыргыз элине анын чыныгы акындык жүзүн көрүүгө мүмкүнчүлүк бербей келди.

1981-жылы гана Кыргыз илимдер академиясынын Тил жана адабият институтунун Кол жазмаларды жарыялоо бөлүмү тарабынан даярдалган «Эл ырчылары» (түзгөн С. Кайыпов) аттуу жыйнак жарык көрүп, анда Жеңижоктун ырларына кеңири орун берилген. Ал эми 1982-жылы академик Ч. Айтматовдун баш сөзү менен Жеңижоктун ырлар жыйнагы (түзгөн А. Жусупбеков) «Кыргызстан» басмасынан алгачкы ирет өзүнчө китеп болуп басылып чыкты. Демек, мунун өзү колдоого арзый

---

¹ Жеңижок. – Ф.: Кыргызстан, 1982, 43-бет.

турган жакшы башталыш болуп саналат. Анткени Жеңижоктун ырларын окуп, адабий талдоого алууга, анын акындык чыгармачыл жүзүн көрүүгө азыр-көптүр мүмкүнчүлүк болуп калды десек болот.

Эми биз төмөндө мына ушул жыйнактарда жарык көргөн ак тандай акын Жеңижоктун чыгармаларына токтолуп, талдап өтөлү.

Жеңижоктун чыгармачылыгы туурасында сөз кылуудан мурда бир маселе эске алынууга тийиш. Бул маселе баарыдан мурда акындын жыйнакка кирген ырларынын кайсы мезгилдерде, качан жаралганына тикеден-тике байланышат. Анткени Жеңижоктун ырлары өзү же башкалар тарабынан кагаз бетине түшүрүлүп, жаралган мезгили так көрсөтүлүү менен биздин колго тийген жок. Ошондуктан, бул жыйнактарга кирген ырлардын кайсынысы Жеңижоктун алгачкы чыгарган ыры, кайсынысы кийин такшалып калган мезгилиндегиси, кайсынысы акындын атагы алыска тараган учурларга туура келээрин билүү кыйын. Ал эми Токтогул, Калык, Осмонкул, Барпы, Алымкул жана башка акындардын ырлар жыйнактарында булар так көрсөтүлүп, алардын чыгармачылыгынын, көркөм чеберчиликтеринин, коомдук-саясий көз караштарынын эволюциясын изилдөөнү бир кыйла жеңилдетет. Албетте, Жеңижок сабаттуу акын болгону жалпыга белгилүү. Ошондуктан ал өз ырларын кагазга түшүрүп, жаза жүргөнү анын ырларында көп эскертилет. Ал тургай:

«Алтындын кени жерде эле,
Алтымыш күнү айтсам да,
Акындык кени менде эле.
Арманга баткан муң калды,
Аз кыргызым окууга
Ак куржун толо ыр калды»¹ –

---

¹ Жеңижок. – Ф.: Кыргызстан, 1982, 197–198-беттер. Мындан аркы цитаталар ушул китеп боюнча көрсөтүлөт.

деп, жазган ырларын кандай куржунга салып, аз-дектеп жыйнап жүргөнү өңү-түсүнө, көлөмүнө чейин атайын баса көрсөтүлөт.

Бирок, тилекке каршы, ушул убакка чейин ал «ак куржун толгон ыр» табыла элек. Эгерде Жеңижоктун өз колу менен жазып кеткен ырлары табылып калса, анда ал акындын чыгармачылыгы туурасында кеңири пикир айтууга мүмкүн болоор эле. Мына ушул себептен аталган жыйнактардагы Жеңижоктун ырлары толук эмес деп айтууга толук негиз бар.

Анткени жыйнактардагы Жеңижоктун ырлары менен таанышкандан кийин анын жанрдык жактан өтө чектелүү экенин оной эле байкоого болот. Башка акындардын жыйнактарына, айталы, Барпынын ырлар жыйнагына эле салыштырсак көп мисалдарды келтире алабыз. Башкасын айтпаганда да, махабат лирикасын Барпыдан да, Жеңижоктон да карап көрөлү.

Барпыда «Лөлүхан», «Дилбарым», «Ак Саткын», «Мөлмөлүм», «Тартип», «Мырзайым» сыяктуу толуп жаткан ырлар кездешсе, Жеңижокто бул жанрдагы ырлар жок. Муну менен Жеңижок адам турмушундагы бирден бир аруу сезимдердин асылы махабаттан куру алакан калган экен го деген жыйынтыкка келүүгө болбойт. Ал турмуш көрүнүштөрүнүн түрдүү жактарын өзүнүн философиялык маани-маңызына жеткире ырдаса, махабатты дал ошондой эле уккандардын эстетикалык кумарын кандырып, жан сезимине жеткире ырдаганынан эч күмөн саноого болбойт. Бул жерде биз Жеңижоктун ырларынын жанрдык жактан көп түрдүүлүгү менен биздин колго тийбей жатканын гана баса белгилеп өттүк.

Демек, мына ушундай объективдүү себептердин натыйжасында биз Жеңижоктун ырларын алгачкы, кийинки ж.б. деп белбөй, алардын тематика-

лык өзгөчөлүктөрүн негиз кылып алып, ал ырлардын типологиялык жакындыктарына карата топтоштуруп талдоого алганыбыз жөн. Мына ушундай аспектиден туруп караганыбызда алды менен акындын адам жана жаратылыш, Ата Журт, өскөн жер маселеси боюнча философиялык маанайдагы көркөм ой жүгүртүүлөрү көзгө даана урунат. Бул ырларынын катарына: «Балалык», «Аккан суу», «Жер соорусу Аксы экен», «Айтайын Аксы жеримди», «Өскөн жер», «Биздин жер» аттуу ырлары кирет. Ошону менен катар акындын идеялык позициясын, дегеле эмнени кандай ырдоо керектигин таасын аныктаган «Айт-айт десе» аттуу ыры өзгөчө көңүлдү бурат. Аталган ырдын идеялык мазмуну Жеңижоктун элдик, демократтык багыттагы акын экенинен кабар берет.

Учурунда Барпы Алыкулов да ушуга үндөш «Айт, айт десе» аттуу ырын жараткан эле. Байкап көрсөк, бул эки акындын ыры бири-бирин улап, толуктап, тереңдетип тургансыйт. Айталы, Жеңижок бул ырында жай турмуштук көрүнүштөрдү санап келип, өзүнүн программалык көркөм концепциясы аркылуу идеялык позициясын билдирсе. Барпы андан ары жылдырып, нукура таптык мазмун берип, теңсиздикти жок кылуу туурасындагы өз оюн айтат.

Жеңижок бул ырында эмнени кандай ырдоо жөнүндөгү өзүнүн программалык багыттагы көркөм концепциясын:

«Керилип кетмен чапканды айт,
Адал дүйнө тапканды айт.
Көпүрө салган балбанды айт,
Жол оңдогон адамды айт!
Ай, Күн менен жылдызды айт,
Азаптуу болгон турмушту айт,
Таттуу болгон өмүрдү айт,

Өзгөрүлгөн көңүлдү айт,
Мергенчинин көзүн айт,
Карыянын сөзүн айт.
Акын болсоң төгүп айт,
Ак, караны ылгап айт.
Жүрөк менен жыргап айт,
Эмгекчини мактап айт.
Жатып ичер, бузукту,
Какшык менен кактап айт.
Арамзаны кордоп айт,
Ак болоттун бөркүн айт,
Ала-Тоонун көркүн айт,
Ач албарстын курчун айт,
Ата-бабаң журтун айт!»¹ –

деп, мазмундуу, элестүү саптар аркылуу жиги билинбей кыналган уйкаштыкта таамай айта алган, Башкасын айтпай эле ырдын ушул бир кичине үзүмүнүн идеялык-көркөмдүк табиятына көңүл бөлсөк, андагы көркөм импровизациянын идеялык-эстетикалык маңызын, ойдун терендигин жана бийиктигин, тагыраак айтканда, акындын идеялык багытын да, жеке өзүнө таандык стилин да байкай алабыз. Демек, Женижок турмушка, дүйнөгө, ааламга өз түшүнүгүнүн жетишинче ой жүгүртүү менен бирге эле ага өз учурунун эстетикалык бийиктигинен туруп баа берип, элдик оозеки чыгармачылык менен индивидуалдуу төкмөлүк чеберчилигинин синтезинен жаралган өзгөчө стилде мазмуну терең ырлар жаратты. Ал эмнени кандай ырдоонун өз алдынчаланган көркөм системасын түзүп алып, мына ошол белгилүү идеялык көркөм позициясын улам жогорку бийиктикке көтөрүп, өркүндөткөн акын болгон. Анын адам туурасындагы концепциясы: адам баласынын турмуштагы орду, тиричилиги,

---

¹ Көрсөтүлгөн китеп, 152–153-бет.

жашоо шарты, жүрүш-турушу, этикасы, өз ара мамилеси, коом менен байланышы, дегеле өсүп-өнүгүү эволюциясы сыяктуу маселелер «Балалык» аттуу көлөмдүү ырынан тартып философиялык-дидактикалык маанайдагы санат ырларынын да өзөгүн аралап өтүп, Женижоктун өзүнө жеке таандык идеялык көркөм позициясын түзүп турат. Ал идеялык позиция жалпы элдик мүнөзгө ээ гуманисттик ой-пикирге ширелишип тургандыгы менен баалуу.

«Балалыкта» анын адам өмүрүнүн башталышынан, башкача айтканда, бала төрөлүп бир жашка чыккандан тартып жүзгө чейинки өмүр сүрүү мезгилин сүрөттөйт. Ар бир курактын өзүнө гана таандык психологиялык белгилерин, жүрүш-туруш этикасын, эл алдындагы милдеттерин, төкмөлүк ык менен таасирдүү жана элестүү сүрөттөп жүрүп олтурат. Бирды окуп жаткан адамды толук түрдө ынандырып, адам баласынын жашоодогу ордун жана милдетин, кайталангыс өмүрдүн кымбаттыгын, жашоо кумарын эмоционалдуу жана экспрессивдүү көркөм ыр саптарынын табигый түрдө бири-бирине куюлуша түшүп уйкашып, улам жаны ойдун өсүп чыгып турушунан пайда болгон түрмөктөлгөн мазмун аң-сезимге дароо жетип турат. Мына бул касиет Женижоктун көркөм чындыкты турмуш чындыгына дал келтире синтездеп, төкмөлүк ык менен терең ой жүгүртүүсүн айкаштыра, чоң чеберчиликте айтып бере алгандыгында. Тагыраак айтканда, форма менен мазмундун дал келиши деген ушул.

Табият менен адам ар дайым тутумдаш. Адам – жаратылыштын бир бөлүкчөсү. Ошондуктан адам баласынын жаратылыштан алуучу тиричилик каражаттары кеп. Бирок адам жаратылышты талаптоноп, ысырап кылып булгоо үчүн гана аракеттенбестен, табигаттын адамга деген «белегин» этияттык менен сактап, анын баркын билип коргой да, сүйө да билүү керек. Мына ушул жалпы адамзат-

тык алдыңкы ой-пикир Жеңижоктун «Аккан суу» аттуу жаратылыш туурасындагы көлөмдүү ырынын мазмунун түзөт. «Аккан суу» жалаң эле суунун адам жана жаратылыш тиричилигиндеги эң зарылдын зарылы, ансыз тиричилик турмуш жок деген гана ой-пикирди билдирген чыгарма болбостон, көп маанилүү, полифониялуу, философиялык да ой чабыттарды камтыган чыгарма болуп саналат. Бул ырда Жеңижоктун жаратылышка, адам менен табияттын эриш-аркактыгына берген баасы, анын жеке өзүнө гана таандык моралдык-нравалык сапаты, философиялык көз карашы берилген. Суунун жаратылыштагы алган ордун, адам турмушундагы маанисин көркөм формада таасирдүү чечмелеп жүрүп олтурат. Ырдын ички көркөм структурасы Жеңижоктун салмактуу, терең ойдун жүгүн артырган, жиги билинбей ичкериден тутумдаша кынала уйкашкан элестүү саптары аркылуу системалуу уюшулган.

Эл менен жердин биримдигин ырдоо акындар поэзиясында традициялуу темалардын бири. Ата Журттун көркөм элесин төкмөлүк ык менен деталдаштырып узак сүрөттөө аркылуу ошол аймактын географиялык шартына чейин элестетүү иши Жеңижоктун «Өскөн жер», «Жер соорусу Аксы экен», «Биздин жер», «Айтайын Аксы жеримди» сыяктуу ырларынын негизин түзөт. Бул ырлардын аталышы окшош болгону менен өз-өзүнчө айырмаланган сүрөттөө объектилери жана өзгөчөлөнүп турган көркөм ой жүгүртүүлөрү бар. Ошону менен эле катар бир идеялык концепцияга тутумдашкан ырлардын циклы сыяктанып, биринин идеясын бири толуктап, бир бүтүн идеялык-көркөм системаны түзүп турат.

«Жер соорусу Аксы экен» деген көлөмдүү ырда акын эл менен жаратылыштын, турук алган жердин алакасын, карым-катышын, жердин кооздугун,

жашоо-тиричиликке ыңгайлуулугун эргүү менен көркөм сүрөттөйт.

«Күнгөйү толгон карагат,
Күнчүлүк жол арасы.
Күнүгө келсем аралап,
Күрпүлдөйт сайда суулары,
Күмүштөнүп шар агат.
Кочуштап ичсең бал татып,
Көңүлүң кубат ала алат.
Күйүшөөр жарын таба албай,
Күкүгү жүрөт сабалап.
Күрөң аюу капталда,
Күржүйүп кетпейт пааналап»¹ –

деп, жаратылыштын бир элесинин портретин адам суктанаарлык көркөмдөп, көз алдыга келтирди. Ал эми «Айтайын Аксы жеримди» аттуу ырында жаратылыштын кооздугун жана байлыгын атайын деталдаштырып, романтикалык эргүү менен таамай элестетип жүрүп олтурат.

«Миң-Теке, Шумкар, Үч-Булак,
Гүлдөрү жыттуу буркурап,
Канатташ жаткан жер болот.
Айры-Белдей бели бар,
Чоң-Конуштай жери бар,
Атыр аба, тунук суу,
Сан балыктын кени бар.
Көз кайкыган бийик көп,
Анда жүргөн кийик көп,
Тескейинде теке көп,
Булунунда бугу көп.
Илбирс, аюу, карышкыр,
Бычак азуу каман көп.
Сүлөөсүнү сандан көп,
Суусар, суур андан көп.

---

¹ Көрсөтүлгөн китеп, 39-бет.

Жайытында мал жаткан,
Ашуусунда кар жаткан
Мына ушундай төр болот!»¹

Бул үзүндүдө көрүнүп тургандай, Аксынын аймагынын булуң-бурчуна чейин ушул стилде көркөм сүрөттөп, ар бир төрдү же кокту-колотту кандай гана көрүнүштү айтпасын анын географиялык абалын, өсүмдүктөрүн, жан-жаныбарларына чейин көз алдыга элестетет. Бирды кунт коюп окуган адам Аксы аймагына барып, өз көзү менен көргөндөй маалымат алуу менен бирге эле эстетикалык сезими толук канааттанат.

Санат, насыят, терме ырлары – акындар поэзиясындагы туруктуу темалардын бири. Акындардын турмуштук позициясын, адам жана анын турмушу жөнүндөгү философиялык, моралдык-нравалык тажрыйбасын, кругозорун, билимин, прогрессивдүү-гуманисттик ой-санаасын билдирүүчү жанрлардын бири ушул санат формасындагы дидактикалык ырлар болуп саналат. Акындын ой-дүйнөсү, түшүнүгү канчалык кеңири болсо, санат ырларындагы агартуучулук жана тарбиялык таасири ошончолук күчтүү болот. Албетте, терең ой, гуманисттик бийик идея акындын талантына байланышкан чоң чеберчиликте чагылбаса анда ал ырлар өзүнүн эстетикалык маанисин, тарбиялык таасирдүүлүгүн жоготот. Айтайын деген жакшы ойлор элге жетпей калат.

Жеңижоктун санаттары андай идеялык-көркөмдүк жактан чабал чыгармалар эмес. Тескерисинче, кыргыз акындар поэзиясындагы идеялык-көркөмдүк жактан чоң чеберчиликте иштелген, өз алдынча айырмаланып турган, адам баласын ички руханий жан дүйнөсүнүн, ыймандын тазалыгына үндөгөн философиялык ой толгоолор, башкача айтканда, «кут табуунун илими» деп койсо да болот.

¹ Көрсөтүлгөн китеп, 55-бет.

Акындын «Санат», «Накыл кеп», «Үлгү ырлар», «Жакшы уул», «Жаман уул», «Жаман катын», «Айтсам сөздүн жөн-жөнүн», «Акын болсоң», «Терме», «Дүнүйө», «Үй-бүлө», «Дан кайда да, мал кайда», «Насият», «Айтамын санат тобуна» аттуу ырлары мына ошол дидактикалык санат ырларынын циклине кирет. Албетте, «Аккан суу», «Балалык», «Турбайбы» аттуу жогоруда сөз болгон ырларында да санат мотиви күчтүү. Ал эми сөз болуп жаткан бул ырлардын цикли акын тарабынан аң-сезимдүү түрдө атайын нукура санат, насыят, терме формасында чыгарылып, эл арасына кеңири тараган чыгармалардан болуп саналат.

Жеңижоктун кайсы гана санат-насыят ырларын албайлы тарбиялык таасири күчтүү, турмуш чындыгынын дал үстүнөн түшкөн мазмундуу ырлар. Ар бир сабы, строфасы акыл, нуска.

«Өлмөйүнчө кор болбойт
Жакшы адамды жандаган.
Ар жерге батпайт ушакчы,
Элден элди тандаган.
Сөз кадырын биле албайт
Өзүнөн акыл чыкпаган.
Жан кадырын биле албайт,
Айтса акылды укпаган.

(«Санат»)¹

«Тишиң барда таш чайна,
Ар ишти кылгын күч барда.
Сага бекер оокат, аш кайда?
Жалкоолук түбү кууратат,
Эмгектенсен, зор пайда»²

(«Айтсам сөздүн жөн-жөнүн»)

---

¹ Көрсөтүлгөн китеп, 122-бет.

² Ушунда, 145-бет.

«Атың барда – жер тааны,
Атаң барда – эл тааны!
Экөөбү тең бир чакта,
Эмгектенип, эр жигит,
Эпчил болуп жан сакта!
Эртеңкиңди ойлоп жүр,
Эрмин десең калп айтпа!»¹

(«Айтамын санат тобуңа»)

«Күн менен Түндү камчылап
Өтүп жаткан дүнүйө.
Журттан журтка ташынып,
Көчүп жаткан дүнүйө.
Бири күйсө, бирөбү
Өчүп жаткан дүнүйө.
Бир бөксөрсө кайрадан
Толуп жаткан дүнүйө.
Бири учса, бирөбү
Конуп жаткан дүнүйө»²

(«Дүнүйө»)

Мына ушул келтирилген үзүндү ыр саптарынын мазмунун эле байкап ой жүгүртүп көрсөк, акындын гумандуу бийик нравалык принциптерине, философиялык ой толгоолоруна күбө болобуз. Эч кандай комментарияны талап кылбастан эле жөпжөнөкөй көрүнүп, ар кимге түшүнүктүү болуп турган бул строфаларда акындын бийик ыймандык критерийи, дүйнөгө болгон прогрессивдүү көз карашы жатат. Ошону менен катар Жеңижоктун өзүнө жеке таандык идеялык-эстетикалык концепциясы да даана эле байкалат.

Айтыш өнөрү – акындар поэзиясында туруктуу жанрлардын бири. Бул жанр ырчынын акыл-ой

---

¹ Ушунда, 155-бет.

² Ушунда, 156-бет.

байлыгын, идеялык позициясын, талантын, көркөм чеберчилигин баалоонун эң маанилүү каражаты болуп саналат. Акындын төкмөлүк өнөрүнүн күчтүүлүгү же чабалдыгы мына ошол айтыш процесинде, көпчүлүк элдин алдында дайын болот. Ошону менен эле катар ырчынын «тушоосун ке-сип», элге белгилүү кылган да мына ушул айтыш өнөрү болуп саналат.

Женижокту, төкмө Женижок атка кондурган, башкача айтканда, акын катары атагын алыска даңаза кылган да анын айтыш өнөрүнүн күчтүүлүгү, чеберчилиги, таланттуулугу экени белгилүү. Женижок акындар айтышына өзгөчө маш, алдына акын чыгарбаган, төкмөлүк өнөрү күчтүү өнүккөн залкар таланттардын бири болгон. Бул туурасында Коргоол ырчы:

«Аманбы, аба Женижок
Ак калпактуу кыргыздан
Айтышаарга теңи жок!
Анык булбул экенсин
Айдап төккөн чени жок!
Эсенби, аба Женижок
Эки жаактуу пендеден
Эрегишээр теңи жок!
Элдин анык булбулу
Элеп төккөн чени жок»¹ –

деп, Женижоктун төкмөлүк өнөрүнө өзгөчө баа берип, учурашып айтыш формасында ырдашкан. Коргоол менен Женижоктун бул айтыш формасындагы ырында Коргоол Женижоктон таалим алганы келгенин билдирип, өз максатын Женижокко түшүндүрөт. Женижок Коргоолго эмнени кандай ырдоо керектигин тастыктап, акындыктын сабагын өтүп, программасын түзүп берет.

---

¹ Көрсөтүлгөн китеп, 117–118-беттер.

«Он сегиз миң ааламды,
Жер үстүндө адамды,
Кошуп айтсаң бир кызык.
Бутактатып, көбөйтүп,
Элди шаңга бөлөнтүп,
Созуп айтса бир кызык!
Адам ата, Умайдан
Төгүп айтса бир кызык.
Жер үстүндө нааданды,
Эмгек кылбас адамды,
Сөгүп айтсаң – бул кызык!..
Аксы менен Таластын
Көкчө менен Манастын,
Жөнүн айтса – бир кызык,
«Жаныш-Байыш», «Курманбек»,
Эрдиктери мында көп,
Көбүн айтсаң – бул кызык!
Жаман-жакшы адаттан,
Тарых менен санаттан,
Калпып айтсаң бир кызык.
Дүйнө бинаа болгонун
Жылдыз көккө толгонун
Камтып айтсаң – бул кызык»¹

деп, узартып кете берет. Бул жерде Жеңижоктун Коргоолго бет алып айтып турган ыр түрмөктөрүнүн бирөө гана мисалга алынды. Мына ушул эле бир үзүмдүн маанисин байкап көрсөк, эмне деген тематикалар жатат. Жеңижок Коргоолго толгон-токой темаларды сунуш кылып жатат. Ал эми калган строфаларычы. Көрсө, Жеңижоктун ой чабытынын бийиктиги, билими, дүйнөгө болгон көз карашы ушундай масштабдуу экен. Байкап көрсөк, өзү түзүп алган «философиялык-эстетикалык жеке концепциясынан» туруп көркөм ойлонуп, бир жеринде да

---

¹ Көрсөтүлгөн китеп, 119–120-беттер.

«жетип алган ой бийиктигинен паска түшүп кетпейт», мына бул көрүнүш Жеңижоктун бардык айтыштарында бекем сакталат. Ал гана турсун бүт эле поэзиясынын негизин түзүп турат.

«Жеңижок менен Эшмамбет», «Жеңижок менен Токтогул» аттуу айтыш ырларынын мотиви, мүнөзү боюнча «Коргоол менен Жеңижок» аттуу айтыш формасындагы ырга түспөлдөш. Булардын бардыгында бирдей жалпылык бар. Ал учурашуу, бири-биринин ал-абалын суроо, акындык нуска сөз айтуу, таалим берүү, бири-бирине жакшы тилек билдирүү. Ал эми курч карама-каршылыктар пайда болуп, бири-бирин жеңүү үчүн айтышуу мотиви бул айтыш ырларында кездешпейт. Бирок акындардын идеялык концепциясы, ой дүйнөсү, төкмөлүк чеберчилиги даана эле көрүнүп турат.

Ал эми «Нурмолдо менен Жеңижок», «Шекер кыз менен Жеңижок» аттуу айтыштар жогоркулардан айырмаланып, айтышуу жана жеңүү максатын көздөгөн ырлардан болуп саналат.

«Нурмолдо менен Жеңижок» аттуу айтыш өзүнүн кызыктуулугу менен көңүлдү бурат. Нурмолдо шарият сөздөн сүйлөгөн, динчил акын болгондуктан угуп тургандарды таңдантып, шарыяттан баштап ырдайт. Түшүнүгү чектелген, илим-билимден дарек жок карапайым калк Нурмолдонун сөзүнө уюп калышат:

«Ажал жетип өлүш бар,
Кара көргө көмүш бар.
Шейит болгон кишиге
Акыретте бейиш бар,
Бейиш толгон жемиш бар,
Жейин десең тегиз бар.
Тозок деген от болот,
Күйүп турган чок болот.

Зекет пулдун пайдасы
Ал дүйнөдө оң болот»¹ –

деп, андан ары да узатып жатканда Женижок алды менен салтты сактап учурашып, анан Нурмолдонун ойлоруна каршы ырларды төгүп кирет:

«Жапырандап ырдайсын
Тозок менен бейиштин
Колунда окшоп ачкычы.
Анык өзүң окшойсун,
А дүйнөнүн «жарчысы!»
Жарык дүйнө – бейишин,
О дүйнөндө бар бекен
Ушунун бир тамчысы?
Билип туруп чын сүйлө,
Бейиш мына – бул дүйнө.
Жер астына барганда
Ушул турган жыргалдын
Жетпейт сага саркыты!»² –

деп, өз учурунда курч жана таамай айтылган сөздөр аркылуу Нурмолдонун эл алдында айласын кетирет.

Женижок муну менен гана чектелип калбай Нурмолдонун бүткүл акындык кудуретин, билимин, дүйнөгө көз карашын дагы да эл алдында талдоо максатында:

«Кыйын болсоң жооп бер:
Ай, Күн, жылдыз, Асман, Жер,
Айтчы кайдан жаралды?
Ай-ааламдын жүзүнө –
Адам кантип таралды?
Айдан жылдыз чексиз көп,
Түн эмнеге караңгы?

---

¹ Көрсөтүлгөн китеп, 60-бет.

² Көрсөтүлгөн китеп, 61-бет.

Ажыратып айтып бер,
Адал менен арамды»¹ –

деп узартып, философиялык мотивдеги суроолор берип, «өзү жетип алган ой бийигине» чабыттап, «утурумдук мажирөө түшүнүктөрдү тумандай алыс айдап, адам рухуна канат байлап, өйдө көтөрүп алып чыгат. Мындай акыл-ой бийиктигине Нурмолдонун кудурети жетпей, жооп бере албай айласы түгөнүп, Жеңижоктун акындык талантына биротоло баш ийип жеңилет.

«Эсенаман менен Жеңижоктун айтышы» Таласта төрт дубан эл чакырылган чоң тойдо өтөт. Алды менен Эсенаман баштап, Жеңижоктун ата-тегин козгоп, Аксыга тентип барганынан өйдө айтып, акындык бүткүл кудуретинин жетишинче кордоп ырдайт. Жанында олтурган казак ырчысы Майкөткө көз көрүнөө кошоматтанып, аны пир тутуп, көтөрө чалып мактоого кирет. Ал тургай: «Эсилиц Майкөт пирине энкейип барып кол бергин!» – деп Жеңижокту жөөлөй баштайт. Акыры «Шишеси болом арактын, Мөмөсү болом дарактын» ж.б. – деп өзүн өзү мактоого өтөт. «Мени менен айтышпай ушунчанда токтотуп, келген жагыңа жаагыңды басып кайт» деген өкүм айтылган сөздөр менен да Жеңижокту ооз ачкыс кылып коюуга аракет жасайт. Бирок эч натыйжа чыккан жок. Жеңижок эмоцияга берилбей өзүн өзү токтоо кармап, Эсенамандын айтаар сөзү жедеп түгөнгөнчө күтүп олтурду. Сөз кезеги келгенде Жеңижок дагы да өзүнө туруктуу салт болуп калган «философиялык-эстетикалык жеке концепциясынан» туруп, өзүнүн «ой бийиктигинен паска түшүп кетпей» сөз учугун күнүмдүк оокаттын айынан майда-барат пастыктын адамдын көңүлүн иренжиткен жеринен баштап, узун сабак

---

¹ Ушунда эле, 61–62-бет.

сөзгө айландырбай адам рухунун бийиктигинен баштайт.

«Он сегиз миң ааламды
Бир жараткан эмеспи.
Эң биринчи дүйнөгө
Нур жараткан эмеспи.
Суук кыштын булутун
Сур жараткан эмеспи.
Эмгексизди энчиден,
Кур жараткан эмеспи.
Аалам жашап турсун –деп
Күн жараткан эмеспи.
Алмаштырган күн менен
Түн жараткан эмеспи.
Буруксутуп атырдай
Гүл жараткан эмеспи.
Булбулдарга шайырдык
Үн жараткан эмеспи.
Асман-жердин арасын
Кең жараткан эмеспи.
Адамзаттын баарысын
Тең жараткан эмеспи.
Жайда салкын болсун – деп,
Жел жараткан эмеспи.
Жерден берип ырыскы
Эл жараткан эмеспи»¹ –

деп төгүп ырдап, мазмунун улам тереңдетип жүрүп олтуруп, акыры Эсенамандын суроосуна жүйөлүү жооп берүүгө өтөт.

Ыр саптары импровизациялык чоң чеберчиликтин күчүнө баш ийип, бири-бирине куюп койгондой жиги билинбей кыналыша түшүп, залкар философиялык ой толгоолорду түшүндүрүп берип жатты. Айтыш өнөрүнө жедеп адис болуп, такшалып кал-

---

¹ Көрсөтүлгөн китеп, 75-бет,

ган Жеңижок эми сөз учугун кайда буруунун стратегиясын илгиртпей акыл-сезими менен дароо баамдап, төкмөлүк ылдамдыкта тез тапты да Эсенамандын өз сөзүн өзүнө каршы багыттап, ак жаандай ыр нөшөрүн төгүп жиберди. Алдыңкы жакта айтылган ойлор менен улам кийинкилери бирикпей, үзүк-үзүк эпизоддорго бөлүнгөнсүп калбастан, жиги билинбей ширетилип, бири-бирине маанилик жактан монтаждалды да калды.

Тунжурап турган калың эл эми Жеңижоктун бийик акыл-эсине, талантына маашыркап, жүйөлүү айтылган ойго эрксиз баш ийип турду. Акыры Эсенамандын өз сөзүнөн маани таап, кайра аны өзүнө карай «куйкуму аралаш багыттап жатканда ырдын табигый таасиринен элдин арасында эрксиз жылмаюулар, ал тургай ачуу каткырыктар пайда болуп жатты.

«Шишеси болсоң арактын
Мас адам сени сыйлайбы?
Таамайлап кармап мойнунду
Ташка чаап урбайбы?
Тамтыгы кетип быркырап,
Талкаланып сынбайбы?
Койкойгон мойнуң жоголуп,
Кокуй, чал жаның тынбайбы.
Абайлагын, Эсеке,
Арагы анык суу болот.
Ичегинди күйгүзүп,
Ичине кирсе уу болот.
Көрүнгөнгө жулунтуп
Көпчүлүккө чуу болот.
«Эсекең жинди болду» – деп,
Эл ичинде дуу болот!»¹

Келтирилген мисалда көрүнүп тургандай Жеңижок Эсенамандын бардык сөздөрүнө ушундай таа-

---

¹ Көрсөтүлгөн китеп, 81-бет.

сирдүү жана сатиралык мотивде таамай жооп берген. Демек, бул көрүнүш чон төкмөлүк чеберчиликтин жана бийик акыл-ойдун күбөсү боло алат.

Бул айтышта Эсенаман менен Майкөт акын ооз ачкыс болуп жеңилген. Кийин 1910-жылы кеч күздө Таласта Кара-Бууранын оозундагы дагы бир тойдо Женижок казак акыны Шекер кыз менен айтышат. Алгачкы сөздү Шекер кыз баштап, Женижокту алынын келишинче басынта жетимдиктен Аксыга кеткенине чейин чукуп, кордоп ырдайт да, табышмак айтып, суроо берүүгө өтөт. Сөз кезеги келгенде Женижок Шекер кыздын жемесине жана табышмактуу суроолоруна так жана ынанымдуу жооп берип келип, акырында Шекер кызды куйкум сөздөр менен ооз ачкыс кылат. Албетте, айтыштын чебери Женижокко Шекер кыздын тең келээри күмөн иш эле.

Бирок ошондой болсо да айтыш болуп өтүп, адаттагыдай эле Женижок жеңишке ээ болот.

Мына ушул чакан айтыштын мазмунун жана формасын байкап көрсөк, башкалардан өзгөчөлүк сезилет. Айтыш формасы боюнча традициялуу акындар айтышы менен табышмактуу айтыштын синтезинен турат. Ал эми мазмуну боюнча маданияттуу, сыпайгерчиликтүү, биринин талантын бири урматтоо эмес, жигит менен кыздын ортосундагы назигирээк жумшартылган мамиледен туруп сөз козгоо эмес, ышыластык, кордоо мотиви күчтүү берилген. Жүйөлүү эле өңдөнүп, таамай айтылганы менен Женижоктун айткан сөздөрүнүн мазмуну кыздарга карата назик мамиледен көп эле алыстап кетет.

Акындар поэзиясында арман мотивиндеги ырлар да традициялуу тематикалардын бирине айланган. Кандай гана акын болбосун анын тигил же бул себептердин натыйжасында келип чыккан арман ырлары болбой койбойт. Өзгөчө табигаттын закон-

ченемдүү көрүнүштөрүнүн натыйжасында жаралган карылыкка байланыштуу келип чыккан көлөмдүү арман ырлары Токтогулдан баштап дээрлик көпчүлүк акындарда кездешет. Ал эми Жеңижокто болсо арман ырларынын башкача түрү орун алганын көрөбүз.

Тагыраак айтканда, табигый кырсыктардын натыйжасында жаралган өнөкөт ооруга, баласыздыкка байланыштуу «Балам жок», «Ак куржун толо ыр калды», «Ким айтат менин ырымды», «Акыркы ыр» аттуу ырларында арман мотиви өзгөчө күчтүү берилген. Ошондой эле «Жалгыз тал менен сүйлөшүү» деген ырдын мазмунунда да мундуу, кайгылуу мотив күчтүү берилген.

«Балам жок» – Жеңижоктун ички сезимин билдирген, өкүнүчтүү кайгы-мунга жык толгон, окуган адамдын зээнин кейиткен күчтүү чыккан арман ырларынын бири. Ырда акын баласыздыктын кайгылуу элесин таамай сүрөттөө менен бирге эле өзүнүн ой-санаасын, балага карата мамилесин жандуу элестер менен жеткиликтүү ачкан. Акындын жүрөгүнөн сызылып чыккан армандуу ой-санаалар жеткиликтүү жана таасирдүү сүрөттөлгөн.

«Жалгыз тал менен сүйлөшүү» – Жеңижоктун чыгармачылыгындагы ойду берүүнүн жаны формасы. Башка ырларынан айырмаланып, мында жаратылыштын бир бөлүкчөсүнө кайрылуу, башкача айтканда, диалог формасында түзүлгөн. Акындын чыгармачылык фантазиясынын күчү менен Бакайырда жалгыз тал жанданып, Жеңижок менен сүйлөшөт. Бирок бул сүйлөшүү жөн гана адам менен табигаттын карым-катышын билдирбестен, адам турмушундагы карама-каршылыктарды, акындын жеке өзүнө таандык кайгы-мунун, санаркоолорун, өз учурундагы каардуу, теңчиликсиз заманга нааразылыгын таамай чагылдырган. Демек, муну акындын ички монологу, турмуштагы карама-каршылыктар-

га, теңсиздикке карата берген баасы, протести деп түшүнсө болот. «Ак куржун толо ыр калды», «Ким айтат менин ырымды», «Акыркы ыр» аттуу ырлары Женижоктун катуу ооруп жаткандагы арман мотиви – күчтүү ыр-чыгармалары болуп саналат. Ошону менен катар бул ырлардын мазмуну бири-бирине үндөш келип, биринин идеясын экинчиси улантып, толуктап турат. Акын бул ырларында жеке өзүнүн айыкпас кеселге чалдыгып, арманда кетип бара жатканын гана мундуу мотивде айтып жүрүп олтурбастан, өз элинин кызыкчылыгына байланышкан ой-санаасын да ортого салат:

«Жабагысы тай болбой,
Жардыларым бай болбой.
Кулундарым тай болбой,
Курама журтум бай болбой.
Кочкорум койду баштабай
Коншулаш конгон кедейге
Койдон бөлүп таштабай»¹.

Же болбосо:

«Арманым айтсам жаманбы,
Аз кыргызым кат билбейт,
Кантейин, аңкоо кылган заманды!..
Көкүрөк толгон муң калды,
Көп кыргызым окууга
Көп куржун толо ыр калды.
Көргөнүм айтсам жаманбы,
Көп кыргызым кат билбейт,
Кантейин, көркоо кылган заманды!»² –

деп, кедейлердин турмушунун начардыгына, калың элдин сабатсыздыгына, караңгылыгына чын жүрөктөн жаны ачып, катуу кейийт. Мына бул көрүнүш Женижоктун элдик акын экендигинин айкын күбөсү боло алат.

---

¹ Көрсөтүлгөн китеп, 195-бет.

² Ушунда, 198-бет.

АЙРЫМ СӨЗДӨРДҮН ТҮШҮНДҮРМӨСҮ

Айбар – жөлөк, калканыч, жардамчы.

Албын (кырг.-монг.) – шаман дининде түтөктү эмдөө ырымы. Монголдордо жин, шайтан деген мааниде.

Аптиек (ир.) – дин. 1. Курандын жетиден бир бөлүгү. 2. Революцияга чейинки мектептерде окуу куралдарынын бири.

Аспиет (ар.) – сактоо, ыйык көрүү, аздектөө.

Ачы – ачуу. Диалектикалык өзгөчөлүккө ылайык айтылган.

Ашкеби – соргок, опкок. Колунан иш келбеген, тамаксоо адамдарга карата сыпаттоо маанисинде айтылган сөз.

Барк/бэрг (ир.) – 1. Дарактын жалбырагы. 2. Жалпы эле дарактарды да түшүндүрөт.

Бейлебей – ылгабай, байкабай.

Зар – зер, алтын.

Кажаң – өзүнө жолтой кагуу. Текстте орой, богооз сөздүү акын туурасында айтылган.

Камбар-Баба – Аалы пайгамбардын Дулдул атын таптаган жылкычы. Ал жакшы күүчү, обончу да болгон. Кийин анын аты кээде жылкынын пири, кээде күүчүлөрдүн пири, колдоочусу катарында колдонулуп кеткен.

Карныт – тамактын калдыгы, кешик.

Кары – узундук өлчөмү, кол учунан чыканакка чейинки аралык.

Катиренки – 1. Ысык аймакта, таштуу жерде өсө турган дарак. 2. Пейили катуу киши жөнүндө айтылат.

Кие/гийях (ир.) – Бетеге, тулаң түрүндөгү жапыз өскөн жашаң чөптөр.

Лапеси – дем алганы, илеби.

Минеге – эмнеге. Диалектикалык өзгөчөлүккө байланыштуу айтылган түрү.

Мискин/мескин (ар.) – байкуш, бечара, үй-жайсыз адам.

Мыкыры – арамза, куу, кытмыр адамдарга карата айтылган сыпаттоочу сөз.

Пай – түгөйү, жубу.

Пакса/пахсе (ир.) – 1. Сокмо дубал. 2. Сокмо дубалдын катмары, бир катары.

Саятчы/сайяд (ар.) – 1. Аңчылык, илбээсинге аңкылуу 2. *Өтм. маан.* Тор менен куш же бүркүт кармоо.

Сук – шаман дининде суунун ээси, аял түрүндө элестетилген мифологиялык персонаж.

Суу атасы Сулайман – шаман дининде суунун ээси, аял түрүндө.

Тел – түгөйү, жубу маанисинде колдонулган.

Топучак – жер-жемиштерди бир түрү.

Тоскоол – азыркы Сары-Челек көлүнүн мурдакы аталышы.

Түрдүк – жердин аталышы.

Ур – Нур. Кудайдын жарыгы маанисинде колдонулган.

Шаймерден/шахимарден (ир.) – шах, падыша, мardan – баатыр. 1. Баатырлардын падышасы, жигиттин пири. 2. Мусулмандардын төртүнчү калийпасы Аалынын сыпатталган аты.

Шардана/чардане (ир.) – чар – ачык, дане – белгилүү. Контекстте ачык жерде түлкүнүн ээн-эркин жортуп жүргөндүгүн айтып жатат.

Эге – көөнө кыргыз сөзү. 1. Ээси. 2. Кудай маанисинде.

ЭСКЕРТҮҮЛӨР

1. **Жеңижокту жоктоо** – Жеңижок өлгөндө Токтогулдун жоктоп ырдаган ыры. Бул материал «Жеңижок» (Фрунзе, «Кыргызстан» басмасы, 1982-ж. 215–219-бб.) жыйнагынан алынды. Түзгөн – А.Жусупбеков. Мындан ары бул жыйнакты – «Жеңижок» (1982-ж.) деп беребиз. Бул ыр мурдагы жыйнактан «Жеңижок» (1982) жарык көргөн эмес. Акын жашап өткөн Кара-Суу кыштагынын тургуну, 58 жаштагы Сулайман Рыскулбековдон 1981-жылдын 18-апрелинде А. Жусупбеков жазып алган. 1994-жылы Жалал-Абадда жарык көргөн «Элдик казына» аттуу жыйнактын 1-томуна жарыяланган.

2. **Көксулуу** – Бул ыр мурдагы жыйнактан «Жеңижок» (1982) жарык көргөн эмес. Акын жашап өткөн Кара-Суу кыштагынын тургуну, 58 жаштагы Сулайман Рыскулбековдон 1981-жылдын 18-апрелинде А.Жусупбеков жазып алган. 1994-жылы, Жалал-Абадда жарык көргөн «Элдик казына» аттуу жыйнактын 1-томуна жарыяланган.

3. **Балалык** (*Биринчи түрү*) – Сулаймап Кайыпов түзгөн «Эл ырчылары» («Кыргызстан» басмасы. 1981-ж. 52–57-бб.) аттуу жыйнактан алынды.

(*Экинчи түрү*) – Аксы районундагы Кара-Суу айылынан Сулайман Рыскулбековдон 1980-жылдын 15-мартында эски кол жазма дептеринен көчүрүлүп алынган жана ал, Талас областынын Кара-Буура районундагы Жийде айылынын тургуну, акындын тууганы 77 жаштагы Нартай Бекмамат уулунан, 1973-жылы жазылып алынып, жогорудагы «Балалык» менен бириктирилди.

4. **Дүнүйө** (*Биринчи түрү*) – Аксы районундагы Кара-Суу айылынын тургуну, 66 жаштагы пенсионер Малабек Шатман уулунан 1961-жылы жазылып алынган. Кол

жазмалар фондусундагы (Инв. № 5248) сакталып турган материал менен толукталып берилди.

(*Экинчи түрү*) – Таш-Көмүр шаарында жашаган пенсионер Темир Үрүстөмбаевдин кол жазмасынан 1990-жылы 19-апрелде өз үйүнөн көчүрүлүп алынган. Бул ыр басма түрүндө биринчи жолу жарыяланып жатат.

5. **Аккан суу** (*Биринчи түрү*) – Кол жазмалар фондусундагы (Инв. № 5195). (Инв. 327) сакталып турган жана Аксы районундагы Кара-Суу кыштагынын тургуну С. Рыскулбеков менен 59 жаштагы Артыкбай Тойчукеевдин кол жазмалары, Талас областынын Кара-Буура районуна караштуу Чолпонбай колхозунун тургуну, акындын тууганы Нартай Бекмамат уулунан 1979-жылы 24-июнда өз үйүнөн жазылган тексттер пайдаланылды. «Женижок» (1982) ыксыз кыскартууларга учураса, азыркы басылышында толугу менен берилди. Карыялардын айтуусуна караганда, акын «Аккан сууну» бир жума бою айтуучу экен.

(*Экинчи түрү*) – Сулайман Кайыпов түзгөн «Эл ырчылары» («Кыргызстан» басмасы, 1981-ж., 46–50-бб.) аттуу жыйнактан алынды.

(*Үчүнчү түрү*) – Сулайман Кайыпов түзгөн «Эл ырчылары» («Кыргызстан басмасы», 1981-ж., 50–52-бб.) аттуу жыйнактан алынды.

6. **Айт, айт десе** – Сулайман Кайыпов түзгөн «Эл ырчылары» («Кыргызстан» басмасы, 1981-ж. 31–32-бб.) жыйнактан алынды.

7. **Балам жок** – Аксы районунун Кара-Суу кыштагынын Чомпол маалесинин тургуну, 58 жаштагы Сүйүнтбек Тилекбаевдин кол жазмасынан 1974-жылы 24-февралда көчүрүлүп алынган материал боюнча даярдалды.

8. **Насият** (*Биринчи түрү*) – Аксы районундагы Кара-Суу кыштагынын тургуну, пенсионер, 68 жаштагы Читинбай Калыгул уулунан 1968-жылдын июлунда өз оозунан жазылып алынган.

(*Экинчи түрү*) – Сулайман Кайыпов түзгөн «Эл ырчылары» («Кыргызстан» басмасы, 1981-ж. 38–40-бб.) аттуу жыйнактан алынды.

9. **Накыл кеп** – Аксы районундагы Авлетим кыштагынын тургуну Бөрүкул Алыбай уулунан 1974-жылы 5-апрелинде жазылып алынган. Бул ыр «Жеңижок» (1982) жыйнагына даярдалган үлгүдө берилди.

10. **Накыл** – Аксы районундагы Кара-Суу кыштагынын тургуну, пенсионер Ырсалы Алымкул уулунан 1989-жылдын 15-сентябрында өз үйүнөн жазылып алынды.

11. **Үлгү ырлар** – Базар-Коргон районундагы Фрунзе колхозунун Кызыл-Ай кыштагынын тургуну, пенсионер 68 жаштагы Асанбай Мамыр уулунан 1978-жылы 30-сентябрда кагазга түшүрүлгөн.

12. **Турбайбы** – Кол жазмалар фондусунда (Инв. №610//5248) «Жеңижок» жана Төрөкул Ыразаковдун ырлары» аттуу папкада сакталып турат. Тексти Аксы районундагы Жерге-Тал кыштагынын тургуну Узакбай Шераалы уулунан 1971-жылы 19-апрелде жазылып алынган. Ушул тексттин негизинде даярдалып, басмадан жарык көргөн «Эл ырчылары» (Түзгөн С. Кайыпов, Фрунзе: «Кыргызстан», 1981) аттуу жыйнактагы үлгүсү алынды.

13. **Санат** – Кол жазмалар фондусундагы (инв. № 327/5195) материал Жаңы-Жол районундагы Авлетим кыштагында жашоочу Бөрүкул Алыбай уулунан жазылып алынган текст менен толукталды.

14. **Терме** – Аксы районундагы Авлетим кыштагынын тургуну, мугалим Ташбай Жоробеков энеси Аселкан Раимкуловадан 1979-жылы 28-августта жазып берген.

15. **Айтсам сөздүн жөн-жөнүн** – Жаңы-Жол районундагы Кара-Суу кыштагында жашаган Шералиев Жусупбектен 1971-жылы 28-августта жазылып алынган.

16. **Үй-бүлө** – Сулайман Кайыпов түзгөн «Эл чыгармалары» («Кыргызстан» басмасы, 1981-ж., 44–46-бб.) аттуу жыйнактан алынды.

17. **Жаман уул, жакшы уул** – Аксы районунун Шевченко (азыркы Жерге-Тал) айылынын тургуну 78 жаштагы Кутманкул Жээналы уулунан 1971-жылдын 19-ноябрында кагазга түшүрүлгөн.

18. **Жер соорусу Аксы экен** – Аксы районундагы Авлетим кыштагынын тургуну, «Кыргыз Республикасынын эл агартуусунун отличниги» Ташбай Жоробеков

Кайнакеев Осмонаалыдан жазып алып, 1980-жылы 7-майда А.Жусупбековго тапшырган кол жазма боюнча даярдалды.

19. **Өскөн жер** – Сулайман Кайыпов түзгөн «Эл ырчылары» («Кыргызстан» басмасы, 1981-ж., 35–36-бб.) аттуу жыйнактан алынды.

20. **Дан кайда да, мал кайда** – Аксы районундагы Кара-Суу кыштагынын тургуну Асанбек Жаныбековдон 1977-жылы 17-февралда жазылып алынган. Алгачкы темасы «Үйрөнбөстөн бир ишти» деп аталган эле. «Жеңижок» (1982) жыйнагына редактордун сунушу менен ушул тема коюлган. Азыр да ошол (кийинки) аталышында калтырылды.

21. **Замана** – Кол жазмалар фондусундагы (инв. №327) Рыскулбек Шатмановдун тексти жана Аксы районундагы Кара-Суу кыштагынын тургуну 64 жаштагы Сатканбай Керимкул уулунан жазылып алынган материалдардын негизинде даярдалды.

22. **Акын болсоң** – «Жеңижок» (1982) жыйнагынан алынды. Кезинде, бул материал 1971-жылы 8-августта Шералиев Жусупбектен жазылып алынган тексттин негизинде басмага даярдалган.

23. **Жеңижоктун жылан чаккандагы ыры** – Кол жазмалар фондусундагы (691/5329) (610/5248) Мамакеев Тагайдан 1974-жылы жазылып алынган материалдар бар. Ошолордун негизинде даярдалган материал.

24. **Ким айтат менин ырымды?** – Кол жазмалар фондусундагы (инв. № 327//768) Жээнмырза Орозалиев айттып, Ыйманаалы Сатыбаев жазып алган (1939-ж.) текст менен Аксы районунун Кара-Суу кыштагынын тургуну 76 жаштагы Тагай Мамаке уулунан (1974-ж. 23-сентябрда) жыйналган материалдардын негизинде берилди.

25. **Ак куржун толгон ыр калды** – Аксы районунун Кара-Суу кыштагынын Кезарт маалесинин тургуну, 70 жаштагы Райымбек Жээнтаевдин кол жазма дептеринен 1975-жылдын 5-апрелинде көчүрүлүп алынган.

26. **Жеңижок Эсенаманды эскерип ырдаганы** – Кол жазмалар фондусундагы (инв. № 724) Ч. Шакетаев жыйнап тапшырган материалдарынан алынды.

27. **А дүйнө кетсем кайыр кош!** – Аксы районунун Кара-Суу кыштагынын Ак-Төбө маалесинин тургуну 58 жаштагы Абдылдажан Акматалиевден 1990-жылы 26-сентябрда жазылып алынган ушул текст акындын 130 жылдык мааракесине карата Жалал-Абад областтык «Акыйкат жарчысы» газетасына А. Жусупбеков тарабынан даярдалып жарыяланган.

28. **Бир Алла** – Кол жазмалар фондусундагы (Инв. № 327) Жээнмырза Орозалиев айтып берип, Ыйманаалы Сатыбаев жазып алган (1939-ж.) тексти боюнча берилди.

29. **Семетейдин Таласка жөнөшү** – Аксы районунун «Кызыл-Жар» совхозундагы Кум кыштагынын тургуну, 75 жаштагы Дөөталы Маликс уулунан 1974-жылы 23-сентябрда өз оозунан жазып алынган. «Женижок (1982) жыйнагына кыскартылып берилген. Азыркы басылышка бул материал толугу менен даярдалды.

30. **Акыркы ыр** – Аксы районунун Кара-Суу кыштагынын тургуну, 60 жаштагы Жаныбеков Асанбектен 1977-жылдын 17-февралында жыйналган материалы боюнча берилди.

31. **Женижок менен Арстанбектин учурашканы** – Арстанбек Буйлаш уулунун чыгармачылыгына арналган «Арстанбек» аттуу китептен алынды. Китептин автору Батма Кебекова. (Бишкек, 1994, «Илим», 58–71-беттер).

32. **Эсенаман менен Женижок** – Эл арасына кеңири таралган, ар тарабы келишкен мыкты айтыштардын катарына кирет. Кезинде ТАИ тарабынан даярдалып чыгарылган. («Айтыштар», 1-том, Фрунзе, «Кыргызстан», 1972) китептин материалы менен Аксы районундагы Кара-Суу кыштагынын мугалими Турусбек Малабековдун тексти кошумчаланып даярдалды. «Женижок» (1982) жыйнагындагы саясатка байланыштуу кыскартылган бир аз жерлери бул басылышта кайра толукталды. Азыр Кол жазмалар фондусунда Ш. Үмөталиев (Инв. № 561), Т.Абдыракунов (инв. № 555) жыйнаган материалдар сакталып турат.

33. **Женижок менен Токтогул** – Токтогул Сибирден качып келгенден кийин, Аксынын Кара-Суу кыштагына барып Женижокко учурашып, ушул ырды жаратышкан. Бул учурашуу ыры Аксы районунун Авлетим кыштагынын тургуну Бөрүкул Алыбай уулунан 1971-жылы 19-ноябрда жазылып алынган.

34. **Нурмолдо менен Жеңижок** – Фрунзе шаары (азыркы Бишкек) шаарынын тургуну, акын Абды Байсалбаевден 1971-жылдын 24-июнунда жазылып алынган. Кол жазмалар фондусунда (ив. 5195) сакталып турат.

35. **Наркүлбүбү (Рыскүл) менен Жеңижоктун айтышы** – элге кенири тараган айтыштардын бири. Окурмандарга сунушталып жаткан вариант Аксы районунун Жүзүм-Жан кыштагынын тургуну. 1947-жылы туулган Бабакулов Дуулаттын 1991-жылдын 17-сентябринде А. Жусупбековго берген кол жазмасынын негизинде берилди. (Жалпы окурмандарга ылайыкталып, айрым бир өтө кордогон ыр саптары, богооз айтылган сөздөрдү кыскартууга туура келди.)

36. **Шекер кыз менен Жеңижоктун айтышы** – Аксы районундагы Авлетим кыштагынын тургуну 80 жаштагы Бөрүкул Алыбаевден 1967-жылдын 19-ноябрында жазылып алынган.

37. **Карач байды жолборс алганда** – Бул кошокту (Токтогул менен Жеңижок) Токтогул экөө алым сабак иретинде ырдашкан. Текст Кара-Суу кыштагынын Көпүрө-Башы айылынын тургуну 80 жаштагы Үрсалы Шатман уулуна 1961-жылдын 2-августунда жазылып алынган.

38. **Коргоол менен Жеңижок** – Аксы районундагы Кара-Суу кыштагынын тургуну 64 жаштагы Сатканбай Керимкул уулуна 1965-жылдын 24-мартында жазылып алынган.

39. **Жеңижок менен Барпынын учурашканы (1-тур)** – «Ала-Тоо» журналынын 1962-жылдын №2 санынан алынды.

40. **Жеңижок менен Барпынын учурашканы (2-тур)** – Сузак районунун Чөкө-Төбө кыштагынын тургуну 76 жаштагы Ынак Исман уулуна 1983-жылдын 18-августунда жазылып алынган.

41. **Акындардын Аксыдагы айтышы** – «Коргоол» китебинен алынды. Бишкек, «Адабият» басмасы 1993-ж.

42. **Нурмолдо, Жеңижок, Барпынын тойдогу айтышы** – Бул айтышты Аксы районунун Көпүрө-Башы айылынын тургуну, Жеңижоктун коңсусу Алымкулов Рысалыдан, кызы Рысалиева Шарипа жазып алган. Бул текст «Ош жаңырыгы» гезитине 1996-жылдын 19-сентябрындагы санына жарыяланган.

ЖЕҢИЖОК БОЮНЧА ТОПТОЛГОН МАТЕРИАЛДАРГА КЫСКАЧА СЫПАТТАМАЛАР

1. Инв. № 557 – Көл боюна барып, Арстанбек менен ырдашканы.

Жеңижок менен таластык Жанышбай кошо жүргөн. Ошол Жанышбайдын баласы Боталыда анын кол жазмасы сакталып калган.

1967-жылы, Жолоев Тургуналы тарабынан жыйналып, фондуга тапшырылган. Көлөмү – 11 бет.

2. Инв. № 561 – Эсенаман менен Жеңижоктун айтышы.

Жеңижок акын жөнүндө, айтыш өткөн кырдаал туурасында кеңири түшүндүрмө бар. Ш. Үмөталиев ар башка адамдардан материалдарды жыйнап алып, аларды иретке келтирип бириктирген. Ойдун логикасын жана мазмунун, сюжетин бузбай берүүгө аракет кылган. Натыйжада, көлөмү жана көркөмдүгү жагынан толук кандуу, кайталоолору жок чыгарма түзүлгөн.

3. Инв. № 634 – Жеңижоктун өмүр баяны, анын Эсенаман менен болгон айтышы.

Текст өтө кыска. Өмүр баяны боюнча маалыматтар кеңири берилген.

Бул материалды Талас районундагы Үч-Эмчек айылынын тургуну Токтогулов Аманбек эл оозунан чогултуп кагазга түшүргөн. Иниси Токтогулов Касымбек 1973-жылы фондуга тапшырган. Көлөмү – 9 бет.

4. Инв. № 624 – Ар кыл ырлар.

М. Зулпиев чогултуп тапшырган материалдардын ичинде «Садырды кошуу», «Терме ырынын» өтө кыска үзүндүлөрү жана «Барпы менен айтышы» бар. Айтышты М. Ашырбаев жазган. Иниси тууралуу «Терменин» үзүндүсү Жеңижоктун «Үй-бүлө» деген ырынан алынган. (Инв. № 327, 18-б.).

1972-жылы Зулпуев Мамажан тарабынан фондуга тапшырылган. Көлөмү – 5 бет (*Жеңижокко тийиштүүсү*).

5. Инв. № 555 – Эсенаман менен Жеңижоктун айтышы.

Кемин, Чүй райондорунан жыйналган материалдардын арасында. Негизинен, кара сөз түрүндө айтыштын жүрүшү

баяндалат. Үр тексти аз. Айтыштын эл арасына кеңири тарагандыгын далилдөөчү фактор катарында баалуу материал.

1969-жылы С. Закиров, Т. Абдыракунов, П. Ирисов, А. Токомбаева, Г. Итигуловалар фольклордук экспедицияда чогултуп, фондуга тапшырышкан. Көлөмү – 5 бет (*Жеңижокко тийиштүүсү*).

6. Инв. № 182 – **Жеңижок менен Наркүлбүбүнүн айтышы.**

Бул айтышты оригинал боюнча кеңири чөйрөгө жарыялоого болбойт, ылайыксыз.

1946-жылы Акыев Калык жазып, фондуга тапшырган. Көлөмү – 23 бет.

7. Инв. № 610. **Жеңижок (Өтө) жана Төрөкул Ыразаковдун ырлары.**

Бул материалдарда, негизинен, акындын ырлары топтолгон. «Айт, айт десе», «Турбайбы», «Аркыт», «Дүнүйө» ж. б.

1972-жылы Жусупбеков Асанбай тарабынан чогултулуп, фондуга өткөрүлгөн. Көлөмү – 24 бет.

8. Инв. № 327 – **Жеңижоктун ырлары.**

Бул материалдар Р.Шатманов, Ж.Орозалиев, А.Мамбетовдордон жазылып алынган. Мында «Замана», «Санат ыр», «Өскөн жер», «Дүнүйө», «Үй- бүлө», «Аккан суу» ж.б. ырлары топтоштурулган.

1939–40-жылдарда Ыйманалы Сатыбаев тарабынан жыйналып, академиянын Кол жазмалар фондусуна тапшырылган. Көлөмү – 31 бет.

9. Инв. № 691 – **Ар кыл ырлар, айтыштар.**

1982-жылы жарык көргөн. «Жеңижок» аттуу жыйнакка кирген материалдар. Бул материалдарды Кыргызстан Жазуучулар союзу, Тил жана адабият институтунун басмага сунуштоо үчүн талкуудан өткөрүп берүүсүн өтүнгөн (*жолдомосу бар*).

1978-жылы Жусупбеков Асанбай жыйнап, фондуга тапшырган.

Ушул материалдардын арасында кол жазмалар фондусуна мурда тапшырылган ырлар, айтыштар бар. Көлөмү – 276 бет.

М А З М У Н У

<i>Мукасов М. Ак таңдай акын</i>	3
Жеңижок	
Жеңижокту жоктоо	12
Көксулуу	17
Балалык (<i>Биринчи түрү</i>)	28
Балалык (<i>Экинчи түрү</i>)	33
Дүнүйө (<i>Биринчи түрү</i>)	48
Дүнүйө (<i>Экинчи түрү</i>)	53
Аккан суу (<i>Биринчи түрү</i>)	54
Аккан суу (<i>Экинчи түрү</i>)	76
Аккан суу (<i>Үчүнчү түрү</i>)	81
Айт, айт десе	84
Жалгыз тал	86
Балам жок	88
Насыят	95
Накыл кеп	96
Накыл	102
Үлгү ырлар	103
Турбайбы	106
Санат	109
Терме	112
Айтсам сөздүн жөн-жөнүн	114
Үй-бүлө	118
Жаман уул, жакшы уул	120
Жер соорусу Аксы экен	121
Өскөн жер	136
Дан кайда да, мал кайда?	138
Замана	139
Акын болсоң	141
Жеңижоктун жылан чаккандагы ыры	146

Ким айтат менин ырымды?	149
Ак куржун толгон ыр калды	155
Жеңижоктун Элеманды эскерип ырдаганы	159
А дүйнө кетсем, кайыр кош!	160
Бир алла	164
Семетейдин Таласка жөнөшү	165
Акыркы ыры	194
Жеңижок менен Арстанбектин учурашканы	197
Жеңижок менен Эсенамандын айтышы	213
Жеңижок менен Токтогул	255
Нурмолдо менен Жеңижок	264
Жеңижок менен Наркүлбүбүнүн (Рыскүл) айтышы	270
Шекер кыз менен Жеңижоктун айтышы	282
Карача байды жолборс алганда	289
Коргоол менен Жеңижок	300
Жеңижок менен Барпынын учурашканы (1-түрү)	305
Жеңижок менен Барпынын учурашканы 2-түрү)	308
Акындардын Аксыдагы айтышы	315
Нурмолдо, Жеңижок, Барпынын тойдогу айтышы	321
<i>Абдыразаков А. Жеңижок (Өтө) Көкө уулу</i>	341
Айрым сөздөрдүн түшүндүрмөсү	364
Эскертүүлөр	366
Жеңижок боюнча топтолгон материалдарга кыскача сыпаттамалар	372

Адабий-көркөм басылма

«Залкар акындар» сериясы

ЖЕҢИЖОК

II том

Түзгөндөр:

Акматалиев Абдылдажан, Мукасов Мураталы

Чыгышына жооптуу *Акматалиев А.*

Редактору *Маматова Ж.*

Техн. редактору *Жусупбекова А.*

Корректору *Мукасов М.*

Компьютердик калыпка салган *Абдыкалыкова А.*

Терүүгө 04.06.15. берилди. Басууга 30.11.15 кол коюлду.

Форматы 84x108¹/₃₂. Көлөмү 23,5 басма табак.

Нускасы 500. Заказ 03.

Бишкек, «Бийиктик плюс» басмасы

Ж. Абдрахманов көч.170^а

Тел.: 0777- 74-35-68